

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

dr. Pál Szilvia

Debrecen
2025

**DEBRECENI EGYETEM
MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA**

A családjogi felróhatóság vizsgálata

Készítette:

dr. Pál Szilvia

Témavezető:

dr. Varga Nelli

egyetemi adjunktus

A doktori program címe:

Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-Európában

A doktori iskola vezetője:

Prof. Dr. Szabadsfalvi József

tanszékvezető egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2025. január 15.

DEBRECEN

2025

NYILATKOZAT

Alulírott, dr. Pál Szilvia büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott, „*A családjogi felelősség vizsgálata*” című értekezésem saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg hamisított adatokat használlok, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2025. január 15.

aláírás

Témavezetői vélemény
dr. Pál Szilvia „A családjogi felróhatóság vizsgálata”
című PhD értekezéséhez

A szerző témaválasztása hiánypótló és újszerű, miután a magyar polgári jogban a mai napig nem született átfogó, komplex tanulmány a családjogi felróhatóság vizsgálata tárgyában. A szerző dolgozatában a családjogi felróhatóságot járja körül a bírói joggyakorlat elemzése révén, és arra keresi a választ, hogy miként értelmezhető a felróhatóság a legintimebb magánjogunkhoz tartozó családi kapcsolatok rendszerében, a családjogban.

Az értekezés hét fő szerkezeti egységből tevődik össze. Az első fő szerkezeti egység a kutatási téma elméleti megalapozását szolgálja, a családjogi felróhatóság jogintézményét a polgári jogi felelősség és az elvárható magatartás alapelveinek keretei között vizsgálja. Ezt követi a kutatási téma jogon kívüli nézőpontú megközelítése: a házasságbomlás demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás szempontú kapcsolódási pontjainak feltárása. Ezzel a szerző arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a családra egy rendszerként kell tekinteni, és a családjogi felróhatóság is csak ezen szemüvegen keresztül nyerhet értelmet.

A kutatás egyik hipotézise szerint a vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként él tovább elsődlegesen a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése, másodsorban a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti pereiben az érdemtelenység vizsgálatánál, harmadrészt a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereiben. Éppen ezért az értekezés kizárólag ezeken a területeken vizsgálja a családjogi felróhatóságot, és ennek érdekében elemzi a családjogi felróhatóság szempontjából releváns magyar bírósági határozatokat, döntéseket, melynek eredményeként fogalmazza meg elődlegesen a bírói jogalkalmazásnak címzett de lege ferenda javaslatait. Az értekezés hetedik fő szerkezeti egysége a családot rendszerként kezelő és vizsgáló, a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perek ítélkezési gyakorlatát állítja példaként a családjogi felróhatóságot érintő családjogi ítélkezési gyakorlat számára.

A szerző dolgozata zárt koherens egységet képez, logikus felépítésű, minden fejezete a hipotézisben megfogalmazott állítások alátámasztására szolgálnak. Az egyes fejezetek végén tett következtetések a szerző saját álláspontját, kritikai észrevételeit, javaslatait tartalmazzák.

A nagyszámú jogirodalmi forrás és kapcsolódó bírói döntés a hivatkozások révén szervesen beépült a dolgozatba, és egyben bizonyítja, hogy a szerző alapos kutatómunka eredményeként készítette el dolgozatát.

A dolgozat végén a szerző összegző megállapításait, következtetéseit, de lege ferenda javaslatait fogalmazza meg. A dolgozat hozzájárulhat a magyar jogirodalomban és jogalkalmazásban a családjogi felróhatóság családi kapcsolatrendszerben történő értelmezésének újragondolásához, a bírósági jogalkalmazói gyakorlat orientálásához.

A disszertáció a szerző egyéni munkája, az mind alaki mind tartalmi szempontból megfelel a PhD dolgozatokkal szemben támasztott követelményeknek, így annak nyilvános vitára történő bocsátását támogatom.

Debrecen, 2025. január 15.

dr. Varga Nelli
egyetemi adjunktus

TARTALOMJEGYZÉK

I.	Bevezetés	12
II.	Családjogi felróhatóság és polgári jogi felelősség – Jónás a halban.....	26
1.	Családjogi felróhatóság a kártérítési felelősség gyomrában.....	26
2.	Polgári jogi kártérítési felelősségi keretek.....	30
2.1.	A kártérítési felelősség feltételei, funkciója és célja	30
2.2.	Családjogi felróhatóság a jogalkotásban, a jogalkalmazásban és a jogtudományban.....	33
3.	Az elvárható magatartás alapelve	41
4.	A családjog és a családjogi jogviszonyok speciális vonásai	44
5.	Kritikai észrevételek	47
III.	„Házasságbomlás” jogon kívüli nézőpontból – „Szörnytől tartunk tág terekben, s mi vagyunk az ismeretlen”	51
1.	A „házasságbomlásra” vonatkozó demográfiai adatok	54
2.	A „házasságbomlással” kapcsolatos családszociológiai kutatások megállapításai	56
3.	„Házasságbomlás” és családpszichológia.....	59
4.	„Házasságbomlás” a családterapeuták nézőpontjából.....	61
5.	<i>De lege ferenda</i> javaslatok.....	65
IV.	„Házasságbomlás” és a jog: a magyar bontójogi szabályozás és ítélkezési gyakorlat rövid története – „majd az leszek neked / Mit magaddal viszel / Az érzés, amit majd most elviszel”	67
1.	Házasságfelbontás a Ht. hatálybalépése előtt	68
2.	Házasságfelbontás a Ht. hatálya alatt	70
3.	Házasságfelbontás és bírói gyakorlata 1919-1953 között	81
4.	Házasságfelbontás és bírói gyakorlata 1953-1974 között	83
5.	Házasságfelbontás és bírói gyakorlata 1974-2014 között	88
6.	Házasságfelbontás 2014. március 15-e óta.....	91
7.	Kritikai észrevételek	98
V.	Családjogi felróhatóság 1.0: a vétkesség továbbélése a házasság felbontása iránti perekben – „Hát itt?, ólálkodol, árnyék?”	100

1.	Családjogi felróhatóság, avagy a vétkességi bontójog továbbélése a házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben .	101
1.1.	A házasság megromlása harmadik személy magatartása miatt?	101
1.2.	A házasság megromlása a házastársak magatartása miatt: variációk a házasság megromlásáért / a házasság megromlásáért való felelősségre.....	103
1.3.	A házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperek bizonyítási szabályai	110
1.4.	Kritikai észrevételek	115
2.	A családjogi felróhatóság a szülői felügyelet gyakorlásáról és a kapcsolattartásról való döntésnél.....	117
2.1.	A szülői felügyelet jogi szabályozásának evolúciója	117
2.2.	A szülői felügyelet bíróság általi rendezésének joggyakorlata.....	122
2.3.	A családjogi felróhatóság vizsgálata a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben.....	126
2.4.	A kapcsolattartásra vonatkozó jogi szabályozás fejlődése	130
2.5.	A kapcsolattartás rendezésének ítélkezési gyakorlata	134
2.6.	A családjogi felróhatóság értékelése a kapcsolattartás rendezése iránti perekben.....	138
2.7.	Kritikai észrevételek	139
3.	Családjogi felróhatóság a háztartási közös lakás használatának bírósági rendezésénél.....	141
3.1.	A háztartási közös lakás használatának rendezésére vonatkozó jogi szabályozás	142
3.2.	A háztartási közös lakás használatának megosztását megalapozó indokok	143
3.3.	A háztartási közös lakás kizárólagos használatára való feljogosítást / a megosztott használat mellőzését és az egyik háztartás használati jogának a megszüntetését megalapozó érvek.....	147
3.4.	Kritikai észrevételek	149
4.	A közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által lakáshasználati joga elvesztése miatt érvényesített kompenzáció iránti igény (a használati, illetőleg többlethasználati díj, valamint a lakáshasználati jog ellenértéke) és a családjogi felróhatóság	151
4.1.	A használati, illetőleg többlethasználati díj megállapításának jogi szabályozása.....	152

4.2.	A használati, illetve többlethasználati díj megállapításának szempontjai ...	153
4.3.	A használati, illetőleg többlethasználati díj és a lakáshasználati jog ellenértékének a viszonya	156
4.4.	Kritikai észrevételek	160
5.	Családjogi felróhatóság és házastársi tartás.....	163
5.1.	A házastársi tartásra való jogosultság és az arra való érdemtelenség jogi szabályozása.....	163
5.2.	A házastársi tartásra való érdemtelenség megítélésének bírói gyakorlata...	166
5.3.	Kritikai észrevételek	172
6.	A családjogi felróhatóság továbbélése a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenségénél.....	173
6.1.	A nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenségének jogi szabályozása.....	173
6.2.	A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.....	175
6.3.	Kritikai észrevételek	185
VI.	Családjogi felróhatóság 2.0: a családjogi felróhatóság továbbélése a személyiségi jogi perekben – „szენvedsz, hogyha hallgatod”	187
1.	A házastársak, volt házastársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi perei	187
2.	A kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perek	191
3.	Kritikai észrevételek	197
VII.	A család rendszerként való vizsgálata a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben és adaptálása a családjogi felróhatóságot vizsgáló perekbe – „Viszlek a szívemben”	203
1.	A hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perek elbírálásának szabályai.....	203
2.	A hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt a családban bekövetkezett értékvesztések	208
2.1.	Kik hivatkozhatnak a családi élethez való joguk sérelmére?	211
2.2.	A gyermek kit/mit veszít el a szülő halálával/sérülésével?.....	213
2.3.	A szülő kit/mit veszít el a gyermeke halálával/sérülésével?.....	216
2.4.	A házastárs/élettárs kit/mit veszít el a partnere/társa halálával/sérülésével?	217

VIII.	Az értekezés következtetései és <i>de lege ferenda</i> javaslatok	222
IX.	Felhasznált irodalom.....	239
1.	Kommentárok	239
2.	Monográfiák, kézi- és tankönyvek	240
3.	Könyvrészletek és tanulmányok szerkesztett művekben.....	246
4.	Folyóiratcikkek.....	251
5.	Internetes források	255
6.	Jogforrások	257
7.	Bírósági határozatok és további jogforrások	260
8.	Egyéb felhasznált művek.....	274

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Csjt.	A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény
1959-es Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
1952-es Pp.	A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
1977-es Novella	A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló az 1977. évi IV. törvény
Gyer.	A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet
Gyt.	A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk
Mtj.	Magyarország magánjogi törvénykönyvéről szóló 1928. évi magánjogi törvényjavaslat
3. sz. irányelv	A Legfelsőbb Bíróság 3. sz. irányelve
16. sz. irányelv	A Legfelsőbb Bíróság 16. sz. irányelve
V. sz. PED	A Legfelsőbb Bíróság V. sz. Polgári Elvi Döntése
XXIX. sz. PED	A Legfelsőbb Bíróság a XXIX. sz. Polgári Elvi Döntése

„Mesterségem, te gyönyörű,
ki elhitted: fontos élnem.
Erkölc és rémület között
egyszerre fényben s vaksötétben”
/NEMES NAGY Ágnes: *Mesterségemhez*¹

¹ In: NEMES NAGY Ágnes: *Szárazvillám 1946-1957. Jegyzetek a félelemről*. In: *Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 37.

I. Bevezetés

„Az is jó volna, hogy ha segíteni tudnék, segítenék. Igyekszem.”

/ESTERHÁZY Péter: *Hasnyálmirigynapló*/²

1. A témaválasztás indokai

2008 óta dolgozom a bíróságon.

Abban az évben osztottak be Diószeginé Szolyák Elvira családjogi bíró mellé bírósági fogalmazónak a Debreceni Városi Bíróságra, és akkor halt meg Csiky Ottó, a legendás családjogi bíró, akit így személyesen már nem ismerhettem meg.

Csiky Ottó családjoghoz való hozzáállását Diószeginé Szolyák Elvira bíró ismertette meg velem, műveit – köztük *A modern házasság problémái* és *A házasság felbontása* című alpműveket Bognár Gábor és Telkes József *A válás lélektana* című könyvével, valamint Ingmar Bergman *Jelenetek egy házasságból* című könyvével, illetőleg filmjével együtt is ő adta a kezembe azzal a megjegyzéssel, hogy egy bíró családjogi ügyekben csak akkor tud jó döntést hozni, ha megvan benne a segíteni akarás szándéka, és ha megpróbálja megismerni és megérteni az ügyfeleket, úgy is, mint egy családi rendszer tagjait. Ehhez nemcsak komplex jogi tudásra, a családjog és a polgári jog folyamatos szintetizálására, hanem váláslélektani és családszociológiai ismeretekre is szüksége van. Ahhoz pedig, hogy szavai is legyenek a látottak, hallottak, tapasztaltak kifejezésére és leírására, a lehető legtöbb családdal foglalkozó szépirodalmi művet, színdarabot, filmet és képet kell ismernie.

Frissen végzett jogászként a családjogi mestereim: Diószeginé Szolyák Elvira és Csiky Ottó szemléletével való találkozásomig úgy gondoltam, hogy „a válás nem több, mint egy, a polgári perrendtartásban szabályozott, a házasság felbontására irányuló kérelemmel induló, a felek békítésének a formális megkísérlését is magában foglaló eljárás eredményeként hozott jogi aktus,”³ amelynek a meghozatalához egy rövidke

² ESTERHÁZY Péter: *Hasnyálmirigynapló*. Magvető Kiadó, Budapest, 2016, 155.

³ PÁL Szilvia: *A történet vége (?!): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2016: Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskolájának konferenciáján*. Budapest, 2016, 534. <https://www.ajk.elte.hu/file/jogitanulmanyok2016.pdf> (2024. július 2.)

jogszabály nyelvtani értelmezéssel is könnyedén feltárható jelentésű rendelkezését kell alkalmazni, ráadásul a döntést – ami csak a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények: a joggyakorlatban járulékosnak nevezett kérdések⁴ egyformára nyírt rendezése lehet – el sem lehet rontani. A hozzá nem értés megfellebbezhetetlenségével úgy véltem, hogy egy házasságot lényegében bárki fel tud bontani.”

Kezdő bírósági fogalmazóként aztán szembe jött velem életem első, a házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló, úgynevezett tényállásos házassági bontóper: egy alkoholista és egy *delirium tremens* megbetegedésben szenvedő fél házasságának a felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése iránti per. Mindketten a másikat hibáztatták a házasságuk megromlásáért, ennek a beadványaikban és a tárgyalásokon is hangot adtak. Több tanú meghallgatását kérték arra vonatkozóan, hogy a másikuk többet iszik – ezzel kapcsolatban még igazságügyi orvosszakértői bizonyítás iránti indítványt is előterjesztettek, állítva, hogy a másik „alkoholistább”. Ezt a házassági bontóperrel a tárgyalásokon végigélve kezdtem megérteni, hogy egy házasság felbontását nagyon könnyen el lehet rontani: ehhez nem kell más, csak jogszabályokkal hizlalt önteltség és a társtudományokban, így a családszociológiában, a válás- és gyermeklélektanban való járatlanság – és a végén még csak föl sem fogjuk ismerni, hogy elrontottuk, és nem hogy nem segítettünk, de még ártottunk is a feleknek. Ebben a házassági bontóperben az instruktor bíróm, Diószeginé Szolyák Elvira eljárhatott volna az akkor irányadónak tartott bírói gyakorlat szerint is: meghallgat két felperes és alperes által bejelentett tanút a nyilvánvalóan megromlott házasság megromlásáról és a felek ivási szokásairól, továbbá két kezelt alkoholbeteg „betegségfokának” a tisztázása céljából kirendel egy igazságügyi orvos- és/vagy pszichiáter szakértőt.

Nem ezt tette, hanem azt mondta, hogy szerinte most azzal tehetünk a legtöbbet ezért a két emberért, akkor ártunk nekik a legkevesebbet, ha a velük egyébként nem együttélő tanúk és szakértők meghallgatása helyett nekik maguknak adunk lehetőséget arra, hogy elmondják, hogyan látják a házasságukat, benne magukat és a másikat; mit gondolnak arról: hogyan jutottak idáig, szerintük mi vezetett a házasságuk megromlásához.

Bírósági életemben akkor láttam először sebészi pontosságú kérdésekkel irányított, türelmes, tapintatos, empatikus és megérteni törekvő részletes személyes meghallgatást,

⁴ A házasság felbontásához kapcsolt kérdéseket véleményem szerint a legkifejezőbben Csiky Ottó nevezte meg. Ő ezeket a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényeknek hívta, ezért értekezésben ezekre az igényekre én is ezt a kifejezést fogom használni. Lásd BENCZE LÁSZLÓNÉ – CSÁNITZNÉ CSIKY Ilona – CSIKY Ottó: *A házasság megkötése, felbontása. A házastársi tartás.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999, 100.

amelynek a végén a lehetőségek határain belül mindenki megelégedését szolgáló döntés született: a felek azért voltak elégedettek, mert meghallgatták őket, és talán egyikük sem érezte kismizettnek magát sem a vagyoni, sem a gyermekük sorsát érintő kérdések rendezésével kapcsolatban, a bíró pedig azért, mert a felek végighallgatták egymást és az ügyükben sikerült „élni és élni hagyni”-típusú döntést hozni. Úgy is mondhatnánk, hogy sikerült érzéstelenítés mellett, humánusan felbontani a házasságukat.

Csiky Ottó szerint az a humánus válasz, amikor „a vala[ha] egymást szerető emberek a másik emberségének, érzéseinek becslése mellett mondanak búcsút, s úgy, hogy lehetőleg valamennyi közös gondjukat méltányosan, kölcsönös áldozatkészséggel rendezik.”⁵ Csiky Ottó abból indult ki, hogy „a megromlott, feldúlt házasság felbontása, a válasz már általában nem káros, minthogy a beteg szervezetnek sem az a sebész kése. De lehet kontár módon operálni, s lehet »kontár módon« elválni. (...) Az orvosi hasonlatot folytatva, lehet érzéstelenítve is operálni, s lehet anélkül is.”⁶

Kutatásom alatt végzett jogpszichológiai szakjogász tanulmányaim során megállapítottam, hogy „a válasz és annak részeként a házasság felbontása mint jogi válasz lélektani krízis. Bírósági tapasztalataim szerint ebben a krízishelyzetben a felek a házasság felbontására irányuló szándék megfontolására való felhívás, továbbá annak érzéstelenítés nélküli, ítéleti kinyilvánítása helyett, hogy melyikük, pontosan mely magatartása és/vagy mulasztása vezetett a házasság megromlásához, leginkább egyediesített és professzionális segítségnyújtást, azon belül a házasság megszűnéséhez vezetőnek állított magatartás és/vagy mulasztás »válóok-címkével« való ellátása helyett a házasság megszűnéséhez vezető folyamat feltárását, és a házasság megszűnésének az élettörténetükbe integrálását, továbbá a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények egyediesített, adott tényállásra szabott, professzionális és humánus rendezését igényelnék.

A felek részére jogi válaszuk során azért lenne fontos egyediesített és professzionális segítséget nyújtani, hogy válási krízisük ne mélyülhessen el, és »házasságbomlásuk«⁷ szilánkjai ne roncsolhassák szét őket és a körülöttük élő szövetet: a családot és a társadalmat.

⁵ CSIKY Ottó: *A modern házasság problémái*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965, 216.

⁶ CSIKY [1965] *i. m.* 208.

⁷ Figyelemmel arra, hogy az értekezés multidiszciplináris nézőpontú is, amely demográfiai családpszichológiai, családpszichológiai és családterápiás ismeretekre és alapfogalmakra is épül, ezért abban az említett tudományterületeken is használatos, tágabb kontextusú, a „válasz” több szakaszból álló folyamatjellegét hangsúlyosabban megjelenítő „házasságbomlás” kifejezést használom azzal, hogy az nem jogi fogalom voltára tekintettel időjellebe téve szerepel a dolgozatban. Ahol az értekezés kifejezetten a házasság felbontásával mint jogi aktussal foglalkozik, ott a házasság felbontása kifejezés szerepel.

A válási krízisek elmélyülésének tartom a felek részéről a házassági bontóperükben – akár a tárgyaláson, szóban, akár a beadványaikban, írásban megnyilvánuló – egymással szembeni durva, sértő, megalázó hangnemet, amikor a felek – Konrád György szavaival élve – »tegnapi kedvesüket becsületsértésekkel halmozzák el,«⁸ majd az ennek következményeként kezdeményezett családjogi, illetőleg személyiségi jogi pereket, amelyek telis-tele vannak a »házasság bomlás« szilánkjeivel: a felek kibeszéletlen és életútjukba integrálatlan házastársi konfliktusaival, sérelmeivel. Ezek azok a rokontartási perek, ahol a különélő szülő a továbbtanuló nagykorú gyermeke érdemtelenységére hivatkozik, mert a gyermek kellő indok nélkül nem tart vele kapcsolatot, vagy az a per, amelyet az egyik házastárs az elhagyása, a család egységének megbontása és a közös gyermekek súlyos nélkülözésnek kitévése miatt kártérítés jogcímén indított a házastársa ellen,⁹ de ide sorolhatjuk azokat a pereket is, amelyeket a házastársak vagy volt házastársak személyiségi jogaik megsértése miatt egymás vagy a hozzátartozók ellen, valamint a családjogi perüket tárgyaló bíróságok és a perben szakvéleményt adó szakértők, illetőleg gyámhivatalok ellen indítanak,¹⁰ ahogy azokat a bírósági eljárásokat is, amelyeket a gyermeküktől különélő szülők és más hozzátartozók a kapcsolattartási joguk megsértésére alapítva kezdeményeznek.¹¹

Ha az utóbbi évek történéseit kellően optimistán szemléljük, akkor úgy tűnik, hogy a családjogi jogalkotás és jogalkalmazás megindult valamiféle egyediesítés, egyéniesítés, azaz az elé kerülő család legjobb érdekét szolgáló megoldás keresésének az útján. Az egyediesítés, egyéniesítés irányába tett lépésként értékelhető legalábbis a közös szülői felügyelet, illetőleg a szülői felügyeleti jogok és kötelezettségek megosztása lehetőségének a normaszövegbe írása és alkalmazásának kísérletei,¹² a gyermek és a különélő szülő között az adott családra szabott kapcsolattartás kialakítására törekvő,¹³ illetőleg a gyermek meghallgatásának, véleménye figyelembevételének a fontosságát felismerő családjogi jogalkalmazói szemlélet megjelenése,¹⁴ a gyermekközpontú válás

⁸ KONRÁD György: *Fenn a hegyen napfogyatkozáskor*. Noran Kiadó, Budapest, 2003, 224.

⁹ Lásd a Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.297/2011/4. sz. határozatát.

¹⁰ Ezeket a pereket az értekezés VI. 1. részében mutatom be.

¹¹ Ezekkel a perrel az értekezés VI. 2. részében foglalkozom.

¹² Lásd a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 4:164. §-ának (1) bekezdésében, 4:165. §-a (1) bekezdésének I. fordulatában és 4:168. §-a (2) bekezdésének első mondatában írtakat.

¹³ Lásd ezzel kapcsolatban SOMFAI Balázs: *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.; PÁL Szilvia: „Az otthontalanság otthona” – szőfelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról. *Családi Jog*, 2014. 1., 10-18.

¹⁴ Lásd erről bővebben KOZÁK Henriett: *A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata*. *Családi Jog*, 2011. 1., 23-30.; BUCSI Ágnes: *A gyermek meghallgatása az őt érintő*

igényének a megfogalmazódása,¹⁵ valamint a konfliktus feloldására törekvő alternatív vitarendezési mód, a mediáció bírósági eljárásba illesztésének kísérlete.¹⁶

Az egyediesített, egyéniesített szabályozás ügyek megoldását elősegítő alkalmazásának azonban az lenne a feltétele, hogy az ilyen ügyeket tárgyaló bírák képzettsége magas színvonalú legyen, továbbá a bíróságoknak, bírácoknak elegendő ideje legyen foglalkozni az ügyekkel és az ügyfelekkel.¹⁷ Ezért véleményem szerint az egyediesítés, egyéniesítés útján való továbbhaladás mellett professzionalizációra is szükség lenne. Ez alatt egy olyan jogalkalmazói szemlélet kialakítását értem, amely egyrészt alapvetésnek tartja, hogy a krízisbe került családdal találkozó jogalkalmazók családszociológiai és családpszichológiai alapismeretek birtokában járnak el és hoznak döntéseket, másrészt a családjogi normákat mindenkor a családi viszonyok sajátosságait,¹⁸ illetőleg a konfliktusmegelőzést, a konfliktusoldást és a konfliktusszüntetést¹⁹ is szem előtt tartva értelmezik, az előálló joghézagokat pedig a családjog körén belül maradó közvetlen

eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I-II., Családi Jog, 2011. 2., 17-26. és 2011. 3., 10-16.; ÁDÁMKÓ Viktória: *Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre.* Családi Jog, 2015. 3., 10-16.; KOZÁK Henriett: *Mumus vagy csodaszer? - A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében.* Családi Jog, 2015. 4., 9-17.; FEHÉRNÉ GAÁL Tünde: *Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbírók gyakorlata alapján.* Családi Jog, 2016. 2., 7-15.; DARNÓT Sára: *A gyermek meghallgatása a családjogi perekben – interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre.* Családi Jog, 2017. 4., 20-24. és VISONTAI-SZABÓ Katalin: *Hogy mondjam el, hogy te is megérted? A bírói kommunikáció és a gyermek tájékoztatáshoz való joga egy angol példa tükrében.* Családi Jog, 2018. 1., 1-8.

¹⁵ Lásd bővebben GYURKÓ Szilvia: *Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben: gyermekbarát eljárás a gyermekek szemével.* Családi Jog, 2011. 3., 1-9.; GYURKÓ Szilvia: *Rám is gondoljatok. A gyerekközpontú válasz lépései.* Bookline Könyvek, Budapest, 2015.; NAGY Márta: *A gyermek jogainak érvényesülése az igazságszolgáltatásban.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018.

¹⁶ Lásd bővebben GYENGÉNÉ NAGY Márta – KÖRÖS András (szerk.): *A bírósági közvetítésről – mindenkinek. Kézikönyv a jogviták békés rendezéséhez.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016.

¹⁷ CSIKY Ottó: *A házasság felbontása.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 228-229. Lásd még KÖRÖS András: *„A bíró lelke”. Igazságosság és méltányosság a családjogban.* In: DARÁK Péter – KOLTAY András (szerk.): *Ad astra per aspera. Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából.* Pázmány Press, Budapest, 2017, 518. Varga István és Éless Tamás szerint „a polgári per nem öncélú: nem az a rendeltetése, hogy maga a bírósági előtti eljárás minél előbb befejezésre kerüljön, hanem az, hogy a felek közötti jogvita lezárása történjék meg – a bíróság közreműködésével – minél előbb.” VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára.* Magyar Közlönykiadó – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016, 29.

¹⁸ KÖRÖS András: *A Ptk. alkalmazása egyes családi jogviszonyokban.* In: SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 55.

¹⁹ Csiky Ottó és Filó Erika szerint a családjogi szabályozásnak ez a három feladata van. Véleményem szerint ezek nemcsak a családjogi jogalkotás, hanem a családjogi jogalkalmazás feladatai is. Lásd CSIKY Ottó – FILÓ Erika: *Családjog.* I. kötet. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 1999, 6.

analógia útján igyekeznek betölteni,²⁰ vagy ha ez nem lehetséges, akkor a polgári jog valamely szabályát a családi viszonyok sajátosságaihoz igazítva alkalmazzák.²¹

Bíróági tapasztalataim szerint jelenleg az a helyzet, hogy a családjogi perekben eljáró bírák, még ha rendelkeznek is valamiféle családszociológiai és családpszichológiai tudással, az leginkább rendszerezetlen ismerethalmaz, amelyet egyrészt az ilyen ismeretek jogalkalmazásba való beépíthetőségét elősegítő professzionális képzés hiánya miatt kevésbé tudnak valóban jól és eredményesen, az adott ügyre szabottan használni.”²² Másrészt többen úgy vélik, hogy nincs is szükség ilyen tudásra, mert a bírói gyakorlat által a vétkességi bontójogról letört családjogi felróhatóság jogintézményével minden, a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igény rendezése során elálló joghézag betölthető, általa minden vitás kérdés eldönthető. Utóbbi álláspont a Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. sz. határozatának az indokolásával még meg is támogatható: e szerint ugyanis az a tény, hogy a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) hallgat a vétkesség elvéről, és bármelyik, „kötelességsértő házastárs” számára lehetőséget nyújt a házasság felbontása iránti kereset előterjesztésére azon az alapon, hogy a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása az ő hibájából következett be, nem ad alapot olyan következtetésre, hogy a bíróság ítéletének az indokolásában ne állapíthatná meg, hogy milyen dominánsan súlyos, erkölcsileg egyértelműen kifogásolható, kötelességsértő magatartás vezetett a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlásához. Az erkölcsileg kifogásolható magatartás elviselése ugyanis egyrészt az azt alappal sérelmező házastárstól nem várható el, másrészt a Csjt. a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényeket érintő jogvitákban esetenként döntő vagy igen nyomatékos jelentőséget tulajdonít a családjogilag felróható, vagyis a házastársi kötelességeket súlyosan sértő, Körös András szóhasználatával élve az „elhidegülést

²⁰ NIZSALOVSKY Endre: *A család jogi rendjének alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963, 222.

²¹ PÁL Szilvia – DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: „*Viharon túl, szélcsenden innen.*” *Fodrozódások az állóvízben: gondolatok a gyermektartási kötelezettség tőkével való megváltásáról és e megállapodás módosíthatóságáról*. Magyar Jog, 2012. 12., 752-760. Lásd még PÁL Szilvia: *Homokképvariációk egy családjogi peregyezés utólagos korrekciójára*. Családi Jog, 2017. 2., 12-18.; PÁL Szilvia: *Mondd, mire való a gyermek érdeke a kapcsolattartás megváltoztatása iránt indított perben?* In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2018: Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak konferenciáján*. Budapest, 2018, 509-521. <https://www.ajk.elte.hu/media/8c/fe/c103c1a59c2204e1e6b19aeeba04baf5689b2e134b17bc83782816e7b2c1/jogitanulmanyok2018.pdf> (2024. július 2.)

²² PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogpszichológiai szakjogász képzés. Miskolc, 2022, 7-9. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/39619/37102.pdf> (2023. december 27.)

kiváltó,²³ Szeibert Orsolya kifejezését használva „csalárd”²⁴ magatartásoknak, amelyek a vétkességi bontójog árnyékkénti továbbéléseként is fölfoghatók.²⁵

A Csjt. hatálya alatt a vétkességi bontójog árnyékkénti továbbélése jól megfigyelhető volt például a házastársi tartásra való érdemtelenység vizsgálatánál, amely az egyik legtipikusabb megjelenése volt a családjogilag felróható eseteknek, de az jelentőséghez jutott még a nevelésre való alkalmatlanság egyik bizonyítékaként a gyermek elhelyezéséről való döntés során, továbbá a házastársi közös lakás használatának a rendezésénél is, ha olyan magatartásról volt szó, amelynek következtében az osztott használat a másik házastárs vagy a kiskorú gyermek érdekének súlyos sérelmével járt volna.²⁶

A Csjt. hatálybalépésével a vétkességi elven alapuló házasságfelbontást fölváltotta a feldúltsági elven alapuló, majd a Ptk.-ban bekövetkezett a „házasságbomlás” folyamatként való elismerése, amely a vétkességi bontójog árnyékát is halványította, de teljesen el nem tüntette, ugyanis a bíróságok a házasság megromlása folyamatának, ahhoz kapcsolódóan pedig a házastársak családban betöltött szerepeinek, magának a családszerkezetnek és családi funkcióknak a vizsgálata helyett – egyező akaratnyilvánítás nélküli házassági bontóperekben – igen gyakran továbbra is a házasság megromlását előidézőnek tartott kötelességsértő magatartás felek általi állításának a megkövetelésére, bizonyítására, majd „megmérésére” és „beárazására” koncentrálnak. Ha úgy tetszik, továbbra is vétkességi elven, legalábbis annak logikája mentén gondolkodnak, csak a vétkességet családjogi felróhatóságnak hívják, és a házasság megromlásának okaként megjelölt magatartást és/vagy mulasztást, az abban közrehatóknak tartott okot nem a házassági kötelék felbonthatósága szempontjából, hanem az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése során értékelik.

Véleményem szerint a nem válási folyamatban, hanem a másik fél valamilyen konkrét, a házasság megromlását okozónak tartott magatartásában: „a konkrét bontó okban” való gondolkodás miatt ugyanakkor a „házasságbomlás” miatt szükségképpen bekövetkező családszerkezet-átalakulás nehezebben és lassabban tud végbe menni, mert a család tagjai energiáikat nem a „házasságbomlás” feldolgozására, életútjukba integrálására és a jogkövetkezmények rendezésére, az új családi struktúra kialakítására, a megváltozott

²³ KÖRÖS András: *A Ptk. alkalmazása egyes családjogi jogviszonyokban*. In: SZEIBERT (szerk.) [2012] i. m. 54.

²⁴ SZEIBERT Orsolya: *A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 90-91.

²⁵ SZEIBERT [2014] i. m. 102.

²⁶ CSIKY – FILÓ [1999] i. m. 79-80.

családszerkezethez igazodó új családi szerepek elsajátítására fordítják, hanem a felbomlott családban, annak szilánkjai között élnek. Álláspontom szerint ennek a bizonyítékai azok a fentebb hivatkozott és az értekezésben vizsgált családjogi, illetőleg személyiségi jogi és kártérítés, illetőleg sérelemdíj megfizetése iránti perek, amelyekben újra és újra a felszínre kerülnek a „házasságbomlás” szilánkjai: a „családjogilag felróható” címkével ellátható magatartások és mulasztások. A személyiségi jog perekben eljáró bíróságok ezeket a magatartásokat és mulasztásokat igyekeznek a családjogi per bírósága előtt tartani, mondván: a személyiségi jogi per nem alkalmas a családjogi perben tett nyilatkozatok, illetőleg bizonyítékok utólagos értékelésére vagy véleményezésére.²⁷ A személyiségi jogi perekben követett ítélkezési gyakorlat szerint a házastársak, illetőleg volt házastársak egymással szembeni jogsértéseire és a kapcsolattartási problémákra alapvetően a családjognak kell megoldást találnia, ellenkező álláspont elfogadása a jogrendszer egyfajta megkettőződéséhez vezetne.²⁸

A jelenlegi személyiségvédelmi szankciórendszer érzékelhetően nem is igazán tud mit kezdeni a családjogi jellegű, családjogi gyökerű személyiségi jogi jogsértésekkel. Ha ugyanis a fél csak objektív, felróhatóságtól független személyiségvédelmi szankció alkalmazása iránti igényt érvényesít, például a házastársi hűség megsértése miatt kizárólag az emberi méltóság megsértésnek a megállapítása iránti keresetet terjeszt elő, akkor a bíróságnak nem igazán van mozgástere a másik fél magatartásának, a házaspárnak mint családi alrendszernek, valamint az állított jogsértéshez vezető folyamatnak a vizsgálatát, feltárását illetően. Egy alapvetően családjogi jellegű, családjogi gyökerű személyiségi jogi jogsértést a családból mint rendszerből és a családjogi kontextusból kiragadó, a jogsértés tényét megállapító ítélet ugyanakkor, amelynek a meghozatala előtt a bíróság nem értékelhette a másik fél magatartását és a jogsértéshez vezető folyamatot, véleményem szerint az egyoldalúsága: „féligazsága” miatt bizonyosan nem segíti elő a felek közötti konfliktus feloldását. A szülők között elmérgesedett kapcsolattartási konfliktusban a kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi per pedig, s az abban hozott, a jogsértést megállapító és a kapcsolattartásra kötelezett szülőt sérelemdíjban marasztaló ítélet valószínűsíthetően azt még tovább is fokozza, és el is mélyíti.

²⁷ Lásd például a Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.191/2019/8-II. és a Kúria Pfv.IV.21.686/2013/10. sz. határozatát.

²⁸ Lásd a Kúria Pfv.IV.20.445/2015/4. sz. határozatát.

„Hát akkor mi [a megoldás]?”²⁹ – tehetné föl nekem a kérdést a türelmetlen Olvasó.

Válaszom: megpróbálhatnánk például a szentség–intézmény // szerződés–szövetség szemekből álló házassági kötelékre³⁰ felfűzni a kikapcsoló elemet: a házasságfelbontást és az ahhoz kapcsolt családjogi igényeket, és a vétkességi bontójog árnyékában ücsörögve, a kötelék és a bontó okok morzsolgatása közben/helyett észrevehetnénk például az ügyfeleket vagy felismerhetnénk egyikük vagy mindkettőjük hiányát. Utóbbi esetben megpróbálhatnánk nem úgy cselekedni, mint Örkény István Babik című kisregényének anyakönyvvezetője, aki az Eszmét szolgáló „babikistaként” a Babik-rajongó, az Eszméért akár „egy kilométerkőhöz, egy fogfúró géphez vagy akár egy tűzoltó fecskendőhöz” is hozzámenni hajlandó titkárként büszkén adja össze a jelen nem lévő, pontosabban nem is létező Babik Jánossal, mert – „micsoda öröm! – [ezzel ő] írhat[ja] be Babik János nevét az anyakönyvbe (...).”³¹ Ha ezt megtettük, vagyis a szentség–intézmény // szerződés–szövetség szemekből álló házassági kötelékre felfűztük a kikapcsoló elemet: a házasságfelbontást és az ahhoz kapcsolt családjogi igényeket, és még az ügyfeleink is jelen vannak, akkor pedig legalább egyszer végiggondolhatnánk, hogy hogyan lehetne humánusan felbontani a házasságukat, egyszersmind szakszerűen és az adott ügy egyedi tényállására szabottan, úgyszintén humánusan rendezni a házasságfelbontáshoz kapcsolódó családjogi igényeiket. Örkényistaként meggyőződéseim, hogy „aki eze[ke]n elgondolkozik, s ügyel arra, hogy gondolatai ne kalandozzanak összevissza, hanem helyes irányba haladjanak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.”³²

²⁹ ÖRKÉNY István: *Az élet értelme*. In: ÖRKÉNY István: *Egyperces novellák*. Helikon Kiadó, Budapest, 2018, 702.

³⁰ A házasság mibenlétére válaszokat keresők a házassági köteléket szentségnek, intézménynek, szerződésnek vagy szövetségnek tekintik. Lásd SZEIBERT Orsolya [2014] *i.m.* 230-231. és 233.; KATONA Mór: *A mai érvényű magyar magánjog vezérvonala*. Stampfel Károly Kiadása, Pozsony-Budapest, 1899, 179.; NIZSALOVSZKY [1963] *i. m.* 100.; EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog (jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 95.; PAP Tibor: *Magyar családjog*. Átdolgozta: Somfainé Filó Erika. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982, 43. és 75.

³¹ ÖRKÉNY István: *Babik*. In: ÖRKÉNY István: *Babik / Egy négykezes regény tanulságos története*. Helikon Kiadó, Budapest, 2020, 222.

³² ÖRKÉNY István: *Az élet értelme*. In: ÖRKÉNY [2018] *i. m.* 702.

2. A dolgozat felépítése és a kutatás hipotézisei

Az értekezésben a nagy igazságok megkeresését célul tűzve a családjogi felróhatóság nyomába eredtem. Tettem ezt azért, mert a magyar jogirodalomban a mai napig nem született olyan átfogó mű, amely a családjogi felróhatóságot vizsgálta volna a hazai bírói gyakorlatban.

Először megpróbáltam a családjogi felróhatóságot a polgári jogi kártérítési felelősség és az elvárható magatartás alapelveinek dogmatikai keretei közé illeszteni, majd azt átszűrve a családjog és a családjogi jogviszonyok speciális vonásain előbb jogon kívüli: demográfiai, családszociológiai és családpszichológiai, illetőleg családterápiás, aztán jogi nézőpontból is megvizsgálni. Áttekintettem a „házasságbomlással” kapcsolatos demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás kutatások megállapításait, mert álláspontom szerint a családjogi felróhatóság megértéséhez és definiálásához ezek az ismeretek nélkülözhetetlenek. Ezt követően a magyar bontójogi szabályozás fejlődését vizsgáltam a vétkességi elven alapuló házasságfelbontástól a feldúltsági elven alapulóig figyelemmel arra, hogy a vétkességi bontójogról „letört” családjogi felróhatóság nyomait először itt találjuk. Követtem az útját a házaseslet megromlásának teljes körű bizonyításon alapuló, úgynevezett tényállásos házasságfelbontás, majd a szülői felügyelet, a kapcsolattartás, a házastársi közös lakás használatának rendezése és a lakáshasználati jog elvesztése miatt érvényesített kompenzáció, továbbá a házastársi tartás iránt indított eljárások legfelsőbb bírósági/kúriai ítélezési gyakorlatának sűrűjében, onnan a továbbtanuló nagykorú gyermek által érvényesített tartás iránt pereken keresztül egészen a bírói gyakorlat legmélyéig: a szülőtársak egymás, a bíróságok, a gyámhivatalok, illetőleg a pszichológus szakértők elleni és a kapcsolattartási jog megsértése miatti személyiségi jogi perei közé. A kifelé vezető utat keresve ismertem föl a tulajdonképpen végig előttem lévő nagy igazságot: a családjogi felróhatóságról való gondolkodáshoz, annak megértéséhez mindenekelőtt meg kell tanulnunk a családban mint rendszerben, továbbá a családjogban és a polgári jogban egyszerre gondolkodni.

Mélyebben belegondolva: a családban mint rendszerben való gondolkodás még csak nem is idegen a polgári jogtól. Erre a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi és nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj megfizetése iránti pereket tartom a legjobb példának, ezért az értekezés ezt vizsgáló részében az ezekben a

perekben kialakult ítélkezési gyakorlatot tekintem át, ahol a családban mint rendszerben való gondolkodás igen markánsan figyelhető meg.

Következtetésem szerint, ha a polgári jogi gondolkodástól nem idegen a család rendszerszemléletű vizsgálata, és a családot a funkciói és a családi szerepek felől is megközelítő szemléletmód, akkor ezt a szemléletmódot, tényállás-feltárási és bizonyítási irányt akár adaptálhatnánk is a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése iránti, de más családjogi felróhatósággal érintett családjogi, illetőleg a családjogi jellegű személyiségi jogi jogsértések miatt indított perekbe is, hozzájárulva a család rendszerszemléletű és a „házasságbomlás” folyamatként való vizsgálatához valamennyi családjogi jogviszonyt érintő polgári jogi jogvitában.

Megítélésem szerint a család rendszerszemléletű vizsgálata, a családot a funkciói és a családi szerepek felől is megközelítő, a „házasságbomlást” folyamatként kezelő szemléletmód, tényállás-feltárási és bizonyítási irány alkalmas lehetne arra is, hogy a vétkességi elvvel való pusztá szembeállítás helyett önálló tartalmat adjon a házasságfelbontás jelenleg feldúltságának hívott elvének, és a vétkességi elven alapuló házasságfelbontás árnyékában ücsörgés, a vetett árnyék nézegetése helyett/közben töprengésre késztesse a családjogi felróhatóság, egyáltalán a családjogi felelősség mibenlétéről.

Az értekezés a családjogi felróhatóság körülményeinek révén igyekszik beindítani az erről szóló diskurzust, felhívni a figyelmet a család rendszerszemléletű vizsgálatára, a családot a funkciói és a családi szerepek felől is megközelítő szemléletmódra, tényállás-feltárási és bizonyítási irányra.

A kutatás első hipotézise szerint a vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként él tovább elsődlegesen a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése, másodsorban a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben az érdemtelenység vizsgálatánál, harmadrészt a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereiben.

A második hipotézis szerint a vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként való továbbélése a családjogi felróhatóság polgári jogi kártérítési felelősség fogalmi keretei közötti felfogására, és a családot rendszerként, a „házasságbomlást”, a házasság megromlását pedig folyamatként kezelő értelmezés hiányára vezethető vissza.

A harmadik hipotézis szerint a polgári jogban létezik a családot rendszerként, a családi szerepek és funkciók felől megközelítő jogértelmezés, amely a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése iránti, de más családjogi felróhatósággal érintett családjogi, illetőleg a családjogi jellegű személyiségi jogi jogsértések miatt indított perekben is alkalmazható lehetne.

Az értekezés hét fő szerkezeti egységből áll.

Az első fő szerkezeti egység a kutatási téma elméleti megalapozására fókuszál: a családjogi felróhatóság jogintézményét, családjogi gyökereit és polgári jogi felelősségi kereteit, illetőleg alapelvi kapcsolódási pontjait mutatja be.

Ezt követi a kutatási téma jogon kívüli nézőpontú megalapozása: a „házasságbomlás” demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás elemzése, különös tekintettel a „házasságbomlásra” mint folyamatra és a családra mint rendszerre.

Az értekezés harmadik része a magyar bontójogi szabályozás jogtörténeti, dogmatikai és a családjogi felróhatóság szempontjából releváns felsőbb bírósági határozatokon alapuló elemzése.

A disszertáció ezután a vétkességi bontójog továbbélését vizsgálja a házasság felbomlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben és a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények rendezésénél, majd a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben.

Ezt a családjogi felróhatóság családjogi jellegű személyiségi jogi perekben való továbbélését földolgozó rész követi.

Az értekezés utolsó fő érdemi szerkezeti egysége a családot rendszerként kezelő és vizsgáló, a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perek ítélkezési gyakorlatát mutatja be.

A főbb szerkezeti, illetőleg azon belül az egyes nagyobb tartalmi egységek végén jobbító szándékú kritikai észrevételek olvashatók.

Az értekezés a kutatás következtetéseinek a levonásával és *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazásával zárul.

3. A kutatás módszerei

A kutatás választott módszereit illetően megkerülhetetlen Grosschmid Béni gyakran idézett mondattöredékének a felhívása, amely szerint „a kártérítési jog (...) a bíraskodás problémája”.³³ Ezt a megállapítást a családjogra is igaznak vélem: a családjogot is a bírói gyakorlat tölti meg léttel és tartalommal. Nem véletlenül írta le Csiky Ottó már 1968-ban, hogy „a bírói gyakorlat elemzése nélkül ma már aligha lehet jó jogtudományi monográfiát írni.”³⁴

Mindezekből kiindulva kutatásom egyik és legfőbb módszere a bírósági joggyakorlat feldolgozása és szintetizáló elemzése volt. Empirikus kutatásom során a családjogi felróhatósággal és a családdal mint rendszerrel kapcsolatos hazai ítélőtáblai, valamint legfelsőbb bírósági/kúriai családjogi, személyiségi jogi és kártérítési jogi bírói gyakorlatot elemeztem, illetve szintetizáltam. Az értekezés gerincét tehát a családjogi felróhatóság megértéséhez és értelmezéséhez segítséget adó, a családjogi felróhatóság és a család mint rendszer szempontjából releváns legfelsőbb bírósági/kúriai, illetőleg ítélőtáblai eseti döntések és azok indokolásainak főbb megállapításai adják.

Egyetértve azzal a megállapítással, amely szerint a családjogi felróhatóság a vétkeességi bontójog árnyékkénti továbbélése,³⁵ az értekezés a kutatási témát jogtörténeti nézőpontból is vizsgálja: áttekinti a magyar bontójogi szabályozás történetét és a házasságfelbontás rendes bírói gyakorlatát azzal, hogy a jogtörténeti szempontú és az ítélkezési gyakorlatot vizsgáló rész elsősorban a családjogi felróhatóságra koncentrálnak. Az értekezés a fentebb írt módon körülhatárolt bírósági joggyakorlat, valamint a házasságfelbontás és az ahhoz kapcsolt családjogi igények jogtörténeti fejlődési ívének a felrajzolása mellett a családjogi és a polgári jogi kártérítési felelősség dogmatikai fogalmaira épül: a releváns szakirodalom kvalitatív földolgozásán keresztül célul tűzi a családjogi felróhatóság polgári jogi felelősségi keretek közé illesztését és a családjogi felróhatóság fogalmának a megadását.

Az értekezés a releváns bírói joggyakorlat és a polgári jogi szakirodalom feldolgozása mellett interdiszciplináris megközelítésű, érinti a téma polgári eljárásjogi irodalmát és bírói joggyakorlatát is.

³³ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Első kötet. Második, javított kiadás. Wigand F. K. Könyvnyomdája Pozsonyban, Budapest, 1901, 725.

³⁴ CSIKY Ottó: *Jegyzetek a bíróról és munkájáról*. Valóság, 1968. 11., 79.

³⁵ SZEIBERT [2014] i. m. 102.

Az értekezés mindezek mellett multidiszciplináris nézőpontú is. Egyik fő megállapítása szerint a családjogi felróhatóság nem érhető meg a „házasságbomlás” mint társadalmi jelenség és folyamat, valamint a család mint komplex tudományos megközelítést igénylő rendszer megismerése nélkül, amelyhez elengedhetetlen a „házasságbomlásra” vonatkozó demográfiai adatok, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás alapvetések ismerete. Ezért az értekezés a „házasságbomlással” kapcsolatos releváns demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás szempontokat is tartalmaz.

A dolgozat elődleges célkitűzése, hogy a családjogi felróhatóságot a fentiekben kifejtettek okán a magyar bírósági joggyakorlat feldolgozásával vizsgálja. Az értekezés a házasság felbontását és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezését érintő hazai családjogi, valamint a személyiségi jogi és a kártérítési jogi felsőbb bírósági ítélkezési gyakorlatot elemző és szintetizáló kutatási módszerre és a terjedelmi korlátaira figyelemmel nem vizsgálja a családjogi felróhatóságot a családtagok vagyoni viszonyaiban, a hozzátartók közötti erőszak miatt alkalmazható megelőző távoltartás, illetőleg a kapcsolattartás végrehajtása iránti nemperes eljárásokban, továbbá nem tér ki más országok vizsgálatára és nem alkalmazza a jogösszehasonlító módszert.

Miután az értekezés szerzőjének a családjogról való gondolkodásához jelentős mértékben járultak hozzá Csiky Ottó: A modern házasság problémái és A házasság felbontása című, a polgári jogról való gondolkodásához pedig Lábady Tamás: Polgári Jog. Általános tanok című alapműveiben olvasható szépirodalmi és művészeti utalások, valamint Virág Teréz: Emlékezés egy szederfára című könyvének szemléletmódja, ezért az értekezés szerkezeti egységeit egy-egy irodalmi idézet vezeti be.

II. Családjogi felróhatóság és polgári jogi felelősség – Jónás a halban

„Mert dobtál vala engem a sötétbe
s tengered örvényébe vetteték be,
és körülvett a vizek veszedelme
és fű tekeredett az én fejemre,
bő hullámaid átnyargaltak rajtam,
és Egyetemed fenekébe hulltam,
a világ alsó részeibe szállván,
ki fenn csücsültem vala koronáján!
Én aki Jónás voltam, ki vagyok már?
Ki titkaidat tudtam, mit tudok már?
Kényedre hány-vet hánykódó vized
s nyálkás hus-záraiba zárt a Cet.«”
/BABITS Mihály: Jónás könyve/³⁶

1. Családjogi felróhatóság a kártérítési felelősség gyomrában

A családjogi felróhatóság körüli utazás elején érdemes lehet elgondolkodni azon, hogy a családjogi felróhatóságról miért a polgári jogi kártérítési felelősség felróhatóság fogalma jut először az eszünkbe. Érdemes lehet továbbá eltűnődni azon is, hogy amíg a kártérítést elhatároljuk például a büntetéstől³⁷ vagy a polgári jogi kártérítési felelősséget elhatároljuk például a munkajogi kártérítési felelősségtől,³⁸ addig a családjogi felróhatósággal kapcsolatban ez a kérdés eddig még nem merült fel. Magától értetődőnek tűnik, hogy a családjogi felróhatóságot a polgári jogi kártérítési felelősség keretében látjuk; Jónásként utazik, utazunk vele a cethalban.

Ebben a gondolkodásban a hazai kortárs jogirodalom is megtámogat minket.

Molnár Sarolta szerint, miután a Ptk. 6:2. §-ának (1) bekezdése a kötelelemkeletkeztető tényeket nem kimerítően sorolja föl, ezért az itt szereplő „más jog megsértéséből”

³⁶ BABITS Mihály: *Jónás könyve*. Második rész. In: *Babits Mihály összegyűjtött versei*. Negyedik, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2019, 462.

³⁷ DEZSŐ Gyula: *Kártérítés*. In: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek Kötelmi jogunk köréből c. művéhez*. I. 2. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932, 202.; vö. EÖRSI Gyula: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 29-34.

³⁸ EÖRSI [1966] *i. m.* 35-41. Lásd a Debreceni Ítéltábla Pkk.I.20.421/2013/2. és Pf.I.20.569/2019/5., valamint a Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.062/2018/5-II. sz. határozatait.

fordulat értelmezhető úgy is, hogy családjogi, házassági kötelezettség megsértéséből is fakadhat kötelelem, amire alkalmazhatóak lehetnének a Ptk. kompenzációs eszközei, így a kártérítés és a személyiségvédelmi szankciók is.³⁹

Völcssey Balázs úgy véli, hogy a felróhatóság önálló családjogi értelemben vett fogalma tartalmában megegyezik az önhiba lényegével.⁴⁰

Szigeti István álláspontja szerint „nincs különbségtétel a családjogi és vagyoni jogi felróhatóság között, mivel ebben az esetben a törvény kimondta volna, hogy a családjogi viszonyokban más felróhatósági szintet kell alkalmazni.”⁴¹

A polgári jogi felelősség szabályainak családjogi tényállásokra való alkalmazását a leggyakrabban azzal szokták indokolni, hogy „ha kizárjuk a polgári jogi felelősség szabályait a családi jogból, akkor figyelmen kívül hagyjuk, hogy a polgári jog alapvetően egységes.”⁴²

A múlt kútjába szállva láthatjuk, hogy egy-egy családjogi kérdés, családjogi probléma megoldása során a polgári jogi jogintézmények, így a kártérítés és a személyiségvédelmi szankciók alkalmazása, a kártérítési jogi fogalmak használata nem tekinthető minden előzmény nélkülinek a családjogban. Olyannyira nem, hogy a jog alkotói és alkalmazói sokáig csak abban gondolkodtak. Nem merült fel, hogy a családjogi ügyek megoldása során előálló joghézagokat elsősorban a családjog körén belül maradó közvetlen analógia útján töltsék be, de az sem, hogy a polgári jog valamely szabályát a családi viszonyok sajátosságaihoz igazítva, „hajlítva” alkalmazzák. Ez nemcsak az értekezésben a későbbiekben vizsgált módon, a magánjogi tilos cselekmények szabályainak a házassági/ családjogi tilos cselekményekre való alkalmazásában volt tetten érhető, hanem például abban a régebbi elméleti felfogásban is, amelyik „azt vallotta, hogy a természetes apa tartási kötelességének jogalapját a házasságon kívüli nemzéstől mint magánjogi vétségéből folyó kártérítési kötelezettség képezi.”⁴³ Ez nem csupán nálunk volt így. Nizsalovszky Endre írja, hogy Angliában az

³⁹ MOLNÁR Sarolta Judit: *A házasság intézményének perspektívái a köteleket, a tartalmat és az alanyi kört érő kihívások tükrében*. Doktori értekezés. Budapest, 2018, 55-56.

⁴⁰ VÖLCSEY Balázs: *A szülői felügyeleti jog megszüntetésének perjogi kérdései és a családjogi felróhatóság*. Családi Jog, 2017. 2., 37.

⁴¹ SZIGETI István: *A felróhatóság vizsgálata a kapcsolattartás végrehajtása iránti eljárásokban*. In Országos Bírósági Hivatal (szerk.): *Mailáth György Tudományos Pályázat 2020. Díjazott Dolgozatok*. Budapest, 2021, 53. https://birosag.hu/sites/default/files/mailath_2020_nyertes_dolgozatok_0.pdf (2023. március 12.)

⁴² MENDOZA ALONSO, Pamlea: *Daños morales por infidelidad matrimonial. Un acercamiento al derecho español*. Revista Chilena de Derecho y Ciencia Política, vol. 2, no. 2. (2011) 49. Hivatkozva MOLNÁR [2018] i. m. 55.

⁴³ MOLNÁR [2018] i. m. 326.

apa tartási kötelezettségének a megállapítására a XIX. században akként került sor, hogy azt az anyának ítélték meg, akinek az apa ezt a terhet jogellenesen okozta, nem a gyermeknek, akihez az apának továbbra sem volt semmi köze. A gyermekéről gondoskodó hatósági szerv a házasságon kívüli apával szemben közvetlenül, tehát az anyától függetlenül is érvényesíthette a megtérítési igényét. Az Angliában akkor képviselt nézet szerint az apa és a nem házasságból született gyermeke között nem volt rokonság. A tartási kötelezettséget az anya sérelmére elkövetett *károsító cselekmény* következményének tekintették.⁴⁴ Ennek a gondolkodásmódnak a szemléltetésére hazai példát is találhatunk: a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvény 35. §-a az atyaság megállapítása nélküli tartásra kötelezés egyik szabályaként rögzítette, hogy a tartásra kötelezett tartozásáért a szülője *kezes módjára* felelt, amennyiben a tartásra kötelezett egészben vagy túlnyomórészben szülőjének gazdaságában, üzletében vagy más kereső foglalkozásában fejtette ki tevékenységét és ezért megfelelő díjazásban nem részesült. A szülő kötelezettsége akkor is fennállt, ha a tartásra kötelezett tevékenységében önhibáján kívül ideiglenesen akadályozva volt.⁴⁵

Amíg a gyermektartás gyökereit a kártérítési jogban és a kötelmi jogban, addig a szülőtartását az öröklési jogban fedezhetjük föl. Az 1900. évi Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez készült indokolás szerint a szülőtartás lényege, hogy „aki családi vérvonalánál fogva *örököse* lehet, legyen az illetőnek eltartására is kötelezve.”⁴⁶

A gyermek károkozásáért való felelősség gyökereiért pedig a vadkárokokért való felelősség, illetőleg a birtoklás talajrétegéig kell ásnunk. Marton Géza írja, hogy a gyermek károkozása esetén a szülők tárgyi felelőssége a *vadkárokokért való felelősséghez* áll a legközelebb,⁴⁷ ha pedig a szülői felügyelettel megfosztott szülő elvonja a gyermeket a szülői felügyeletre jogosult szülőtől, és a gyermek így okoz kárt, akkor Gáspárdy László szerint a szülői felügyelettel megfosztott szülő a *rosszhiszemű birtokos* analógiájára felel a vétőképtelen gyermek által okozott károkért.⁴⁸

Ez idő tájt a családjogban való gondolkodás legfeljebb annyiban nyilvánult meg, hogy a bíróság erőszakos nemi közösülés esetén a szüzességét elvesztett károsult javára a

⁴⁴ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 167.

⁴⁵ Hivatkozva NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 38.

⁴⁶ *Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez.* 1. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1901, 344.

⁴⁷ Lásd MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség.* Triorg Kft., Budapest, 1992, 241-242.

⁴⁸ Gáspárdy László analógiáját említi EÖRSI [1966] *i. m.* 370.

férjhezmenetel elnehezülése miatt vagyoni kártérítést ítélt meg azzal, hogy ha a leány közben „megfelelően” férjhez ment, akkor a bíróság elutasította a keresetet.⁴⁹

Nyomokban az a bírósági határozat is tartalmaz családjogot, amely szerint házassági ígérettel történt úgynevezett magánjogi csábítás esetén a károsult részére nem jár pénzbeli elégtétel. Az indokolás szerint nem lehet a nő életének az egyetlen kielégítő megoldása a férjhezmenetel.⁵⁰

Napjainkra talán már csak keveseknek jutna eszébe a gyermektartást kártérítésként megítélni vagy a szülőtartást az öröklési jogból levezetni. A családjogi tartási kötelezettséget a törvény objektív tényálláshoz fűzi, ez az objektív tényállás pedig az a családi jogállás, amelynek tisztázása a tartási kötelezettséget közvetlenül meghatározott személy vagy személyek irányában keletkezteti.⁵¹ A tartási sorrend⁵² is megoldást nyújt arra a helyzetre, ha a szülő nem képes a kiskorú gyermeke tartására – ez esetben a gyermek eltartása a távolabbi felmenőkre hárul. A vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség is önálló, *sui generis* felelősségi alakzat lett,⁵³ és a bíróságok sem feltétlenül akarják már mindenáron „férjhez adni” a közvetett vagy járulékos károsultakat. Megelégszenek azzal, hogy megállapítják az özvegy családi élethez való jogának, esetleg emberi méltóságának, azon belül önrendelkezési jogának és/vagy általános cselekvési szabadságának a sérelmét, az értékvesztést pedig inkább a családi szerep, illetőleg családi funkciók felől közelítik meg, és a partner, illetőleg szülőtárs elvesztését, az egyedül maradottságot, valamint a magára utaltságot igyekeznek inkább kompenzálni.

Miután a családjogi felróhatóság kitarthatni látszik a polgári jogi kártérítési felelősség keretei között, ezért indokoltnak tűnik szemügyre venni ezeket a kereteket, azaz a polgári jogi kártérítési felelősség feltételeit, funkcióját, célját és magát a felróhatóságot, utóbbit elsősorban a családjogi felróhatóság felől megközelítve.

⁴⁹ A Magyar Királyi Curia 1672/1910. sz. ügyben hozott határozatát idézi MESZLÉNY Artur: *Nem vagyombeli kár*. In: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek Kötelmi jogunk köréből c. művéhez*. I. 2. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932, 327.

⁵⁰ A Legfelsőbb Bíróság Elnöki Tanácsának 1952-ben hozott 150. sz. határozatát idézi NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 244.

⁵¹ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 184.

⁵² Lásd a Ptk. 4:196-4:197. §-ait.

⁵³ LÁBADY Tamás: *Felelősség vétőképtelen személy károkozásáért*. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 2. kötet. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014, 2289.

2. Polgári jogi kártérítési felelősségi keretek

2.1. A kártérítési felelősség feltételei, funkciója és célja

Kutatásom elején publikált írásomban Eörsi Gyula és Mádl Ferenc gondolatait idézve rögzítettem: „a jogi felelősségnek két feltétele van: egyrészt olyan magatartásfajta, amely a jogi felelősség kivételes represszív eszközeivel való javításra szorul, másrészt ilyen eszközökkel általában javítható is. Ha az első feltétel hiányzik, nincs miért igénybe venni a jogi felelősség intézményét, ha pedig a második hiányzik, akkor nem vezethet célra a jogi felelősségre vonás.⁵⁴ Úgy is mondhatnánk, hogy ahol és akinél a felelősségi szankciótól semmilyen pozitív – felelősségi nyelvre fordítva: anyagi reparáció melletti speciál és generál preventív – hatás nem várható, ott az alkalmazása a felelősség általános szabályai szerint célszerűtlen, ezért kizárt.”⁵⁵

A felelősségi szankcióval csak jogilag befolyásolható magatartásokra lehet hatni.

Asztalos László írja, hogy „a felelősség szűkebb, valódi értelemben csak a jogellenes, kötelességszegő és felróható magatartások olyan polgári jogi szankciója, ahol a jogi befolyásolás, a nevelés, a megelőzés szempontjai mellett a reparáció csak másodlagos, a megállapított felelősség mértékét meghatározó tényező.”⁵⁶

A felelősség realizálódó szankciói lehetnek:

1. személyiség megsértésénél társadalmi hatást kifejtő szankciók
2. restitutio elvonása
3. reparáció nyújtása: a) kártérítés, b) kötbér, c) egyenérték csökkentése a gazdagodásra
4. jogviszony megterhelése vagy megszüntetése: szankciós (pl. jogvesztés, felmondás).⁵⁷

Vékás Lajos megállapítása szerint a vagyoni viszonyok polgári jogi szabályainak „alapvető funkciója a megfelelő jogi indok nélküli, nem ellentételezett

⁵⁴ EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 41. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A kötelemragasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2014: Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak jubileumi konferenciáján*. Budapest, 2014, 603. <https://www.ajk.elte.hu/file/jogitanulmanyok2014.pdf> (2024. július 2.)

⁵⁵ Lásd MÁDL Ferenc: *A deliktív felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, 466-467. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A kötelemragasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS (szerk.) [2014] i. m. uo.

⁵⁶ ASZTALOS László: *A polgári jogi szankció*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 359.

⁵⁷ ASZTALOS [1966] i. m. uo.

vagyoneltolódások megakadályozása, illetve bekövetkezésük esetén azok *kiegyenlítése* vagy legalább kiegyensúlyozása. A kártérítés, a jogalap nélküli gazdagodás, a visszterhesség véelme, az érvénytelenség, a kellékszavatossági és a jogszatossági jogsegélyek mind-mind egyetlen célt szolgálnak: a magánjogi jogviszonyok alanyai között jogi indok nélkül megbomlott vagyoni egyensúly lehetőség szerinti helyreállítását.”⁵⁸

Marton Géza által megfogalmazott felelősségtani alapvetés, hogy „akkor keletkezik felelősség, ha valamely kötelesség, kötelem elmulasztása, megszegése miatt következményeket kell rendezni.”⁵⁹ Szintén nála olvashatjuk: „hogy valakit olyan kötelezettség terheljen, olyan személyes alanyi kötöttség, amelynek megsértésével felelősséget von magára, fel kell tételeznünk szükségszerűen, hogy *létezett egy olyan objektív norma* is, társadalmi magatartási szabály, amelyből ez a kötelem levezethető.”⁶⁰ Nincs felelősség kötelességszegés nélkül, utóbbi hozza mozgásba a kilátásba helyezett szankciót.⁶¹

A kártérítési kötelem *jóvátételt rendelő szankciókötelem*,⁶² de nem büntetés, még magánjogi értelemben sem, hanem a károsult vagyonában bekövetkezett hátrányos eltolódásnak a jogrend által a károsítótól kikényszerített helyreállítása. Célja nem a sértő fél vagyonának csökkentése, hanem a sértett fél vagyonának gyarapítása.

Ahogy Dezső Gyula nagyon jól megvilágítja: amíg a kártérítés a károsult vagyonában vagy erkölcsi javaiban bekövetkezett hátrány kiegyenlítését célozza és kizárólag a károsult egyéni érdekét szolgálja, addig a büntetés a jogrend megbolygatott egyensúlyának helyreállítását célozza.⁶³

Marton Géza szerint „a kártérítésre való jog nem az egyén önmagától való veleszületett ősjoga, hanem neki az állam által juttatott és az állam céljai szerint kimért feljogosítottság, amelyet az állam a maga elsődleges céljai érdekében (a békés társadalmi együttélés, a munka védelme, zökkenőinek elsimítása) kreált (elsősorban szankcióul, másodsorban méltányos érdekkiegyenlítéskeppen), s az egyén e közérdekű rendfenntartó eszközök előnyeinek kihasználásához csak azon a réven jut hozzá, hogy a rendzavarásból származó kár éppen őt érte, s akkor is csak a közérdekű szempontok

⁵⁸ VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános Rész.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2016, 238.

⁵⁹ MARTON [1992] *i. m.* 1.

⁶⁰ MARTON [1992] *i. m.* 3.

⁶¹ MARTON [1992] *i. m.* 11.

⁶² EÖRSI Gyula: *Kártérítés jogellenes magatartásért.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958, 43.

⁶³ DEZSŐ [1932] *i. m.* 234.

korlátai között keresheti a maga sérelmeinek orvoslását.”⁶⁴ Úgyszintén Marton Gézánál olvashatjuk, hogy „mint szankcióeszköz, a felelősségre vonás harci szerszám a jogrend, s az az által védett gazdasági rend megsértői ellen, ezért, hogy sikere legyen, fel kell ölelnie a fenyegető veszély egész terjedelmét: védenie kell a jogrendet minden sérelem ellen, amely – direkte vagy indirekte – embertől eredhet, legyen az nyílt vagy rejtett támadás, súlyos vagy enyhébb, rosszindulatú, vagy csak lanyhaságból, figyelmetlenségből, közömbösségből eredő veszélyeztetés.”⁶⁵

A kártérítés jogintézményénél a jogalkotó a *tipikus károkozási fajták elleni védekezés* és a kárelosztás optimális hatásfoka érdekében a jogellenes károkozás általános tilalmára építette rá a kimentő okok szerinti differenciált, típusnyállásokra modellezett felelősségi rendszert.⁶⁶

Eörsi Gyula szerint a kártérítési jogszolgáltatás elsődleges célja nem a múltbeli károk megtérítése, hanem a *jövőbeliek megelőztetése*,⁶⁷ ezért „a határesetekben nem a konkrét kötelezettségszegést és a felróhatóságot kell vizsgálni, hanem a szankció prognózisát, vagyis azt, hogy a kártérítés alkalmas lehet-e a hasonló jellegű károsító folyamatok meggátolására.”⁶⁸ Lényegében „már a jogellenességet is az dönti el, hogy az adott kárfajta hasonló módon való bekövetkezése ellen lehet-e kártérítési szankcióval hatásosan védekezni.”⁶⁹

Marton Géza meghatározása szerint jogellenes magatartás, jogellenesség alatt valamely abszolút jog megsértése, vagy az adós, illetőleg nem az adós részéről valamely kötelmi jog megsértése, továbbá valaki javára fennálló jogvédett érdekhelyzet megsértése, valamint valamely morálszabály által védett érdekhelyzet szándékos megsértése értendő.⁷⁰ „Mivel a személyes érzelmek kikényszeríthetetlenek és vagyoni eszközökkel befolyásolhatatlanok, ezért Eörsi Gyula szerint nem tekinthető jogellenesnek a házassági ígéret megszegése,⁷¹ ahogy a férjes nővel viszonyra lépő »csábító harmadik«

⁶⁴ MARTON [1992] i. m. 241.

⁶⁵ MARTON [1992] i. m. 242.

⁶⁶ EÖRSI [1966] i. m. 61. és EÖRSI [1961] i. m. 65. és 471.

⁶⁷ MARTON [1992] i. m. 283.

⁶⁸ EÖRSI [1961] i. m. 471. és 474. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A kötelemragasztó házastársi hűségről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS (szerk.) [2014.] i. m. 606.

⁶⁹ EÖRSI [1961] i. m. 296. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A kötelemragasztó házastársi hűségről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS (szerk.) [2014.] i. m. 603.

⁷⁰ Lásd MARTON [1992] i. m. 131.

⁷¹ EÖRSI [1961] i. m. 45. és 273.

A kommentárirodalomban ismert olyan álláspont, amely a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) 6. §-ának rendelkezése – az „utaló magatartásért” való helytállás szabályai – alapján „megítélhetőnek tartja a nem eleve csalárdul megtett házassági ígéret esetleges

sem felel a férjet a házasság felbontása miatt az üzleti kapcsolataiban ért károkért.”⁷² Gyakorló kártérítési jogi szemmel vizsgálva Eörsi Gyula megállapításait, úgy gondolom, nem lehet véletlen, hogy ezek a tényállások Eörsi Gyulánál már a jogellenesség vizsgálatánál kiestek a polgári jogi kártérítési felelősség keretei közül.

2.2. Családjogi felróhatóság a jogalkotásban, a jogalkalmazásban és a jogtudományban

A jogalkotó a családjogi felróhatóság fogalmát ez idáig nem adta meg, a felróhatóság jogintézménye viszont normaszöveg szintjén is megjelenik a családjogban a lakáshasználattal,⁷³ az örökbefogadott gyermek vérségi származás megismeréséhez fűződő jogával,⁷⁴ a szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek elhelyezésének megváltoztatásával,⁷⁵ a kapcsolattartási jog korlátozásával és megvonásával,⁷⁶ a szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetésével,⁷⁷ a tartás mértékének vagy szolgáltatása módjának módosításával,⁷⁸ összefüggésben, továbbá a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárásban.⁷⁹

vagyoni következményeit.” GELLÉRT György (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez*. Complex DVD Jogtár. Lezárva 2009. július 1-jén. (2024. június 2.)

⁷² EÖRSI [1961] i. m. 469. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A kötelemgrasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS (szerk.) [2014.] i. m. 603.

⁷³ A Ptk. 4:81. §-ának (4) bekezdése szerint nem osztható meg az adottságainál fogva arra alkalmas lakás használata, ha az egyik házastárs olyan felróható magatartást tanúsít, amely miatt a közös használat a másik házastárs vagy a kiskorú gyermek érdekeinek súlyos sérelmével járna.

⁷⁴ A Ptk. 4:135. §-a (4) bekezdésének c) pontja alapján a vér szerinti szülő, a testvér természetes személyazonosító adatai az örökbefogadottal nem közölhetők, ha a kiskorú gyermek érdekeivel ellentétben áll, így különösen, ha a vér szerinti szülő felügyeleti jogát a bíróság azért szüntette meg, mert a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sértette vagy veszélyeztette.

⁷⁵ A Ptk. 4:170. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy a szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek harmadik személynél történő elhelyezésének megváltoztatása a bíróságtól akkor kérhető, ha azok a körülmények, amelyekben a szülők megállapodása vagy a bíróság döntése alapult, utóbb lényegesen módosultak, és ennek következtében a megváltoztatás a gyermek érdekében áll. Nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a gyermek érdekére az a szülő, aki a változást felróható magatartásával maga idézte elő, így különösen, ha a gyermeket jogosulatlanul vette magához vagy tartja magánál.

⁷⁶ A Ptk. 4:184. §-a akként rendelkezik, hogy a gyámhatóság vagy - házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti perben - a bíróság a felróható magatartást tanúsító szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult személy kapcsolattartási jogát a gyermek érdekében korlátozhatja vagy megvonhatja.

⁷⁷ A Ptk. 4:191. §-a (1) bekezdésének a) pontja szerint a bíróság megszünteti a szülői felügyeletet, ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti.

⁷⁸ A Ptk. 4:210. §-a (1) bekezdésének második mondata alapján nem kérheti a megállapodáson alapuló tartás megváltoztatását az a fél, akinek a körülmények megváltozásának lehetőségével a megállapodás időpontjában számolnia kellett, vagy akinek a körülmények megváltozása felróható.

⁷⁹ A bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény 22/B. §-ának (4) bekezdése szerint a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltak megszegésének minősül, ha a kapcsolattartásra jogosult vagy kötelezett neki felróható okból

A családjogi felróhatóság jogintézményét az ítélkezési gyakorlat „hívta életre”. Az elvárható magatartás meghatározására ugyan már korábban is találhatunk példát a bírói gyakorlatban: a Legfelsőbb Bíróság egyik közzétett határozata szerint⁸⁰ a gyermektartásdíj fizetésére kötelezettől elvárható olyan jövedelemszerző tevékenység folytatása, amelyből a minimális mértékű gyermektartásdíjat fizetni tudja. A Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. szám alatt közzétett eseti döntése tekinthető ugyanakkor az első olyan bírósági határozatnak, amely kifejezetten a családjogi felróhatóság megnevezést használta, és meghatározta annak fogalmát is. E határozat indokolása szerint a házastársi köteleességeket súlyosan sértő magatartás minősül családjogilag felróható magatartásnak. Ennél bővebb vagy más meghatározást további felsőbb bírósági határozatokban nem olvashatunk.

A kortárs magyar jogirodalom egyik képviselője, Völcsy Balázs szerint a családjogi felróhatóság a felróhatóság általános polgári jogi jelentéshez képest szűkebb, az ember szubjektumára összpontosító családjogi fogalom.⁸¹ Megállapítása szerint „családjogi viszonyokban nem a tipikus ember tipikus élethelyzetben tanúsított magatartásának kell lennie a kiindulópontnak, hanem minden egyes esetben az adott szülő szubjektív élethelyzetét kell viszonyítási pontnak tekinteni, és ehhez képest kell vizsgálnia a bíróságnak azt, hogy mi az, ami ennek megfelelően elvárható a féltől.”⁸² Völcsy Balázs szerint a felróhatóság önálló családjogi értelemben vett fogalma tartalmában megegyezik az önhiba lényegével.⁸³

Szigeti István álláspontja szerint ugyanakkor „nincs különbségtétel a családjogi és vagyoni jogi felróhatóság között, mivel ebben az esetben a törvény kimondta volna, hogy a családjogi viszonyokban más felróhatósági szintet kell alkalmazni.”⁸⁴

Míthogy utóbbi két szerző is a polgári jogi kártérítési felelősség felróhatóság fogalmából indult ki, amikor a családjogi felróhatóságról írt, ezért érdemes megvizsgálni, hogy a polgári jogi felelősség elmélete mit ért vétkesség, felróhatóság és

a) határidőben nem tesz eleget kapcsolattartási kötelezettségének,
b) a határozatban megállapított határidő alatt nem pótolja az elmaradt kapcsolattartást,
c) a kapcsolattartást kellő indok nélkül akadályozza vagy
d) egyéb módon megghiúsítja a gyermekkel való zavartalan kapcsolattartást.

⁸⁰ A Legfelsőbb Bíróság BH1997. 30. sz. határozata.

⁸¹ VÖLCSEY [2017] i. m. 37.

⁸² Uo. és VÖLCSEY Balázs – HARMAT Erika: *Új nempere eljárás a bíróságok hatáskörében: a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás*. Családi Jog, 2020. 1., 27.

⁸³ Uo.

⁸⁴ SZIGETI [2021] i. m. 53.

önhiba alatt, ahogy azt is indokolt megnézni, hogy ezeket a fogalmakat a bírói gyakorlat milyen tartalommal töltötte meg.

A kártérítési jog nagykommentárja szerint „a vétkesség egy erősen szubjektív, a jogsértő pszichéjéhez, képességeihez, adottságaihoz mindenben igazodó cselekvési mérce, mely szubjektív jellegéből következően könnyebb mentesülést enged a felelősség alól a jogsértő számára. A vétkesség a tőle elvárhatóság fogalmát használja, és ennek mentén tesz különbséget szándékos és gondatlan magatartások, azokon belül egyenes és eshetőleges szándék, tudatos gondatlanság és hanyagság között. A magyar polgári jog ezzel szemben a felróhatóság fogalmával egy objektivizáltabb kategóriát alkotott meg. Az adott helyzetben általában elvárható magatartáshoz viszonyítás már nem egyéniesít, hanem egy társadalmi ideáltipikus magatartást helyez a vizsgálat középpontjába.”⁸⁵

„A polgári jogi kártérítési felelősség az »öntudatos, józan, kockázatvállaló, a mindennapi életben felelősen és előrelátó módon cselekvő személyre«⁸⁶ szabott emberképre, az ember „észlénységére” vagy legalábbis az abba vetett hitre épül, és a felelősségre vonhatóság kapcsán mindenekelőtt abból indul ki, hogy az értelmes ember, a jó és gondos családapa mint etikus ember⁸⁷ miként látja – pontosabban az adott helyzetben miként kellett volna látnia – tetteinek a következményeit.”⁸⁸

„A vétkesség kötelez a kár megtérítésére” – idézi Grotius alaptételét Sólyom László.⁸⁹ Eörsi Gyula szerint „a polgári jog a jogsértésért való reparációs felelősség körében a vétkességet

- a) nem a jogsértő egyedi személyes tulajdonságai, képességei és körülményei szerint,
- b) nem egy minden jogalanyra egyformán kötelező teljesen általános és elvont zsinórmérték szerint,
- c) hanem tipizálás útján, az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján a különös síkján ítéli meg.”⁹⁰

⁸⁵ FÉZER Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2019. Nagykommentár a kártérítési joghoz (archív) című Jogtár-formátumú, elektronikus kiadás.

⁸⁶ LÁBADY Tamás: *Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira*. Polgári Jogi Kodifikáció, 2000. 2., 15-16.

⁸⁷ Lásd bővebben SÓLYOM László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, 59. és MÁDL [1964] i. m. 218-219.

⁸⁸ Lásd NAGY Marianna: *Interdiszciplináris mozaikok a közigazgatási jogi felelősség dogmatikájához*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 168. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A kötelemragasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS (szerk.) [2014.] i. m. 604.

⁸⁹ SÓLYOM [1977] i. m. 97.

⁹⁰ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános Rész*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 25. kiadás változatlan utánnomása. Budapest, 2010, 279.

Marton Géza írja, hogy „a vétkekesség mint a lelki élet belső, titkos folyamataiban gyökerező, így a kötelelem fizikai észlelés elől elvont jelenség rendkívül nehezen bizonyítható. A bizonyítási nehézségek arra szorítják a jogalkotót, hogy a vétkekesség fenn vagy fenn nem forgását absztrakt, tipikus, tárgyi ismérvekhez kösse, mint ahogy már a rómaiak felállították mértékül a *bonus pater familias* elvont, tárgyi, mindenkire azonos gondossági mintaképét.”⁹¹ Megállapítása szerint „a vétkekesség azt jelzi, hogy a joggal ellentétes eredmény előidézőjére előírt szankció alkalmazásbavétele ellen a cselekvő személyét tekintve nincs akadály sem személyileg az ő vétségeképtelenségében, sem tárgyilag a károkozó eseménynek az átlagos, emberi teljesítőképességet (a normális, derék szakbeli ember buzgalmát, figyelmét, éberségét, szakismereteit) meghaladó jelentkezőmódjában, ami a rendes beszámítás határán túl esnek.”⁹²

A jog csak a vétőképtelenség szélső eseteit (elmebetegség, fiatal kor, eszméletlenség stb.) hajlandó bizonyítékként elfogadni arra, ha a morális vétkekesség hiányzik, egyébként a típus alapján a cselekmény mögé vélelmezi, és ellenbizonyítást sem fogad el.

Az egyik ítéletáblai határozat szerint⁹³ a bíróság felróhatóságra vonatkozó következtetésének mindig konkrétan kell lennie, ugyanis polgári jogi szempontból csak az a magatartás lehet felróható, amivel szemben meg lehet állapítani, hogy konkrétan mi lett volna az elvárható magatartás. A bíróság tehát általános jelleggel nem állapíthatja meg a kimentés hiányát, csak ha meg tudja határozni, hogy adott esetben *konkrétan mi lett volna az elvárható magatartás, a károkozónak konkrétan mit kellett volna tennie* ahhoz, hogy magatartása ne minősüljön felróhatónak.

Egy kúriai határozat szerint⁹⁴ a felróhatóság kérdésében való állásfoglalás csak a *károkozás körülményeinek ismeretében* lehetséges, ami az e körben lényeges tényeknek a bíróság általi megállapítását feltételezi. Ha ehhez szakkérdések megválaszolása is szükséges, *szakértő alkalmazása* sem nélkülözhető. Fuglinszky Ádám szerint utóbbi már csak azért is fontos, mert így nem a bíró mércéje, elképzelései – ő mit tenne hasonló helyzetben – döntenek el a felelősség kérdését, amely szerinte a felróhatóság fogalmának és alkalmazásának egyik problémája.⁹⁵

⁹¹ MARTON [1992] *i. m.* 54.

⁹² MARTON [1992] *i. m.* 168.

⁹³ A Fővárosi Ítéletábla 5.Pf.20.062/2020/5. sz. határozata.

⁹⁴ A Kúria Pfv.III.21.182/2021/6. sz. határozata.

⁹⁵ FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 295.

Habár a magyar magánjog „a szubjektív, vétkességi felelősség elméletének a talaján állt, s csupán kivételként ismerte el az objektív felelősséget,⁹⁶ a gyakorlat a gondossági követelmények tekintetében olyan magasra tolta a lécet, hogy a vétkességi és az objektív felelősség között elmosódott a különbség, azok tulajdonképpen egy síkba és azonos magasságba kerültek.⁹⁷ Nem véletlen, hogy Gustav Radbruch a modern vétkességi felelősséget „szégyenlős objektív felelősségnek” nevezte.”⁹⁸ Arról Marton Géza azt írta: „a vétkességi rendszer nem szubjektív, hisz a vétkesség fogalma teljesen el van objektivizálva, de a tárgyi felelősség sem teljesen objektív, ugyanis személyi enyhítő mozzanatok érvényesülnek.”⁹⁹

Egyetérthetünk azzal a megállapítással, amely az elvárhatósági felelősséget a magyar jogban egy skálán elhelyezve a szubjektív felelősségtől az objektív felelősség irányában elhelyezkedő felelősségnek tartja.¹⁰⁰

Sólyom László megállapítása szerint „a polgári jogi kárfelelősség valóságos helyzetét a károsultvédelem egyre növekvő súlya határozza meg. Ez a fejlődés részben az objektív felelősség térhódításában mutatkozik meg, részben a szubjektív felelősség leple alatt folyik, és azt kiüresíti, formálissá teszi.”¹⁰¹ Sólyom László szerint „az objektivizálódást, a felelősség szigorodását a felelősség szempontjain túlmenő gazdasági és szociális érdekek mozgatja: a károk minden áron való fedezése és a károsultról való szociális gondoskodás.”¹⁰² E helyütt gondoljunk például az egészségügyi szolgáltatók elleni kártérítési perekre, ahol talán a legnyilvánvalóbban jelenik meg a károsulttal való bírósági szolidaritásvállalás.¹⁰³

⁹⁶ SÓLYOM [1977] *i. m.* 180.; vö. *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása.* Budapest, 1959, 259.

⁹⁷ SÓLYOM [1977] *i. m.* 36. és MÁDL [1964] *i. m.* 467.

A vétkesség fogalmának „elobjektivizálódásáról” lásd MARTON [1992] *i. m.* 54-55., 112. és 237-242. Ez leginkább a szakmai és hivatásrendi felelősségek, például az egészségügyi szolgáltató, illetőleg az ügyvéd kártérítési felelőssége esetében érzékelhető.

⁹⁸ EÖRSI [1961] *i. m.* 390. Hivatkozza: PÁL Szilvia: *A kötelemtárasztó házastársi hűségéről családjogon innen és családjogon túl.* In: FAZEKAS (szerk.) [2014.] *i. m.* 604.

vö. SÓLYOM [1977] *i. m.* 63. Megjegyzést érdemel, hogy a Ptk. szerint változatlanul az adott helyzetben általában elvárható magatartás az irányadó mérce. HARMATHY Attila: *A kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai.* In: WELLMANN György (szerk.): *Polgári Jog. Kötelmi jog. Az új Ptk. magyarázata.* VI/VI. kötet. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 431. és 436. Lásd továbbá LÁBADY: *A deliktualis felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban.* Jogtudományi Közlöny, 2014. 4., 171-172.

⁹⁹ MARTON [1992] *i. m.* 112.

¹⁰⁰ BARTA Judit – BARZÓ Tímea – CSÁK Csilla: *Magyarázat a kártérítési jogról.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2018. Magyarázat a kártérítési jogról (archív) című Jogtár-formátumú, elektronikus kiadás.

¹⁰¹ SÓLYOM [1977] *i. m.* 7.

¹⁰² SÓLYOM [1977] *i. m.* 18. és 44.

¹⁰³ Lásd a gyógyulási, túlélési esély csökkenésével, elvesztésével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat alakulását [A Kúria gyógyulási (túlélési) esély csökkenésével (elvesztésével) kapcsolatos ítélkezési

Mindezekon túlmenően véleményem szerint a felelősség szigorodását, az objektivizálódást a türelmetlenség, a jogvita minél gyorsabb lezárásának a vélt vagy valós igénye is indokolja. Marton Géza bölcs megállapítása szerint „minél kezdetlegesebb egy társadalom, annál szigorúbbak és türelmetlenebbek a reakciói, mert nem tűrik a szabályoktól való eltérést; ellenkezőleg, a fejlett társadalom reakciói emberségesebbek és finomabbak.”¹⁰⁴

Ha ezen a ponton visszaidézzük Völcsy Balázs „szubjektív” és Szigeti István „objektív” élethelyzetre fókuszáló megállapítását, akkor észrevehetjük, hogy a családjogi felróhatóság jogintézménye ugyanazt az utat látszik bejárni, mint a felróhatóság: mozgásban van a szubjektív és az objektív felelősség között, emellett pedig – a polgári jogi kártérítési felelősség keretein belül – próbál dogmatikai fogódzókat keresni: kapaszkodik a felróhatóságba, annak mértékébe és az önhibába – helyenként össze is mosva ezeket a fogalmakat. Erre példaként fölhívható Völcsy Balázs idézett megállapítása, aki szerint a családjogi felróhatóság tartalmában megegyezik az önhiba lényegével.¹⁰⁵ Szigeti Istvánnak az önhibát is értelmező hivatkozott álláspontja szerint az önhiba „olyan objektív kategóriát jelent, amely a »félen kívülálló ok« vizsgálatát jelenti, nem pedig azt, hogy adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsított-e a fél.”¹⁰⁶

Megítélésem szerint mindkét következtetés pontosításra szorul, ugyanis az önhiba a kárelhárítás, illetve a kárcsökkentés terén tanúsított felróható magatartás.¹⁰⁷ Nem felelősségalapító, hanem felelősségkizáró körülmény.¹⁰⁸ A kártérítési alapra nézve joggátló mozzanat.¹⁰⁹ Társadalmilag nem védett, de a társadalomra veszélyesség jogilag releváns mértékét általában el nem érő, így jogellenesnek nem minősülő magatartás vagy mulasztás.¹¹⁰ Az önhiba különféle alakban jelenhet meg:

- károsult positive részt vesz a kár előidőzésében;

gyakorlat vizsgálatára felállított joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye. Elfogadta a Kúria Polgári Kollégiuma 2022. március 23. napján. Budapest, 2022. https://lb.hu/sites/default/files/joggyak/a_gyogyulasi_esely_csokkenesevel_kapcsolatos_itelkezési_gyakorlat_osszefoglalo_velemen_y_kivonat.pdf (2023. december 2.), valamint a vagyoni, azon belül is elsősorban az általános kártérítésként megítélhető tételek körének bővülését (lásd például a Kúria Pfv.III.20.069/2015/3. és Pfv.III.21.760/2019/11. sz. határozatait).

¹⁰⁴ MARTON [1992] *i. m.* 8.

¹⁰⁵ VÖLCSEY – HARMAT [2020] *i. m.* 27.

¹⁰⁶ SZIGETI [2021] *i. m.* 56.

¹⁰⁷ EÖRSI [1966] *i. m.* 157.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ FRIGYES Béla: Részben önokozta kár In: Glossza Grosschmid Béni Fejezetek Kötelmi jogunk köréből c. művéhez. [1932] *i. m.* 306.

¹¹⁰ ASZTALOS [1966] *i. m.* 98.

- a károsult elmulasztotta a kártevőt a fenyegető rendkívüli következményekre figyelmeztetni;
- a károsult nem kerüli ki a kárt, bár tudott vagy a közönséges figyelem mellett tudnia kellett volna a fenyegető veszélyről;
- a károsult a károkozónak károsító magatartása után nem tette meg azt, amivel a hátrányos következményeket elháríthatta vagy enyhíthette volna.¹¹¹

Az önhiba lehet tehát mulasztás vagy a károkozás irányába ható magatartás, például a károkozó ingerlése, továbbá megnyilvánulhat a károkozás után a kár súlyosbodásának tűrésében.¹¹²

Egy ítéletablai határozat indokolása szerint¹¹³ az önhiba fennállásának egyértelmű esetéről van szó – és a gyalogos károsultra terhesebb közrehatás megállapítását indokolja, – ha a gyalogost azért ütik el, mert ittas állapotban éjszaka az úttesten fekszik.

Egy másik ítéletablai eseti döntés szerint¹¹⁴ pedig nem áll fenn a károsult önhibája, ha a károkozó személygépkocsijának a közvetlen közelében, kavicsos területen nyírja le a fűvet fűkaszával olyan módon, hogy azzal a károkozó szerint veszélyeztette a gépkocsija külső burkolatát, és hozzá a károkozó odamegy, indulatosan rákiabál, majd ökölbe szorított kézzel, legalább közepes erővel a nyakán megüti. A határozat indokolása szerint egy vitában, konfliktushelyzetben a fizikai erőszak alkalmazása, egy 34 évvel idősebb, a bántalmazáskor 64 éves vitapartner ököllel való nyakon ütése elfogadhatatlan magatartás. Ez még akkor sem vezethet a károsult közrehatásának a megállapításához, ha a károkozó szerint a károsult munkavégzése veszélyeztette a személygépjárműve karosszériáját, továbbá ha a károkozó – bizonyítékokkal egyébként alá nem támasztott – érzékelése, előadása szerint a károsult az ütést megelőzően az alperes felsőteste felé emelni vélte a járó fűkaszáját.

Önhibával találkozhatunk még a hatályos perjogban¹¹⁵ és a családjogban¹¹⁶ is, ami azonban megkülönbözteti az önhiba perjogi, illetőleg családjogi fogalmát a kártérítési

¹¹¹ FRIGYES [1932] *i. m. uo.*

¹¹² EÖRSI [1966] *i. m.* 157. Lásd továbbá a Debreceni Ítéletábla Pf.I.20.560/2013/3. és Pf.I.20.327/2014/4. sz. határozatait

¹¹³ A Debreceni Ítéletábla Pf.I.20.893/2011/4. sz. határozata

¹¹⁴ A Debreceni Ítéletábla Pf.I.20.045/2021/4. sz. határozata

¹¹⁵ Leggyakrabban például a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége körében [Pp. 4. §-ának (4) bekezdése], a késedelmes perköltség-felszámításnál [Pp. 81. §-ának (3) bekezdése], a kézbesítési kifogásnál [Pp. 138. §-a (4) bekezdésének b) pontja], az igazolási kérelemnél [Pp. 150. §-ának (1) bekezdése], a perfelvételi tárgyalás elhalasztásánál [Pp. 192. §-a (1) bekezdésének c) pontja], kereset- és ellenkérelem-változtatásnál, utólagos bizonyításnál [Pp. 373. §-ának (3) bekezdése], illetőleg a perújítás megengedhetősége körében [Pp. 394. §-ának (1) bekezdése].

jogitól, az az, hogy amíg utóbbi esetben, a kártérítési jogban a bíróság mindkét fél, azaz a károkozó és a károsult magatartását, mulasztását egyaránt vizsgálja, ugyanis a károkozó a kimentés körében bizonyíthatja a károsult felróható közrehatását, illetve a kárenyhítési kötelezettség felróható megszegését, vagyis azt, hogy önhiba terheli a károsultat, addig a hatályos perjogban és családjogban a jogalkalmazás többnyire csak az egyik fél magatartását elemzi abból a szempontból, hogy annak elkövetésében, az adott magatartás tanúsításában véletlen-e, van-e vagy nincs felróhatósága.

A fentebb írtakból következően tehát a polgári jogi kártérítési felelősség területén az önhiba a kárelhárítás, illetve a kárcsökkentés terén a károsult által tanúsított felróható magatartás, amelynek a fenn vagy fenn nem állását nyilvánvalóan csak mindkét fél, a károkozó és a károsult magatartását vizsgálva lehet megállapítani.

Szigeti István hivatkozott tanulmánya a „felróhatóság szintjét” – helyesen a felróhatóság mértékét¹¹⁷ – is beemeli a családjogi felróhatóságról való diskurzusba.¹¹⁸

Az ítélezési gyakorlat a felróhatóság mértékét a Ptk. 2014. március 15-i hatályba lépése óta kezdetben leginkább a sajtóban megjelent, személyiségi jogot sértő közlésekkel kapcsolatban értelmezte. Az egyik ítélőtáblai határozat indokolása kimondta,¹¹⁹ hogy személyiségi jogi jogsértés esetén a felróhatóság „nagyobb fokú”, ha a sajtó a valótlan tényállításokat tartalmazó cikket ellenőrzés nélkül közli.

Egy másik ítélőtáblai határozat szerint¹²⁰ sajtótermékben megjelent közlés esetén a felróhatóság mértéke „jelentős”, ha az írást a megjelenésekor 15 éves felperes törvényes képviselőjének hozzájárulása, megnyilatkoztatása, a kijelentés valóságtartalmáról való megkérdezése nélkül közlik. Kimondta azt is, hogy egy újságírótól elvárható még az is, hogy a számára nyilatkozó gyermek, a kiskorú felperes osztálytársának a nyilatkozatát is ellenőrizze.

Egy kúriai határozat szerint¹²¹ a felróhatóság mértéke tekintetében figyelembe kell venni, hogy a kifogásolt közlés nélkülözött-e minden ténybeli alapot.

¹¹⁶ A kapcsolattartásra jogosult más hozzátartozók tekintetében [Ptk. 4:179. §-ának (1) bekezdése], az örökbe fogadhatóság körében [Ptk. 4:124. §-ának (1) bekezdése], a szülői felügyeleti jog megszüntetésénél [Ptk. 4:191. §-a (1) bekezdésének b) pontja], a rokonságra jogosultsággal kapcsolatban [Ptk. 4:194. §-ának (1) bekezdése], a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységénél [Ptk. 4:220. §-a (3) bekezdésének b) pontja], a házastársi tartásnál [Ptk. 4:29. §-ának (1) bekezdése], az élettársi tartásnál [Ptk. 4:86. §-ának (1) bekezdése].

¹¹⁷ A Ptk. 2:52. §-ának (3) bekezdése nem a felróhatóság szintjéről, hanem annak mértékéről ír, ezért az értekezés is utóbbi terminológiát használja.

¹¹⁸ SZIGETI [2021] i. m. 53.

¹¹⁹ A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.471/2016/4/II. sz. határozata.

¹²⁰ A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.086/2018/5/II. sz. határozata.

¹²¹ A Kúria Pfv.IV.20.113/2018/5. sz. határozata.

Egy nem a sajtóban megjelent közlést vizsgáló ügyben a Győri Ítéltábla az egyik határozatában kimondta,¹²² hogy a károkozó magatartás felróhatósága „rendkívül magas fokú”, ha a szexuális erőszakot a gyermeket nevelő közvetlen családtagok (nevelőapa és szülőanya) követik el.

A Debreceni Ítéltábla több egészségügyi szolgáltató elleni kártérítés, illetőleg sérelemdíj megfizetése iránti perben hozott határozatában¹²³ vizsgálta a felróhatóság mértékét. Egyik határozatában¹²⁴ részletes értelmezést adva kifejtette, hogy a bíróságnak a felróhatóság mértékének a vizsgálatánál a nem a helyesnek tűnő jelző (például „kirívóan súlyos”, „rendkívül magas”, „rendkívüli”, „jelentős”, „magas”, „nagyobb fokú” vagy „alacsony”) megtalálására, hanem annak tartalommal való megtöltésére kell koncentrálnia, azaz az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján a *különös síkját* kell alapos vizsgálat tárgyává tennie. Az értékelés egyik szempontja lehet például az, hogy milyen beosztású volt a károsult ellátását végző egészségügyi szolgáltató alkalmazottja, de az is, hogy egy beavatkozás, vizsgálat elmaradásának mivel járó, milyen súlyú következményei voltak (például halál).

A polgári jogi kártérítési felelősség keretei között gondolkodva ezeket a hivatkozott szempontokat a családjogi felróhatósággal kapcsolatban is érvényesnek tartom – különös tekintettel arra a megállapításra, amely szerint *a bíróságnak az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján a különös síkját kell alapos vizsgálat tárgyává tennie.*

A családjogi felróhatóság polgári jogi kártérítési felelősségi kereteinek a szemügyre vétele után érdemes lehet a képet egyrészt távolabbról, alapelvi szinten, másrészt a családjog és a családjogi jogviszonyok speciális síkjában is megvizsgálni.

3. Az elvárható magatartás alapelve

Az elvárható magatartás elve – amely szerint: ha a Ptk. eltérő követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható – normaszöveg szintjén a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről

¹²² A Győri Ítéltábla Pf.I.20.240/2018/5/I. sz. határozata.

¹²³ Lásd a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.112/2022/5. és Pf.I.20.256/2019/4. sz. határozatait.

¹²⁴ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.316/2020/4. sz. határozata.

szóló az 1977. évi IV. törvénnyel (a továbbiakban: 1977-es Novella) jelent meg a polgári jogban.

A Ptk. fenntartotta az 1977-es Novella által bevezetett alapelvi tételt.¹²⁵ A Ptk. indokolása szerint a Ptk. a felelősségi tényállásokban a felróhatóság fogalmát „az adott helyzetben általában elvárható” formulában megfogalmazott tipizált követelményszinttel azonosítja.¹²⁶

Lábady Tamás megállapítása szerint: „az általános kárfelelősségi szabály kimentési formulájával való azonosság jogtechnikai megoldás. A két szakasznak semmi köze nincs egymáshoz (...). A felelősség elve magánjogunkban egyébként sem kötött a felróhatósághoz. A károkozó felróhatóságtól függetlenül felelős, s ha »szerencséje van«, bizonyítani tudja felróhatóságának hiányát. Ekkor valóban mentesül. Ez azonban nem a felelősség felróhatósághoz kötése, hanem az egyébként fennálló felelősség alóli mentesülés feltétele.”¹²⁷

A Ptk. 1:4. §-ában megfogalmazott alapelv „a magánjogi viszonyokban minimálisan elvárható, objektivizált magatartási mércét határozza meg. (...) A magánautonómia elvének pontosításához járul hozzá, az alanyi jog gyakorlásának – a joggal való visszaélés mellett – elvi jelentőségű korlátját adja. Lényeges szerepe van az együttműködési kötelezettség értelmezésénél.”¹²⁸

A rosszhiszeműség megítélése körében is releváns,¹²⁹ ugyanis „ez az általános követelményszint érvényesül akkor is, ha a rosszhiszeműség körében a bíróság azt vizsgálja, hogy az illető személynek »tudnia kellett«, hogy magatartásának vagy eljárásának nincs jogos alapja.”¹³⁰

Eörsi Gyula írja, hogy „a formula tipizáló, amikor az »általában«-t az »adott helyzet«-hez viszonyítva rendeli megítélni. Az »adott helyzet« ugyanis konkrét helyzetre utal és ebben a helyzetben általában megkívántat teszi meg mércének, nem pedig a helyzettől független általánost. Ami pedig ezt az »általában« elvárhatót illeti, az »általában«

¹²⁵A Ptk. 1:4. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy ha e törvény eltérő követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

¹²⁶ KECSKÉS László: *Bevezető rendelkezések*. In: WELLMANN György (szerk.): *Polgári jog. Bevezető és záró rendelkezések. Az ember mint jogalany. Öröklési jog. Az új Ptk. magyarázata*. I/VI. kötet. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 57.

¹²⁷ LÁBADY Tamás: *Polgári jog. Általános tanok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002, 145.

¹²⁸ LÁBADY [1998] *i. m.* 144.

¹²⁹ EÖRSI Gyula: *Bevezető rendelkezések*. In: EÖRSI Gyula – GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981, 54.

¹³⁰ A Ptk. 1:4. §-ához fűzött kommentár szerint például ráépítésnél [Ptk. 5:71. §-ának (2) bekezdése], analógia útján a túlépítésnél (Ptk. 5:29. §-a) és az álképviselőnél [Ptk. 6:14. §-ának (2) bekezdése]. Lásd GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) *i. m.*

korántsem az átlagosat jelenti, hanem ennél jóval többet, vagyis a követelményszintnek húzóerőt kell kifejtenie a társadalmilag átlagos szint emelkedését előmozdítandó. Ebből is világos, hogy itt nem a vétkekesség hagyományos fogalmáról van szó, hanem egy társadalmi elvárásról.”¹³¹

Az elvárható magatartás elvébe ütközés, másként a felróható magatartás következménye, hogy ilyen magatartással nem lehet előnyt elérni. Vagyis – ahogy Benke József általános jelleggel megállapítja – felróható magatartás tanúsítása esetén „a célzott eredmény nem következhet be, az elkerülni kívánt körülmény viszont bekövetkezik.”¹³²

E jogelv alkalmazási körét a bírói gyakorlat a családjogi, főként a gyermektartási és vagyonszociális perekre is kiterjesztette. Eszerint „tartási perekben nem elegendő kizárólag a kötelezett ténylegesen elért keresetének a vizsgálata. Nagy jelentőséget kell tulajdonítani az elvárhatóságnak. Általánosan elfogadott bírói gyakorlat, hogy tartási kötelezettség bizonyított jövedelem hiányában is megállapítható, ha a kötelezett munkaképes. Ilyenkor a tartásdíj összegének a megállapításánál a kötelezett életkörülményeiből és abból kell kiindulni, hogy a kötelezett munkavállalása esetén mennyit kereshetett volna.”¹³³ A Legfelsőbb Bíróság, illetőleg a Kúria több határozatában megfogalmazta¹³⁴ a szülői felelősség elvárhatósági mércéjeként, hogy a kötelezettnek a kiskorú gyermeke tartása érdekében a jövedelemszerzéséért, a végzettségének megfelelő munkabérral járó munkaviszony megteremtéséért mindent meg kell tennie, mert a gyermek tartása mindkét szülő kötelezettsége, az a gondozó szülőre egyoldalúan nem terhelhető. A gyermektartásdíj fizetésére kötelezettől elvárható olyan jövedelemszerző tevékenység folytatása, amelyből a minimális mértékű gyermektartásdíjat fizetni tudja.¹³⁵

Gyermektartásdíj fizetésére a szülő akkor is köteles, ha elítélése esetén a büntetésvégrehajtási intézetben saját felróható magatartása miatt nem dolgozik.¹³⁶

„Ha a tartásdíj fizetésére kötelezett személy azért hagyta ott a szakképzettségének megfelelő magasabb munkabérral járó munkakörét, s azért helyezkedett el alacsonyabb

¹³¹ EÖRSI – GELLÉRT (szerk.) [1981] *i. m.* 54-55.

¹³² BENKE József: *Bevezetés a magánjog általános elveibe*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019, 153.

¹³³ CSIKI – SIMOR [1962] *i. m.* 101.

¹³⁴ Lásd a Legfelsőbb Bíróság BH1998.283., valamint a Kúria Pfv.II.20.450/2014/4., Pfv.II.21.795/2016/8. és Pfv.II.21.357/2019/3. sz. eseti döntéseit.

¹³⁵ A Legfelsőbb Bíróság BH1997.30. sz. határozata.

¹³⁶ A Legfelsőbb Bíróság BH1973.334. sz. határozata. Hivatkozva: EÖRSI – GELLÉRT (szerk.) [1981] *i. m.* 58.

és kisebb munkabérral járó munkakörben, hogy ezzel a tartásdíjra jogosult igényeit kijátssza, illetőleg csökkentse, ez az eljárás nem szolgálhat a kötelezettnek a javára, s épp ezért ez esetben a tartásdíj leszállítását sem igényelheti.”¹³⁷

Gyermektartásdíj visszamenőleges leszállítása nem kérhető, ha a kötelezett indokolatlanul késlekedett az igény érvényesítésével.¹³⁸

A Legfelsőbb Bíróság több határozatában kimondta,¹³⁹ hogy ajándékozási szerződés révén nem juthat vagyoni előnyhöz az a házastárs, aki az ajándékozási szándékot motiváló feltevés (miszerint a házasság tartós lesz és fennmarad) meghiúsulását utóbb saját felróható magatartásával maga okozta (például házasságon kívüli kapcsolatot létesített és a közös lakást elhagyta vagy bántalmazta a házastársát), azaz ha a házasság megromlását egyedül és kizárólag az ajándékozó házastárs felróható magatartása idézte elő, ebből következően nem követelhető vissza a házastársnak adott ajándék, illetőleg a helyébe lépett érték, ha az ajándékozás alapjául szolgáló feltevés meghiúsulását az ajándékozó házastárs felróható magatartása okozta.

Álláspontom szerint a felhívott eseti döntésekben vázolt jogi megoldásokkal kapcsolatban nem lehet elvonatkoztatni attól a tényről, hogy azok családjogi ügyekben születtek, *a családjogi jogviszonyok pedig speciális vonásokkal rendelkeznek.*

4. A családjog és a családjogi jogviszonyok speciális vonásai

A családjog és a családjogi jogviszonyok általánosságban megfogalmazható sajátosságai a következők.

A család a magánautonómia világába tartozik, és azon belül is leginkább az intimszférában valósul meg. Az intimszféra bizalmas kapcsolatai a jog szabályaival

¹³⁷ CSIKI – SIMOR [1962] *i. m.* 132. Ezzel azonos a Legfelsőbb Bíróság PK 108. sz. állásfoglalása – amely a Legfelsőbb Bíróság 2/2006. (V. 22.) PK véleménye szerint az időközben bekövetkezett társadalmi, gazdasági, jogszabályi változásokra figyelemmel nem tekinthető iránymutatónak –, illetőleg ezzel megegyező okfejtést tartalmaz a Legfelsőbb Bíróság BH2001.375. sz. eseti döntése. Ezek a megállapítások a Ptk.-ba beépületek és a bírói gyakorlatban továbbra követettek. A Ptk. 4:210. §-a (1) bekezdése második mondatának II. fordulata szerint nem kérheti a megállapodáson alapuló tartás megváltoztatását az a fél, akinek a körülmények megváltozása felróható. Utóbbi szabály összefüggésbe hozható a saját felróható magatartásra előny szerzése végett történő hivatkozás tilalmával. Lásd BARZÓ [2017] *i. m.* 523.

¹³⁸ A Legfelsőbb Bíróság BH1973.328. sz. határozata. Hivatkozva: EÖRSI – GELLÉRT (szerk.) [1981] *i. m.* 58.

¹³⁹ A Legfelsőbb Bíróság BH1976.23., BH1982.191. és BH1995.464. sz. határozatai. Hivatkozva: GÁRDOS – VÉKÁS (szerk.) *i. m.*

nem, vagy csak áttételesen befolyásolhatóak, a nem kívánatos magatartásminták leginkább az erkölcs szabályaival és társadalmi szokásrendszereken át alakíthatóak.¹⁴⁰

A magánjog egyetlen része sem áll olyan közvetlen kapcsolatban az erkölcs szabályaival, és egyetlen más jogterületen sem lehet annyira elvitatni bizonyos, az általános emberi természetből folyó tételek közvetlen érvényesülését, mint a családjog területén.¹⁴¹

A családjogi szabályok egy része közvetlenül egészül ki közjogi, közigazgatási természetű szabályokkal, melyek tipikusan a házasságkötéshez kapcsolódó anyakönyvi eljárást vagy a Ptk. Családjog Könyvének egészén „keresztülfekvő” gyámhivatali eljárást igénylő rendelkezésekben jelennek meg.¹⁴²

Amíg a vagyoni jogviszonyok esetében a jogi szabályozás legterjedelmesebb része a tartalmi kérdésekhez kapcsolódik, addig a családjogban a keletkezés, az átalakulás és a megszűnés igényel részletesebb rendezést.¹⁴³

A polgári jogi szemléletben a jogok keletkezésének és a változásnak a közvetlen forrása maga a jognyilatkozat.

A családjogi jogviszonyok körében az egyén akaratnyilvánítása sokszor csak a kezdeményező lépést jelenti, a tulajdonképpeni jogváltozás a bírói ítélettel vagy más hatósági intézkedéssel következik be.¹⁴⁴

A családjogi jogviszony individuális akarattal történő megszüntetése vagy módosítása korlátozott.¹⁴⁵

A családi jogviszonyok tekintetében nem következhet be alanyváltozás vagy jogutódlás.¹⁴⁶

A családjogi jellegű alanyi jogok vagyoniilag elidegeníthetetlenek, forgalomképtelenek, nem tartoznak az ember vagyonába.¹⁴⁷

A családjogi jogviszonyok jellegzetessége a jog és a kötelezettség egybeolvadása, vagyis a jogviszony tartalmán belül a jogosulti és a kötelezetti magatartások nem

¹⁴⁰ CSIKY – FILÓ [1999] i. m. 6.

¹⁴¹ NIZSALOVSZKY Endre: *Magyar családi jog*. MEFESZ Jogász Kör Kiadása, Budapest, 1949, 8-9.

¹⁴² HEGEDŰS Andrea: *A családjog mint identitás*. In: GÖRÖG Márta – HEGEDŰS Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia: Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2017, 187.

¹⁴³ SZIGLIGETI Viktor – BACSÓ Jenő (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 16.

¹⁴⁴ NIZSALOVSZKY [1963] i. m. 305

¹⁴⁵ CSIKY – FILÓ [1999] i. m. 10.

¹⁴⁶ NIZSALOVSZKY [1963] i. m. 215. és BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2017, 21.

¹⁴⁷ NIZSALOVSZKY [1949] i. m. 7.

állíthatók egymással szembe, a joggyakorlás – ha nem is mindig, de igen gyakran – kötelezettség teljesítését is jelenti. A családjogi jogosultságok egyúttal kötelezettségek is, sőt egyes jogosultságok éppen azt a célt szolgálják, hogy a kötelezettség teljesítése megtörténjen. Ilyen jelleget mutat például az apai jogállás betöltésének az apa akarata ellenére történő kikényszerítése.¹⁴⁸

A családjogban a jogok és a kötelezettségek elhatárolása lehetetlen. Ezért sem lehet a házasságot polgári jogi értelemben vett visszterhes szerződésnek, sőt szerződésnek sem minősíteni,¹⁴⁹ az sokkal inkább két ember szövetségének tekinthető.¹⁵⁰

Vitatott kérdés, hogy a családi jogviszony elemeit alkotó alanyi jogok az abszolút vagy a relatív jogok körébe tartoznak-e inkább, így az is, hogy a családi jogviszonyok a dologi vagy a kötelmi jogviszonyokhoz állnak-e közelebb.¹⁵¹

A családjogi jogviszonyok tekintetében nincs alá-fölérendeltség. Azok mellérendeltségen alapulnak,¹⁵² ugyanakkor nem lehet azt mondani, hogy ez a mellérendeltség azonos lenne a polgári jogban alkalmazott mellérendeltséggel.¹⁵³ A családjogi jogviszonyokra jellemző mellérendeltség leginkább kölcsönösséget jelent, de ez a kölcsönösség tipikusan nem egymás ellenében járó cselekmények és más magatartások kicserélésében nyilvánkozik meg, hanem az ember egész egyéniségére, magatartására, cselekedetei körül nem határolható körére terjed ki.¹⁵⁴

A felmenők és a leszármazók egymás közötti jogviszonyának az alap gondolata nem az ügyleti alapú személyjogi kétoldalúság, hanem az okozatosan ható személyjogi felelősség.¹⁵⁵

A családi jogállást érintő jognyilatkozatokra sem a visszterhesség, sem az ingyenesség polgári jogi kategóriáját nem lehet alkalmazni.

A családi jogállást alakító jognyilatkozatokra és más jogi tényekre vonatkozó általános szabályokat, főleg a Ptk.-nak a szerződésekre vonatkozó és más jognyilatkozatra is

¹⁴⁸ CSIKY – FILÓ [1999] *i. m.* 10.

¹⁴⁹ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 386.

¹⁵⁰ SZEIBERT [2014] *i. m.* 233.

¹⁵¹ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 202. Ez a kérdés a joggyakorlatban például a gyermek és a különélő szülő (kapcsolattársra jogosult más hozzátartozó) közötti kapcsolattartási jog személyiségi jogként való értelmezésével kapcsolatban merült fel.

¹⁵² SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] *i. m.* I. kötet 16.

¹⁵³ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 215-222.

¹⁵⁴ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 385.

¹⁵⁵ SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar Magánjog. Második Kötet. Családi jog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1940, 4.

alkalmazható szabályait nem¹⁵⁶ vagy korrekcióval,¹⁵⁷ a családvédelmet középpontba állító jogértelmezés mellett¹⁵⁸ lehet kielégítő eredménnyel alkalmazni.

A család intim magánszférájában a jogi beavatkozást nem kívánó magatartásoknak jóval nagyobb a tere, mint a magánjogi vagyoni kapcsolatokban, és egyúttal a magánszféra belső családi világában a közvetlen állami, hatósági kényszer nem is mindig alkalmazható. E kapcsolatok elsődlegesen nem jogi normákkal rendezettek, ezért a jogi beavatkozásoknak korlátai vannak.¹⁵⁹

A családjogi jogviszonyoknak megfelelő magatartás jellegénél fogva alkalmatlan az állami eszközökkel való kikényszerítésre.

A családjogi jogviszonyokat illetően a kötelességszegésnek különleges, közvetett szankciói vannak. Az orvoslás eszköze például a házasság, illetőleg az örökbefogadási jogviszony felbontása. Kivételt jelent a pénzbeli értékben is kifejezhető szolgáltatás, például a tartás, ami ki is kényszeríthető.

A családjogi jogviszonyokban a konfliktusok feloldására olyan szankciók, jogi megoldások alkalmazása lehet célravezető, amelyek a felek közötti kölcsönös bizalom újraépítését szolgálják.¹⁶⁰

5. Kritikai észrevételek

Álláspontom szerint a Völcsy Balázs által írt „szubjektív élethelyzet” figyelembevétel nem más és nem több, mint a tényállás feltárása. Nem viszonyítási, hanem kiindulópontja a bíróság elé kerülő ügy megoldásának, ugyanis viszonyítani valamit valamihez lehet, a bírói jogalkalmazás során a konkrét ügy egyedi tényállását az általánoshoz, az általános szabályhoz, kártérítés, illetőleg sérelemdíj megfizetése iránti

¹⁵⁶ Eljegyzés esetén például nem beszélhetünk polgári jogi értelemben vett ajánlatról és annak elfogadásáról, az eljegyzésből nem származik kereseti jog a házasság megkötésére, továbbá arra nem alkalmazhatók a jognyilatkozat adásának vagy pótlásának a szabályai. Lásd NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 365-366.; SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 12.

¹⁵⁷ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 212. és KÖRÖS András: *A Ptk. alkalmazása egyes családjogi jogviszonyokban*. In: SZEIBERT (szerk.) [2012] *i. m.* 55.

¹⁵⁸ KÖRÖS András: *A Ptk. és a családjog kapcsolata a bírói gyakorlat tükrében*. In: FILÓ Erika (szerk.): *Emlékkönyv Pap Tibor professzor halálának 25. évfordulójára*. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 108.

¹⁵⁹ PETRIK Ferenc (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 17.

¹⁶⁰ Somlai Péter Georg Simmelt idézve írja, hogy a személyközi konfliktusok békés megoldásának talán az egyik legfontosabb mechanizmusa a kölcsönös bizalom, ami „a jövőbeli cselekvés hipotézise. A bizalom teszi lehetővé, hogy a koordinációt ne erőszakkal vagy jogi úton kényszerítsék ki, hanem közvetlen kommunikáció[val].” SOMLAI Péter: *Család 2.0 Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013, 198., SIMMEL, Georg: *A titok és a titkos társadalom*. In: SIMMEL, Georg: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Fordította: Berényi Gábor. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973, 322.

perekben pedig – ahogy Marton Géza írja – a felróhatóság kérdésének vizsgálata során „a bíró az élet átlagtapasztalatai alapján fogja a fél eljárását értékelni bizonyos típusmérték szerint.”¹⁶¹

Abban egyetértek Völcssey Balázssal, hogy tényállást feltárni kétségtelenül csak a felek szubjektív élethelyzetének a megismerése által lehetséges, ehhez azonban – az értekezés következő részében írtakból levezethetően – megítélésem szerint nélkülözhetetlen a „házasságbomlás” folyamatának és a családnak mint rendszernek a megismerése, a családi életciklus szakaszainak és mérföldköveinek, a házastársak családban ellátott feladatainak, betöltött szerepeinek, a házasság „belső időbeosztásának”,¹⁶² a családon belüli döntéshozatal mechanizmusának, a pénzkezelésnek, a családon belüli munkamegosztásnak és a gyermek ellátása mikéntjének a vizsgálata, az adott család szabályainak, szokásainak, rítusainak és a családtagok egymás közötti kommunikációjának a megismerése, úgy általában, mint a konkrét esetben is. Ámbar ezek annyiban össze is függenek, hogy aki ismeri az általában érvényes megállapításokat, az elvet, a szabályt, a zsinórmértéket, vagyis családjogi ügyekben eljárva van családpszichológiai és -szociológiai tudása, csak az tudja, hogy mit kell kérdezni a felektől, és a kapott válaszok alapján tud a konkrét esetre érvényes megállapításokat tenni, majd képes lesz az általánost és az egyedit *a különös síkján* is összevetni.

Szigeti Istvánnak igaza van abban: a törvény nem mondja ki, hogy a családjogi viszonyokban más lenne a felróhatóság mértéke, mint a vagyoni viszonyokban. Álláspontom szerint ugyanakkor abból, hogy ezzel kapcsolatban a Ptk. nem tartalmaz konkrét rendelkezést, még nem következik, hogy automatikusan egyenlőségjelet lehet tenni a családjogi és a vagyoni viszonyok közé. Családjogi ügyekben eljárva ugyanis mindig figyelembe kell vennünk a családjog és a családjogi jogviszonyok speciális vonásait, így többek között azt, hogy a család a magánautonómia világába tartozik, és azon belül leginkább az intimszférában valósul meg. A jog szabályaival nem, vagy csak áttételesen befolyásolható, elsősorban az erkölcs szabályaival és a társadalmi szokásrendszereken át alakítható. A családjogi jogviszonyokra jellemző mellérendeltség is speciális tartalmú, az leginkább kölcsönös áldozatkészséget jelenti.¹⁶³ Ebből is következik, hogy a családjogi jogviszonyokban a konfliktusok feloldására olyan

¹⁶¹ MARTON [1992] *i. m.* 140.

¹⁶² Csiky Ottó kifejezése. CSIKY [1965] *i. m.* 151.

¹⁶³ Lásd CSIKY [1965] *i. m.* 216.

szankciók, jogi megoldások alkalmazása lehet célravezető, amelyek a felek közötti „hídépítést”, másként a kölcsönös bizalom újraépítését szolgálják.

A polgári jog egységességét hangsúlyozva első ránézésre tetszetős, leginkább kényelmes megoldásnak tűnhet valamely családjogi konfliktusos helyzetre, családjogi érdeksérelemre a kártérítés¹⁶⁴ vagy a személyiségvédelem szankcióját¹⁶⁵ alkalmazni. Nizsalovszky Endre azonban már 1963-ban felhívta a figyelmet arra, hogy „a kényelmes út választása nem mindig vezet jó útra, a családjog területén pedig azzal a veszedelemmel jár, hogy a családjog követelményeit a vagyoni viszonyok polgári jogi szabályainak rabságába juttatja, mert ha egy-egy esetben tetszetősnek és kielégítőnek is látszik a kölcsönvett szabály alkalmazása, alig lehet máskor a törvényesség nagyobb sérelme nélkül az egyszer már alkalmazott szabályt mellőzni, bár az alkalmazása nyilvánvalóan nem kívánatos eredményre vezet.”¹⁶⁶ Nizsalovszky Endre szerint egy családjogi ügyben „a joghézagokat elsősorban a családjog körén belül maradó közvetlen analógia útján kell és általában lehet is betölteni. Amikor a bírói gyakorlat ennek megkísérlése nélkül nyúl a polgári jog szabályaihoz, az eredmény többnyire nem felel meg a helyes családjogi szemléletnek. Még sincs egészen kizárva, hogy valamely családjoginak minősített jogvita eldöntése polgári jogi szabály segítségül hívását teszi szükségessé.”¹⁶⁷ Olyannyira nincs kizárva, hogy napjainkban egyre több olyan komplex életviszonyt tartalmazó családjogi jogvita kerül a bíróság elé, amelynek a megoldása egy-több polgári jogi szabály segítségül hívását teszi szükségessé. Erre példaként fölhívható a gyermektartási kötelezettség megfelelő vagyonértékkel való megváltása vagy a kapcsolattartás szabályozása tárgyában kötött bírói egyezség megváltoztatása iránti per. Mindkét esetben a polgári jog szabályait alkalmazva, azokat a konkrét családjogi jogviszonyra adaptálva érhető el a családjogi jogvita adott családra és a konkrét élethelyzetre szabott megoldása: a gyermektartási kötelezettség megfelelő vagyonértékkel való megváltása tárgyában kötött bírói egyezség utólagos korrekciójánál a lehetetlenülés polgári jogi jogintézménye,¹⁶⁸ vagy a kapcsolattartás szabályozása tárgyában kötött bírói egyezség esetében pedig a szerződési érdekre fókuszáló

¹⁶⁴ Lásd a Ptk. 4:43. §-ának (3) bekezdésében, 4:52. §-ában, 4:158. §-ának (2) bekezdésében, 4:183. §-ának (1) bekezdésében, 4:211. §-ának (1) bekezdésében, 4:231. §-ának (3) bekezdésében, 4:244. §-ában írtakat.

¹⁶⁵ Lásd például a kapcsolattartási jog, vagy a házastársi hűség megsértése miatt érvényesített személyiségvédelmi igényeket.

¹⁶⁶ NIZSALOVSZKY [1963] *i. m.* 457.

¹⁶⁷ NIZSALOVSZKY [1963] *i. m.* 222.

¹⁶⁸ Lásd PÁL – DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK [2012] *i. m.*

szerződésfelfogás¹⁶⁹ teheti lehetővé a családjogi jogvita adott családra és élethelyzetre szabott megoldását.

Megítélésem szerint egy-egy családjogi jogvita kapcsán – különös figyelemmel a meglehetősen gyakori komplexitásukra – ma már nem elég csak a családjogi szabályok és megoldások között keresgélni, hanem egyre inkább segítségül kell hívni a polgári jog valamely szabályát, jogintézményét, ugyanakkor családjogi ügyekben a polgári jogi szabályokat mindenkor a családjogi jogviszonyok fentebb felsorolt sajátosságait is szem előtt tartva, megfelelő adaptációt, „hajlítást” követően szükséges alkalmazni, felhasználni – szem előtt tartva, hogy a család egy rendszer, a „házasságbomlás” pedig folyamat.

Álláspontom szerint a családjogi felróhatóságot a vétkességi bontójogról leválasztva, az elvárható magatartás alapvető szintjén az együttműködési kötelezettség felől és a családjogi jogviszonyok fentebb felsorolt sajátosságait szem előtt tartva szükséges megközelíteni, és Eörsi Gyula meghatározásából kiindulva,¹⁷⁰ azt a családra mint rendszerre, valamint a „házasságbomlás” folyamatára adaptálva javasolt értelmezni. Ennek során a családjogi felróhatóság fenn vagy fenn nem állását nem a jogsértő egyedi személyes tulajdonságai, képességei és körülményei, továbbá nem egy minden jogalanyra egyformán kötelező, teljesen általános és elvont zsinórmérték szerint, hanem az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján *a különös síkján*: a perbeli család családi életciklusának a szakaszait és mérföldköveit, a felek családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családban való döntéshozatal és pénzkezelés mechanizmusát, a családon belüli munkamegosztást, a gyermek ellátásának mikéntjét, továbbá az adott család szabályait, szokásait és rítusait, illetve a családtagok kommunikációját vizsgálva javasolt megítélni, és az együttműködési kötelezettség teljesítése során javasolt nagyobb súllyal értékelni.

Ítélethozatal és jogértelmezés előtt azonban első lépésként a családnak mint rendszernek és a „házasságbomlásnak” mint folyamatnak a megértését, ahhoz a „házasságbomlás” jogon kívüli nézőpontból való vizsgálatát tartom mellőzhetetlennek, amelyet az értekezés következő része tartalmaz.

¹⁶⁹ Lásd PÁL [2018] *i. m.*

¹⁷⁰ EÖRSI [2010] *i. m.* 279.

III. „Házasságbomlás” jogon kívüli nézőpontból – „Szörnytől tartunk tág terekben, s mi vagyunk az ismeretlen”¹⁷¹

Johan: „Mi érzelmi analfabéták vagyunk. És az a lehangoló, hogy ez nem csak rád és rám vonatkozik, hanem gyakorlatilag minden emberre. Mindent megtanítottak nekünk a testről és Pretoria mezőgazdaságáról és a pi négyzetéről, vagy hogy az ördögbe hívják, de egyetlen szót sem a lélekről. Szédítően nem tudunk semmit se magunkról, se másokról. (...) Hogy fog az ember valaha is megérteni másokat, ha magáról sem tud semmit?”

/BERGMAN, Ingmar: *Jelenetek egy házasságból*¹⁷²

Lábady Tamás szerint „a tudomány az, amely a jogalkalmazót megóvhatja a gyakorlat sematizmusától, a tudomány az, amely a bírói szellemi fejlődésének, a gondolati erejének az alapja. Nem azért kell a jogalkalmazónak a sokféle tudományos és sok más, hasonló esetben megfogalmazódott nézettel megismerkednie, hogy ezek a nézetek elkábítsák, vagy hogy kényelmessé tegyék, hanem azért, hogy a megértés erejével azokkal felvértezve, azokon túltehesse magát, és ezáltal visszanyerje saját gondolkodása bátorságát és szabadságát.”¹⁷³

Hegedűs Andrea álláspontja szerint a családjog komplex tudomány, ezáltal komplex tudományos megközelítést és feldolgozást igényel.¹⁷⁴

Véleményem szerint a jogszabályok alkalmazása és értelmezése előtt ahhoz, hogy a „házasságbomlást” megérthessük, és azt valóban képesek legyünk folyamatként látni és kezelni, továbbá, hogy képesek legyünk a családra ne csupán a családtagok számszaki összességeként tekinteni, akik valamilyen hozzátartozói viszonyban állnak egymással, hanem azt rendszerként lássuk, mindenekelőtt a családhoz szükséges komplexen, így

¹⁷¹ SZABÓ T. Anna: *Holdfogyatkozás*. In: SZABÓ T. Anna: *Villany*. Magvető Kiadó, Budapest, 2010, 5.

¹⁷² BERGMAN, Ingmar: *Jelenetek egy házasságból*. Fordította: Osztoivits Cecília. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996, 154-155.

¹⁷³ LÁBADY [1998] i. m. 222. és LÁBADY Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1992, 7.

¹⁷⁴ HEGEDŰS Andrea: *A családjog mint identitás*. In: GÖRÖG Márta – HEGEDŰS Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia: Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2017, 3.

jogon kívüli nézőpontból is tekinteni. Ez jogászaként nyilvánvalóan nem könnyű feladat, mert egy jogász a család fogalmán „a jog által éppen aktuálisan meghatározott kapcsolati rendszert érti.”¹⁷⁵ Az a család, amit a hatályos jogszabályok – a megalkotásukkor – így definiáltak. A jelenleg hatályos jogi meghatározás, így Magyarország Alaptörvénye L) cikke (1) bekezdésének I. fordulata szerint Magyarország védi a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.¹⁷⁶

A családhoz komplexen, így jogon kívüli, társtudományos nézőpontból is közelítve viszont az első dolog, amit el kell fogadnunk, hogy a család, a családformák folyamatosan változnak. „A népesség jó részére [a] klasszikus [család]meghatározások már nem illeszkednek, sem hazánkban, sem a nagyvilágban. Sokan élnek úgy házasságban/tartós párkapcsolatban, hogy nem laknak együtt például munka vagy más magánéleti okok miatt, és az sem ritka, amikor például a szülők munkavállalása miatt a nagyszülőkre hagyják a gyerekeik nevelését egy időre. Nem feltétlenül kell hogy a természetes reprodukció követelmény legyen egy családban: egyre több gyermektelen pár él a fejlett országokban, egyre többen fogadnak örökbe gyermeket, és egyre többen fordulnak a reprodukatív technológiákhoz segítségért. Sőt, az sem ritka esemény, hogy választott családtagok is kerülnek a család életébe.”¹⁷⁷

Annak elfogadása mellett tehát, hogy megsokasodtak a választható életformák, és nagyon sokféle család létezik,¹⁷⁸ amely tényt véleményem szerint úgy a jogalkalmazásnak, mint a jogalkotásnak figyelemmel kell kísérnie, és arra a jogkereső állampolgárok szolgálatát célul tűzve reagálnia kell, azt is tudatosítanunk kell, hogy a család nem egyenlő tagjainak az összességével, akik valamilyen hozzátartozói viszonyban állnak egymással, hanem minden család egy sajátos, egyéni tulajdonságokkal jellemezhető, alrendszerekből (például a férj és a feleség, az anya és gyermek, valamint az apa és a gyermek kettőséből) álló komplex társadalmi rendszer, amelyben a tagok a nekik szánt, illetve kijelölt szerepek és a saját maguk által kialakított szabályok szerint élnek. A család alrendszereiben zajló élet folyamatos

¹⁷⁵ DANIS Ildikó A változó család – alkalmazkodás és változás térben és időben. In: BÁTKEI Anna – M. RIBICZEY Nóra (szerk.): *Családatározó. A sokszínűség pszichológiája*. Open Books, Budapest, 2021, 9.

¹⁷⁶ Vö. a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény Preambulumában foglaltakkal. Megjegyzésre érdemes lehet, hogy a magyar család szó az ósláv család átvétele. Eredeti jelentése háznép, cselédség. Lásd Magyar Néprajzi Lexikon – <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-1185.html> (2023. március 16.)

¹⁷⁷ BÁTKEI – M. RIBICZEY (szerk.) [2021] i. m. 32.

¹⁷⁸ SOMLAI [2013] i. m. 17.

kölcsönhatásokban zajlik, és nem egyenes vonalú, abban maximum mérföldkövek jelölhetőek ki, úgymint például az intimitás szintjének megtalálása, az erőviszonyok kialakítása, a gyermekvállalás kérdései, a tágabb családhoz és a barátokhoz fűződő kapcsolatok gyakorisága, mélysége, illetve a megtartandó, módosítandó és elhagyandó családi hagyományok kiválasztása. Mindezek mellett a család komplex rendszer is, ami azt jelenti, hogy nem lehet feldarabolni és részenként kezelni. Egy gyermek iskolai magatartásából nem biztos, hogy megismerhető a családja és annak működése, illetve abból, hogy a szülők hogyan reagáltak az egyik gyermekük iskolai problémájára, nem vonható következtetés arra vonatkozóan, hogy a másik gyermekükkel kapcsolatban fölmerülő probléma esetén miként fognak eljárni.

A joggyakorlat a családot rendszerként, továbbá a családi szerepek és funkciók alapján értelmezve jelenleg a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyégi jogi perekben kezeli. A Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma által a 2008. április 28-án tartott kollégiumi ülésen elfogadott előterjesztés a hozzátartozói nem vagyoni kárigényt kifejezetten a család funkciói felől közelítette meg, és a kompenzálendő értékvesztést a család káresemény miatt kiesett funkciójában látta manifesztálódni. Az előterjesztés szerint a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyégi jogi perekben a következő – szociológiai irodalmon alapuló¹⁷⁹ – családi funkciók vizsgálata merül fel: biológiai funkció (gyermekszületés, utódgondozás), gazdasági funkció (a család mint jövedelmi és fogyasztási egység), társadalmi kapcsolatrendszer közvetítő funkció, szocializáló-nevelő-gondozó funkció, illetőleg pszichés védelmet, érzelmi stabilitást nyújtó funkció.

Nemcsak a családi élet, hanem azon belül egy házasságban a férj-feleség alrendszerben zajló élet is kölcsönhatásokon alapulva, spirálként haladva működik. Ez a megállapítás a házasság megromlására is igaz, ami szintén egy kölcsönhatásokon alapuló, spirálként való haladással jellemezhető folyamat. Abban nem a lineáris, hanem a cirkuláris okság elve érvényesül, ami – leegyszerűsítve – azt jelenti, hogy az egyik magatartásból automatikusan nem következik a másik; a felek kölcsönhatásban lévő magatartásai egymást okozzák. Nem a részek, hanem a rendszer egészének működésében – annak

¹⁷⁹ ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Második javított és bővített kiadás. Szerkesztette: SPÉDER Zsolt. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 399-400.; SOMLAI [2013] i. m. 207.

kommunikációs mintáiban, összetett kapcsolataiban és oda-vissza kölcsönhatásaiban – rejlik a magyarázat.¹⁸⁰

Meggyőződésem, hogy egy családjogi ügyeket tárgyaló bíró csak akkor tud az ügyfelek és az eléje kerülő család ügyében jó döntéseket hozni, egy házasságot humánusan felbontani, ha az ügyeket a fentebb említett komplex tudományos megközelítéssel, a változásokat és a választható életformákat, valamint a családot mint rendszert és a „házasságbomlás” folyamat voltát megismerve és megértve törekszik megoldani.

Az értekezés következő részében ezt a megismerést és megértést segítve a „házasságbomlásra” vonatkozó demográfiai adatokat, valamint a családot rendszerként, a „házasságbomlást” pedig folyamatként kezelő családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás szempontokat tekintem át.

1. A „házasságbomlásra” vonatkozó demográfiai adatok

A válások abszolút száma az 1950-es évekbeli ingadozás után 1963-tól szinte folyamatos emelkedést mutatva az 1980-as évek második felében tetőzött; 1987-ben közel 30 000 házasságot bontottak fel. 1988-tól 2009-ig a válások száma évi 23 000 – 25 000 között ingadozott, majd lassú csökkenés kezdődött: a bíróságok 2013-ban 20 000, 2017-ben 18 495, 2020-ban 14 979, 2022-ben pedig 17 695 házasságot felbontó ítéletet hoztak.¹⁸¹ A hosszú ideje csökkenő válási tendencia a házasságban élő népesség csökkenő számának és a válási hajlandóság mérséklődésének tudható be.¹⁸²

¹⁸⁰ GOLDENBERG, Herbert and Irene: *Áttekintés a családról*. Első kötet. Fordította: Bogár Krisztina. Animula Kiadó, Budapest, 2008, 26.

¹⁸¹ FREID Mónika (szerk.): *Demográfiai Évkönyv 2013*. KSH, Budapest, 2014. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2013.pdf> (2024. július 2.); TÓTH Olga: *Válás és kapcsolatbomlás a mai magyar társadalomban – kutatások, nyitott kérdések*. Magyar Tudomány, 2016. február, 142-149. <http://www.matud.iif.hu/2016/02/03.htm> (2024. július 2.); MAKAY Zsuzsanna – SZABÓ Laura: Válás. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI, Budapest, 2018, 29.; *A válások demográfiai jellemzői*. Statisztikai Tükör, 2019. március 28. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/valas17.pdf> (2024. július 2.) és a Központi Statisztikai Hivatal Népeség, népmozgalom adatsora. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001c.html; https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (2024. július 2.) Megjegyzésre érdemes lehet, hogy a statisztikákban az elvált nőkre vonatkozó adatokkal csak 1870-től találkozhatunk, az addigi népszámlálásoknál, illetve a kötelező adatszolgáltatásoknál (például születés, házasság és halálozás esetében) az elvált nőket az özvegyek közé sorolták. Lásd erről KÖRÖSI József: *Pest szabad királyi város az 1870-dik évben. A népszámlálás és a népleírás eredményei*. Pest szabad királyi város, Pest, 1871, 62. Hivatkozva KISS Csilla: *Színésznői házasságkötések és válások a hosszú 19. században*. Korall, 2017. 69., 12.

¹⁸² MAKAY Zsolt – MURINKÓ Livia: Válás, élettársi kapcsolatok felbomlása. In: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2021*. Budapest: KSH NKI, 2021. 29. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes*

A felbontott házasságok átlagos hossza 1991-től emelkedik, ez 2016-ban 14,7 év volt. A válásokon belül csökkent az 5 éven belül felbontott házasságok aránya, és nőtt a 20 év vagy hosszabb idő után felbontottaké.¹⁸³ A váló felek életkora 1990 óta folyamatosan növekszik: 2016-ban a nők átlagosan 41,5, a férfiak 44,5 éves korukban kérték a házasságuk felbontását.¹⁸⁴ Az 50 év feletti férfiak 2017-ben váltak el a leggyakrabban.¹⁸⁵

A 2013-ban és azt követően kötött házasságok esetében 5-ből várhatóan 2 válással fog végződni.¹⁸⁶ 2016-ban a házasságok mintegy 42 %-ában lehetett válásra számítani.¹⁸⁷ Amennyiben a 2020-as válási magatartás változatlan maradna, úgy a házasságok 33%-a végződne válással.¹⁸⁸

A bíróságok többségében olyan házasságokat bontanak fel, ahol a feleknek van közös kiskorú gyermekük.¹⁸⁹ A bontóperek mintegy 67%-a fél éven belül, 94%-a pedig egy éven belül lezárul.¹⁹⁰

A válásról hozott döntésben szerepet játszó tényezők között az első három helyen mindkét nemnél a figyelmesség és a szeretet hiánya, illetőleg a volt házastárs személyes szokásai és az anyagi problémák szerepeltek.¹⁹¹

szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás". Szakdolgozat. [2022] i. m. 11-12. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 535.

¹⁸³ FÖLDHÁZI Erzsébet: *Válás és szétköltözés*. In: MONOSTORI Judit – ÖRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 2015, 27. <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2465/2471> (2022. november 20.); MAKAY Zsuzsanna – SZABÓ Laura: *Válás*. In: MONOSTORI Judit – ÖRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI, Budapest, 2018, 29.

<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2729/2642> (2023. március 20.) Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás*". Szakdolgozat. [2022] i. m. 11-12. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 535.

¹⁸⁴ MONOSTORI – ÖRI – SPÉDER (szerk.) [2015] i. m. 27. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás*". Szakdolgozat. [2022] i. m. 11-12. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 535.

¹⁸⁵ *A válások demográfiai jellemzői* [2019] i. m. 3. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás*". Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

¹⁸⁶ Uo.

¹⁸⁷ MONOSTORI – ÖRI – SPÉDER (szerk.) [2018] i. m. 32. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás*". Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

¹⁸⁸ MONOSTORI – ÖRI – SPÉDER (szerk.) [2018] i. m. 29.

¹⁸⁹ Lásd MONOSTORI – ÖRI – SPÉDER (szerk.) [2018] i. m. 30. és 38. és *A válások demográfiai jellemzői* [2019] i. m. 7. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás*". Szakdolgozat. [2022] i. m. 12-14.

¹⁹⁰ ÖRI – MONSOTORI (szerk.) [2021]: i.m. 38. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás*". Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

2. A „házasságbomlással” kapcsolatos családszociológiai kutatások megállapításai

Kutatásom alatt végzett jogpszichológiai szakjogász tanulmányaim során megállapítottam, hogy „a válással kapcsolatos kutatások”¹⁹² fókuszában leggyakrabban az a témakör áll, hogy a házasság felbontásának a ténye miként hat az érintettekre. Nem csupán a közvélemény egyik feltételezése, de gyakran a kutatások egyik alaphipotézise is az, hogy a házasság felbontása egyaránt negatív hatást gyakorol a család felnőtt és gyermek tagjaira.¹⁹³ Kétségtelen, hogy a váló házastársak között számos olyan rendezendő konfliktus merülhet fel, amelyek hosszabb-rövidebb távon negatív hatást gyakorolhatnak a testi és a lelki egészségükre, valamint a későbbi párkapcsolataikra, és az is igaz, hogy a válás jelentős anyagi helyzetromlással járhat együtt. Amíg a szülői felügyelet gyakorlására feljogosított szülő számára a munkavállalás és a gyermeknevelés összehangolása, a lakásfenntartás és a mindennapi kiadások fedezése, addig az elköltözött szülő számára a közös lakás elvesztése és a gyermektartásdíj-fizetés az anyagi ellehetetlenülés, ami végső soron akár a teljes társadalmi lecsúszás veszélyét is magában hordozza.¹⁹⁴ A gyermekeivel magára maradt szülő – miközben meg kell küzdenie az érzelmi és anyagi veszteségeivel – fokozottabb igénybevételnek van kitéve a munkája, a háztartási teendők ellátása és a gyermeknevelés területén.¹⁹⁵ A gyermekeiktől különélő szülők, legtöbbször az apák oldalán gyakori az apai szerepvesztés, amely a férfiak számára enyhébb vagy súlyosabb lelki traumát okozhat.

¹⁹¹ FÖLDHÁZI Erzsébet: *Az első házasság felbomlása – eseménytörténeti elemzés*. Demográfia, 2008. 1., 86.; A válások társadalmi okairól lásd még CSIKY [1965] i. m. 55-86. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 535.

¹⁹² Lásd bővebben TÓTH [2016] i. m. 142-149. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 535-536.

¹⁹³ Uo.

¹⁹⁴ Uo. vö. CSEH-SZOMBATHY László: *A házastársi konfliktusok szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985, 174.; SOMLAI [2013] i. m. 171. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 535-536. Lásd még KERÉKGYÁRTÓ István: *Rükverc*. Pesti Kalligram – Kalligram Kiadó, Budapest-Pozsony, 2012.

¹⁹⁵ HARKNETT, Kristen: *The Relationship Between Private Safety Nets and Economic Outcomes among Single Mothers*. Journal of Marriage and Family, Vo. 68., 2006. 1., 172-191. Hivatkozva FÖLDHÁZI Erzsébet: *Hun házasodunk hun meg elválunk – Párkapcsolatok megszűnése és kapcsolatok kialakulása*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019, 36. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

Ez különösen azokban az esetekben figyelhető meg, ahol az anyák akadályozzák vagy megnehezítik az apa és a gyermek közötti kapcsolattartást.¹⁹⁶ Mindezek mellett ugyanakkor a családszociológiai kutatások arra is rávilágítanak, hogy ezek a negatív hatások nem a házasság felbontásának mint jogi aktusnak a következményei, azok egy része ugyanis nem a házasság felbontásának a tényéből, hanem a korábban megromlott és/vagy erőszakos házasságból ered. A negatív hatások mértékét és időtartamát jelentősen befolyásolja a válási folyamat hossza,¹⁹⁷ a felek közötti konfliktusok iránya és mélysége,¹⁹⁸ de az is, hogy az elvált feleknek van-e családtagokból és barátokból álló erős személyes kapcsolati hálójuk, amely anyagi és érzelmi támogatást nyújtva hozzásegítheti az elvált feleket, hogy kevesebb lelki sérülést szenvedjenek a válási folyamat során és hogy jobban újra tudják szervezni az életüket.

A családszociológiai kutatások megállapításai szerint a gyermekek lelki épségét és személyiségét nem szülei válásának a ténye, hanem leginkább az rombolja, ha a szülei konfliktusa destruktívvá válik a válási folyamat során, és ha választaniuk kell két, egymással csatázó szülő között.¹⁹⁹

Földházi Erzsébet – bírósági gyakorlati tapasztalatokkal is megerősíthető²⁰⁰ – megállapítása szerint a válófélben lévő, illetőleg elvált szülők kapcsolata három csoportba osztható: vannak a csatázó, a szövetséges és a tárgyaló szülők. Földházi Erzsébet szerint a csatázó szülőkre a negatív interakciók fennmaradása jellemző: továbbra is intenzív dühöt éreznek egymás iránt. Az interakciók feszültek a két fél között, gyakran csapnak át heves vitába – mintha a felek megrekedtek volna az »érzelmi válás« fázisában. A gyermekeket is bevonják a vitáikba, a gondozó szülő gyakran

¹⁹⁶ Lásd bővebben HERNÁDI Miklós: *Válni veszélyes*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1989.; vö. SOMLAI [2013] i. m. 171. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

¹⁹⁷ 2016-ban a házassági bontóperek 76,2%-a fél éven belül, 17,2 %-a 7-11 hónap között, 6,2%-a pedig 1-2 év között lezajlott, az ennél hosszabb perek aránya 1 % alatt volt. Lásd MONOSTORI – ÖRI – SPÉDER (szerk.) [2018] i. m. 40. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 11-12.

¹⁹⁸ TÓTH [2016] i. m. 142-149. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 12-14. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

¹⁹⁹ SOMLAI [2013] i. m. 197. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²⁰⁰ Az értekezés szerzője 2008-tól 2012-ig a Debreceni Városi Bíróságon dolgozott bírósági fogalmazóként, 2012 óta pedig a Debreceni Ítéltábla Pf. I. sz., főként személyiségi jogi és kártérítési pereket intéző tanácsában dolgozik bírósági titkárként, kirendeléssel pedig a Debreceni Járásbíróság családjogi bírójaként a Debreceni Járásbíróság családjogi ügyeket.

akadályozza a kapcsolattartást. Nehezen kommunikálnak egymással, és sok esetben hosszan elhúzódó jogi vitákba keverednek. A szövetséges szülők az ellentétes póluson helyezkednek el: kapcsolatuk a barátságtól az udvarias közömbösséig terjedhet. A gyermekekre vonatkozó kérdésekben hatékonyan együttműködnek, s ami talán a legfontosabb: mindkét szülő jó kapcsolatot tart fenn a gyermekekkel, akik továbbra is úgy érzik, hogy két szülőjük van. A tárgyaló szülők képviselik a harmadik, legelterjedtebb típust, amelyik valahol az előző két típus között helyezkedik el. Házaspárként ugyan megszűnt a kapcsolatuk, szülőkként viszont együttműködnek a gyermekekkel kapcsolatos problémák megoldásában.²⁰¹

Nagyon fontos családszociológiai megállapítás, hogy a válás újraszervezi a családot, de nem szünteti meg. Nem szükségszerűen rossz a gyermekek számára, amennyiben a szülők képesek a gyermek érdekében együttműködni és legalább egymással tárgyaló vagy még inkább szövetséges szülői, szülőtársi viszonyt kialakítani.

A már felnőtt gyermekek többsége helyesli szülei válásról szóló döntését.²⁰²

A családszociológusok között egyetértés van abban is, hogy miután a család átalakulása²⁰³ és a válások terjedése nem visszafordítható folyamat, ezért nem elsősorban a házasságkötések erőltetésére²⁰⁴ és a válások megakadályozására, hanem a

²⁰¹ STEWART, Abigail J. – COPELAND, Anne P. – CHASTER, Nia Lance – MALLEY, Janet E. – BARENBAUM, Nicole B.: *Separating Together*. The Guilford Press, New York/London, 1997. Hivatkozva FÖLDHÁZI [2019] i. m. 34. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?!): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²⁰² AHRONS, Constance: *We're Still Family: What Grown Children Have to Say About Their Parents' Divorce*. Harper Collins Publishers, New York, 2004. Hivatkozva FÖLDHÁZI [2019] i. m. 53.

²⁰³ Somlai Péter megállapítása szerint megsokasodtak a választható életformák, megjelentek a binukleáris családok, amelyekben a szülők különélnek, de mindketten otthont biztosítanak a gyermeküknek vagy a multilokális családok, amelynek tagjai különböző helyeken élnek. A hagyományos rokonsági terminológia segítségével sokszor már megnevezni sem tudjuk a családi és rokonsági viszonyokat. SOMLAI [2013] i. m. 47-49. és 61. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?!): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²⁰⁴ Földházi Erzsébet szerint a házasságot és az élettársi kapcsolatot nem egymás vetélytársainak kellene tekintenünk, hanem inkább olyan párkapcsolati formáknak, amelyek egy adott társadalomban egymás mellett léteznek, az egyéni életút során pedig annak különböző szakaszaiban fordulhatnak elő. Az élettársi kapcsolat többnyire nem a házasság helyébe lép, hanem azzal együtt létezik, és például fiatal korban vagy válás után jut nagy szerephez. FÖLDHÁZI [2019] i. m. 21. és 23.; Az elvált családi állapotúak közül többen nem házasodnak újra, hanem élettársi kapcsolatot létesítenek. 2016-ban az elvált népesség 26%-a élt élettársi kapcsolatban. MONOSTORI – ÖRI – SPÉDER (szerk.) [2018] i. m. 36. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

„házasságbomlással” járó negatív következmények mérséklésére lenne érdemes nagyobb figyelmet fordítani²⁰⁵ jogalkotói és jogalkalmazói szinten egyaránt.”²⁰⁶

3. „Házasságbomlás” és családpszichológia

Kutatásom alatt végzett jogpszichológiai szakjogász tanulmányaim során megállapítottam, hogy „családpszichológiai szempontból a válás összetett, éveken keresztül zajló, legalább két szakaszra osztható folyamat.²⁰⁷ »Kívülről« nézve az első, úgynevezett döntéshozó szakasz a válás első megfontolásától a tényleges különválásig tart, és az esetek többségében hozzávetőlegesen egy évet vesz igénybe. A folyamat fordulópontja a tényleges különválás, ekkor kezdődik meg az új helyzethez való alkalmazkodás időszaka. A második, a tényleges különválással kezdődő, úgynevezett alkalmazkodási szakasz része a jogi válás, a szülő-gyermek kapcsolatok újrendeződése, a gazdasági válás, a társas kapcsolatok átrendeződése, valamint maga az érzelmi leválás is, ami „alászínezni” az összes többi területen folyó problémamegoldást.

»Belülről«, egyéni szinten nézve a válást, a kezdeti »elhárító« szakaszt, amikor a fél igyekszik hátrítani a házasság felbontásának a gondolatát, a »gyász« időszaka követi, amelyet a társasági érintkezések ritkulása és a kudarcézés jellemez. Ezután jön a »harag« szakasza, amelyben a csalódottság és az ellenséges érzelmek uralkodnak, míg az utolsó, »visszaailleszkedésnek« hívott fázisában az egyén kezdi reálisan megítélni saját magát és a felbomlott házasságát. Ezek a szakaszok, lépések – bírósági gyakorlati tapasztalataim szerint is – nagy hasonlóságot mutatnak az egyéb veszteséggel járó

²⁰⁵ COONTZ, Stephainie: *The World Historical Transformation of Marriage*. Hivatkozva FÖLDHÁZI [2019] i. m. 52. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²⁰⁶ PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²⁰⁷ BARNES, Gill Gorell: *Család, terápia és gondozás. Alapvető ismeretek a családokról és a családterápiáról*. Fordította: Barát Katalin, Biró Sándor és Rác Zózsef. Animula Kiadó, Budapest, 2004, 63.; vö. BOGNÁR Gábor – TELKES József: *A válás lélektana. Második kiadás*. Haas & Singer Alapítvány, Budapest, 1994, 17-19.; SÁRVÁRY Andrea: *Egyén a családban – a családpszichológia alapjai*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011, 157-159. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 15-16. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?!): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. 536-537.

stresszhelyzetekre – hozzátartozó halála, testrész elvesztése, fenyegető halál, természeti katasztrófák – adott reakciókhoz.²⁰⁸

Családpszichológiai szempontból a válási folyamat akkor tekinthető lezártnak, ha kialakul az új helyzetnek megfelelő viszonylag stabil életvitel és az ezzel összhangban lévő stabil identitás.²⁰⁹

A »házasságbomlás« folyamatában a felek többnyire nem ugyanott tartanak, azaz a házastársak „nem egy fázisban hidegülnek el egymástól”.²¹⁰ A családpszichológusok szerint a válás az életvezetést súlyosan megzavaró stresszhelyzet, lélektani krízis,²¹¹ amelynek során a teljes pszichoszociális és biológiai rendszer alkalmazkodó képessége egyidejűleg merülhet ki.²¹² Ingmar Bergman a *Hűtlenek* című filmnovellája elején Botho Strauss-t idézve írja, hogy »semmilyen köznapi szerencsétlenség – betegség, csőd vagy szakmai sikertelenség – nem kelt olyan fájdalmas és mély visszhangot a tudattalanban, mint a válás. Közvetlenül érinti és életre kelti a szorongás minden kiváltó okát Egyetlen csapással az élet gyökeréig hatol.«²¹³ A válási folyamat idézett szakaszait számos pszichés tünet kísérheti: a fontolgatástól a döntésig terjedő szakaszban ilyen pszichés tünetek lehetnek az impulzív reakciók és a szuicid kísérletek, a különköltözés-leválás szakaszában a tartós érzelmi labilitás, a szorongás, a nagyfokú feszültségérzés és az erős hangulatingadozás, fellazulhatnak a mentális fékek, alvás- és evészavar alakulhat ki, valamint egyéb pszichoszomatikus tünetek jelentkezhetnek, féltékenységek

²⁰⁸ BOGNÁR – TELKES [1994] i. m. 20. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²⁰⁹ BOGNÁR – TELKES [1994] i. m. 17-19. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²¹⁰ BENEDEK István: *Beszélgetés ideges emberekről*. Medicina Egészségügyi Könyvkiadó, Budapest, 1963. Hivatkozva CSIKY [1965] i. m. 45., PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²¹¹ HAJDUSKA Marianna: *Krizislélektan*. Második, bővített kiadás. Eötvös Kiadó, Budapest, 2012, 18. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²¹² BARNES [2004] i. m. 65. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²¹³ BERGMAN, Ingmar: *Hűtlenek*. In: Ingmar Bergman: *Hűtlenek*. Három filmnovella. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002, 7.

léphet fel. A jogi válás szakaszában depresszió, impulzuskontroll-zavar és agresszivitás következhet be,²¹⁴ illetve ténylegesen tapasztalható is a házassági bontóperekben.

A családpszichológusok között egyetértés van abban, hogy a felek számára a »házasság bomlás« folyamatában valódi segítséget leginkább a professzionális krízisintervenció, kikristályosodott válási döntés esetén pedig a házasság elgyászolásának, az új struktúrához való alkalmazkodásnak, valamint az új szerepek kialakításának az előmozdítása, támogatása jelenthet.²¹⁵

4. „Házasság bomlás” a családterapeuták nézőpontjából

A családterapeuták szerint minden egyes család egy sajátos, egyéni tulajdonságokkal jellemezhető, alrendszerből álló komplex társadalmi rendszer, amelyben a tagok a nekik szánt, illetve kijelölt szerepek és a saját maguk által kialakított szabályok szerint élnek.²¹⁶ Egy család számos alrendszerből áll össze: például a férj és a feleség, az anya és gyermek, valamint az apa és a gyermek kettőséből. Ezekben az alrendszerekben a tagok más-más szerepet játszanak és más-más tranzakcionális mintákban vesznek részt.²¹⁷

A család alrendszerében zajló élet folyamatos kölcsönhatásokban zajlik, és semmiképpen sem egyenes vonalú, legfeljebb az idő dimenziójában az.²¹⁸

Kutatásom alatt végzett jogpszichológiai szakjogász tanulmányaim során megállapítottam, hogy „a családi élet leginkább ciklikusan zajlik, pontosabban spirálként halad. Ennek általában 8 szakasza van: új házaspár, csecsemős család, család bölcsődés-óvodás korú gyermekkel, család iskolás gyermekkel, család serdülő gyermekkel, a felnövekedett gyermeket kibocsátó család, a magukra maradt, de még aktív szülők családja, az inaktív, idős házaspár.²¹⁹ A családi életciklusban olyan

²¹⁴ HAJDUSKA [2012] i. m. 138. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/.): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²¹⁵ HARKÁNY Éva – KOLTAI Mária: *Krízisek a családban – családi krízisek*. In: CSÜRKE József – VÖRÖS Viktor – OSVÁTH Péter – ÁRKOVITS Amaryl (szerk.): *Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és a krízisintervenció kézikönyve*. Oriold és Társai Kft., Budapest, 2014, 166. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo. és PÁL Szilvia: *A történet vége (?/.): békítés a házassági bontóperben*. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] i. m. uo.

²¹⁶ GOLDENBERG [2008] i. m. 1.

²¹⁷ GOLDENBERG [2008] i. m. 116.

²¹⁸ GOLDENBERG [2008] i. m. 34.

²¹⁹ FÖLDHÁZI [2019] i. m. 25. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 16-19.

mérföldkövek vannak, mint például az intimitás szintjének megtalálása, az erőviszonyok kialakítása, a gyermekvállalás kérdései, a tágabb családhoz és a barátokhoz fűződő kapcsolatok gyakorisága, mélysége, illetve a megtartandó, módosítandó és elhagyandó családi hagyományok kiválasztása.²²⁰

A családterapeuták szerint a gyermek születése nem egyszerűen azt jelenti, hogy a családban eggyel többen lesznek, hanem a család új egységgé alakul, az interakciós mintái pedig megváltoznak. A fellépő dühkitörések például azt jelezhetik a család számára, hogy az újjászerveződés nem megfelelő módon történt, vagy nem teljes abból a szempontból, hogy nem felel meg minden családtag szükségleteinek.²²¹

Ahhoz, hogy a családi történéseket, s így a »házasságbomlást« is képesek legyünk folyamatként értelmezni fontos, hogy azok vizsgálatakor és megítélésakor ne lineáris magyarázatokat keressünk, rosszabb esetben »konstruáljunk«, hanem magára a folyamatra és a kölcsönhatásokra koncentráljunk. A családterapeuták szerint ezt úgy érhetjük el, ha arra fókuszálunk, hogy »mi (például egy pár konfliktusa), hogyan (az ismétlődő minták megfigyelése) és mikor (a hatalom és a kontroll kérdésének felszínre kerülésekor) történ[t], ahelyett, hogy azt próbálnánk megmagyarázni, miért. Vagyis inkább a pár kapcsolatában megfigyelhető folyamatokra, mint közléseik tartalmára kell összpontosítanunk«.²²² Egy példán keresztül megvilágítva: a pénz beosztásán veszekedő házaspár esetén nem a vita tartalmi részleteibe kell belebonyolódnunk, hanem azon keresztül azt lehet megfigyelni, hogy a házaspár „hogyan hoz közös döntéseket, hogyan oszlik meg a családban a hatalom és az irányítás, ki érzi úgy, hogy figyelnek rá, és ki nem, hogyan befolyásolják a szemléletüket és kapcsolatukat a nemi szerepek, milyen érzelmek mérgezik az együttműködésüket a közös problémamegoldásban; a reakciók ezekre a kérdésekre többet feltárnak a tagok viszonyáról egymáshoz, mint az anyagiak beosztásával kapcsolatos specifikus [tartalmi] problémák.²²³

A családi folyamatok vizsgálatához az is elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk a család interakciós mintáival, és ha vannak, akkor a közös családi rítusaival is, ha

²²⁰ GOLDENBERG [2008] i. m. 51. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²¹ GOLDENBERG [2008] i. m. 106. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²² GOLDENBERG [2008] i. m. 19. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²³ Uo.

nincsenek, az is sokat elárul egy családról. A családi interakciós minták képezik azt a kötőanyagot, amellyel a családtagok megszilárdítják a kapcsolataikat. Például ki nyújtja oda a cukrot az asztalnál? Odanyújtja-e valaki? Ki szervezi meg/intézi el a bevásárlást, nyaralást, a családi eseményeket? Ki ellenőrzi a térképen a helyes útirányt? Ki válaszol, kinek, mikor és milyen modorban?

A közös családi rítusok a működő családi interakciós minták olyan összetevői, amelyeknek szerepük van a család identitásának és folytonosságának a biztosításában.²²⁴

A családtagok interakciója jellemzően a belső struktúrán alapuló, szervezett, kialakult mintákat követ. Ez a mintázat mindenki számára lehetővé teszi, hogy megtanulja, mi az, ami az ő és mások számára megengedett, illetve mi az, ami tőle elvárható. Ezek az általában kimondatlan szabályok jellemzik, szabályozzák és kiegyensúlyozzák a család mint egység működését.²²⁵ A szabályok lehetnek normatívak vagy burkoltak. Normatív szabály például, hogy a nagyobb gyermek vigyáz a kisebbre. Burkolt szabály például, hogy apa a munkája miatt nehezen vagy nem érhető el, inkább anyát kell megkérdezni, ha valami gond van. Vannak a tabuk, amelyekről tilos beszélni. Ilyen lehet például anya/apa ivása, esti eltűnéseik, gyermekük elvesztése. Valamennyi családtag megtanulja a család metaszabályait is, vagyis a szabályokról szóló szabályokat, amelyek rendszerint kimondatlan családi vezérelvek formájában jelennek meg a szabályok értelmezésére, érvényre juttatására és megváltoztatására vonatkozóan.²²⁶

Nagyon fontos, hogy egy adott történéssel kapcsolatban minden családban több »igazság« létezik, nem csak egyetlen.²²⁷ A családban nincs abszolút igazság, csak az egyes családtagok által alkotott személyes konstruktumok vannak. Minden családtagnak megvan a maga verziója a »realitásról«. Ez azt jelenti, hogy egy családban a valóság

²²⁴ GOLDENBERG [2008] i. m. 11. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²⁵ GOLDENBERG [2008] i. m. 106. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²⁶ GOLDENBERG [2008] i. m. 108. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²⁷ GOLDENBERG [2008] i. m. 30. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

több változata létezik párhuzamosan, amelyek az egyes személyeknek a probléma értelmezésére alkalmazott egyéni hiedelemrendszereiből épülnek fel.²²⁸

Ahogy a családi élet általában, úgy a »házasságbomlás« is spirálként való haladással jellemezhető, amelyben nem lineáris, hanem cirkuláris okság érvényesül.²²⁹ A lineáris és cirkuláris okság között az az alapvető különbség, hogy a tartalom szól a lineáris okságról, a folyamat pedig a cirkuláris okságról.²³⁰ A cirkuláris okság elmélete szerint a problémákat nem a múltbeli helyzetek okozzák, hanem az előrehaladó, interaktív, kölcsönhatásban lévő családi folyamatok.²³¹ „A filozófia világában – például Newton világában – van értelme lineáris okságról beszélni: A okozza B-t, ami hat C-re, ami előidézi D-t. Az emberi kapcsolatokban azonban ez a »biliárdgolyó modell«, ami feltételezi, hogy egy adott irányba mozduló erő csak az útjába kerülő tárgyakra hat, ritkán vagy egyáltalán nem alkalmazható. Ebből következően értelmetlen bármilyen személyközi esemény »igazi« vagy végső okát keresni. A nem okozza B-t, és B sem okozza A-t, mindkettő egymást okozza. Nem a részek, hanem a rendszer egészének működésében – annak kommunikációs mintáiban, összetett kapcsolataiban és oda-vissza kölcsönhatásaiban – rejlik a magyarázat.»²³²

A családi rendszer komplexitása pedig azt jelenti, hogy „nem lehet a rendszert, így a családot sem darabjaira vágni, és így megérteni vagy kezelni a folyamatokat. Vagyis azáltal, hogy ismerjük például egy gyerek működését az iskolában, még nem biztosan ismerjük a családjának működését. Abból, hogyan küzd meg egy család a serdülőkorú droghasználó problémáival, nem feltétlenül tudunk következtetni arra, hogy egy későbbi időpontban hogyan reagál majd a család a hírré, hogy a kisebbik, épphogy tizennyolc éves testvér a sikeres egyetemi felvételi után tudja meg, hogy várandós. E komplexitás a káoszelmülethez is közel áll, e szerint nem bejósolni, előre jelezni, elvárni vagy kontrollálni tudjuk az életünk fordulópontjait, változásait, sokkal *inkább vagyunk képesek a működésünket menedzselni és alkalmazkodni a környezet komplex változásaihoz.*”²³³

²²⁸ GOLDENBERG [2008] i. m. 162. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²²⁹ GOLDENBERG [2008] i. m. 26. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

²³⁰ Uo.

²³¹ Uo.

²³² Uo.

²³³ BÁTKE – M. RIBICZEY (szerk.) [2021] i. m. 46.

5. *De lege ferenda* javaslatok

Véleményem szerint a jogalkotás és a jogalkalmazás azáltal tudja csökkenteni a „házasságbomlással” járó negatív következményeket, ha mindig a kellő rugalmasságot biztosító és a konfliktusokat csökkentő eljárásjogi megoldásokat részesíti előnyben, amelyek nem fokozzák, hanem oldják a felek közötti feszültséget. Ilyen lehetne például a házassági bontóperekben előírt békítés²³⁴ felváltása közvetítői eljárással,²³⁵ továbbá – az értekezés következő, a „házasságbomlást” jogi nézőpontból vizsgáló fejezetében részletesebben tárgyalt megoldás – részítélet hozatala a nem vitás kérdésekben, így a házasság felbontása vagy az ahhoz kapcsolt további nem vitás családjogi igények tekintetében. A jogalkalmazás ezen kívül azzal tudna még segíteni a házasság felbontását kérelmező feleknek, ha a házaselet megromlásának teljes körű feltárásán és bizonyításán alapuló, úgynevezett tényállásos házassági bontóperben a részletes személyes meghallgatásuk során feltárná a családi életciklusuk szakaszait és mérföldköveit, vizsgálná a házastársak családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a házasság „belső időbeosztását”, megnézné, hogy a családban hogyan hoztak döntéseket, hogyan alakult a pénzkezelés, a családon belüli munkamegosztás és a gyermek, adott esetben szülő, más hozzátartozó ellátása, az adott családnak milyen szabályai, szokásai és rítusai voltak, továbbá a családtagok hogyan kommunikáltak, kommunikálnak egymással.

Ehhez a jogalkalmazóknak a családra mint rendszerre és a „házasságbomlás” folyamatára vonatkozó alapismeretekre lenne szüksége. Bírósági tapasztalataim szerint jelenleg az a helyzet, hogy a családjogi perekben eljáró bírák még ha rendelkeznek is valamiféle családszociológiai, családpszichológiai (válás-, krízis- és gyermeklélektani, esetleg családterápiás) tudással, az leginkább rendszerezetlen ismerethalmaz, amelyet egyrészt az ilyen ismeretek jogalkalmazásba való beépíthetőségét elősegítő professzionális képzés hiánya miatt kevésbé tudnak valóban jól és eredményesen, az adott ügyre szabottan használni, másrészt többen úgy vélik, hogy nincs is szükség ilyen tudásra, mert a bírói gyakorlat által a vétkességi bontójogról letört családjogi felrőhatóság jogintézményével minden joghézag betölthető, általa minden vitás kérdés eldönthető.

²³⁴ A házassági bontóperben végzett békítésről lásd részletesen PÁL Szilvia: *A történet vége (?/.)*: békítés a házassági bontóperben. In: FAZEKAS (szerk.) [2016] *i. m.*

²³⁵ Lásd SOMFAI Balázs: *Bontás és közvetítés*. Családi Jog, 2003. 2., 1-8.

Miután a családjogi felróhatóság gyökerei a vétkességi bontójogig nyúlnak le, ezért az értekezésben vizsgált témáról való teljes kép alkotásához nélkülözhetetlennek tartom a házasság felbontásával kapcsolatos magyar jogi szabályozás történetének és alkalmazása hazai bírósági joggyakorlatának a vizsgálatát. Az értekezés következő része ezt mutatja be.

IV. „Házasságbomlás” és a jog: a magyar bontójogi szabályozás és ítélkezési gyakorlat rövid története – „majd az leszek neked / Mit magaddal viszel / Az érzés, amit majd most elviszel”²³⁶

„George: Igazság és illúzió. Ki tudja, mi a különbség, igaz, mucus?

Martha: Igazság és illúzió... nem tudhatjuk, mi a különbség, igaz, George?

George: Nem tudhatjuk. De ha elkezdtek, végig kell játszani, mintha tudnánk.

Martha: Ámen.”

/Edward ALBEE: *Nem félünk a farkastól*/²³⁷

Szeibert Orsolya korábban idézett megállapítása szerint a családjogi felróhatóság a vétkességi bontójog árnyékkénti továbbéléseként fogható föl,²³⁸ vagyis a családjogi felróhatóság gyökerei a vétkességi bontójogig nyúlnak le, ezért az értekezésben vizsgált témáról való teljes kép alkotásához nélkülözhetetlennek tartom a házasság felbontásával kapcsolatos magyar jogi szabályozás történetének és alkalmazása családjogi felróhatóság szempontjából releváns eseti döntéseken keresztül, hazai bírósági joggyakorlatának a vizsgálatát.

²³⁶ DÉS László – BEREMÉNYI Géza: *Emlémem vagy*. In: DÉS László – BEREMÉNYI Géza: *Férfi és nő. Dalok négy színészre és zenekarra*. Sony BMG Music Entertainment (Magyarország) Kft., 2008. Előadják: Cserhalmi György – Udvaros Dorottya – Básti Juli – Kulka János.

²³⁷ ALBEE, Edward: *Nem félünk a farkastól*. Fordította: Elbert János. Kriterion Kiadó, Budapest, 1974, 122.

²³⁸ SZEIBERT [2014] *i. m.* 102.

1. Házasságfelbontás a Ht. hatálybalépése előtt

A házasság felbontása Európában több évszázadon át nehézkes, idő- és költségigényes eljárás volt, már amennyiben a házastársak egyáltalán kérelmezhatték.²³⁹ A kánonjog nem tette és jelenleg sem teszi lehetővé a bontást, legfeljebb a házasság érvénytelenítésére, valamint az ágytól-asztaltól való elválásra volt, illetve van lehetőség.²⁴⁰

„A nyugat-európai jogrendszerek jellemzően az 1960-as évekig, a közép-, illetve kelet-európai országok az 1940-es évek közepéig, végéig fenntartották a házasság felbonthatatlanságának kánonjogi gyökerű elvi kiindulópontját, és csak súlyosnak minősített okok mellett tették lehetővé a házasság felbontását akkor, ha a kötelék fenntartása mindkét félre lehetetlenné vált; a házastársak megegyezése ekkor még nem lehetett a bontás alapja.”²⁴¹

Magyarországon a polgári házasság 1894-ben történt bevezetéséig összesen nyolc felekezeti házassági jogrend létezett egymás mellett, így addig a házasság felbonthatósága elsősorban a kérelmezők felekezeti hovatartozástól, de a lakóhelyétől is függött. Katolikus házaspárok ügyeiben a katolikus egyházi bíróság, a szentszék ítélt, amely csak elvétve bontotta föl a házasságokat: elválni gyakorlatilag nem lehetett, a szentszékek az ágytól-asztaltól való elválást is csak nehezen mondták ki. Protestáns házaspárok esetén könnyebben fel lehetett bontani a köteléket;²⁴² ezekben az ügyekben II. József 1786-os pátense óta állami bíróságok, Erdélyben pedig protestáns egyházi bíróságok jártak el.²⁴³ Kánonjogi szempontból a vegyes: katolikus-protestáns házasságok is érvényesek voltak, így ezek felbontása 1868-ig a katolikus szentszékekre tartozott. Ezek a vegyes házasságok azonban éppoly kevésbé voltak felbonthatók, mint a

²³⁹ A házassági bontójogi szabályozás jogtörténeti nézőpontú elemzéséről lásd részletesen HERGER Csabáné: *A nővértől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.; PHILLIPS, Roderick: *Amit Isten összeköt... A válás rövid története*. Fordította: Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

²⁴⁰ SZEIBERT [2014] i. m. 90.

²⁴¹ SZEIBERT [2014] i. m. 91.; NIZSALOVSKY [1963] i. m. 91. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tényállások a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* Családi Jog, 2016. 1., 18

²⁴² A vallási hovatartozás tisztázása igen sokszor „bemondásos” alapon működött. Váláskor csak az esketési papírt kellett bemutatni, így ha valaki már az esketésnél is a protestáns felekezet tagjának vallotta magát, akkor a válásnál már nem derült ki, hogy ő valójában például katolikus. SZTEHLO Kornél: *A polgári házasságról*. Hornyánszky Viktor Kiadása, Budapest, 1893, 16. http://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1659502.xml&dvs=1595937988719~991&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType= (2023. április 4.)

²⁴³ KOVÁTS Gyula: *A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint*. Eggenberger Könyvkiadó, Budapest, 1883, 62-66.

tisztán katolikusak.²⁴⁴ A zsidó felek közötti házasság könnyen felbontható volt, akár a férj, akár a feleség részéről, sőt, a bíróság indokolt esetben a válni nem akaró felet akár kényszeríthette is a válólevél átadására vagy elfogadására.²⁴⁵ Azzal kapcsolatban, hogy mindez hogyan működött a gyakorlatban, Sztehlo Kornél szellemes megállapítását érdemes idézni: „van nálunk kánoni jogi és szentszéki peres eljárás, melyet senki sem ösmer, csak a papok – van görögkeleti és görög egyesült egyházi jog, melyet még kevesebben ösmernek –, van a magyarországi protestánsoknak egy elavult házassági pátensük, melynek szabványait a törvénykezési gyakorlat rég hatályon kívül helyezett. Van az erdélyi helvét hitvallásúaknak, az ágostai hitvallásúaknak és az unitáriusoknak külön-külön házassági joguk, amelyet Magyarországon csak azon hírből ösmerik, hogy ott jó pénzért gyors az elválás. Van a zsidóknak egy kancelláriai rendeletük, mely a magyar törvényhozás által meg nem erősítettven, magvában érvénytelen, meg van a zsidóknak a talmudjok, melynek házassági jogáról a magyar bíróságoknak fogalmuk sincs. És ez általános zűrzavar felett uralkodik egy laza törvénykezési gyakorlat, mely a házassági válóperekben az ítélethozatalt tiszta blanquett-munkának tekinti, s melynek fő- és egyedüli alapelve az, hogy aki Magyarországon el akar válni, az térjen át.”²⁴⁶

A válni nem akaró katolikus fél azzal akadályozhatta meg a válást, hogy nem tért át a protestáns hitre. 1854-ben egy helytartótanácsi rendelet megtiltotta az áttértek házasságának a felbontását kimondva, hogy az olyan házasság, melynél akár eredetileg, akár áttérés folytán a felek egyike katolikus volt, fel nem bontható, még akkor sem, ha a válóper idején mind a kettő nem katolikus lett.²⁴⁷ A vegyes házassági válóperekről szóló 1868. évi XLVIII. törvénycikk értelmében a vegyes házasságoknál a válóperben a katolikus fél felett a katolikus szentszék, a protestáns fél felett a polgári törvényszék ítélt, és mind a két bíróság az illető fél saját hitelvei alapján hozott ítéletet. Ez egyébként azt eredményezte, hogy a polgári bíróság adott esetben a protestáns félre nézve kimondta a házasság felbontását, amely azonban a katolikus félre nézve továbbra is fennmaradt, így történhetett meg, hogy Magyarországon egy férfinak lehetett egyszerre több felesége, a nőnek pedig több férje.²⁴⁸ A törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. évi LIII. törvénycikk 8. §-a szerint az

²⁴⁴ SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga*. Második, lényegesen átdolgozott kiadás. Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1890, 87.

²⁴⁵ SZTEHLO Kornél: *A zsidó házassági jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1880, 29.

²⁴⁶ SZTEHLO Kornél: *A keresztyén-izraelita polgári házasság. Észrevételek a kormány által a polgári házasság tárgyában beterjesztett törvényjavaslata felett*. Hornyánszky Viktor Kiadása, Budapest, 1881, 14-15. Hivatkozva KISS [2017] i. m. 14.

²⁴⁷ Idézi SZTEHLO [1890] i. m. 87.

²⁴⁸ SZTEHLO [1890] i. m. 90.

áttértnek minden cselekményei azon egyház tanai szerint voltak megítélendők, amelyhez áttért, és az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem voltak kötelezők. Ettől kezdve tehát a válni akaró félnek – ha nem volt eleve protestáns – elég volt magának áttérnie, majd a polgári bíróság előtt kezdeményeznie a házassági bontóperet.²⁴⁹ A protestáns felek számára viszonylag könnyű volt tehát a válás, a katolikus vagy vegyes: protestáns-katolikus vallású felek az 1854-1868 közötti időszak kivételével pedig akkor válhattak el, ha a katolikus fél áttért valamelyik protestáns felekezeti hitére.²⁵⁰

A házasságok felbontását illetően a Ht. hatálybalépése hozott változást, amely felszámolta a felekezeti hovatartozástól függő szabályozást, és a házasság felbontását állami hatáskörbe utalta.

2. Házasságfelbontás a Ht. hatálya alatt

A házasságok a Ht. hatályba lépésétől kezdődően elviekben felbonthatóak voltak. Azért csak elviekben, mert a magyar bontójogi szabályozás – egy tartósan hatályosnak nem bizonyuló jogszabályt, a Forradalmi Kormányzótanács Tanácsköztársaság idején hozott, 1919. május 19-én közzétett XCIX. sz. rendeletét leszámítva – a házasságot a kánonjogi felfogás „visszfényeként”²⁵¹ 1895-től 1945-ig lényegében és rendeltetésében egész életre kötött frigynek tekintette, ezért felbontását csak kivételesen és csak a Ht.-ben meghatározott abszolút: feltétlen, parancsoló erejű,²⁵² vagy relatív: feltételes, viszonylagos, engedélyező²⁵³ bontó okok, azaz nem bármilyen, hanem a jogalkotó által meghatározott vétkes (másként: családjogi tilos²⁵⁴) cselekmények bizonyítottága esetén engedte meg.

Grosschmid Béni írja, hogy „a válási okok megállapításánál kizárólag a házaspár vétke és a vétke közege vétetett döntőleg figyelembe, míg azoknak köréből a vétlen események és a sors csapásai éppen úgy mellőztettek, mind a felek egyoldalú vagy közös akaratelhatározásai.”²⁵⁵

²⁴⁹ SZTEHLO [1890] *i. m. uo.*

²⁵⁰ KISS [2017] *i. m. 17.*

²⁵¹ Szeibert Orsolya kifejezése. SZEIBERT [2014] *i. m. 100.*

²⁵² Almási Antal szóhasználata. ALMÁSI Antal: *Házassági jog*. In: SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m. 143.*

²⁵³ Uő. *uo.*

²⁵⁴ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m. 129.*; lásd még DEZSŐ Gyula: *A vétke kérdése a házassági bontóperben*. Szerzői kiadás, Budapest, 1922, 7.

²⁵⁵ Grosschmid Béni megállapítása. Idézi NIZSALOVSKY [1963] *i. m. 227.*

A bíróság a Ht. hatálya alatt a házasságot az alábbi 5 kérdés vizsgálatát követően bontotta fel:

1. a házasság felbontását kérő gyakorolhatta-e a kötelékszüntető hatalmasságot;
2. megillette-e őt az általa érvényesített kötelékszüntető hatalmasság;
3. annak gyakorlása törvényszerű volt-e;
4. a házasság a kötelékszüntető hatalmasság gyakorlása következtében felbontandó vagy felbontható-e, azaz abszolút (feltétlen, parancsoló erejű), vagy relatív (feltételes, viszonylagos, engedélyező) bontó ok fennállásról volt-e szó;
5. a házasság felbontását mely házastárs vétkeiségből kell kimondani.²⁵⁶

A Ht. a házasságkötést jogügyletnek tekintette, ezért a házasság felbontása iránti kérelmet is magánjogi, ügyleti, ám a szerződési autonómia területén kívül eső akaratnyilvánításként kezelte, amellyel a családjogi tilos cselekmény által sértett házaspár a kötelékmódosító hatalmasságát gyakorolta, s a kötelék megszűntét vagy lazulását kérte.²⁵⁷ A Ht. hatálya alatt a házasság felbontása iránti kérelem olyan egyoldalú, ügyleti akaratkijelentés volt, amelyre a magánjog személyjogi ügyleteinek általános szabályait alkalmazták. Az akkori szabályozás csupán a vétlen házastárs részére biztosított jogot arra, hogy vétkes házastársa ellen házassági bontóperrel indítson, és ezt a jogot is 6 hónapra korlátozta.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a házasság bírói felbontásának nem akármilyen, hanem úgynevezett családjogi tilos cselekmény képezte az alapját, amely alatt a házastársi kötelességeket szándékos és súlyosan sértő magatartásokat, mulasztásokat értették.²⁵⁸ Az akkori felfogás abból indult ki, hogy a családjogi tilos cselekmények „a házasság erkölcsi alapjait megrendítő okok,”²⁵⁹ amelyek minden esetben visszavezethetőek az egyik házastárs által a másik házastárral szemben elkövetett vétkes magatartásra. Azt, hogy mi minősült családjogi tilos cselekményeknek, a Ht. – abszolút és relatív bontó okként – pontosan meghatározta. Ezekre a családjogi tilos cselekményekre a magánjog tilos cselekményekre vonatkozó általános szabályait alkalmazták.²⁶⁰

²⁵⁶ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 225.

²⁵⁷ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 144.

²⁵⁸ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 129.

²⁵⁹ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 100.

²⁶⁰ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 129. és 148.

2.1. Az abszolút bontó okok és alkalmazásuk magyar királyi curiai gyakorlata

A Ht. 76-79. §-ai rendelkeztek az abszolút bontó okokról.

A Ht. 76. §-a szerint a házasság felbontását kérhette az a házaspár, kinek házastársa házasságtörést vagy természet elleni fajtalanságot követett el, avagy tudva, hogy házassága még fennáll, új házasságot kötött.

A Ht. 77. §-ának a) pontja alapján a házasság felbontását kérhette az a házaspár, kit házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott: ha a házassági életközösséget megbontó házaspár a házastársának elhagyásától számított hat hó elteltével bírói határozattal az életközösség visszaállítására lett kötelezve, és e határozatnak a bíróság megszabott határidő alatt igazolatlanul eleget nem tett; a b) pont szerint a házasság felbontását kérhette a házassági életközösséget megbontó házaspár is, kinek tartózkodási helye legalább egy év óta ismeretlen volt, az életközösségnek egy év alatt leendő visszaállítására bírói hirdetmény útján felhivatott és e felhívásnak igazolatlanul eleget nem tett.

A Ht. 78. §-a szerint a házasság felbontását kérhette az a házaspár, kinek házastársa élete ellen tört, vagy a kit házastársa testi épségét avagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan súlyosan bántalmazott.

A Ht. 79. §-a értelmében a házasság felbontását kérhette az a házaspár, kinek házastársát a házasság megkötése után halálra vagy legalább öt évi fegyházra vagy börtönre ítélték.

A házasság felbontásának nem volt helye, ha a házaspár a büntettet a házasság megkötése előtt követte el és erről házastársának a házasság megkötésekor tudomása volt.

A bíróság abszolút bontó okra hivatkozás esetén csak azt vizsgálhatta, hogy a keresetben állított tényalap megvalósult-e,²⁶¹ szemben a relatív, engedélyező felbontási okokkal, amelyeknél a bíróság azon túl, hogy megvizsgálta: a tényalap fennáll-e, azt is mérlegelési körbe vonta, hogy ennek a felbontási oknak (a tényalapnak) a megvalósulása olyan súlyos családjogi jogsértést jelent-e, amely a házassági viszonyt annyira feldúlta, hogy a további életközösség a felbontást kérőre elviselhetetlenné vált.

A bírói gyakorlat a Ht. 77. §-ának a) pontjában foglaltakat, a szándékos és jogos ok nélküli elhagyást kizárólag az elhagyott fél kérelmére és csak akkor alkalmazta, ha ez a fél elsősorban a házassági életközösség visszaállítását szorgalmazta, a házasság

²⁶¹ SZLADITS (szerk.) [1940] i. m. 143.

felbontását pedig csak az életközösség visszaállítása megtagadásának a következményeként kérte.²⁶²

Az ítélkezési gyakorlat szerint a Ht. 77. §-a a) pontja alkalmazásának előfeltétele volt, hogy az elhagyott fél a maga részéről ragaszkodjon a kötelék fenntartásához, és az elhagyó felet komolyan és őszintén hívja vissza.²⁶³ A bíróság ennek az előfeltételnek a teljesülését követően vizsgálta, hogy a házastárs a házasság felbontását kérőt szándékosan és jogos ok nélkül hagyta-e el; azt a felet, aki a házastársát szándékosan és jogos ok nélkül hagyta el, vétkesnek nyilvánította.

Mindezeket eseti döntéseken keresztül megvilágítva: a bíróság egy elhagyott férj által a felesége ellen indított házasság felbontása iránti perben²⁶⁴ a hivatalnok férj állásvesztését, és azt a tényt, hogy a felek a férj szüleinél laktak, ahonnan a feleség elköltözött, nem tekintette a házasság felbontása Ht. 77. §-ának a) pontja szerinti jogos okának, ezért elsőfokon a feleséget vétkesnek nyilvánítva bontotta fel a házasságot, másodfokon viszont elutasította a bontókeresetet. A másodfokú határozat indokolása szerint a feleség a férj tárgyaláson tett, a házassági életközösség visszaállítására irányuló kijelentésére nem nyilatkozott, ebből pedig a másodfokú bíróság azt a következtetést vonta le, hogy a feleség a házassági életközösség visszaállítását nem komoly szándékkal kérte, ezért a házasság a Ht. 77. §-ának a) pontjára alapítottan nem volt felbontható. A Magyar Királyi Curia a másodfokú bíróság ítéletét megváltoztatva az elsőfokú bíróság házasságot felbontó ítéletét hagyta helyben. Indokolása szerint a házasság felbontható volt, ugyanakkor a feleségnek személyesen is meg kellett volna kísérelnie a házassági életközösség helyreállítását, nem elegendő, hogy az erre való készségét levélben vagy szóban tudatja, ezért a házasságot a feleséget vétkesnek nyilvánítva kell felbontani.

Egy másik ügyben,²⁶⁵ amelynek tényállása szerint az alperesi férj azt gyanította, hogy a feleségével közös gyermekük nem tőle származik, ezért – a hivatkozott eseti döntés indokolásának szóhasználata szerint – „ivásnak és dorbézolásnak adta magát”, a felperesi feleség pedig a közös gyermekükkel a szülői házba költözött, majd a férje felszólítására visszatért ugyan a közös lakásba, de miután a férje – ahogy az indokolás fogalmaz – „a megszokott korhely életmódjáról nem tudott leszokni és ismét teljesen

²⁶² A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1807. sz. döntése. In: PETRÓK Gyula – VILLAX Gyula: *Érdekes váloperek története az azokban hozott mindhárom fokú bírósági ítéletekkel*. Révai és Salamon Könyvnyomdája, Budapest, 1900, 206.

²⁶³ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 6904. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 92.

²⁶⁴ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 2082. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 62-65.

²⁶⁵ A Magyar Királyi Curia 1897. évi 4640. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 66-69.

elhanyagolta a családját”, végleg elhagyta a közös lakást, a másodfokú bíróság azért utasította el a feleség házasság felbontása iránti keresetét, mert egyrészt nem ő volt az elhagyott fél, másrészt úgy ítélte meg, hogy önként költözött el a férjétől. A Magyar Királyi Curia a másodfokú bíróság ítéletét megváltoztatva a házasságot felbontó és a férjet vétkesnek nyilvánító elsőfokú ítéletet helybenhagyva kifejtette, hogy a férj a házastársi kötelességek súlyos megsértésével jogos okot szolgáltatott arra, hogy hitvestársa a közös lakást elhagyja. A felperesi feleség a közös háztartásból nem önként, hanem a házasságból származott gyermekek érdekében, a felperes sérelmes magaviselete miatt távozott.

Fontos szabály volt, hogy ha az elhagyott fél nem kérte az őt elhagyó házastársa visszatérésre kötelezését, az a bontókereset elutasításához vezetett.

Az egyik ilyen ügy²⁶⁶ tényállása szerint – ahogy az indokolásban olvashatjuk – „a férj napi keresetének legnagyobb részét korcsmák ivószobáiban költötte el, felesége szemrehányásait pedig neje főbe ütéssel némította el, akit ez annyira elkeserített, hogy maga is ivásnak adta magát. Ennek következménye az lett, hogy a férj többször részeg állapotban látta a nejét, akitől megundorodott.” A feleség elköltözött, a férj pedig a házasság felbontása iránti keresetet terjesztett elő. Időközben a felek a vagyonszétválásukat közjegyzői okiratban megszüntették. Az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság által helybenhagyott ítéletében a feleséget vétkesnek nyilvánítva felbontotta a házasságot. Indokolása szerint – a felek műveltségi fokát figyelembe véve – az egy ízben történt főbe ütés nem szolgáltatott jogos okot az elhagyásra. A Magyar Királyi Curia elutasította a feleség bontókeresetét. Érvelése szerint a férjnek először neje házassági életközösség visszaállítására való kötelezését kellett volna kérnie. Miután ezt elmulasztotta, nem volt törvényes joga a házasság felbontására.

Az is a bontókereset elutasításához vezetett, ha az életközösséget megszakító fél nem volt hajlandó a házasság folytatására. Az egyik ilyen ügy²⁶⁷ tényállása szerint a férj többször megverte a feleségét, aki a bántalmazások miatt a jobb fülére megsüketült. A feleség az egyik bántalmazása során az utcára menekült. A férje pisztollyal utána rohant és kétszer rálőtt. Ahogy az indokolásban olvashatjuk: „az ekkor már áldott állapotban lévő nő, leküzdve a folytonos bántalmazás miatti testi fájdalmát és szégyenét, születendő gyermeke jövőjének érdekét tartva szem előtt, visszatért a férjéhez,” és még 8 évig együtt élt vele. Ez idő alatt három gyermekük született. Házasságuk 9. évében a

²⁶⁶ A Magyar Királyi Curia 1897. évi 433. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 70-73.

²⁶⁷ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3378. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 74-77.

férj elhagyta a családot, és egy nővel viszonyra lépett. Az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság által helybenhagyott ítéletében a férjet vétkesnek nyilvánítva felbontotta a házasságot. Az indokolás szerint a férj beismerte a felesége bántalmazását és azt is, hogy más nővel életközösségben él. A Magyar Királyi Curia ugyanakkor elutasította a feleség házasság felbontás iránti keresetét. Érvelése szerint a Ht. 77. §-a a) pontja alkalmazásának előfeltétele, hogy az a házaspár, akit a házastársa szándékosan és jogos ok nélkül elhagyott, a maga részéről hajlandó legyen folytatni a házasságot abban az esetben, ha a másik házaspár a bírói felhívás folytán az életközösséget helyre kívánja állítani. Miután a felperesi feleség a tárgyaláson kijelentette, hogy a férjével nem hajlandó visszaállítani az életközösséget, ezért a házasságot erre az okra alapítottan nem lehetett felbontani.

Annak alátámasztására, hogy a bíróságok abszolút bontó okra alapított kereset esetén néha mennyire paragrafuszagúan gondolkodtak, és mennyire mereven ragaszkodtak a kereseti kérelemben megjelölt bontó okhoz, a következő, szándékos élet ellen törésre²⁶⁸ alapított keresetet elbíráló eseti döntés hívható fel.²⁶⁹ Az ügy tényállása szerint a mézáros foglalkozású férj egy konyhakéssel hátba szúrta a feleségét, aki életveszélyes sérüléseket szenvedett. Az indokolás szóhasználata szerint: „a férj nejének kiömlő vérének látva azonnal lecsillapodott, s a lárma elősiető cseléd segítségével az orvos megérkezéséig nejét saját kezűleg ápolta.” A feleséget kórházba, a férjet elmeosztályra szállították. A feleség a házasság felbontása iránt keresetet terjesztett elő, amelynek az elsőfokú bíróság helyt adott, ám azt a másodfokú bíróság elutasította. Indokolása szerint a feleség nem bizonyította, hogy a férje magatartása az élete elleni célzatos támadás volt, továbbá saját elmondása szerint már a keresetben megjelölt „merénylet” előtt is tapasztalta férje nagymérvű idegességét és elmebetegsége tüneteit. A másodfokú bíróság szerint a keresetlevélben megjelölt bontó okra alapítottan már csak azért sem lehetett felbontani a házasságot, mert egy elmebajos egyénnél ki van zárva a szándékos és a célzatos cselekedet lehetősége. A Magyar Királyi Curia a felek házasságát felbontó elsőfokú ítéletet helybenhagyó határozatában kifejtette, hogy az élet elleni törés lelki alkatra tekintet nélküli önálló bontó okot képez.

Mindezek mellett ugyanakkor rugalmasabb, az adott tényállásra szabott jogértelmezésre, abszolút bontó ok helyett valamely relatív bontó ok fennállását

²⁶⁸ A Ht. 78. §-ának I. fordulója szerint a házasság felbontását kérhette az a házaspár, kinek házastársa élete ellen tört.

²⁶⁹ A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1526. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 78-81.

megállapító, és a házasságot ennek alapján felbontó bírósági határozatra is találhatunk példát. Az egyik ilyen ügy²⁷⁰ tényállása szerint a férj egy alkalommal a zavartan viselkedő felesége szobájában meglátta a náluk gyakran megforduló házibarát sétapálcáját és dühbe gurult. A feleség megpróbált elmenekülni a felindult férje elől, aki egy revolverrel utána lőtt. A feleség a Ht. 78. §-a szerinti élet ellen törésre, a férj a Ht. 76 §-a szerinti házasságtörésre alapítottan kérte a házasság felbontását. Az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság által helybenhagyott ítéletével a felek házasságát – mindkettőjüket vétkesnek nyilvánítva – felbontotta. A Magyar Királyi Curia a jogerős ítéletet megváltoztatta és kimondta, hogy a feleség nem a Ht. 76. §-a szerinti házasságtörésre, hanem a Ht. 80. §-ának a) pontjára alapítottan tekinthető vétkesnek, ugyanis a házasságtörés bizonyítása nélkül az a tény, hogy a házibaráttal benső viszonyt folytatott, a Ht. 80. §-ának a) pontjában rögzített bontó oknak: a házastársi köteleességek súlyos megsértésének minősül.

2.2. A relatív bontó okok és alkalmazásuk magyar királyi curiai gyakorlata

A relatív bontó okokat a Ht. 80. §-a sorolta fel. Ezek szerint a házasság az egyik házaspár kérelmére felbontható volt, ha a másik házaspár:

- a) a házastársi köteleességeket a 76-78. §-ok esetein kívül szándékos magaviselete által súlyosan megsértette;
- b) a házastársak családjához tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére vagy erkölcstelen életre reábirta vagy reábírni törekedett;
- c) erkölcstelen életet megátalkodottan folytatott;
- d) a házasság megkötése után öt évnél rövidebb tartamu fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra ítéltetett.

Ezen esetekben a házasság csak akkor volt felbontható, ha a bíró a házaspárk egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembevételével meggyőződött arról: hogy a felsorolt okok valamelyike következtében a házassági viszony annyira fel van durvulva, hogy a felbontást kérőre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált.

A bíróság a relatív bontó okra alapított kereset esetén azon túl, hogy megvizsgálta: a tényalap, a bontó ok fennáll-e, azt is mérlegelési körbe vonta, hogy ennek a tényalapnak a megvalósulása a házastársi köteleesség olyan súlyos megsértésének minősül-e, amely a

²⁷⁰ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 26. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 82-85.

házassági viszonyt annyira feldúlta, hogy a felbontást kérőre a további életközösség elviselhetetlenné vált.

A bírói gyakorlat a házastársi kötelesség megsértésének a vizsgálata során abból indult ki, hogy a házafél a házastársi kötelességét akkor teljesíti, ha házassági életközösséget létesít és azt fenntartja, továbbá úgy cselekedeteivel, mint abban hagyásaival arra törekszik, hogy a házasság erkölcsi, társadalmi és gazdasági céljait előmozdítsa.²⁷¹ A házastársi kötelességek közé a következők tartoztak: a házastársak kölcsönös tisztelete, becsülése, segítése és támogatása, a tartás, valamint a házasság elhálásának kötelezettsége.²⁷²

Az ítélkezési gyakorlat a házastársi kötelesség súlyos megsértéseként értékelte például, ha a feleség a férj társadalmi állásával összeegyeztethetetlen foglalkozást űzött.

Az egyik ilyen ügyben²⁷³ a bíróság a házasságot felbontó ítéletben az orvos férjet elhagyó, és egy tejcsermokban pénztárosi állást vállaló feleséget a Ht. 80. §-ának a) pontját felhívva nyilvánította vétkesnek, s ugyanígy tett a férj tiltakozása ellenére színművészi pályára lépő feleség esetében is.²⁷⁴

Egy másik ügyben²⁷⁵ a bíróság a külváros kétes hírű szállodájában egy idegen férfival találkozó feleséget szintén a Ht. 80. §-ának a) pontját felhívva nyilvánított vétkesnek, s így járt el annak a feleségnek az esetében is, aki a szülésznőnek azt mondta, hogy gyermeke nem a férjétől, hanem egy idegen férfitől származik,²⁷⁶ de azt a férjet is erre alapítottnak mondta ki vétkesnek, aki a felesége elköltözése után egy régi barátnőjével utazott fürdőbe, akit ott a nejeként mutatott be.²⁷⁷

A korabeli ítélkezési gyakorlat a házastársi kötelesség súlyos megsértéseként értékelte, ha a feleség éjjelenként magát a férjétől elkülönítette,²⁷⁸ magához nem engedte,²⁷⁹ vagy ha a férj nem teljesítette a házasság elhálására vonatkozó kötelességét,²⁸⁰ illetőleg ha a feleség férj iránt érzett legyőzhetetlen undora és ellenszenve miatt a házasságot nem

²⁷¹ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 206. és 265.

²⁷² Nizsalovszky Endre megállapítása szerint a feleségre a belső viszonyban háruló házastársi kötelességek a hűségi kötelem formájában az örökösnek a férjtől származását voltak hivatva biztosítani, a háztartás vezetésével kapcsolatos kötelezettségek pedig a tőkés férj gazdálkodó tevékenységének a megkönnyítését szolgálták. NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 82.

²⁷³ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 6904. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 91.

²⁷⁴ A Magyar Királyi Curia 17.927/99. sz. döntése In: DEZSŐ [1922] *i. m.* 23.

²⁷⁵ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3733. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 96.

²⁷⁶ A Magyar Királyi Curia 1899. évi 83. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 121.

²⁷⁷ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3122. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 101.

²⁷⁸ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3122. és 1898. évi 1542. sz. döntései. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 101. és 155.

²⁷⁹ A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1814. és 1898. évi 4134. sz. döntései. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 113. és 134.

²⁸⁰ A Magyar Királyi Curia 1897. évi 3148. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 138.

hálták el,²⁸¹ vagy azt a feleség óvszer használatához kötötte.²⁸² A házasság elhálása és a „házastársi tartozás” teljesítése vonatkozásában a közeledés a férj kötelezettsége volt.²⁸³ A bírói gyakorlat a házastársak minden olyan megegyezését, amely a házasság elhálását és a „házastársi tartozás” teljesítését akár állandóan, akár meghatározott időre kizárta, érvénytelennek tekintette. A házastársi kötelesség súlyos megsértésének minősült az is, ha a feleséget erőszakkal kellett lefogni, hogy a gyermekét szoptassa,²⁸⁴ de az is, ha a férj a feleségének nemi betegséget okozott.²⁸⁵ A bíróság azt is házastársi kötelesség súlyos megsértéseként értékelte, ha a feleség a férjét mások előtt becsmérelte és gúny tárgyává tette,²⁸⁶ illetőleg ha valaki a házastársa fényképét a szemétdombra hajította.²⁸⁷ A bírói gyakorlat ugyanakkor nem tekintette a házastársi kötelesség megsértésének a feleség egyszeri bántalmazását, ha arra a feleség magatartása magyarázatul szolgált. A hivatkozott ügyben a bíróság a bántalmazás magyarázatul elfogadta, hogy a feleség gyanús körülmények között találkozott egy idegen férfival.²⁸⁸ A bírói gyakorlat az egyik házafél testi bántalmazása következményeként a másik házastárs által nyomban viszonzott testi sértést nem tartotta a Ht. 80. §-ának a) pontja alá eső súlyos kötelességsértésnek. Megjegyzésre érdemes lehet, hogy a bíróság a házastárs jóhírnevét veszélyeztető, vagy arra árnyat vető, a hitvesi hűség tekintetében alapos kételyt támasztó magatartásokat a feleséggel szemben sokkal szélesebb körben állapította meg, mint a férjjel kapcsolatban.²⁸⁹ Az összeférhetetlen és perlekedő természetű szülőkkel a közös lakásban való együttlakásra kényszerítés,²⁹⁰ valamint a házsártos és veszekedő anyósna a másik házastárs tiltakozása dacára a közös lakásban tartása is a házastársi kötelesség súlyos megsértésének minősült.²⁹¹

²⁸¹ A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1946. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 150.

²⁸² A Magyar Királyi Curia 1906. évi 9930. sz. döntése. In: DEZSŐ [1922] *i. m.* 23.

²⁸³ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 216.

²⁸⁴ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 2587. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 117.

²⁸⁵ A Magyar Királyi Curia 1899. évi 2008. és 1897. évi 2830. sz. döntései. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 130. és 145.

²⁸⁶ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 1542. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 155.

²⁸⁷ SZLADITS (szerk.) [1940] *i. m.* 211.

²⁸⁸ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3733. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 96.

²⁸⁹ NIZSALOVSKY [1963] *i. m.* 106.

²⁹⁰ A Magyar Királyi Curia 1909. évi 5688. sz. döntése. In: DEZSŐ [1922] *i. m.* 23.

²⁹¹ A Magyar Királyi Curia 1904. évi 5694. sz. döntése. In: DEZSŐ [1922] *i. m.* uo.

A közös lakás elhagyása is eredményezhette a házastársi kötelesség súlyos megsértésének a megállapítását. Az egyik ilyen ügy²⁹² tényállása szerint a feleség hosszas rábeszélés után ment férjhez. Házastársával rendszeresek voltak a veszekedések. A férj többször durván bántalmazta a feleséget, aki a férje egyik hivatalos ügyben történt elutazása alatt elköltözött a közös lakásból, majd a bírósági meghagyásnak eleget téve vissza kívánt térni a férjéhez, ám a közös lakásban egy idegen nőt és két gyermeket talált, akik a férje nejeinek és gyermekeinek mondták magukat. A férj beleegyezett abba, hogy a feleség a közös lakásban maradjon, de kikötötte a két gyermeke, illetőleg a születendő harmadik gyermeke gondozását. A feleség ilyen körülmények között nem volt hajlandó helyreállítani az életközösséget. Az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság által helybenhagyott ítéletével a férj keresete és a feleség viszontkeresete alapján a férj vétkessé nyilvánítása mellett bontotta fel a házasságot, a Magyar Királyi Curia azonban mindkét felet vétkessé nyilvánította: a férjet a Ht. 80. §-ának c) pontja alapján azért, mert a fennálló házassága alatt egy idegen nővel élt együtt, ami erkölcstelen élet megátalkodott folytatásának minősült, a feleséget pedig a Ht. 80. §-ának a) pontjára alapítottn azért, mert a férjét jogos ok nélkül hagyta el.

2.3. A vétkessé nyilvánítás

A Magyar Királyi Curia egyik határozatának²⁹³ indokolása véleményem szerint tökéletesen rávilágít a korabeli bontójogi felfogás, azon belül is a vétkesség lényegére: a bírói gyakorlat szerint a kötelék felbontása körüli vétkesség megállapításánál az volt a döntő, hogy melyik házafél részéről forgott fenn a házastársi életközösség felbontása iránti akarat, és ezen akarat érvényesítése végett melyik házafél részéről követték el olyan magatartások, amelyeket a törvény a házasság felbontására elegendő okul elfogad. Látható, hogy a Ht. a házasság megromlásának kezdetét a házasság felbontása iránti akarat megjelenésében látta. A Ht. megalkotói úgy vélték, hogy amelyik házafélben megszületett ez az akarat, az ennek az érvényre juttatása végett olyan magatartást fog tanúsítani, amelyet a Ht. a házasság felbontására elegendő okul elfogad. A jogalkotó a vétkessé nyilvánításhoz számos hátrányos jogkövetkezményt kapcsolt: a vétkessé nyilvánított házafélnek a házasságból eredő jogosultságai megszűntek, ám az

²⁹² A Magyar Királyi Curia 1899. évi 1964. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 163.

²⁹³ A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3122. sz. döntése. In: PETRÓK – VILLAX [1900] *i. m.* 102.

abból fakadó személyjogi kötelességei továbbra is fennmaradtak, illetőleg a melléki igényekkel/mellékkérdésekkel²⁹⁴ kapcsolatban őt érték a vétkesség sújtó hatásai: a vétkes fél terhére fennmaradt a tartási kötelesség,²⁹⁵ a vétkes nő elvesztette a névjogát,²⁹⁶ a gyermek elhelyezése és a gyermek feletti atyai hatalom a vétkes házaspár terhére módosult,²⁹⁷ a vétkessé nyilvánított házaspárnak a nem vétkes házaspártól kapott ajándékot vissza kellett adnia, a nem vétkes házaspártól származó ajándékozási ígérek pedig hatálytalanná váltak.²⁹⁸

A kutatásom során publikált cikkem megállapítása szerint „a Ht. inkább »büntetőjogias«, a házasság megromlásában »hibást« kereső szemlélete a vétkes cselekmények tüzetesen meghatározott volta és a nyomozóelv mellett²⁹⁹ még abban is megmutatkozott, hogy felfogásában már a házasság felbontása iránti keresetlevél előterjesztése is, de a házasságot felbontó ítélet bizonyosan a vétkes magatartás »elkövetője« elleni szankcióként,³⁰⁰ a házasság felbontásának további jogkövetkezményeit tekintve pedig a vétkessé nyilvánított házaspár »családjogi megbüntetéseként» funkcionált,³⁰¹ mondván: »aki a házastársi kötelességét megszegi, az megérdemli nemcsak azt, hogy békés, nyugalmas családi életét elveszítse, de azonkívül igazságos az is, hogy az anyagi és erkölcsi hátrányok teljes súlyát érezze magával szemben.«³⁰²

²⁹⁴ A melléki igények/mellékkérdések a következők voltak: a nő névviseelési joga; a házastárs, főleg a nő tartási kötelessége; a házasság tartama alatt vagy a kötendő házasság okából előzetesen történt ajándékozási visszakövetelésének joga és a közös kiskorú gyermek elhelyezése.

²⁹⁵ Lásd a Ht. 90. §-át.

²⁹⁶ Lásd a Ht. 94. §-át.

²⁹⁷ Lásd a Ht. 95. §-ának második mondatát.

²⁹⁸ Lásd a Ht. 89. §-át.

²⁹⁹ A házassági bontóperben „a nyomozóelv célja [volt] megállapítani azokat a körülményeket és tényezőket, melyek a felek által felhozott okokkal szemben a felbontás ellen szólnak, mert az állam magasabb érdeke, hogy lehetőleg minél több házasság tartassék együtt.” DEZSŐ [1922] *i. m.* 25. Hivatkozása: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

³⁰⁰ SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlatja*. Második Rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933, 360. Hivatkozása: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

³⁰¹ Dezső Gyula megállapítása szerint a bontójogi vétkesség közelebb áll a büntetőjogi, mint a magánjogi vétkességhez. Lásd DEZSŐ [1922] *i. m.* 24. Hivatkozása: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

³⁰² DEZSŐ [1922] *i. m.* 35. Hivatkozása: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

3. Házasságfelbontás és bírói gyakorlata 1919-1953 között

A Ht. – a már említett okra: a házasság fenntartásához fűződő magasabb érdekre, illetőleg arra hivatkozással, hogy a házasság felbontását nem lehet a felek „kénye-kedvétől függővé tenni”³⁰³ – nem engedte meg a házasság megegyezésen alapuló felbontását, azt ugyanis mindkét fél vétkekességéből kötött kétoldalú erkölcstelen ügyletnek tekintette. Az egyik abszolút bontó ok, a Ht. 77. §-ában szabályozott szándékos és jogos ok nélküli elhagyás, illetve ahogy a gyakorlatban hívták: a hűtlen elhagyás, vagy annak a felek általi „eljátszása” az egyező akaratnyilvánításon alapuló házasságfelbontás jogi burkaként szolgált³⁰⁴ – ezzel pedig megnyílt az út az egyező akaratnyilvánításon és az egyoldalú kérelmen alapuló házasságfelbontás előtt. A Forradalmi Kormányzótanács Tanácsköztársaság idején hozott, 1919. május 19-én közzétett XCIX. sz. rendelete egyező akaratnyilvánítás és egyoldalú kérelem esetén is lehetőséget adott a házasság felbontására, míg a házaselet megromlásának teljes körű feltárásán és bizonyításán alapuló, úgynevezett tényállásos házassági bontóperekben a bíróság feladatául nem az „ok-kutatást”, hanem annak a helyzetnek a mérlegelését adta, amelybe az elbírálandó házasság jutott.³⁰⁵ Annak ellenére, hogy a 1919. május 19-én közzétett XCIX. sz. rendeletet a Tanácsköztársaság bukása után az 1920. évi I. törvénycikk érvénytelenné nyilvánította, és a magyar kormánynak a házaselek közös megegyezése alapján felbontott házasságokról szóló 1919. évi 5.166. M. E. sz. rendelete – a felbontás után kötött újabb házasságok kivételével – a Tanácsköztársaság idején felbontott házasságokat visszaállította, ez a rendelet – különösen azzal a már említett ténnyel együtt, miszerint a Ht. egyik abszolút bontó oka: a szándékos és jogos ok nélküli elhagyás lényegében a közös megegyezéssel házasságfelbontás jogalapjaként

³⁰³ DEZSŐ [1922] *i. m.* 6-7. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

³⁰⁴ 1924-1928 között Budapesten a felbontás útján megszűnt házasságok 90,3 %-ának bontó oka az úgynevezett hűtlen elhagyás volt. Lásd SZÉL Tivadar: *A budapesti házasságok*. In: DOBROVITS Sándor: *Magyar Statisztikai Szemle 1937. január-december*. I-II. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1937. Hivatkozta CSIKY [1990] *i. m.* 81-82. és PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

³⁰⁵ Egyező akaratnyilvánításon (megegyezésen) akkor alapult a házasságfelbontás, ha az alperes a tárgyaláson vagy a tárgyalás előtt személyesen bejelentette, hogy a házasság felbontásához hozzájárul; ez esetben a bíróságnak nem volt mérlegelési joga, fel kellett bontania a házasságot. A bíróság az egyik fél kérelmére pedig akkor bonthatta fel a házasságot, ha a házaselek egyénisége és életviszonyai alapján olyan körülményt állapított meg, amely miatt az életközösség további folytatását az arra hivatkozó házasefelnék nem lehetett többé a kötelességévé tenni. Lásd bővebben PAP Tibor: *A házasság felbontásának problematikája a Magyar Tanácsköztársaságban*. Jogtudományi Közlöny, 1959. 2-3., 61-68. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19.

szolgált – az egyező akaratnyilvánításon alapuló házasságfelbontás iránti társadalmi igény jogi visszatükröződéseként értékelhető.

Az ideiglenes nemzeti kormány második világháború után hozott, a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról szóló 1945. évi 6.800. M. E. sz. rendelete a tartalmatlanná váló házasságok gyors felszámolását célul tűzve már önálló bontó okként nevesítette az egyező akaratnyilvánítást. E rendelet 4. §-ának (1) bekezdése értelmében, ha a házassági életközösség megszűnésétől öt év eltelt anélkül, hogy a házaspár az életközösséget visszaállították volna, ebből az okból bármelyik házaspár kérhette a házasság felbontását. 6. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a házasságkötés óta legalább két év eltelt a házastársak a házassági perre illetékes bíróságnál előterjesztett közös kérvénnyel megegyezésük alapján kérhették a házasságuk felbontását. A megegyezésnek – amelyet magába a kérvénybe kellett foglalni – a házasság felbontására vonatkozó megállapodáson felül ki kellett terjednie a névviselésnek és a nőtartásnak rendezésére, a megegyezést ki lehetett terjeszteni a házassági viszonytal összefüggő vagyoni jogi kérdések rendezésére is. A megegyezés egyéb kikötést vagy feltételt nem tartalmazhatott.

Noha a Csjt. 1953. január 1-jei hatálybalépését közvetlenül megelőző években a házassági bontóperek nagy többsége az ideiglenes nemzeti kormány házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról szóló 1945. évi 6.800. M. E. sz. rendelet fentebb idézett 4. vagy 6. §-alapján indult,³⁰⁶ a Csjt. az agresszív népesedéspolitika kiszolgálójaként, a család védelme³⁰⁷ és a házasság megszilárdítása jegyében³⁰⁸ megszüntette az egyező akaratnyilvánításon alapuló házasságfelbontást, és eltörölte az

³⁰⁶ SZIGLIGETI Viktor: *A házasság felbontása*. In: BACSÓ Jenő – RÁDY Géza – SZIGLIGETI Viktor (szerk.): *A családjogi törvény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955, 60. Megjegyzésre érdemes lehet, hogy Simor Antal és Csiki Ottó szerint tulajdonképpen nem is az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás volt az ideiglenes nemzeti kormány házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról szóló 1945. évi 6.800. M. E. sz. rendelet legnagyobb gyakorlati jelentősége, hanem az ötévi különélésre alapított bontó ok – addigi bontójogunk ugyanis a pusztán különélést mint a vétkességtől független, abszolút bontó okot nem ismerte. Lásd SIMOR Antal: *A házasság felbontását módosító 6800/1945. M. E. sz. rendelet és az annak nyomán kialakult joggyakorlat*. Szerzői kiadás, Budapest, 1947, 10.; CSIKY [1990] *i. m.* 118.; Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19-20.

³⁰⁷ A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló, 1949. július 20-án hatályba lépett 1949. évi XX. törvény 51. §-a kimondta, hogy a Magyar Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19-20.

³⁰⁸ Lásd VALUCH Tibor: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 35. és 43. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 19-20.

abszolút (bírói felülbírálatot nem engedő) bontó okokat. Az akkori bírói gyakorlat szerint „a házasságot csak olyan komoly és alapos okból lehet felbontani, amely mellett a házasság fenntartása ellentétben állna a kommunista erkölccsel. A szocialista társadalmi rendszer nem tűrheti meg a család szétesését eredményező könnyelmű válásokat, amelyek a házastársakat és a gyermekeket romlásba viszik. Éppen a gyermekek iránti szeretet alkalmas a házastársak közötti ellentét eloszlatására; amíg a helyzet nem reménytelen, a bíróság feladata, hogy a szülőknek a helyes utat megmutassa és a házasság felbontására irányuló kereset elutasításával is szorítsa őket a kölcsönös engedékenységre.”³⁰⁹

4. Házasságfelbontás és bírói gyakorlata 1953-1974 között

A Csjt. 1953. január 1. és 1974. június 30. napja között hatályos 18. §-a (1) bekezdésének generálklauzulája szerint a bíróságnak a házasságot bármelyik házastárs kérelmére – az erre megszabott előkészítő eljárás és per lefolytatása után – komoly és alapos ok esetén fel kell bontania.

Az indokolás szerint – amelyben a rábukkanhatunk a feldúltság kifejezés eredetére is – a szocialista házassági jog a házasság felbontását nem attól tette függővé, hogy a házasság tarthatatlanságát az egyik fél vétkes magatartása idézte-e elő vagy sem, hanem *a házasság felbontását a felek vétkességének vizsgálata nélkül akkor engedte meg, ha a házastársak közt a házasság fenntartásához szükséges egyetértés tartósan és súlyosan fel volt dűlva.* Így a bíróság csak abban az esetben bonthatta fel a házasságot, ha a házassági bontópert komolyan megalapozott okok alapján indították meg és a házasság további fenntartása ellentétben állt volna a kommunista erkölccsel, nem biztosította volna a rendes feltételeket az együttélés és a gyermekek nevelése számára.

A bíróságnak a házassági bontóperekben egységesen kellett elbírálnia azt a helyzetet, amely a házastársak viszonyában kialakult, és azt abból a szempontból kellett értékelnie, hogy a házasság felbontásának komoly és alapos okául jelentkezett-e.³¹⁰

„Generálklauzula ide, deklarált feldúltsági elv oda, sokáig sem a jogalkotó, sem a jogalkalmazók nem tudtak elszakadni a Ht. vétkest kereső bontójogi felfogásától, amit egyrészt az mutat, hogy a jogalkotó a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III.

³⁰⁹ A Legfelsőbb Bíróságnak a Jogtudományi Közlöny 1952. évi 11. számában 174. és 172. szám alatt közzétett határozatait idézi NIZSALOVSKY [1963] i. m. 243.

³¹⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pf.VII.23.505/1953. sz. ügyben hozott határozta. Hivatkozza PETRIK Ferenc: *A házasság megszűnése.* In: PETRIK (szerk.) [1988] i. m. I. kötet 144.

törvény (a továbbiakban: 1952-es Pp.) 290. §-a (2) bekezdésének a megalkotásával a házasság erkölcsi alapját sértő, felelőtlen magatartást tanúsító, illetőleg meggondolatlanul és könnyelműen házassági bontóper indító házassággal szemben – kvázi »családjogi pénzbüntetésként« – 1958. február 28-ig lehetővé tette az ügynevezett külön illeték kiszabását,³¹¹ másrészt pedig az mutathat, hogy az ítélkezési gyakorlat a »komoly és alapos okok« tartalommal való megtöltése helyett lényegében a Ht. bontó okait vette át és igazította a Csjt. akkori bontójogi felfogásához.³¹² Ez alatt azt értem, hogy a bírói gyakorlat bizonyos magatartásokat lényegében továbbra is abszolút bontó okként értékelt, a relatív bontó okokat pedig »újrafésülte.« Abszolútnak tekinthető bontó okként például továbbra is a házasság felbontását eredményezte a hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélet, a durva és tettelegességig is menő brutális magatartás, a hosszabb ideje tartó különélés vagy a 3 éve fennálló gyógyíthatatlan elmebetegség.³¹³ A gyermektelenségre, a féltékenységre, a házastársi hűség megsértésére vagy valamely házastársi kötelezettség megsértésére történő hivatkozás relatívnak tekinthető bontó okként funkcionált, ami azt jelentette, hogy például a gyermektelenségre alapított kereset csak akkor vezethetett a házasság felbontásához, ha a bíróság meggyőződött arról, hogy ez a hivatkozás őszinte volt, és valóban ez okozta a felek egymástól való eltávolodását. Féltékenységre alapított kereset esetén is csak akkor bontotta fel a házasságot, ha azt állapította meg, hogy az valóban fennállt, és olyan nagymérvű volt, ami az életközösség további fenntartását teljesen lehetetlenné tette. A relatív bontó okok kapcsán a bíróság kiemelt jelentőséget tulajdonított a megbocsátásnak. Ha azt állapította meg, hogy valamely állított házastársi kötelezettségzegés vagy házastársi hűséget sértő magatartás a másik félre nem gyakorolt olyan hatást, hogy emiatt a házastársával többé ne tudott volna együtt élni, és azt a

³¹¹ Lásd az 1952-es Pp. 1953. január 1-től 1958. február 28-ig hatályos 290. §-a (2) bekezdésének általános indoklásában foglaltakat. A Legfelsőbb Bíróság VII. sz. polgári elvi döntése szerint a házassági bontóperekben a külön illeték kiszabásának az volt célja, hogy „kifejezésre juttassa a társadalom rosszallását azokkal szemben, akik a házasság intézményét, annak erkölcsi alapját sértő, felelőtlen magatartást tanúsítanak, s ezáltal egyéni és általános nevelő hatást gyakoroljon az ilyen magatartás kiküszöbölése érdekében.” Lásd még CSIKY [1990] i. m. 157. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. 20.

³¹² Vö. PAP Tibor: *Társadalmi igények és a Családjogi Törvény*. Jogtudományi Közlöny, 1973. 10., 510. Hivatkozta CSIKY [1990] i. m. 123-124. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. 20.

³¹³ Lásd bővebben BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI (szerk.) [1955] i. m. 62-64. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. 20.

másik fél őszintén hajlandó volt megbocsátani és az életközösséget visszaállítani, akkor elutasította a bontókeresetet.³¹⁴

A Ht. házasságot megtartani, de leginkább csak a jogi köteleket fenntartani akaró szellemiségének a továbbélése figyelhető meg például az érzelemváltozásra, a vonzalom megszűnésére vagy az elhidegülésre történő hivatkozással kapcsolatban is; a bíróság e tényelődadásokra alapítotthon általában nem bontotta fel a házasságot, mert – az akkor magyarázat szerint – »egyrészt ezekkel a felek számot vetettek a házasság megkötésekor is, másrészt, ha megtette volna, akkor azzal a házasság komolyságába vetett hitet rendítette volna meg.«³¹⁵

A Ht. bontójogi felfogásának a továbbélése nemcsak a vétkesség- és okcentrikusságban, továbbá a házasságot mint jogi köteleket fenntartani akaró szemléletben mutatkozott meg, hanem abban is, hogy a bírói gyakorlat a Csjt. hatályba lépésekor kezdetben elzárkózni látszott az egyező akaratnyilvánításon alapuló házasságfelbontás elől, és a jogi kötelek felszámolására csak a házaseset megromlásának teljes körű feltárásán és bizonyításán alapuló, úgynevezett tényállásos házassági bontóperet lefolytatva, a házasság megromlásában „vétkes”, „hibás” felet megnevezve és őt „családjogilag megbüntetve” látott lehetőséget.³¹⁶

Ehhez illeszkedett az a bírói gyakorlat, amely „egyik vagy másik fél ténybeli beismerését, illetve a felek egyező tényelődadását általában nem fogadta el a tényállás megállapításának egyedüli alapjául, arra utalva, hogy a Pp. 286. §-a értelmében azok a rendelkezések, amelyek az elismerésnek és beismerésnek a jogi hatályát határozták meg, házassági perben nem voltak alkalmazhatók.”³¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság az egyik határozatában³¹⁸ azt is kimondta, hogy a bontás alapjául szolgáló tényeket, „akkor is bizonyítani kell, ha az ellenfél azokat beismeri. Enélkül lehetővé válnék a házasságnak közös megegyezéssel való felbontása olyképpen, hogy az egyik fél által előadott tényeket a másik fél beismeri. Ily módon kijátszható lenne a Csjt. 18. §-ának az a szabálya, hogy a házasságot csak akkor lehet felbontani, ha van komoly és alapos ok, amely a házasság felbontását indokolttá teszi.”

³¹⁴ BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI (szerk.) [1955] *i. m.* 69-78. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 20.

³¹⁵ BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI (szerk.) [1955] *i. m.* 69-70.; vö. CSIKY [1990] *i. m.* 139. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 20.

³¹⁶ Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 20. Vö. PAP [1982] *i. m.* 124-125.

³¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pf.III.21.993/1953. sz. ügyben hozott határozata.

³¹⁸ BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI (szerk.) [1955] *i. m.* 64-65.

Miután az eljáró bíróságok egy idő után felismerték, hogy a felek a házassági bontóperükben igen gyakran nem a valóságos tényállásra hivatkoznak, mert nem kívánják az elválásukat kiváltó okokat és körülményeket feltárni – vagy ha azt mégis meg kellett tenniük, akkor az ellenségeskedést és gyűlölködést szült közöttük, amelynek a következményeit a házasságból származó gyermekek sínylették meg³¹⁹ –, ezért az elsőfokú ítélkezési gyakorlatban az 1960-as évek elejére, közepére megjelent egy olyan álláspont, amely az alperes bontással egyetértő magatartásának rendszerint ügydöntő, a házasság felbontásához vezető jelentőséget tulajdonított.³²⁰

Lényegében ezt a felfogást tette magáévá és erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság az 1964-ben hozott 3. sz. irányelvében (a továbbiakban: 3. sz. irányelv),³²¹ amelyben kimondta, hogy a házastársaknak a házasság felbontására irányuló szabad, befolyásmentes, komolyan megfontolt, végleges elhatározáson alapuló közös akaratnyilvánítása a házasság szempontjából olyan lényeges körülmény, amelyből az egyéb tényekkel összefüggésben a házaselet végleges és teljes megromlására lehet következtetni. A bíróság ilyen esetekben megelégedett a szűkebb körű bizonyítás lefolytatásával, és annak a helyzetnek a megállapításához, hogy az életközösség a visszaállítás reménye nélkül megromlott, elegendő bizonyítéknak tartotta a házasfelek megegyezését. A 3. sz. irányelv indokolása szerint: amennyiben a házastársak az életközösség megszakításával kapcsolatban az együvé tartozást minden vonatkozásban felszámolták és tartósan új életre rendezkedtek be, a szocialista erkölcsi elvektől vezérelt embertől elvárható módon, megfelelően rendezték a gyermek elhelyezését, tartását, az eltartásra rászorult házastárs jövőjét, a közös lakás használatát, a vagyonközösség megszüntetését és a névviselés kérdését, akkor rendszerint megállapítható, hogy a felek bontási szándéka alapos, megfontolt és végleges.³²²

A bírói gyakorlat nem tekintette a házasság felbontása iránti egyező akaratnyilvánításnak azt az esetet, amikor az alperes úgy nyilatkozott, hogy a házasság felbontását nem ellenzi vagy abba belenyugszik. A megegyezés, az egyező

³¹⁹ PETRIK Ferenc: *A házasság megszűnése*. In: SZIGLIGETI Viktor – BACSÓ Jenő (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 160.

³²⁰ CSIKY [1990] i. m. 125. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. 21.

³²¹ Teljes szövegét lásd Bírósági Határozatok, 1964. 8., 337-345. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. 21.

³²² SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] i. m. I. kötet 161.

akarattnyilvánítás a peres felek aktivitását tételezte fel a házasság felbontásának elérésére,³²³ azaz az alperesnek is kérnie kellett a házasság felbontását.

A házastársak aktivitása melletti egyező akarattnyilvánítás hiányában – csakúgy, mint azokban a perekben, ahol az alperes kifejezetten ellenezte a házasság felbontását – a bíróságnak széles körű bizonyítást kellett lefolytatnia arra vonatkozóan, hogy van-e olyan komoly és alapos ok, amely a házasság felbontását indokoltá teszi. A bíróságnak a házastársak közötti viszony összes körülményének, egész házasetüknek az ismeretében kellett állást foglalnia abban a kérdésben, hogy a házastársak között kialakult helyzet súlyosan és tartósan feldúlt-e, s hogy a házassági kötelék fenntartására van-e lehetőség.³²⁴

A bíróság a házastárs véttségét a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények érvényesítése során értékelhette, így a házastársi tartás kérdésében való döntés során az érdemtelenység figyelembevételkor, továbbá a közös lakás használata iránti igény esetén és bizonyos értelemben a gyermekelhelyezés során is.³²⁵ A bontás alapjául felhozott magatartás vizsgálata szempontjából nem volt jelentősége annak, hogy ez a magatartás az azt tanúsító félnek felróható volt-e, avagy sem. Ennek értelmében a házassági bontóperben annak a házastársnak a kifogásolható magatartására is lehetett hivatkozni, akinek például a belátási képessége hiányzott vagy korlátozott volt.³²⁶

Az akkori felfogás szerint a bíróság nem volt elzárva attól – sőt, a kommentár szerint nevelő feladatára figyelemmel kívánatos is volt –, hogy ítéletének indokolásában a fél kötelességsértő magatartásával kapcsolatban kifejezésre juttassa a társadalom rosszsallását, a jog és az erkölcs követelményeit, a házastárs és a közös gyermek érdekeit sértő egyoldalú magatartással szemben.³²⁷ A 3. sz. irányelv 7. pontja ezt külön ki is mondta. Ennek indoka az volt, hogy akkor úgy vélték: „ha a házasságot fel kell bontani, akkor a bíróságnak meggyőző indokolású ítélettel a feleket és többi állampolgárt arra kell nevelnie, hogy megfontoltan kössenek házasságot, a szocialista szellemű emberhez méltóan éljenek, okuljanak az elkövetett hibákból és mindent tegyenek meg annak

³²³ SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] *i. m.* I. kötet uo.

³²⁴ SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] *i. m.* I. kötet 168.

³²⁵ A szülőknek a házaset megromlásáért való felelősségét a gyermekelhelyezési perben elsősorban abból a szempontból vizsgálták, hogy abból levonható-e következtetés a szülő nevelői alkalmatlanságára azzal, hogy e körülmény vizsgálatánál is elsősorban a gyermek érdekét vették figyelembe. A gyermek mikénti elhelyezésével a bíróság nem szolgáltatott erkölcsi elégtételt annak a házastársnak, aki a házasság felbomlásában vétlen volt. PETRIK Ferenc: *A szülői felügyelet*. In: SZIGLIGETI Viktor – BACSÓ Jenő: *A családjogi törvény magyarázata*. Második kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 913.

³²⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pf.IV.21.932/1953. sz. ügyben hozott határozata.

³²⁷ SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] *i. m.* I. kötet 170.

érdekében, hogy a házasságok egyre fokozottabb mértékben megfelelhessenek a társadalmi rendeltetésüknek”.³²⁸

5. Házasságfelbontás és bírói gyakorlata 1974-2014 között

A jogalkotó a Csjt. 1974. évi módosítása során „a házastársak bontásra irányuló akarati egyetértését – Csiky Ottót szavaival élve – »bizonyítékrangból« anyagi jogi szabállyá transzformálta,³²⁹ a bíróság feladatává pedig az »ok-kutatás« helyett a »helyzetértékelést«, pontosabban »a különböző, egymással összefüggő körülmények házastársakban kiváltott hatásainak«³³⁰ a vizsgálatát tette.”

A Csjt. 1974. július 1-től 1987. június 30-ig hatályos 18. §-ának (1) bekezdése értelmében a bíróságnak a házasságot bármelyik házastárs kérelmére – a házassági bontóper lefolytatása után – fel kellett bontania, ha a házaselet közöttük teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Erre utalt különösen a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akarattnyilvánítása, feltéve, hogy a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és a gyermek közötti érintkezés, továbbá a házastársi tartás, valamint a közös lakás használata kérdésében megegyeztek, egyezségüket a bíróság jóváhagyta, illetőleg e kérdésekben a bíróság a házasság felbontásával együtt - kérelmükre - döntött.³³¹

A Csjt. következő, 1986. évi módosítása még következetesebbé kívánta tenni a házasság felbontásának objektív elvét,³³² ezért megtartotta az akarati egyetértésen alapuló házasságfelbontás lehetőségét; igaz, a feltételeit némiképp’ megszigorította, és a bíróságot a házasság felbontása felé orientáló „fel kell bontani” kifejezést a „felbontja” szóra cserélte.³³³

A Csjt. 1987. július 1-jétől 2014. március 14-ig hatályos 18. §-ának (1) bekezdése alapján a házasságot a bíróság bármelyik házastárs – illetőleg a házastársak közös – kérelmére felbontotta, ha a házaseletük teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A házasság felbontásánál a közös kiskorú gyermek érdekét figyelembe kellett venni. A (2)

³²⁸ SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] *i. m.* I. kötet 181.

³²⁹ CSIKY [1990] *i. m.* 168. vö. az 1974. évi I. törvény indokolásának 3. pontjában foglaltakkal. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 21.

³³⁰ A Legfelsőbb Bíróság 1974. évi Csjt. módosítás után született 9. sz. irányelvének a szóhasználata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 21.

³³¹ Vö. SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] *i. m.* I. kötet 170. és 180-181.

³³² Lásd a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról címet viselő 1986. évi IV. törvény indokolásának az 5. §-ában foglaltakat.

³³³ Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 21.

bekezdése a) és b) pontjai értelmében a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlására utalt a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása. Véglegesnek lehetett tekinteni az elhatározást akkor, ha a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás, a közös lakás használata, valamint – az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével – a házastársi közös vagyon megosztása kérdésében megegyeztek és egyezségüket a bíróság jóváhagyta, vagy a házastársak között legalább három éve megszakadt az életközösség úgy, hogy külön lakásban éltek és igazolták azt is, hogy a közös gyermek elhelyezését, valamint tartását a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték.

Az e §-hoz fűzött indokolás szerint a bíróság csak a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlásáról kialakult meggyőződése esetén bonthatta fel a házasságot, akár valamelyik házaspár, akár ha mindkettő egybehangzóan kérte is azt. Ebből az is következik, hogy a bíróság az utóbbi esetben is köteles volt vizsgálni, hogy teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott házasság felbontását kérték-e a felek, s csupán a megromláshoz vezető okok vizsgálatát – az e körben szükséges bizonyítást – mellőzhette. Csak a felek konfliktusának ismeretében volt ugyanis az érdemi békítésre lehetőség, melyet a bíróságnak minden esetben kötelessége volt megkísérlni. A bíróság a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlásának tényét akkor állapíthatta meg, ha a házasság már nem volt képes betölteni a funkcióit. A házasság felbontására vonatkozó egyező akaratnyilvánítást – a meghatározott feltételek mellett is – csak a házasság megromlására utaló ténynek tekintette, melyet egyéb tényekkel összefüggésben kellett értékelni. Itt mindenekelőtt a házaspár egymáshoz és gyermekükhöz való viszonya, a konfliktusuk mélysége, feloldhatósága vagy feloldhatatlansága jöhetett figyelembe. A Csjt. az egyező akaratnyilvánítással kért bontás feltételeit is megváltoztatta. A házasság felbontására irányuló elhatározás eszerint akkor tekinthető véglegesnek, ha a házaspár a Csjt. 18. §-a (2) bekezdésének a) pontjában írtakban megegyeztek. A Csjt. az egyező akaratnyilvánítással kért bontás egy másik típusát is szabályozta. Ha a házastársak huzamosan – legalább három éve – külön lakásban éltek, akkor csupán a gyermek érdekében történt rendezést kellett igazolniuk. Ilyen hosszú tartamú különélés ugyanis a házasság felbontására irányuló szándék véglegességét általában további feltételek hiányában is valószínűsítette.³³⁴

³³⁴ Uo.

A családjogi törvény végrehajtásáról, valamint a családjogi törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvénnyel kapcsolatos átmeneti rendelkezésekről szóló, 2014. március 15-ig hatályos 4/1987. (VI. 14.) IM rendelet 2. §-ának (1) bekezdése szerint: ha a házastársak a házasság felbontását egyező akaratnyilvánítás alapján kérték, a keresetlevélhez csatolniuk kellett a közös vagyon megosztására vonatkozó megállapodásukat, kivéve, ha közöttük legalább három éve megszakadt az életközösség és külön lakásban éltek. A (2) bekezdés kimondta, hogy ha a közös vagyon kizárólag ingóságokból állt, melyet a házastársak már megosztottak és a birtokbaadás is megtörtént, az egyezségnek csak azt kellett tartalmaznia, hogy a házastársaknak egymással szemben a házastársi közös vagyon megosztásával kapcsolatban további követelésük nincs.

Objektív bontási elv ide, anyagi jogi szabállyá transzformált akaratni egyetértés oda, a bírói gyakorlat a felek házasság felbontására irányuló egyező akaratnyilvánítását újra csak bizonyítékként értékelte, amelyet ha nem talált elég meggyőzőnek, akkor a házasság megromlásának okait feltárandó bizonyítási eljárást folytatott le. Ugyanígy járt el akkor is – és ez volt a gyakoribb –, ha a felek között csak a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényekben volt vita. A bíróság ekkor is indokoltnak tartotta feltárni a házasság megromlásának az okait. Tette ezt már csak azért is, mert vélhetően változatlanul úgy vélte, hogy a feltárás és azon keresztül a házasság megromlásában „hibás” fél³³⁵ megtalálása a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények eldöntéséhez is elvezet.³³⁶

Ebbe a gondolatmenetbe tökéletesen illeszkedett a részítélet hozatalát tiltó szabály is, amely abban az esetben sem tette lehetővé a házasság részítélettel való felbontását, ha a felek között a házasság megromlásának a ténye és felbontásának a szükségessége tekintetében egyetértés volt, és csak valamely, a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényben volt vita közöttük vagy pedig kizárólag abban, hogy – a bírósági határozatokban igen gyakran megjelenő szófordulattal élve – „kinek a hibájából”³³⁷,

³³⁵ A házasság megromlásában „hibás” fél leggyakrabban a házastársi konfliktusok végső szakaszában „dominánsan súlyos, erkölcsileg egyértelműen kifogásolható magatartást” tanúsító féllel esik egybe. Vö. CSIKY Ottó: *A házasság megszűnése*. In: KÖRÖS András (szerk.): *A családjogi kézikönyve 2007*. I. kötet. Negyedik, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007, 65-66.

³³⁶ Vö. SÁRI PÉTERNÉ VASS Margit: *A házasság megszűnése*. In: SÁRI PÉTERNÉ VASS Margit (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. KJK-KERSZÓV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002, 102-103.

³³⁷ A Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. sz. határozatának szóhasználata.

„kinek felróhatóan”³³⁸ romlott meg a házasság, vagy a házasság megromlásában „kinek a közrehatása volt meghatározóbb.”³³⁹

6. Házasságfelbontás 2014. március 15-e óta

A Ptk. 4:21. §-ának (1) bekezdése szerint a bíróság a házasságot bármelyik házastárs kérelmére felbontja, ha az teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása állapítható meg különösen abban az esetben, ha a házastársak között az életközösség megszűnt, és annak helyreállítására - az életközösség megszűnéséhez vezető folyamat, illetve a különélés időtartama alapján - nincs kilátás. A (2) bekezdés alapján a bíróság a házasságot az (1) bekezdésben foglalt körülmények vizsgálata nélkül bontja fel, ha azt a házastársak végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes megegyezésük alapján közösen kérik. A (3) bekezdés értelmében a házasságnak a (2) bekezdés szerinti felbontására akkor van lehetőség, ha a házastársak a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása, a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a gyermek tartása, a házastársi közös lakás használata, valamint - ez iránti igény esetén - a házastársi tartás kérdésében megegyeztek, és perbeli egyezségüket a bíróság jóváhagyta.

Habár a Ptk. 4:21. §-a (1) bekezdésének második mondata nem a házasság megromlásának okai, hanem a házasság megromlásának folyamata kitévelt használja, úgy tűnik, hogy ez a terminológia-váltás igazán még sem a jogalkotásban, sem a bírói gyakorlatban nem eresztett mély gyökereket, illetőleg a jogirodalom sem így közelít a házasság megromlásához. Ezt támasztja alá, hogy a fentebb idézett törvényszöveg indokolása egyaránt használja a megromlás okai, illetve folyamata kitévelt, de a 2020. december 31-ig hatályban volt, a polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról szóló, 6/2019. (III. 18.) IM rendelet és a 2021. január 1-je óta hatályos, az ugyanezt a címet viselő, 17/2020. (XII. 23.) IM rendelet 7. sz. mellékletét képező, a házassági bontóper megindításához használandó keresetlevél-nyomtatványhoz készített tájékoztató 14. végjegyzete³⁴⁰ úgyszintén az okfolyamat kifejezést használják.

³³⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.805/1999/3. sz. határozatának szóhasználata.

³³⁹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.805/1999/3. és Pfv.II.20.873/1997/6. sz. határozatainak szóhasználata.

³⁴⁰ <https://birosag.hu/nyomtatvanyok/az-eljarast-megindito-nyomtatvanyok/keresetlevel-hazassagi-bontoperben-pdf> (2023. augusztus 17.); https://birosag.hu/sites/default/files/2021-01/keresetlevel_hazassagi_bontoperben.pdf (2023. február 22.)

Ami a hazai kortárs jogirodalmat illeti, az jelenleg a házasság megromlásának az okaiban, a házasság megromlásában vétkes, illetve vétlen félben gondolkodik, amelynek a szemléltetésére felhívható például Molnár Sarolta Judit értékezése. Ebben a szerző kifejti, hogy a bíróság a házasság megromlását előidő magatartást mint jogsértést a házasságot felbontó ítélete rendelkező részében is megnevezhetné, „ezzel elégtételt adva a vétlen félnek. Amennyiben jogilag vállalt kötelezettség megszegéséről van szó, annak preventív hatása az egész társadalmat befolyásolja a jogalkotó és jogalkalmazó értékítéletével, a konkrét félnek pedig valamiképpen elégtételt szolgáltat. Ez alól az sem vonhat ki, hogy racionális döntéshozóként jutott az adott házaspár a kötelezettségsértő magatartásra, vagy érzelmi bevonódása miatt nem, ezt a jog egy becsületsértés vagy más hasonló személyhez fűződő jogsértés esetén sem értékeli kizáró okként.”³⁴¹

A házassági perekben hozott, az elmúlt 10 évben közzétett bírósági határozatok indokolásait áttekintve a Ptk. hatálybalépése utáni bírói gyakorlatban lassú elmozdulás tapasztalható a házasság megromlásához vezető okok feltárásától a házasság megromlása folyamatának a vizsgálata irányába azzal, hogy még a közelmúltban hozott ítéletek között is találhatunk olyanokat, amelyek a házasság megromlásának a folyamata helyett továbbra is a házasság megromlásának az okai kifejezést használják.³⁴² Az is megállapítható, hogy a bíróságok nem feltétlenül rendszerezett családszociológiai, illetve családpszichológiai tudás birtokában vonják le az azzal kapcsolatos következtetésüket, hogy mi vezetett a felek házassági életközösségének a megszűnéséhez. Ezek a megállapítások gyakran általánosak, leginkább sommásak. Ennek illusztrálására felhívható például az az eseti döntés,³⁴³ amelynek indokolása szerint a házasság megromlásában „elsődlegesen az egymással szemben támasztott elvárás és tolerancia hiánya játszotta a döntő szerepet,” vagy az a határozat,³⁴⁴ amelynek indokolása szerint „a felek között eltérő egyéniségükből, eltérő gyermeknevelési elveikből fakadó nézeteltérések voltak, ezek oda vezettek, hogy megszűnt közöttük az egymás kölcsönös tiszteletén és elfogadásán alapuló házastársi kapcsolat. Egyre inkább eldurvult közöttük a kommunikáció, gyakran sértő kifejezésekkel illették egymást.”

Egy másodfokú határozat indokolása szerint „a felek házasságának megromlásához a felek nem kellően tisztázott félreértései és egymással szemben keletkezett vélt vagy

³⁴¹ MOLNÁR [2018] *i. m.* 62-63.

³⁴² Az Érdi Járásbíróság P.20.407/2021/24., valamint a Kúria Pfv.II.20.631/2019/2. sz. határozatának indokolása továbbra is a házasság megromlásának okai kifejezést használja.

³⁴³ A Pesti Központi Kerületi Bíróság P.102.279/2014/84. sz. határozata.

³⁴⁴ A Budapesti XX., XXI. és XXIII. Kerületi Bíróság P. 22.656/2015/74. sz. határozata.

valós sérelmei, a másik házastárs álláspontjával szembeni meg nem értés, a másik fél érdekeire és érzéseire való nyitottság hiánya vezettek.”³⁴⁵

A közzétett határozatok indokolásaiból megállapíthatóan a bíróságok szerint az egymással szemben támasztott elvárások, a tolerancia, illetőleg a bizalom hiánya, egymás meg nem értése, valamint a felek eltérő egyénisége, személyisége, világszemlélete, gyermeknevelési elvei, valamint kommunikációjuk eldurvulása, továbbá a bántalmazás vezetett leggyakrabban a házassági életközösség megszűnéséhez.³⁴⁶

Továbbra is lehet találni olyan bírósági határozatot, amelyik azt is kimondja, hogy melyik fél hibájából romlott a házasság. Ilyen például az a határozat, amelynek indokolása szerint „a felek között a kapcsolat a második gyermekük megszületését követően kezdett el megromlani. A felek nem értettek egyet a gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésekben, kölcsönösen féltékenykedtek egymásra, nem volt közöttük összhang a szexuális kérdésekben, és az alperes nem vette ki megfelelően a részét a gyermeknevelésből, a családi dolgokból. Tehát a felek között a házasság mindkettőjük magatartására visszavezethetően, de valamivel nagyobb mértékben az alperes hibájából romlott meg véglegesen és helyrehozhatatlanul.”³⁴⁷

Mindezekből következően úgy tűnik tehát, hogy a családban mint rendszerben és a házasság megromlásának a folyamatában, illetőleg a cirkuláris okságban való gondolkodás beindulása még várat magára, amelyet véleményem szerint nemcsak a rendszerezett családszociológiai és családpszichológiai tudás hiánya akadályoz, de azt álláspontom szerint egy konkrét eljárásjogi rendelkezés, nevezetesen a részítélet hozatalát a házassági bontóperekben tiltó szabály is blokkolja.

³⁴⁵ A Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság Pf.636.743/2023/6. sz. határozata.

³⁴⁶ Lásd a Fővárosi Törvényszék Pf.637.676/2016/5., Pf.635.374/2017/32. Pf.636.124/2018/30. és Pf.636.743/2023/6., a Pesti Központi Kerületi Bíróság P.102.279/2014/84., P.101.709/2016/133., P.101.627/2017/112. és P.100.353/2021/93., a Budai Központi Kerületi Bíróság P.31.219/2015/55., a Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság P.20.608/2020/139., az Érdi Járásbíróság P.20.407/2021/24., a Mezőkövesdi Járásbíróság P.20.013/2017/66., a Sátoraljaújhelyi Járásbíróság P.20.555/2019/68., a Székesfehérvári Járásbíróság P.22.095/2017/51. és a Győri Járásbíróság P.22.202/2015/32. sz. határozatait.

³⁴⁷ A Mezőkövesdi Járásbíróság P.20.013/2017/66. sz. határozata.

6.1. Részítélet-hozatali tilalom a házassági bontóperben

Amint azt a kutatásom során publikált írásomban rögzítettem: „az [egyező] akaratnyilvánításon alapuló házasságfelbontás tartósnak bizonyulón 1974-ben bekövetkezett anyagi jogszabállyá transzformálása után előbb a 9. sz. irányelv 4. pontja, majd a családjogi törvény végrehajtásáról és az átmeneti rendelkezések megállapításáról szóló 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet 1987. június 30-ig hatályos 25. §-a, illetőleg az 1952-es Pp. 290. §-ának 1987. július 1-jétől hatályos – az egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény 85. §-a (37) bekezdésének 25. pontjával a Ptk. szövegéhez igazított – (2) bekezdése mondta ki azt, hogy a felek egyező akaratnyilvánítása alapján folyó házassági bontóperben a bíróság a házasság felbontása felől csak az esetben dönthet, ha a felek között a házasság felbontásához kapcsolt valamennyi családjogi igényben egyezség jött létre és azt a bíróság jóváhagyta; részítélet hozatalának egyik kérdésben sincs helye. A részítélet hozatalának a kizártsága – első ránézésre – a Csjt. 18. §-ának (2) bekezdéséhez fűzött jogalkotói magyarázatból is levezethetőnek tűnik; e szerint egyező akaratnyilvánításon alapuló házasságfelbontás esetén egyezséggel rendezendő kötelező keresethalmazat van, tehát kötelező valamennyi, az adott ügyben felmerülhető járulékos kérdés peresítése és annak a bíróság általi jóváhagyása a bontás feltétele. Ha az adott ügy sajátossága miatt nincs mód valamennyi járulékos kérdés bírói végzéssel jóváhagyott egyezséggel történő rendezésére, a megegyezéssel történő bontás nem, csak az ügynevezett tényállásos lehetséges. Ilyenkor a bontó ítélet a feldúltsághoz vezető folyamat teljes feltárásán kell alapuljon, és a felek megegyezése a bontás tekintetében csak eljárásjogi egyetértésnek minősülhet.³⁴⁸

Miután a polgári eljárásjog csak személyi, tárgyi vagy együttes előfordulásuk esetén vegyes, illetőleg még ügynevezett látszólagos keresethalmazatot ismer,³⁴⁹ ezért a jogszabály-magyarázat írója ezen az »egyezzséggel rendezendő kötelező keresethalmazaton« vélelmezhetően egy olyan tárgyi keresethalmazatot érthetett, amelynél maga a jogalkotó mondta ki azt, hogy a bíróság a házasságot csak azt

³⁴⁸ Lásd a Csjt. 18. §-ának (2) bekezdéséhez fűzött magyarázatot. Complex DVD-Jogtár; lezárás: 2015. június 5. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. 22.

³⁴⁹ NÉVAI László: *A keresethalmazat*. In: NÉVAI László (szerk.): *Polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 258-262.; KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Hatodik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 208-209. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. uo.

követően bonthatja fel, ha a felek a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényekben a bíróság jogerős végzésével jóváhagyott egyezséget kötöttek. Utóbbi tény jelzi, hogy az együvé tartozásukat minden vonatkozásban fölszámolták. Ez a megegyezést ösztönző szabályozás nem számolt ugyanakkor azzal a gyakori helyzettel, amikor nem a házasság felbontásában, hanem csak a házasság felbontásához kapcsolt valamely családjogi igény tekintetében, például a szülői felügyelet rendezésében, esetleg csupán annak egyetlen részjogosítványát illetően, vagy a gyermektartásdíjfizetési-kötelezettség kezdő időpontjában, a gyermektartásdíj-hátralék összegében vagy csak a folyamatos vagy időszakos kapcsolattartás valamely részletkérdésében, például a záró időpontjában vagy a gyermek átadása-átvétele helyében van vita a felek között.

Álláspontom szerint egy ilyen helyzetben szükségtelen volt a nem vitás kérdésekben is bizonyítást lefolytatni, és a felek házasságfelbontásra irányuló egyező akaratnyilatkozatát csak valamiféle »eljárásjogi egyetértésként« kezelni. Ez az értelmezés figyelmen kívül hagyta az 1952-es Pp. 163. §-a (2) bekezdésében foglalt azon jogszabályi rendelkezést, miszerint a bíróság az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező vagy az egyik félnek az ellenfél által bírói felhívás ellenére kétségbe nem vont előadása folytán valónak fogadhat el tényeket, ha azok tekintetében kételye nem merül fel. Az 1952-es Pp. 286. §-ának (1) bekezdése 1953. január 1-jétől egészen 1995. augusztus 28-ig kétségkívül nem tette lehetővé, hogy a bíróság házassági bontóperekben alkalmazza az 1952-es Pp. 163. §-ának (2) bekezdését, ezért a bíróságnak e rendelkezés miatt több mint negyven évig még az egyező akaratnyilvánítás alapján folyó házassági bontóperekben is – sok esetben teljesen formális – tanúbizonyítást kellett lefolytatnia.³⁵⁰ Az 1952-es Pp. VI. novellája ugyanakkor megszüntette a felek rendelkezési jogaira vonatkozó korlátozásokat,³⁵¹ és hatályon kívül helyezte az egyszerűbben bizonyítandó tények házassági bontóperekben való alkalmazását tiltó szabályt, ezért az 1952-es Pp.

³⁵⁰ Ebben az időszakban jellemző volt, hogy több generáció élt együtt közös háztartásban; vélelmezhetően erre vezethető vissza az a korabeli perjogi tankönyvben írt megállapítás, miszerint „a család körében felmerült tényekről elsősorban a hozzátartozóknak van tudomásuk, a tényállás felderítése érdekében tehát vallomásuk mellőzhetetlen.” BECK Salamon – NÉVAI László (szerk.): *Magyar polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1959, 397. vö. SOMLAI [2013] *i. m.* 31-34. E korszak házasságainak, együttélési viszonyainak a megértéséhez jelentős segítséget nyújthatnak a szociográfiák. Lásd például SIKLÓS László: *A házasságok a földön köttenek*. Riportkötet. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1974.; SIKLÓS László: *Válunk, válogatunk*. Riportkötet. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1975; KASSA Katalin – SZERDAHELYI Szabolcs: *Válófélben*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1986.; CSALOG Zsolt: *A tengert akartam látni*. Négy riport. Új Palatinus Könyvesház, Budapest, 2010. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] *i. m.* 22-23.

³⁵¹ Lásd a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról címet viselő 1995. évi LX. törvény 24. §-ához fűzött indokolást. Vö. KENGYEL [2004] *i. m.* 412.

286. §-a (1) bekezdésének 1995. augusztus 29-étől hatályos szövege értelmében a bíróság a házasság felbontásáról – akarati egyetértés esetén – hangsúlyozandóan a felek személyes meghallgatása után, de már tanúk meghallgatása nélkül is dönthetett volna.³⁵² Vagyis a bíróság azokkal az igényekkel kapcsolatban (beleértve a házasság felbontását is), amelyekben a felek között nem volt vita, minden további bizonyítás nélkül alkalmazhatta volna az 1952-es Pp. 163. §-ának (2) bekezdésében foglaltakat, és bizonyítást csak a valóban vitás kérdésekben kellett volna lefolytatnia.”³⁵³

Ha a felek között a házasság megromlását és felbontásának szükségességét illetően egyetértés, ám a házasság felbontásához kapcsolt valamely családjogi igény tekintetében vita van, abból megítélésem szerint éppúgy következik, hogy a felek bontási szándéka alapos, megfontolt és végleges, mintha a házasság felbontása mellett valamennyi kapcsolt családjogi igény rendezését illetően egyetértenének. A gyakorlatban az 1952-es Pp. 286. §-a (1) bekezdésének 1995-ben történt, fentebb részletezett módosítása nem igazán tudatosult, ebből következően az általam levezetett értelmezés is viszonylag kevés követőre talált.

A 2018. január 1-jétől hatályos, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 459. §-ának (5) bekezdése értelmében házassági bontóperben részítélet meghozatalának továbbra sincs helye.

Az e szakaszhoz fűzött indokolás kifejti, hogy „a házassági kötelék felbontása tekintetében a részítélet kizárását az indokolja, hogy ne legyen lehetőség a házassági bontóperben külön-külön dönteni a keresethalmazatban előterjesztett kérelmekről. (...) A részítélet kizárása nem teszi lehetővé a keresetek »felszeletelését«, ezáltal – a Ptk. anyagi jogi szabályozásával összhangban – a kérelmek együttes elbírálására »kötelezi« a bíróságot, ami a hatékony pervezetést is elősegíti.”

A Pp. nem tiltja az 1952-es Pp. hatálya alatti terminológiával egyszerűbben bizonyítandó tények, a Pp. által használt terminológia szerint a bizonyítás nélkül megállapítható tények házassági bontóperekben való alkalmazását.

A Pp. 266. §-ának (1) bekezdése alapján a bíróság az ellenérdekű fél által beismert, a felek által egyezően előadott, az ellenfél által bírói felhívás ellenére nem vitatott vagy e törvény értelmében nem vitatottnak tekintendő tényállítást valósnak fogadhatja el, ha annak tekintetében kételye nem merül fel.

³⁵² Lásd az 1952-es Pp. 286. §-ának (1) bekezdéséhez fűzött magyarázatot.

³⁵³ PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m. uo.

Mindezek alapján a részítélet hozatalát tiltó eljárásjogi szabály fenntartásának az indokoltságán is érdemesnek tűnik ismételten elgondolkodni, ugyanis egy házassági bontóperben semmi nem zárja ki, hogy a bíróság a nem vitás kérdésekben – így például a házasság felbontása kérdésében vagy a többi, nem vitás kapcsolt családjogi igény tekintetében – részítélettel döntsön, illetőleg jóváhagyja a felek nem vitás kapcsolt családjogi igények vonatkozásában kötött egyezségét, míg a vitás kérdésekben bizonyítás lefolytatását követően eljárást befejező ítéletet hozzon.³⁵⁴

Meggyőződésem szerint – amelyet közvetetten a jogalkotó, illetőleg a kommentárszerző is alátámaszt – a nem vitás kérdésekben való részítélet-hozatal csökkentheti a válófelek közötti feszültséget, ami sokkal inkább szolgálja a házassági bontóper – divatos műszóval – „hatékony” lefolytatását, mint a nem vitás kérdések lezáratlanul hagyása, feltéve, hogy a hatékony melléknév jelentéseként elfogadjuk, hogy az hatásost jelent,³⁵⁵ és azt is el tudjuk fogadni, hogy egy házassági bontóper kívánt hatása nem lehet más, mint a felek konfliktusának csökkentése.

A keresetek „felszeletelésére” pedig – a részítélet hozatalát tiltó szabály lététől függetlenül – eddig és vélhetően ezt követően is van és lesz is mód: azt ugyanis semmi nem tiltja, hogy az egyébként házasságban élő fél házasság felbontása iránti kereset előterjesztése nélkül kérje például a szülői felügyelet rendezését vagy a házastársi közös lakás használatának a szabályozását, majd ezt követően, azaz az előbbi perek befejeződését követően terjessze elő a házasság felbontása iránti keresetét. A bírói gyakorlatban eddig is volt és vélhetően ezután is lesz példa arra is, hogy a bíróság egy olyan gyermeket érintően döntsön a szülői felügyelete gyakorlásáról és a tartásáról, majd a tartása megszüntetéséről, ahol a bíróság a szülők házasságát – erre irányuló kereset hiányában – a mai napig nem bontotta fel, noha közöttük a házassági életközösség már a gyermekük sorsával kapcsolatos legelső per megindítása előtt megszűnt.

³⁵⁴ Lásd PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* [2016] i. m.

³⁵⁵ BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László et. al. (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959-1962. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/> (2024. július 2.)

7. Kritikai észrevételek

Noha a Ptk.-ban – normaszöveg szintjén legalábbis – bekövetkezett a „házasságbomlás” folyamatként való elismerése, azonban a jogalkalmazók a nem a felek megegyezésén alapuló házassági bontóperekben a házasság megromlása folyamatának, ahhoz kapcsolódóan pedig a családnak mint rendszernek, a házastársak családban betöltött szerepeinek, magának a családszerkezetnek és a családi funkcióknak a tényleges vizsgálata helyett továbbra is a házasság megromlását előidézőnek tartott kötelességsértő magatartás felek általi állításának a megkövetelésére, bizonyítására, majd „megmérésére” és „beárazására” koncentrálnak. Ha úgy tetszik, továbbra is vétkességi elven, legalábbis annak logikája mentén gondolkodnak, csak a vétkességet családjogi felróhatóságnak hívják, és a házasság megromlásának okaként megjelölt magatartást, mulasztást, az abban közrehatóknak tartott okot nem a házassági kötelék felbonthatósága szempontjából, hanem – az értekezés következő részében részletesen tárgyaltak szerint – az ahhoz kapcsolt jogkövetkezmények rendezése során értékelik.

Véleményem szerint a nem válási folyamatban, hanem a másik fél valamilyen konkrét, a házasság megromlását okozóknak tartott magatartásában, „a konkrét bontó okban” való gondolkodás miatt ugyanakkor a „házasságbomlás” miatt szükségképpen bekövetkező családszerkezet-átalakulás nehezebben és lassabban tud végbe menni, mert a család tagjai energiáikat nem a „házasságbomlás” feldolgozására, életútjukba integrálására és a jogkövetkezmények rendezésére, az új családi struktúra kialakítására, a megváltozott családszerkezethez igazodó új családi szerepek elsajátítására fordítják, hanem a felbomlott családban, annak szilánkjai között élnek.

Álláspontom szerint ezért lenne kiemelten fontos a bíróságnak a családban rendszerként, a „házasságbomlásban”, illetőleg a házasság megromlásában folyamatként gondolkodni, és a házasság megromlása okaként egy-több konkrét magatartás felekkel való megjelöltetése, velük a döntő ok és a házasság megromlásában „hibás fél” leszögeztetése helyett a „házasságbomlás” folyamatának a feltárására, és annak a tisztázására koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják *a saját szerepüket, magatartásukat*.

Ahhoz pedig, hogy a felek maguk is tisztán láthassák azokat a problémákat, tényezőket, amelyek a házasságuk megromlásához vezettek, a bíróságnak a felek részletes személyes meghallgatása során – az értekezés következő részében kifejtettek szerint amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé,

úgy akár családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, vizsgálnia kellene a házastársak családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a házasság „belső időbeosztását”, meg kellene néznie, hogy a családban hogyan hoztak döntéseket, hogyan alakult a pénzkezelés, a családon belüli munkamegosztás és a gyermek, adott esetben szülő, más hozzátartozó ellátása, az adott családnak milyen szabályai, szokásai és rítusai voltak, továbbá a családtagok hogyan kommunikáltak, kommunikálnak egymással. Álláspontom szerint a felek e szempontok szerinti személyes meghallgatása által a bíróság pontosabb tényállást tudna megállapítani, amelyből megalapozottabb döntést hozhatna, csökkentve ezzel a felek kibeszéletlenül és feloldatlanul hagyott, az értekezésben is vizsgált további családjogi, illetőleg személyiségi jogi perekhez is vezethető konfliktusait, amelyek tele vannak a „házasságbomlásuk” szilánkjeivel: a kibeszéletlen és életútjukba integrálatlan házastársi konfliktusaikkal, sérelmeikkel.

Mindezek mellett pedig úgy a jogalkotónak, mint a jogalkalmazónak mindenkor olyan eljárásjogi megoldásokat kell választania, amelyek nem fokozzák, hanem oldják a felek közötti feszültséget. Ilyen lehetne például a részítélet hozatala a nem vitás kérdésekben, így a házasság felbontása tekintetében vagy a hozzá kapcsolt, nem vitás családjogi igényekben. A nem vitás kérdésekben való részítélet-hozatal megítélésem szerint csökkenthetné a válófelek közötti feszültséget, ami sokkal inkább szolgálná a házassági bontóper hatékony lefolytatását, mint a nem vitás kérdések bíróság általi lezáratlanul hagyása – amelyekből az idő múlásával és a felek közötti játszmák felszínre kerülésével könnyen vitás kérdések válhatnak.

V. Családjogi felróhatóság 1.0: a vétkesség továbbélése a házasság felbontása iránti perekben – „Hát itt?, ólálkodol, árnyék?”³⁵⁶

„amit elmondok, kibukkanó szigetek egy fekete, zúgó süketség tengerében. Ez a tenger üres. Felszíne nincs, csak mélysége van és mégis határtalan és végtelen és parttalan.”

/KARINTHY Frigyes: *Utazás a koponyám körül*³⁵⁷

Az értekezésben többször hivatkozott, a családjogi felróhatóságot „életre hívó” Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. sz. határozatának indokolása szerint az a tény, hogy a házasság felbontásának szabályai hallgatnak a vétkesség elvéről, és bármelyik, a kötelességsértő házastárs számára is lehetőséget adnak a házasság felbontása iránti kereset előterjesztésére azon az alapon, hogy a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása az ő hibájából következett be, nem ad alapot olyan következtetésre, hogy a bíróság ítéletének az indokolásában ne állapíthatná meg, hogy milyen dominánsan súlyos, erkölcsileg egyértelműen kifogásolható, kötelességsértő magatartás vezetett a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásához. Az erkölcsileg kifogásolható magatartás elviselése ugyanis egyrészt az azt alappal sérelmező házastárstól nem várható el, másrészt a bírói gyakorlat a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényeket érintő jogvitákban, így a szülői felügyelet gyakorlásának kérdésében való döntésnél, a házastársi közös lakás használatánál és a házastársi tartásra való érdemtelenségnél esetenként nyomatékos jelentőséget tulajdonít a családjogilag felróható magatartásnak.

Véleményem szerint a családjogi felróhatósághoz akkor kerülhetünk közelebb, ha áttekintjük a házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló, úgynevezett tényállásos házassági bontóperek elmúlt néhány évtizedének legfelsőbb bírósági, illetve kúriai gyakorlatát, és megnézzük, hogy a bíróságok milyen tényállás mellett, és

³⁵⁶ ESTERHÁZY Péter: *Egy nő. Változatlan utánnomás*. Magvető Kiadó, Budapest, 1995, 6.

³⁵⁷ KARINTHY Frigyes: *Utazás a koponyám körül*. In: KARINTHY Frigyes: *Karinthságok*. Könyvkuckó, Budapest, a kiadás éve nincs feltüntetve, 624.

jellemzően milyen érvelésre alapítottan döntöttek a házasság felbontásáról akkor, amikor a felek között vita volt abban, hogy a házasság megromlása – a következőkben ismertetett határozatok indokolásában megjelenő kifejezésekkel élve – „miért”, „kinek a hibájából”, „kinek a meghatározóbb közrehatása” miatt következett be, majd ezt követően megnézzük, hogy mindezek a megállapítások hogyan függenek össze a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényekkel, így a szülői felügyelet gyakorlásának kérdésében való döntéssel, a házastársi közös lakás használatával, valamint a lakáshasználati jog elvesztéséért járó kompenzációval: a használati, illetve többlehasználati díjjal és a lakáshasználati jog ellenértékével, továbbá a házastársi tartásra való érdemtelenséggel, valamint miként jelennek meg a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti pereiben.

1. Családjogi felróhatóság, avagy a vétkességi bontójog továbbélése a házaseslet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben

A vétkességi bontójog továbbélése meglátásom szerint a legnyilvánvalóbban a házaseslet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott határozatokban figyelhető meg. Az értekezés ezen része meghatározott szempontok szerint rendszerezve legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai határozatokat vonultat fel, majd azokkal kapcsolatban kritikai észrevételeket fogalmaz meg.

- 1.1. A házasság megromlása harmadik személy magatartása miatt?

- A házasság megromlása a közös gyermek magatartása miatt?

A tényállás szerint a felek házassága az együttélésben előforduló kisebb konfliktusok és veszekedések, a felek eltérő egyénisége és családi háttere ellenére hosszabb ideig átlagos volt. Az egyik év húsvétján egy nagyobb veszekedést követően a felperesi feleség arcán kékes véraláfutás keletkezett, amellyel kapcsolatban a feleség csak később hivatkozott arra, hogy az a férje tettlegességének a következménye. A felperes egy kórházi kezelés után úgy döntött, hogy elköltözik a házastársától. Ebben a döntésében az motiválta, hogy veszekedésektől mentes, nyugodt légkörben kívánt élni. A bíróság a felek házasságát jogerősen felbontotta. Az alperesi férj a jogerős ítélet elleni

felülvizsgálati kérelmében sérelmezte, hogy a házasságukat felbontó ítélet nem tért ki arra, hogy a házasságuk feldúltságához a gyermekük magatartása is hozzájárult.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁵⁸ a tanúvallomások alapján megállapítható volt, hogy a felek eltérő természete, különösen az együttélés utolsó éveiben, veszekedésekhez és feszült légkör kialakulásához vezetett, ami érthetővé tette, hogy a felperes – egészségi állapotára tekintettel – a teljes elkülönülés érdekében elköltözött a közös lakásból. Az, hogy ez a helyzet kizárólag az alperesnek felróható okból következett be, az eljárás során nem nyert bizonyítást. Az alperes italozását a tanúk cáfolták, egyszeri tettelegességét – az életközösség megszűnését egy évvel megelőzően – a felperes csupán valószínűsítette. Az pedig, hogy az alperes és a gyermeke között a viszony megromlott, a házassági bontóperben a házastársak jogviszonya szempontjából közömbös.

➤ A házasság megromlása az anyós magatartása miatt?

A tényállás szerint a felek a házasságuk alatt az alperesi feleség szüleinek családi házában éltek. Házasesetük a kezdetektől fogva nem volt kiegyensúlyozott, mert a felperesi férj az alperes szüleivel nem találta meg a közös hangot. Állandóak voltak közöttük a viták, veszekedések, és ez a helyzet egyre jobban elmérgesedett. A felek külön gazdálkodtak. A felperesi férj a jövedelmét nem adta haza, és gyakran tartózkodott a házasságuk alatt felépített külön lakásában. A bíróság a felek házasságát jogerősen felbontotta. A felperesi férj a jogerős ítélet elleni felülvizsgálati kérelmében sérelmezte, hogy a házasságukat felbontó ítélet nem tért ki arra, hogy a házasságuk az anyósa összeférhetetlen magatartása miatt romlott meg.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁵⁹ a Csjt. 18. §-ának a tényállása az úgynevezett objektív bontás rendszerét valósítja meg, tehát a feldúltságon alapszik, és a bontást nem teszi függővé a házastársak valamelyikének a vétkességétől. A házasság felbontásának a törvényes előfeltételeként mindössze annak a bizonyítását kívánja meg, hogy egyrészt a felek házasesete teljesen megromlott, másrészt, hogy ez az állapot végérvényes és helyrehozhatatlan. A felperes házasság felbontására irányuló kereseti

³⁵⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.953/1995/7. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 35.

³⁵⁹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.442/1996/3. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

kérelmének a mikénti elbírálása szempontjából nincs jogi jelentősége annak, hogy a házasság felbontásának a törvényes feltételei milyen okokból következtek be. A Legfelsőbb Bíróság érvelése szerint a házasesetnek a házastársi jogok rendeltetésellenes gyakorlására és a kötelességek megszegésére visszavezethető, teljes és helyrehozhatatlan megromlása kizárólag a házaspár egymás közötti jogviszonyában, és pedig valamelyik vagy mindkét házaspár felróható magatartása, illetőleg valamelyik vagy mindkét házaspár oldalán felmerült, de egyiküknek sem felróható okból következhet be. A határozat indokolása rögzíti továbbá, hogy egy házassági bontóperben fogalmilag nem kerülhet szóba annak a megállapítása, hogy a házaseset megromlása a házaspár személyén és körülményein kívülálló okokra, vagy harmadik személy, a perbeli esetben a felperes anyósának magatartására vezethető vissza.

1.2. A házasság megromlása a házaspár magatartása miatt: variációk a házaseset feldúltságáért / a házasság megromlásáért való felelősségre

➤ A házaseset megromlása mindkét fél magatartására visszavezethető ok miatt

A tényállás szerint az alperesi férj a család kiadásaihoz nem járult hozzá megfelelő mértékben, így a család fenntartásának terhei nagyobb részben a felperesi feleségre és a velük élő lányára hárultak. A házassági életközösség megszűnését követően a felek együttlakása az alperes durva, kizárólag a felperes bosszantására irányuló és az emberi együttélés normáit semmibe vevő magatartása miatt gyakorlatilag ellehetetlenült. A felperes megrendült egészségi állapota is hozzájárult ahhoz, hogy a felperes a közös lakás elhagyására kényszerült. A felek házasságát felbontó jogerős ítélet rendelkező részébe írt megállapítás szerint a házaseset megromlása mindkét fél felróható magatartására volt visszavezethető.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶⁰ a Csjt. 18. §-a az úgynevezett objektív bontás elvét valósítja meg: a házasság végérvényes feldúltságán alapszik, és nem teszi a bontást függővé a házastársak valamelyikének vétkességétől. A hivatkozott törvényhely a vétkességnek mint szankciós elvnek az alkalmazását olyan értelemben sem ismeri, hogy a bíróságnak kötelessége lenne az ítélet rendelkező részében annak kimondása,

³⁶⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.646/1999/6. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

hogy melyik házastárs felróható magatartása, „vétkessége” vezetett a házasság felbontására. A házassági bontóperben a bíróságnak csak azt kell vizsgálnia, hogy bekövetkezett-e az a helyzet, amelynek következtében a házassági kötelék fenntartására nincs reális lehetőség. Más kérdés az, hogy a bíróság az ítéletében az indokolás során felhívhatja a figyelmet az etikailag helytelen magatartásra, és a bontáshoz kapcsolt egyéb jogvitákban maga a Csjt. is jelentőséget tulajdonít a családjogilag felróható, így a házastársi kötelezéseket súlyosan sértő magatartásoknak. A Legfelsőbb Bíróság szerint a másodfokú bíróság szükségtelenül mondta ki az ítélete rendelkező részében, hogy a házasság megromlása mindkét fél magatartására visszavezethető volt, hiszen e ténymegállapítást az ítélete indokolásának kellett volna tartalmaznia. Minden alapot nélkülöz ugyanakkor a felperes azon felülvizsgálati érvelése, amely szerint a másodfokú bíróság e ténymegállapítása érdemben sem helytálló. A Legfelsőbb Bíróság szerint a feleknek ugyanis nem csupán erkölcsi, hanem a Csjt. 23-24. §-ai értelmében kifejezett jogi kötelessége is lett volna, hogy a közös háztartással és életvitellel kapcsolatos eltérő elképzeléseiket egymással összehangolják, e kötelezettségüket pedig mindketten egyaránt megsértették azáltal, hogy egymással rendszeresen vitákat, veszekedéseket kezdeményeztek.

- Az egymástól való elhidegülés folytán előállott tarthatatlan helyzet bekövetkezése mindkét fél kölcsönös magatartása miatt

A tényállás szerint a felek a megismerkedésük után rövid idő elteltével kötöttek házasságot, így nem volt alkalmuk arra, hogy egymást megfelelően megismerjék és érzelmeik komolyságáról kellő mértékben meggyőződjenek. A házasságkötési szándékuk kialakulásában fontos szerepet játszott a felperes terhes állapota is. A felek házassága többnyire anyagi jellegű okok miatt nem volt konfliktusmentes, és bár mindkét fél szülei igyekeztek anyagilag is segíteni a gyermeküket, a felek kapcsolata teljesen elhidegült. Az elsőfokú bíróság a felek házasságát felbontotta. A másodfokú bíróság határozatában azt is kimondta, hogy a felek házasságának a felbomlása mindkét fél felróható magatartása miatt következett be.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶¹ a Csjt. 18. §-ának (1) bekezdése az úgynevezett objektív bontás elvének rendszerét valósítja meg, és ennek megfelelően a

³⁶¹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.809/1997/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*.

bontást nem a házastársak valamelyikének a véttségétől, hanem a házaseset feldúltságától teszi függővé. A bíróság tehát a bizonyítás során csak annak a vizsgálatára szorítkozhat, hogy egyrészt a házaseset megromlott-e, másrészt ez az állapot végleges és helyrehozhatatlan-e. Sem a bizonyításnak, sem az ítélet indokolásának nem kell kiterjednie arra, hogy a házaseset megromlása egyik vagy másik házasság felróható-e, vagy sem. A Legfelsőbb Bíróság szerint a felperes alappal sérelmezte a jogerős ítélet azon ténymegállapítását, hogy a felek házasságának a felbontása „mindkét félnek felróható” okból következett be, alaptalanul hivatkozott azonban arra, hogy a saját magatartása a házaseset végleges és helyrehozhatatlan megromlásában nem hatott közre. Az elsőfokú bíróság ítéletének a felperes felülvizsgálati kérelmében sem vitatott indokolása szerint ugyanis a felek egymástól való elhidegülése folytán előállott tarthatatlan helyzetet mindkét fél kölcsönös magatartása idézte elő.

- A családi élet felbomlása alapvető nézetkülönbségekre visszavezethető érzelmi eltávolodás miatt

A tényállás szerint a felek a gyermeknevelési elveket illetően eltérő álláspontot képviseltek, élettársi kapcsolatuk alatt azonban a feladatokat megosztották egymás között, a nézetkülönbségekből adódó ellentéteiket pedig hosszabb időn keresztül áthidalták. A házasságkötésükkel, a gyermekek mikénti nevelésével, a közös gazdálkodás módjával és a lakásuk megvételével kapcsolatos eltérő elképzeléseik miatt a házasságkötésük után érzelmileg eltávolodtak egymástól, majd a felperesi feleség egy négygyermekes, nős férfival közelebbi kapcsolatot létesített, és a házastársi közös lakásból a gyermekekkel együtt az általa bérelt lakásba költözött.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶² a felek családi életének felbomlása egy hosszú évekig tartó folyamat eredményeképpen, az alapvető nézetkülönbségeikre visszavezethető érzelmi eltávolodásuk miatt következett be, a felperes ennek következményeként költözött el az alperestől.

Szakdolgozat. [2022] i. m. 34.

³⁶² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.934/2000/9. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 33.

- A házásélet megromlása az egyik házaspár meghatározóbb közrehatása miatt

A tényállás szerint a házassági együttélés utolsó időszakában a felperesi feleség és az I. rendű alperesi férj közötti viszony – az állandósult veszekedések és viták következtében – olyan mértékben megromlott, hogy a házassági életközösségük további fenntartásához valójában már egyikőjük sem ragaszkodott. Az I. rendű alperes a felperes magatartását nehezen tolerálta, és az ezzel kapcsolatos viták hevében a sérelmére kisebb sérülést okozó tettlegességet is elkövetett.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶³ a viták következményeit – a konfliktusok kiváltó okát is figyelembe véve – nem lehet egyoldalúan az I. rendű alperesre hárítani, azonban a volt házaspár magatartását folyamatában és összefüggéseiben értékelve az a következtetés vonható le, hogy a házasság megromlásában az I. rendű alperes közrehatása meghatározóbb volt, mint a felperesé. A házasság teljes feldúltsága elsősorban és döntően az I. rendű alperes felróható magatartásának a következménye volt, és a házasság folyamatában, a konfliktusok összefüggésben ez vezetett az életközösség megszűnéséhez.

Egy következő ügyben a Mezőkövesdi Járásbíróság határozatának indokolása szerint³⁶⁴ a felek között a kapcsolat a második gyermekük megszületését követően kezdett el megromlani. A felek nem értettek egyet a gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésekben, kölcsönösen féltékenykedtek egymásra, nem volt közöttük összhang szexuális kérdésekben, és alperes nem vette ki megfelelően a részét a gyermeknevelésből, a családi dolgokból. Tehát a felek között a házasság mindkettőjük magatartására visszavezethetően, de valamivel nagyobb mértékben alperes hibájából véglegesen és helyrehozhatatlanul megromlott, ezért a bíróság a felek házasságát felbontotta.

- A házasság feldúltságában közreható „egyéb felróható magatartás” értékelése

A tényállás szerint a felek már régóta rossz házasságban éltek és csupán a külvilág felé tartották fenn a látszatot. Az alperesi feleség előadása szerint házáséletük a felperes házastársi hűséget sértő magatartása miatt romlott meg. Ezt a felperes el-, pontosabban

³⁶³ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.805/1999/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 32.

³⁶⁴ A Mezőkövesdi Járásbíróság P.20.013/2017/66. sz. határozata.

beismerte. Az alperes sérelmezte, hogy a házasságukat felbontó ítélet a felperes hűségértése mellett nem tért ki még a hazugságaira is.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶⁵ a per adatai nem hagynak kétséget afelől, hogy a felperes a házasság megromlásához vezető okok feltárása nélkül kérte ugyan a házasság felbontását, azonban egyrészt rögzítette, hogy a házasság megromlásához az ő magatartásában rejlő hibák vezettek, másrészt azt is közölte a bírósággal, hogy a közös vagyon megosztását előreláthatóan egyezséggel fogják rendezni. Erre tekintettel a bíróság az első tárgyalásra szóló idézéssel együtt a feleket arra hívta fel, hogy amennyiben megegyezéssel kérik a házasságuk felbontását, úgy a házasság felbontásához kapcsolt igényekben való megegyezésük egy példányát a tárgyalásra hozzák magukkal. Ennek a felhívásnak a felek nem tettek eleget, közös kiskorú gyermekük pedig már nem volt. A bíróság a pert az 1952-es Pp. 285. §-a (5) bekezdésének utolsó fordulata alapján már az első tárgyaláson érdemben tárgyalta, és ezzel összefüggésben – a szükséges mértékben – a házasság megromlásához vezető okok feltárása is megtörtént. Mindkét fél egyaránt kérte a házasság felbontását, és egyezően adták elő azt is, hogy a házasságuk a felperes házastársi hűségét sértő magatartása miatt romlott meg, az életközösségük végleg megszakadt és azt egyikük sem kívánja már helyreállítani. A Csjt. 18. §-ának (1) és (2) bekezdései az úgynevezett objektív bontás elvét valósítják meg, a házasság végérvényes feldúltságán alapulnak és a bontást nem teszik függővé a házastársak valamelyikének a véttségétől. A házasság felbontását mindkét fél egyaránt kérte és egyezően adták elő a megromlás okát, ahogy azt is, hogy az életközösségük végleges jelleggel megszakadt és helyreállítani sem kívánják. Ilyen körülmények között a házasság felbontására irányuló kereset jogalapjának az elbírálása szempontjából nincs jogi jelentősége annak, hogy a házasság feldúltságában mennyiben hatott közre a felperes alperes által hivatkozott egyéb felróható magatartása, a felperes esetleges hazugságai. A Legfelsőbb Bíróság érvelése szerint a Csjt. 18. §-ának (1) és (2) bekezdései a házasság felbontásának a törvényi feltételeként mindössze annak a bizonyítását kívánják meg, hogy a felek házassága teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A különélés tényének a bizonyítását mint a házasság felbontásának a törvényes feltételét a Csjt. fő szabályként egyáltalán nem, kivételesen pedig csak a megegyezésen alapuló bontás Csjt. 18. §-a (2) bekezdésének b)

³⁶⁵ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.873/1997/6. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 34-35.

pontjában írt fordulatában követeli meg. A bírói gyakorlat azonban a különélés tényét a házásélet teljes és helyrehozhatatlan megromlásának a bizonyítékeként fogja fel, e vonatkozásban viszont nem csupán a különélés időtartamának, hanem a házaspár különélés tartama alatt egymással szemben tanúsított magatartásának is jelentőséget tulajdonít. A felek házasságát a bíróság nem a Csjt. 18. §-a (2) bekezdésének b) pontja, hanem a Csjt. 18. §-ának (1) bekezdése alapján bontotta fel, a különélés időtartamának tehát a perben nem volt érdemi jelentősége, a felek végleges különválása és az elsőfokú ítélet meghozatala közötti csaknem hét hónapos különélés azonban elegendő következtetési alapul szolgált arra, hogy a felek házáséletének a megromlása nem csupán teljes, hanem helyrehozhatatlan is.

- A házásélet feldúltságáért mindkét fél egyaránt felelős volt: a hűségértés tolerálása éppúgy nem várható el, mint az agresszív magatartás elviselése

A tényállás szerint a felperesi feleség az életközösség alatt folyamatosan képezte magát és egyre magasabb beosztásba került, míg az alperesi férj ugyanazon a munkahelyen mindvégig középvezetői beosztásban dolgozott. A közös háztartást és a gyermekeket döntően a felperes látta el, az építkezéssel kapcsolatos munka java részét pedig – a kollégái segítségével – az alperes végezte. Az építkezéssel együtt járó nehézségek, a felperes munkaköreiből adódó egyre nagyobb elfoglaltsága, valamint a felperesnek a házastársi hűséget sértő, és az alperesnek a felperessel szemben tanúsított agresszív, durva magatartása miatt a felek házásélete teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A felperes közölte az alperessel, hogy meg kívánja szakítani az életközösséget. Ezt követően a felek továbbra is mindketten a közös lakásukban ugyan, de minden tekintetben különváltan éltek, majd a felperes a közös lakást a gyermekekkel együtt elhagyta, és előbb szüleinek a lakásába, majd onnan az élettársához költözött. Az alperes sérelmezte, hogy a házasságukat felbontó ítélet figyelmen kívül hagyta, hogy házáséletük megromlását és a család szétesését kizárólag a felperes házastársi hűséget sértő, felelőtlen magatartása idézte elő. A felperes a gyermekeket önkényesen, előre egyeztetett közös döntés nélkül, erőszakkal ragadta ki az általuk megszokott közegükből.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶⁶ a Csjt. 24. §-a szerint a házastársi hűség és kölcsönös támogatási kötelezettség a házastársaknak nem csupán erkölcsi, hanem a kifejezett jogi kötelezettsége is. A Csjt. 23. §-ának (1) bekezdése értelmében a házastársak jogai és kötelességei egyenlők és a házasélet ügyeiben közösen kell dönteniük. A jogerős ítélet jogszabálysértés nélkül jutott arra a következtetésre, hogy a felek házaséletének a feldúltságáért mindkét fél egyaránt felelős volt, hiszen a hivatkozott törvényhelyek szerint a házastársi hűségrésztés másik házastárs általi tolerálása éppúgy nem várható el, mint a durva, agresszív magatartás elviselése.

- Hűségrésztés: a házassági életközösség megszűnésének döntő oka vagy következménye?

A tényállás szerint a felek a házasságkötésüket megelőzően egymással több évig élettársi kapcsolatban éltek, és közös háztartásukban nevelték a felperesi feleség első házasságából született lányát. Az alperesi férj első házasságából született fia az alperes volt feleségének a gondozásában élt. A közös kiskorú gyermeküket az együttélés alatt döntően a gyermekgondozási segélyt és - díjat is igénybe vevő felperesi feleség látta el. A gyermek nevelésébe és gondozásába az alperesi férj, a nagyszülők, valamint nem túlzott mértékben fizetett alkalmazottak is bekapcsolódtak. Az alperesi férj alapvetően a vállalkozását irányította, biztosítván ezzel a család anyagi jólétét. A felek házaséletében kezdettől fogva rendszeres viták merültek fel, mert az alperesi férj kifogásolta a felperesnek a gyermekeivel és az első házasságából született gyermekével szembeni indulatosságát. Sérelmezte, hogy a felperes nem szorgalmazta fiának az anyjától való elszakítását. Arra kérte a felperest, hogy a gyermekekkel együtt járjanak pihenni, mert akkor maga is ráér velük foglalkozni, a felperes viszont a gyermekek nélküli pihenést preferálta volna. A felek házasélete a vitáik ellenére mindaddig kiegyensúlyozott volt, amíg a felperesi feleség tudomást nem szerzett arról, hogy az alperes házasságon kívüli kapcsolatot létesített. Az ezzel összefüggő viták miatt a felek házasélete teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott, és az életközösségüket is végleg megszakították, a felperes más férfivel létesített kapcsolatot.

³⁶⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.370/2000/5. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 33.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint³⁶⁷ a felek közötti házassági életközösség megszakadásának döntő oka az alperesi férj házastársi hűséget sértő magatartása volt, míg a felperesi feleség más férfival létesített közelebbi kapcsolata annak nem oka, csupán a következménye lehetett.

1.3. A házásélet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperek bizonyítási szabályai

Érdeemes lehet közelebről megvizsgálni azt a kérdést is, hogy a bíróságok a házásélet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperben hogyan, milyen úton jutnak el az előző részben fölvezetett következtéseik levonásához.

Arra vonatkozóan, hogy a bíróságnak mit kell tennie, hogyan kell eljárnia a teljes körű bizonyítás alapján folyó házassági bontóperben, a jogirodalomban nem igazán találhatunk részletesebb leírást, ahogy arra vonatkozóan is meglehetősen kevés forrás áll a rendelkezésünkre, hogy ezekben a perekben konkrétan melyek a perben releváns tények.

A felsőbbbírósági határozatokból megállapíthatóan ezekben a perekben az ítélezési gyakorlat általában a következőket tekinti bizonyításra szoruló releváns tényeknek: „a felek kulturális gyökereit, életfelfogását, személyiségjegyeit, családi hátterét, nevelési elveit, a munka-magánélet egyensúlyáról, a saját és házastársuk karrierútjáról, a pénz kezeléséről és beosztásáról, egy adott kiadás szükségességéről, az előző kapcsolatban született gyermekkel és a házastárs szüleivel való kapcsolatról történő gondolkodást, illetőleg azt, hogy mikor, mennyi idővel a megismerkedésük után kötöttek házasságot, továbbá azt, hogy a házasságban merült-e fel féltékenység, hűségrésztés, durvaság, bántalmazás, öngyilkossági kísérlet, következett-e be pszichiátriai vagy más betegség, valamint a felek hogyan, mivel oldották a stresszt, és hogyan, milyen módon kísérelték meg feloldani a konfliktusaikat.”³⁶⁸

Megállapításom szerint „a jogirodalomban nem igazán találunk részletesen elemzést azzal kapcsolatban, hogy mit is jelent pontosan a felek személyes meghallgatása, az

³⁶⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.645/1998/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 36.

³⁶⁸ PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 36-37.

ténylegesen hogyan történik, melyek a személyes meghallgatás főbb csomópontjai: a bíróságnak például mit kell kérdeznie a felektől.

A házasság felbontása iránti perben a felek bíróság általi személyes meghallgatásának a részleteiről az 1952-es Pp. egyik kommentárjában olvashatunk bővebben: ha a házastársak megjelentek, a bíróság megállapítja a személyazonosságukat és foganatosítja meghallgatásukat. Ha a bontóper nem a házastársak egyező akaratnyilvánítása alapján folyik, a meghallgatás során tisztázni kell, hogy volt-e a feleknek korábbi házassága, az miért szűnt meg, előző házasságból származott-e gyermek, mi ennek a sorsa. Tisztázni kell, hogyan ismerkedtek össze a házastársak, mennyire ismerték meg egymást, hogyan határozták el a házasságkötést. Tisztázni kell a házastársak életkörülményeit, a házasságkötés után történeteket. Meg kell állapítani, hogyan bomlott fel az egyetértés, mi volt ennek az oka, mikor szakadt meg közöttük az életközösség. Fel kell tárni, milyen volt a felek magatartása az életközösség megszűnése után. A meghallgatás során igen fontos, hogy a házastársak őszintén és minden gátlás nélkül telessék meg a házasságra – annak léte, feldúlt voltára stb. – vonatkozó nyilatkozataikat. Rendelkezhetik a bíróság akként, hogy az egyik házastárs meghallgatásánál a másik házastárs ne legyen jelen, képviselője ez esetben is jelen lehet. A meghallgatás során fel kell tárni azokat az adatokat, amelyek a per eldöntése szempontjából szükségesek, és amelyekre a házastársak hivatottak elsősorban választ adni: hogyan jött létre a házasságuk, volt-e korábbi házassága valamelyik házastársnak, az hogyan szűnt meg, származtak-e gyermekek a házasságból, mi ezeknek a sorsa stb.³⁶⁹ A Csjt. 18. §-ához fűzött kommentár szerint a bíróságnak azokat a házasság kiegyensúlyozottsága idején a felek által elfogadott magatartási szabályokat kell feltárnia, amelyektől való eltérés okozott nézeteltérést közöttük, és azt, hogy ki mennyiben és milyen okból tért el ettől, illetve az objektív körülményeket, amelyek esetlegesen a változást és így a kapcsolat megromlását okozták. Ezen feltérési folyamatban elsődleges a felek személyes meghallgatása. Csak ennek megtörténte után kerül ugyanis a bíróság abba a helyzetbe, hogy meghatározza a felek közötti problémákat, amelyeket természetesen a felek eltérő előadása esetén az azt állító félnek bizonyítania is kell.³⁷⁰

³⁶⁹ SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1975, 1326-1328. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 21.

³⁷⁰ SÁRI PÉTERNÉ VASS Margit: A házasság megszűnése. In: SÁRI PÉTERNÉ VASS Margit (szerk.)

A teljes körű bizonyításon alapuló házassági bontóper mikénti lefolytatásával, különösen a felek személyes meghallgatásával, továbbá a bizonyításra vonatkozó szabályokkal kapcsolatban mind a jelenleg hatályos, mind pedig az 1952-es Pp. keretszabályokat tartalmaz, illetve tartalmazott. Az 1952-es Pp. 284. §-ának (3) bekezdése szerint házassági perben a bíróság köteles a házastársakat személyesen meghallgatni; a bíróság akként is rendelkezhet, hogy az egyik házastárs a másik meghallgatásánál ne legyen jelen. Az 1952-es Pp. 285. §-ának (1) bekezdése értelmében a bontóperben tartott első tárgyaláson a bíróság a személyesen megjelent feleket meghallgatja. Ha valamelyik házastárs cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt áll, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, továbbá ha a bíróság előtt való megjelenése más elháríthatatlan akadályba ütközik, a személyes meghallgatás nem kötelező. A felek bíróság általi személyes meghallgatásáról a Pp. 432. §-ának (6) bekezdése annyit mond, hogy a perfelvételi tárgyaláson a fél személyes megjelenése kötelező. A bíróság a perben a feleket köteles személyesen meghallgatni, kivéve, ha a fél ismeretlen helyen tartózkodik, vagy ha a meghallgatása elháríthatatlan akadályba ütközik. A Pp. 456. §-ának (1) bekezdése szerint házassági perben a fél személyes meghallgatása nem kötelező akkor sem, ha cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt áll. A Pp. 434. §-ának (3) bekezdése szerint a személyi állapotot érintő perekben, így a házassági perekben a bíróság az általa szükségesnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti.

A teljes körű bizonyításon alapuló házassági bontóperben a bizonyítás fő eszközei a tanúvallomások, a képfelvételek, a hangfelvételek, a kép- és hangfelvételek,³⁷¹ valamint az egyéb okiratok³⁷² azzal, hogy a tanúvallomás tekinthető talán a leggyakrabban igénybe vett bizonyítási eszköznek.

A tanúbizonyításra vonatkozóan úgy az 1952-es Pp. 286. §-ának (2) bekezdése, mint a Pp. 434. §-ának (4) bekezdése mindössze egy speciális szabályt tartalmazott, illetőleg tartalmaz, miszerint házassági perekben a tanú a tanúvallomást a Pp. 290. §-a (1)

[2002] i. m. 103- 104. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 21.

³⁷¹ Lásd GRÁD András: *Lesben álló bizonyítás – a titkos felvételek felhasználhatósága a bírósági eljárásban*. Családi Jog, 2016. 3., 25-31. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 22.

³⁷² Például a környezettanulmányok, a felek között folyamatban volt hatósági, különösen gyámhivatali, illetőleg más bírósági eljárások iratanyaga, egészségügyi dokumentáció és bankszámlakivonatok. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 22.

bekezdésének a) pontja alapján (hozzátartozói viszonyra hivatkozással), a tanúként meghallgatott orvos pedig a Pp. 290. §-a (1) bekezdésének c) pontja alapján (orvosi titokra hivatkozással) nem tagadhatja meg.

Azzal kapcsolatban, hogy a házaselet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben miért a tanúvallomás tekinthető talán a leggyakrabban igénybevett bizonyítási eszköznek, véleményem szerint magyarázatul szolgálhat, hogy az 1952-es Pp. 286. §-ának (1) bekezdése 1953. január 1-jétől egészen 1995. augusztus 28-ig nem tette lehetővé, hogy a bíróság házassági bontóperekben alkalmazza az 1952-es Pp. 163. §-ának (2) bekezdését, amelyre alapítottan a bíróság az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező vagy az egyik félnek az ellenfél által bírói felhívás ellenére kétségbe nem vont előadása folytán valónak fogadhatott el tényeket, ha azok tekintetében kételye nem merül fel. Ebből következően a bíróságnak több mint negyven évig még az egyező akaratnyilvánítás alapján folyó házassági bontóperekben is – sok esetben teljesen formális – tanúbizonyítást kellett lefolytatnia. Az 1952-es Pp. 286. §-ának (1) bekezdéséhez fűzött kommentár ezt a szabályt azzal magyarázta, hogy fontos érdek fűződik ahhoz, hogy a házassági perekben a házastársak összejártsága ne váljék lehetővé azáltal, hogy egyes jognyilatkozatukat a bíróság önmagukban, a per más adataitól függetlenül, illetőleg más bizonyítás megkísérlése nélkül is elfogadja,³⁷³ továbbá »a közérdek nyomatékosan megkívánja, hogy alaposan, minden részletben kiderüljön a házasfelek között felmerült valódi vagy vélt ellentét oka.«³⁷⁴

Az 1952-es Pp. VI. novellája megszüntette a felek rendelkezési jogaira vonatkozó korlátozásokat,³⁷⁵ és hatályon kívül helyezte az egyszerűbben bizonyítandó tények házassági bontóperekben való alkalmazását tiltó szabályt, ezért az 1952-es Pp. 286. §-a (1) bekezdésének 1995. augusztus 29-étől hatályos szövege értelmében a bíróság a házasság felbontásáról – akaratni egyetértés esetén – hangsúlyozandóan a felek

³⁷³ SZILBEREKY – NÉVAI (szerk.) [1975] *i.m.* 1334. Ezt a szabályt már akkor is többen vitatták, így Csiky Ottó is, aki szerint „az akaratni egyetértésen alapuló megegyezéssel bontás esetében az egyező előadásnak a bíróság voltaképpen – ha a kapcsolt igényekben is egyetértés van – csak akkor nem ad hitelt, ha annak tekintetében kételye merül fel.” Lásd CSIKY [1990] *i. m.* 217. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] *i. m.* 23.

³⁷⁴ A Legfelsőbb Bíróság BH1953.2.88. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] *i. m.* uo.

³⁷⁵ Lásd a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról címet viselő 1995. évi LX. törvény 24. §-ához fűzött indokolást. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] *i. m.* uo.

személyes meghallgatása után, de már tanúk meghallgatása nélkül is dönthetett volna,³⁷⁶ vagyis azokkal az igényekkel kapcsolatban, beleértve a házasság felbontását is, amelyekben a felek között nem volt vita, alkalmazhatta volna az 1952-es Pp. 163. §-ának (2) bekezdésében foglaltakat, s bizonyítást csak azokat a házasság felbontásához kapcsolat családjogi igényeket illetően kellett volna lefolytatnia, amelyekben vita volt a felek között. A joggyakorlatban az 1952-es Pp. 286. §-a (1) bekezdésének 1995-ben történt módosítása, és annak a Pp. 434. §-a (3) bekezdésébe változatlan tartalommal való áttemelése ugyanakkor nem igazán tudatosult. A bíróságok a felek házasesetének a megromlására vonatkozóan sok esetben még akkor is tanúbizonyítási indítvány előterjesztésére hívják fel a feleket, ha mindketten kérik a házasságuk felbontását, így abban nincs vita közöttük, hogy a házasesetük teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott, és közöttük például csak a gyermektartásdíj összege vagy a kapcsolattartás vitás.”³⁷⁷ Ez alól az az eset szokott kivételt jelenteni, ha a felek időközben mással párkapcsolatot létesítenek, és teljesen új, egymástól független életre rendelkeznek be – ez esetben a bíróság a házasság megromlásával kapcsolatban nem folytat le tanúbizonyítást.³⁷⁸

Kiemelést érdemel, hogy „a házaseset megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben meghallgatni indítványozott tanúk igen gyakran csak közvetett „hallomástanúk» vagy valamiféle „referenciatanúk»,³⁷⁹ akik nem arról számolnak be, amit ők személyesen, közvetlenül láttak, hallottak, tapasztaltak, hanem például arról, hogy valamelyik, esetleg mindkét házaspár panaszkodott nekik a házasságukban felmerült konfliktusokról, vagy azzal kapcsolatban tesznek előadást, hogy az egyik házaspár a tanúval hogyan viselkedett, viselkedik, illetőleg a házastárs milyen munkatárs, testvér, gyermek.”³⁸⁰ Álláspontom szerint ezek a tanúvallomások legfeljebb árnyalhatják, színesebbé tehetik a tényállást, de nem váltják ki a házasság megromlása

³⁷⁶ Lásd az 1952-es Pp. 286. §-ának (1) bekezdéséhez fűzött magyarázatot. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 24.

³⁷⁷ PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 20-24.

³⁷⁸ Lásd például a Pesti Központi Kerületi Bíróság P.101.709/2016/133. sz. eseti döntését.

³⁷⁹ Visontai-Szabó Katalin írja, hogy „az Amerikai Egyesült Államokban bevett szokás, hogy a szülői felügyelet rendezése iránti perekben a felek jellemreferenciát visznek a tárgyalásra.” VISONTAI-SZABÓ Katalin: *A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben*. Családi Jog 2015. 1., 34. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 24-25.

³⁸⁰ PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

folyamatának a kizárólag felek részletes személyes meghallgatásával megvalósítható vizsgálatát.

1.4. Kritikai észrevételek

A bíróság a házassági bontóperben fentebb felsorolt, relevánsnak tartott tények fennállásáról a felek személyes meghallgatása, valamint többnyire tanúvallomások, okirati bizonyítékok, valamint kép- és hangfelvételek útján győződik meg, de ismereteim szerint ez idáig még nem merült fel, hogy a házasság megromlásának okaként egy-több konkrét magatartás felekkel való megjelöltetése, velük a döntő ok és a házasság megromlásában „hibás fél” leszögeztetése helyett a „házasságbomlás” – családpszichológiai értelemben vett – folyamatának a komplex feltárására, és a házasságokkal együtt nem élő hozzátartozók, barátok, ismerősök tanúkenti meghallgatása helyett/mellett a felek – családpszichológiai és családszociológiai tudáson is alapuló – személyes meghallgatásával elsősorban annak a tisztázásra koncentráljon, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják a saját szerepüket, magatartásukat.

Lengyel Zsuzsanna a valóperes tárgyalások megfigyelése, illetve jegyzőkönyvek vizsgálata alapján megállapította, hogy „a peres felek gyakran nem is a tényleges okokat említik a bíróság előtt, hanem azokat, amelyeket a feltételezésük vagy jogi képviselőjük szerint a bíróság elfogad.”³⁸¹

Vélhetően ezért is hasonlítanak annyira egymásra a házassági bontóperes tényállásai és az abban hozott ítéletek indokolásai.

Lengyel Zsuzsanna szerint „a bíróságok által elfogadott bontó okok megjelölése helyett a feleknek arra lenne a legnagyobb szüksége, hogy tisztán lássák azokat a problémákat, tényezőket, amelyek a házasságuk felbontásához vezettek, mert ebben az esetben megnőne az esélyük a későbbi kapcsolataik körültekintőbb, átgondoltabb kiépítésére és megtartására.”³⁸²

³⁸¹ LENGYEL Zsuzsanna: *Miért válunk, mikén válunk?* In: SCHADT Mária (szerk.): *Családszociológia (szöveggyűjtemény)*. Comenius Bt., Pécs, 2000, 220.

³⁸² Uo.

Csiky Ottó szerint „dominánsan kötelességsértő magatartás állítása esetében is vizsgálni kellene a bíróságnak a házasság megromlásának *a folyamatát*, nem elégedhetne meg a tényállásban döntő, a domináns utolsó láncszem, a döntő ok leszögezésével.”³⁸³

Véleményem szerint a házassági bontóperekben eljáró bíróságoknak a házasság megromlása okaként egy-több konkrét magatartás felekkel való megjelöltetése, velük a döntő ok és a házasság megromlásában „hibás fél” leszögeztetése helyett a „házasságbomlás” folyamatának a feltárására, és a házastársakkal együtt nem élő hozzátartozók, barátok, ismerősök tanúkenti meghallgatása helyett/mellett a felek részletes személyes meghallgatásával annak a tisztázásra kellene koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják *a saját szerepüket, magatartásukat*.³⁸⁴

Ahhoz pedig, hogy a felek maguk is tisztán láthassák azokat a problémákat, tényezőket, amelyek a házasságuk megromlásához vezettek, a bíróságnak elsősorban a felek részletes személyes meghallgatása útján – amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – fel kellene tárnia a családi élekciklus szakaszait és mérföldköveit, vizsgálni kellene a házastársak családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a házasság „belső időbeosztását”, meg kellene néznie, hogy a családban hogyan hoztak döntéseket, hogyan alakult a pénzkezelés, a családon belüli munkamegosztás és a gyermek, adott esetben szülő, más hozzátartozó ellátása, az adott családnak milyen szabályai, szokásai és rítusai voltak, a családtagok hogyan kommunikáltak, kommunikálnak egymással.³⁸⁵

Ha elfogadjuk, hogy a „házasságbomlás” egy folyamat, amelyben nem lineáris, hanem cirkuláris okság érvényesül, amelyben a felek magatartásai, mulasztásai „egymást okozzák”, és azok együttesen vezetnek a házasság megromlásához, akkor kérdés, hogy helyes-e a házasság felbontása során az egyik fél felróhatóságról vagy meghatározóbb közrehatásról beszélni, egyáltalán: helyes-e a felektől a házasság megromlásának okaként egy-több konkrét magatartás és/vagy mulasztás megjelölését megkövetelni? Ha az erről való gondolkodásba beemeljük a családszociológiai, családpszichológiai és

³⁸³ BENCZE LÁSZLÓNÉ – CSÁNITZNÉ CSIKY – CSIKY [1999] *i. m.* 76.

³⁸⁴ PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] *i. m.* 37.

³⁸⁵ PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”*. Szakdolgozat. [2022] *i. m.* uo.

családterápiás tudásunkat, akkor ezekre a kérdésekre véleményem szerint nemmel szükséges felelni.

Véleményem szerint ha bontó okokban és lineáris okságban gondolkodunk, akkor mindemellett, hogy figyelmen kívül hagyjuk a családdal mint rendszerrel és a „házasságbomlás” folyamatával kapcsolatos, az értekezésben korábban részletezett családpszichológiai és családterápiás megállapításokat, mélyebben talán bele sem gondolva, ezeket a kiragadott okokat még a házasság felbontásához kapcsolt igények rendezésénél, így a szülői felügyelet gyakorlásáról és a kapcsolattartásról, valamint a házastársi közös lakás használatáról való döntésnél és a házastársi tartásnál is főszerephez juttatjuk.

2. A családjogi felróhatóság a szülői felügyelet gyakorlásáról és a kapcsolattartásról való döntésnél

A vétkességi bontójog továbbélése és a családjogi felróhatóság nemcsak a házasság megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott ítéletek házasság megromlását vizsgáló megállapításaival kapcsolatban, hanem a szülői felügyelet gyakorlásáról és a kapcsolattartás szabályozásáról szóló határozatokban is tetten érhető. Az értekezésnek ez a része ilyen legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai határozatokat elemez.

2.1. A szülői felügyelet jogi szabályozásának evolúciója³⁸⁶

A XX. század első feléig a gyermek szülőkhöz való viszonyát az atyai/apai hatalom köre foglalta magába,³⁸⁷ amely „inkább az atyának háznépe feletti uralmát biztosító,

³⁸⁶ Az értekezésnek ez a része Diószeginé Szolyák Elvira: A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben című szakdolgozat és a kutatásom során korábban publikált cikkem alapulvételével készült. Lásd DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar jogpszichológiai szakjogász képzés. Miskolc, 2022. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/39620/37103.pdf> (2023. március 15.) és PÁL Szilvia: *A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben, avagy „filmben ülés és szótolás”*. Családi Jog, 2015. 1., 16-23.

³⁸⁷ KATONA Mór: *A mai érvényű magyar magánjog vezérfonala*. Stampfel Károly Kiadása, Pozsony-Budapest, 1899, 202. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 3.

mint a gyermek oltalmát szolgáló intézmény volt.”³⁸⁸ Az atyai/apai hatalom elnevezést – a közös gyermek gondozása és érdekvédelme terén a házastársak közötti különbségtétel felszámolását³⁸⁹ és az anyai jogállás háttérbe szorításának az enyhítését is célul tűző³⁹⁰ – a magyar kormány egyes személyi és családi jogi rendelkezésekről szóló 1945. évi 10.470. M. E sz. rendelete változtatta szülői hatalomra azzal, hogy azt lényegében továbbra is hatalomként fogta fel és a szülői pozícióban továbbra is csak a szülőket, elsődlegesen is az apát megillető jogokat látott.³⁹¹

A szülők – a miniszteri indokolás szerint a férfiak és a nők³⁹² – közötti egyenlő helyzet megteremtése felé vezető út újabb állomását a Csjt. megalkotása jelentette, amelyben a szülői hatalmat szülői felügyeletre cserélték. A jogalkotó ezzel a terminológia-váltással már azt is kifejezésre akarta juttatni, hogy a szülők és a gyermekek közötti viszony nem hatalmi viszony, hanem az idősebb, tapasztaltabb, rendszerint nagyobb személyi és anyagi erővel (keresettel) rendelkező rokonok – a szülők – viszonya a fiatalabb, gyengébb, a saját erejéből még rendszerint megélni nem tudó legközelebbi hozzátartozójához, a gyermekhez.³⁹³ Arra azonban, hogy a Csjt. kodifikátorai a szülőség, a szülő-gyermek közötti jogviszony leírására miért a felügyelet kifejezést választották, a Csjt. miniszteri indokolása nem ad választ. A fogalomválasztás legvalószínűbb indokának a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk (a továbbiakban: Gyt.) 10. §-ának szóhasználatához való visszatérés tűnik; e szerint ugyanis a kiskorúak személye fölötti felügyeletet a szülők gyakorolják. A Gyt. nem határozta meg közelebről, hogy a felügyelet pontosan mit jelent. A korabeli jogértelmezés felügyelet alatt a szülő gondviselési-nevelési jogából fakadó szülői kötelességet értette,³⁹⁴ amelynek tartalmába a gyermek keresztnévének a megválasztását, a gondviselést, a nevelést és a kiképzést sorolták.³⁹⁵

³⁸⁸ CSORNA Kálmán: *Rokonság – A szülők és gyermekek közti jogviszony*. In: SZLADITS (szerk.) [1940] i. m. 334. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 4.

³⁸⁹ SZLADITS (szerk.) [1940] i. m. 335. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

³⁹⁰ PAP [1982] i. m. 307. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

³⁹¹ PAP [1982] i. m. 308. és PETRIK Ferenc: *A szülői felügyelet*. In: SZIGLIGETI – BACSÓ (szerk.) [1971] i. m. II. kötet 875. Lásd még NIZSALOVSKY Endre: *Magyar családi jog*. MEFESZ Jogász Kör Kiadása, Budapest, 1949, 281-286. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

³⁹² Lásd a Csjt. VIII. fejezetéhez fűzött miniszteri indokolást.

³⁹³ RÁDY Géza: *A szülői felügyelet*. In: BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI (szerk.) [1955] i. m. 267.

³⁹⁴ SZLADITS (szerk.) [1940] i. m. 337.

³⁹⁵ „Ehhez képest a szülő köteles gyermekét magánál tartani, lakó- vagy tartózkodási helyét kijelölni, a kiskorú testi épségének fenntartása felett szigorúan őrködni s betegség esetében gyógyíttatni (...),

Ha koponyakalitkánkban összezárjuk a kötelesség-központú szülői felügyelet-felfogást a nem házasságból származó gyermek tartásra való jogosultságát elismerő, majd az apaság bírói kutatását megengedő szemlélettel – azaz a házasságon kívül született gyermekkel szembeni diszkrimináció elévülésével³⁹⁶ –, akkor abból már körvonalazódni látszik egy, a gyermeket is észrevevő felfogás, amelynek jogszabályi visszatükröződése a Csjt. 71. §-ának (1) bekezdésében írt azon rendelkezés, miszerint a szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolni.

A Csjt. 1953. január 1-től 1974. június 30-ig hatályos 76. §-ának (1) bekezdése értelmében a gyermek elhelyezése kérdésében – a szülők megegyezésének hiányában – a bíróság döntött. Ilyen esetben a hatodik életévét betöltött fiúgyermeket rendszerint apjánál, a leánygyermeket és a hatodik életévét be nem töltött fiúgyermeket pedig rendszerint anyjánál kellett elhelyezni. A gyermek érdekében azonban ettől a szabálytól el lehetett térni, sőt a gyermeket máshol is el lehetett helyezni.

Az indokolása szerint nyilvánvaló, hogy a serdülő korban lévő fiúgyermek nevelése inkább apai irányítást, míg a kisebb korú gyermekek és a leányok nevelése – alkati és érzelmi sajátosságaikra figyelemmel – inkább anyai nevelést kíván meg; feltéve mindkét esetben, hogy az apa, illetőleg az anya a gyermek testi, szellemi és erkölcsi nevelésére nem alkalmatlan.³⁹⁷

A Csjt. hatálybalépését követő bírói gyakorlat a szülő-gyermek viszonyt továbbra is inkább hatalmira emlékeztető nevelési jogviszonyként fogta föl,³⁹⁸ a gyermekért való tulajdonképpen szülői felelősséget pedig a családdal szembeni felelőtlenség ellenpólusán helyezte el, ahol a gyermek érdeke helyett a „család egységét” megbontó magatartást³⁹⁹ vizsgálta – utóbbi lényegében el is döntötte a gyermekelhelyezés

gyermek tehetőségének, hajlamainak és vagyoni viszonyainak megfelelő módon a gyermek testi, szellemi és erkölcsi neveléséről és kiképezetéséről olyként gondoskodni, hogy a gyermek munka- és keresőképessé váljék.” SZLADITS (szerk.) [1940] i. m. 336.

³⁹⁶ NIZSALOVSKY Endre: *A nem házasságból született gyermek jogállásának újabb fejleményei.* Állam- és Jogtudomány, 1968. XI. 2., 318-329. Hivatkozza CSIKY Ottó: *A gyermek családi jogállása.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, 103-104.; vö. NIZSALOVSKY [1963] i. m. 255.

³⁹⁷ PETRIK Ferenc: *Szülői gondviselés.* In SZIGLIGETI (szerk.) [1971] i. m. II. kötet 914.; vö. NIZSALOVSKY [1949] i. m. 266.; CSIKY Ottó – SIMOR Antal: *A családjogi tartási kötelezettség, gyermekelhelyezés.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962, 231-233.; PAP [1982] i. m. 335.; PETRIK Ferenc: *A szülői felügyelet és a kiskorúakról való állami gondoskodás.* In: PETRIK Ferenc (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata.* Második kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 254.; BENCZE LÁSZLÓNÉ: *Gyermekelhelyezés, gyermektartás.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1998, 37.

³⁹⁸ PETRIK Ferenc: *A szülői felügyelet.* In: SZIGLIGETI (szerk.) [1971] i. m. II. kötet 869. Hivatkozta: DIÓSEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben.* Szakdolgozat. [2022] i. m. 5.

³⁹⁹ Vö. PETRIK Ferenc: *A szülői felügyelet és a kiskorúakról való állami gondoskodás.* In: PETRIK (szerk.) [1988] i. m. II. kötet 248. Lásd továbbá a Legfelsőbb Bíróság 17. sz. irányelve I. pontjában

kérdését. Ez a szemlélet a Ht. 95. §-ában gyökerezhet, miszerint a bíró a házasságot felbontó ítéletben a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől is határozott. Ha a szülők másként nem egyeztek meg, a gyermekek hét éves életkorukig anyjuknál maradtak, ezen életkoron túl a nem vétkes szülőnek, ha mind a két szülő vétkesnek nyilvánított, a fiúk atyjuknak, a leányok anyjuknak gondviselésére bízattak. A bíró azonban a szülők vétkességének és egyéb személyes körülményeinek figyelembevételével a gyermekek nyilvánvaló érdekében a szülők egyezségétől és a fentebbi szabályoktól eltérőleg is intézkedhetett, sőt a gyermekeket harmadik személy gondviselésére is bízhatta. A közös gyermekek tartása és nevelése költségeit mindkét szülő jövedelme arányában volt köteles fedezni, ha arra a gyermekek vagyonának jövedelme elégtelennek bizonyult. Veszély esetén mind a bíróság, mind a gyámhatóság elrendelhetette a gyermekek számára megszabott tartás biztosítását.

A Ht. 96. §-a szerint, ha a bíró a perben kiderített ténykörülmenyeket nem találta elegendőnek arra, hogy a gyermekek elhelyezése és tartása felől határozzon, akkor az erre vonatkozó rendelkezést mellőzte és a per befejeztével az ügyiratokat intézkedés végett áttette a gyámhatósághoz.

A Legfelsőbb Bíróság BH1959.4. sz. határozata a gyermek elhelyezésének az eldöntésénél a kor és a nem szerinti hovatarozás jelentőségét emelte ki.

Ennek az értelmezésnek a következményeként a bíróságok a Csjt. hatálybalépését követő időszakban – a törvényi szabályozást lényegében mechanikusan alkalmazva – általában olyan döntéseket hoztak, amelyekben a kort és a nemi hovatarozást tekintették a gyermekelhelyezés legfőbb szempontjának.

A Legfelsőbb Bíróság – felismerve e gyakorlat helytelenségét – a P.törv.21.302/1960. sz. ügyben hozott határozatában kimondta, hogy a Csjt. 76. §-át nem lehet a törvény egyéb rendelkezéseitől elvonatkoztatva alkalmazni, hanem a Csjt. célját meghatározó 1. §-ának szem előtt tartásával és különösen a törvény 75. §-ával összhangban kell eldönteni azt a kérdést, hogy a gyermek érdeke milyen elhelyezést kíván. A Csjt. 76. §-a, amikor általános elveket állít fel a gyermek neme és kora szerint irányadó elhelyezésre, azt is kimondja, hogy a gyermek érdekében ettől a szabálytól el lehet térni. Az említett szabályozások helyes, egységes logikai szemléletében arra a következtetésre kell jutni, hogy a gyermek elhelyezésének kérdésénél a döntő szempont kizárólag a gyermek érdeke, tehát ott kell elhelyezni a gyermeket, ahol olyan gondozást és nevelést

írtakat. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. uo.

kap, amelynek segítségével a Csjt. 75. §-ának (1) bekezdésében megszabott cél elérhető. Ilyen nevelés mellett lehet remélni, hogy a gyermek is meg tud felelni azoknak a követelményeknek, melyeket a Csjt. 75. §-ának (2) bekezdése a gyermek kötelességévé tesz. A gyermek érdekének általános körén belül lehet figyelembe venni a gyermek nemét és korát mint egy-egy, az elhelyezésnél irányadó tényezőt, a kiemelkedő szempont azonban a gyermek elhelyezése kérdésében való döntésnél mindig az, vajon hol kapja meg a gyermek azt a nevelést, amelynek irányelveit a Csjt. 75. §-a adja meg.⁴⁰⁰

Csiky Ottó már ekkor, az 1960-es években felismerte, hogy a bíróságoknak a gyermek elhelyezése során egyedül a gyermek érdekét kell szem előtt tartaniuk. Csak kisegítő, de nem fő szempont, hogy a gyermek hány éves vagy milyen nemű. „A gyermeket pedig az a szülő kell, hogy megkapja, aki a legtöbb áldozatot hozza érte, őt a legbecsületesebben, a legtöbb szeretettel képes nevelni. A mérce csupán az emberség lehet; az önzéssel, az ösztönösséggel, vagy éppen a lelkiismeretlen, felelőtlen életvitellel szemben. S ha valamilyen emberi tulajdonság fejlesztése közügy, akkor ez igazán közügy.”⁴⁰¹

Ilyen előzmények és értelmezési utak bejárása után született meg a Legfelsőbb Bíróság XXI. sz. Polgári Elvi Döntése, amely a gyermekelhelyezés legtöbb kérdését felölelve iránymutatást adott a bíróságok számára,⁴⁰² majd ez az értelmezés 1974-re normatetté is öltött.

A Csjt. 1974. július 1-jétől 2013. március 14-ig hatályos 76. §-a (1) bekezdésének negyedik és ötödik mondatai értelmében a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezte el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosítva volt. Ha a szülőnél történő elhelyezése a gyermek érdekeit veszélyeztetette, a bíróság a gyermek érdekében őt máshol is elhelyezhette.

A Csjt. 72/A. §-át 2014. március 15-től felváltó – a gyermekelhelyezés terminológiát kizárólag a harmadik személynél történő elhelyezésre fenntartó és arra korlátozó, azt a szülők vonatkozásában a szülői felügyelet gyakorlásának bírósági rendezésére cserélő, az abban foglaltakat ugyanakkor jelentősebb tartalmi változtatás nélkül átemelő⁴⁰³ – Ptk. 4:167. §-ának (2) bekezdése alapján a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése

⁴⁰⁰ CSIKI – SIMOR [1962] *i. m.* 232-233.

⁴⁰¹ CSIKY [1965] *i. m.* 182. Hivatkozva: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben.* Szakdolgozat. [2022] *i. m.* 6.

⁴⁰² A Legfelsőbb Bíróság BH1961.3. sz. határozata.

⁴⁰³ MAKAI Katalin: *A szülői felügyelet.* In: KÖRÖS (szerk.) [2013] *i. m.* 261.

során a bíróság továbbra is azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbben.⁴⁰⁴

2.2. A szülői felügyelet bíróság általi rendezésének joggyakorlata

A szülői felügyelet rendezése során figyelembe veendő – a döntés vezérfonalát, a gyermek legjobb/legfőbb érdekét bizonyítandó tényekre szétszálazó – szempontokról, a gyakorlatban objektívnek, illetőleg szubjektívnek nevezett feltételekről,⁴⁰⁵ valamint az igénybe vehető bizonyítási eszközökről a Legfelsőbb Bíróság – az időközben bekövetkezett, a gyermekelhelyezést érintő koncepcionális és szemléletbeli változások miatt a 24. sz. irányelvvel módosított – 17. sz. irányelve ad iránymutatást.⁴⁰⁶

A 17. sz. irányelv III. pontja szerint a bíróságnak gondosan vizsgálnia kell, hogy a szülőket az egyéniségük, életmódjuk, erkölcsi tulajdonságaik alkalmassá teszik-e a gyermek nevelésére. Figyelembe kell vennie a gyermekhez való ragaszkodás őszinteségét, a gyermeknek a szülő iránt táplált érzelmeit, a gyermeknek az egyik vagy

⁴⁰⁴ Az 1990-es évek végétől, a 2000-es évek elejétől kezdődően ugyan időről-időre felmerült a szülői felügyelet kifejezés szülői felelősségre változtatásának a gondolata azzal az indokkal, hogy „utóbbi kifejezés jobban tükrözi a két szülő közötti és a gyermekekkel szembeni egyenlőség alapján gyermekek nevelését, törvényes képviselőt, ellátását”, a Ptk. a „fontolva haladás” jegyében megmaradt a szülői felügyelet elnevezésénél. Lásd NAGY Gábor – SZABÓ Győző: *Emberi Jogi Füzetek*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999. 3. 1-5. In: CSIKY Ottó – FILÓ Erika: *Magyar családjog*. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003, 248.; FILÓ Erika: *Gyermekek jogok és a szülői felügyelet*. In: FILÓ Erika (szerk.): *Emlékkönyv Pap Tibor professzor halálának 25. évfordulójára*. PTE AJK, Pécs, 2002, 62-64.; WEISS Emilia: *Néhány kérdés a készülő Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyve Konceptiója köréből*. In: GYEKICZKY (szerk.) [2005] i. m. 33.; Kőrös András szerint a felügyeletnél jobban a szülő-gyermek kapcsolat, a szülő-gyermek jogviszony, a szülői gondviselés, illetve a szülői felelősség sem fejezi ki azt, ami a szülőkre e minőségükben a gyermekükkel szemben hárul: az a gondoskodás, illetve ellenőrzés, amellyel felügyelnek valakire; a családjogi kodifikációs folyamatban ezért végül elvetették a szülői felügyelet szülői felelősségre történő változtatásának a gondolatát. Lásd KÖRÖS András: „Fontolva haladás” – az új Ptk. családjogi Könyve 6. Rész: *A szülői felügyelet I. és II. fejezet*. Családi Jog, 2006. 3., 1-8.

⁴⁰⁵ Lásd BARZÓ [2017] i. m. 417-423.; VISONTAI-SZABÓ Katalin [2015] i. m.; PÁL Szilvia: *A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben, avagy „filmben ülés és szótolás”*. Családi Jog, 2015. 1., 16-23.; BENCZE LÁSZLÓNÉ: *A szülői felügyelet és a gyermekvédelmi gondoskodás*. In: KÖRÖS András (szerk.): *A családjog kézikönyve II.* kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007, 653.; SÁRI PÉTERNÉ VASS Margit: *Szülői felügyelet és a kiskorúakról való állami gondoskodás*. In: SÁRI PÉTERNÉ VASS (szerk.) [2002] i. m. 947-952.; BENCZE LÁSZLÓNÉ [1998] i. m. 41.; PETRIK Ferenc: *A szülői felügyelet és a kiskorúakról való állami gondoskodás*. In: PETRIK Ferenc (szerk.) [1988] i. m. II. kötet 248-267.; CSIKY – SIMOR [1962] i. m. 248-267.

⁴⁰⁶ A Kúria 1/2014. sz. PJE határozata az új Ptk. eltérő rendelkezése miatt ugyan nem tartja irányadónak a 17. sz. irányelvet, azonban az új Ptk. kommentárja szerint „a benne foglaltak túlnyomó része megfelelően alkalmazandó lehet akkor is, amikor a bíróság a szülői felügyeleti jogok gyakorlásáról határoz.” MAKAI Katalin: *A szülői felügyelet*. In: KÖRÖS (szerk.) [2013] i. m. 262. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben, avagy „filmben ülés és szótolás”*. [2015] i. m. 18. és DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 6-7.

másik szülőhöz való kötődését, a szülő nevelési képességét, az iskoláztatási lehetőségeket. Vizsgálni kell továbbá a felek anyagi és lakáshelyzetének alakulását, azt, hogy a gyermek tartása, gondozása, egészségügyi ellátottsága melyik szülő környezetében van jobban biztosítva.

A döntéshez értékes adatokat szolgáltatathat a környezettanulmány, a bölcsőde, óvoda, iskola véleménye, megfelelő esetekben a pszichológiai szakvélemény. Ennek beszerzése különösen akkor indokolt, ha a kellő alapossággal felderített tényállás alapján – az eset sajátos körülményeire, a gyermek egyénisége, érzésvilága, a családban kialakult légkör stb. is figyelemmel – várható, hogy a pszichológiai szakvélemény elősegíti a gyermek érdekét szolgáló helyes döntést.

Az 1952-es Pp. hatálya alatt a gyermekelhelyezési, illetőleg a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben eljáró bíróságok – a tárgyalás-előkészítés jegyében a hivatalbóli bizonyítás lehetőségével élve – legtöbbször már az első tárgyalás előtt gondoskodtak a környezettanulmány, illetőleg a jövedelemigazolások beszerzéséről, így az objektív elemek: a felek anyagi- és lakáshelyzete tulajdonképpen már a – fő szabály szerint az első tárgyaláson megvalósuló – részletes személyes meghallgatás előtt bizonyítást nyerhettek.

A bíróság a szülők – többnyire az első tárgyaláson fogatosított – személyes meghallgatása által elsősorban a szülők egymással szembeni viselkedését, együttműködési készségét, a gyermekük fejlődése, óvodai, iskolai munkája és jövőbeli sorsa iránti érdeklődését térképezte fel.⁴⁰⁷

A szülők személyes meghallgatása után „következett a gyermek tanulmányi munkáját/játék közbeni magatartását, közösségen belüli viselkedését, mozgását, beszédképességét, beszédfejlettségét, érzelmi, akarati életét, figyelmét, értelmi képességét és gondolkodását bemutató részletes pedagógiai jellemzés beszerzése. Ezt követte a gyermek egészségi állapotáról, testi fejlettségéről, gondozottságáról, valamint betegsége esetén az egészségügyi szolgáltatót felkereső szülő személyéről is információt adó védőnői, illetőleg gyermekorvosi vélemény akár bizonyítási indítványra, akár hivatalból történő beszerzése, majd mindezek ismeretében ezután jött a – jellemzően a felek indítványára, ritkábban hivatalból – igazságügyi pszichológus és szükség esetén igazságügyi pszichiáter szakértő kirendelése.

⁴⁰⁷ Lásd például a Kúria Pfv.II.21.898/2018/12. sz. határozatát.

A gyermek pedagógusaihoz intézett, valamint szakértőknek feltett kérdések a bizonyításra szoruló releváns szubjektív elemek visszatükröződései.”⁴⁰⁸

„Igazságügyi pszichológus szakértő által megválaszolendő, a szülőkre és a gyermekekre egyaránt vonatkozó szakkérdés, hogy milyen személyiségűnek tekinthetőek, milyen az érzelmi, indulati életük, kötődéseik, érzelmi kapcsolatrendszerük, konfliktuskezelő és megküzdési képességük, hogyan kezelték/kezelik a házastársi konfliktusaik által keletkezett érzelmi traumájukat, illetve a különélésük óta eltelt időben mennyire volt sikeres a házassági életközösségük megszűnésének a feldolgozása.

Speciálisan a gyermekekre vonatkozó további szakkérdés, hogy milyen viselkedésmintagyűjteménnyel rendelkezik, az elköltözött szülőről milyen képet (milyen anya- és apaképet) őriz magában, az milyen érzelmi utak mentén alakult ki benne, hogyan dolgozta fel a szülei házasság felbontásához vezető konfliktusait, az akkori érzelmi állapota kihat-e az aktuális személyközi kapcsolataira, valamint a szüleikhez való érzelmi viszonyulására.”⁴⁰⁹

Ismert olyan bírói gyakorlat is, amely a kapcsolattartás pert megelőző, illetőleg per alatti működését, elsősorban annak minőségét is bizonyításra szoruló releváns tényként kezelte, és arról a feleket előzetesen tájékoztatta. Emellett, ha pszichológus szakértői bizonyításra került sor, akkor a kirendelt szakértőhöz intézett kérdések körébe vonta a kapcsolattartás lélektani szempontú, kifejezetten a gyermekekre fókuszáló vizsgálatát is.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ PÁL Szilvia: *A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben, avagy „filmben ülés és szótolás”*. [2015] i. m. 18-19. és DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 7-8. Megjegyzésre érdemes lehet, hogy 1950-től 1962-ig lélektani vizsgálat alapján a Magyar Tudományos Akadémia Gyermeklélektani Intézete adott javaslatot a korabeli szóhasználat szerint: „válási árvák” elhelyezésének és az elvált szülőféllel való találkozásának a kérdésében. E 12 év tapasztalatait dolgozza fel és összegzi LANTOSYNÉ DABAS Erzsébet: *A felbomló család gyermeke*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

⁴⁰⁹ DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 9.

⁴¹⁰ A Debreceni Járásbíróság 3.P.24.318/2013/34. sz. határozata szerint „a pszichológus szakértőnek e körben feltehető kérdés lehet például az, hogy a peres felek gyermekének van-e kialakult elképzelése arra vonatkozóan, hogy ő hol látja a helyét a család megváltozott szerkezetében, el tudja-e képzelni, hogy a szüleivel és a tágabb családjával milyen kapcsolatot alakítson ki, és mindezek a gondolatai összhangban állnak-e az életkorából adódó érzelmi és értelmi fejlettségével. A Debreceni Járásbíróság fentebb idézett határozata szerint értékes információk nyerhetőek továbbá az olyan kérdésekre adott válaszokból is, hogy a peres felek a volt partnerről való leválás mint lélektani problémamegoldás útján hol tartanak, ennek a problémának a kezelését áttették-e »más útra« (a családi kapcsolatok útjára), mennyire képesek a családi rendszerük válságának a kreatív megoldására, továbbá, hogy a peres felek gyermeke milyen megküzdési stratégiákkal rendelkeznek és azok milyen színvonalúak, kapott-e a szüleitől számára érthető és elfogadható magyarázatot a családban történt változásokra.” Hivatkozva: PÁL Szilvia: *A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben, avagy „filmben ülés és szótolás”*. [2015] i. m. 23.

Igazságügyi gyermek- és ifjúságpszichiáter szakértő által megválaszolendő, a szülőkre vonatkozó szakkérdés,⁴¹¹ hogy milyen a nevelési alkalmasságuk, illetőleg milyen a képességük és kompetenciájuk a gyermek fejlesztésére, milyen a szülő-gyermek kapcsolat kontinuitása és stabilitása.⁴¹²

Pszichiáter szakértői kompetenciakörbe tartozó szakkérdés, hogy a szülők oldalán megállapítható-e olyan jellegű függőség, amely a társaskapcsolataikra és problémamegoldó képességükre is kihatással van. A gyermekre vonatkozó szakkérdés, hogy milyen a gyermek fejlődési és pszichoszociális érettségi szintje, kötődésének a minősége, emocionális megterheltsége, vannak-e ennek fenyegető következményei (hibás irányú fejlődés stb.), tapasztalható-e befolyásolás a gyermek irányába a szülők részéről.⁴¹³

A Pp.-ben a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti per mikénti lefolyása, lefolytatása, a per struktúrája alapvetően nem változott: a bíróság egy szülői felügyelet rendezése iránti perben akár bizonyítási indítvány nélkül, hivatalból is foganatosítható bizonyítási eljárása során továbbra is azt vizsgálja, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbbben. A hivatkozott szempontok mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a szülők együttműködési készségének az értékelése,⁴¹⁴ valamint a gyermek véleménye.

Napjaink bírói gyakorlatát ezekben a perekben is élénken foglalkoztató kérdés a gyermek bíróság általi meghallgatása.⁴¹⁵ Ismert olyan álláspont, amely a gyermek pszichológus szakértő általi, közvetett meghallgatását részesíti előnyben, de van olyan álláspont is, amelyik a bíró általi közvetlen gyermek-meghallgatás mellett teszi le a voksát. Van olyan felfogás, amely mindkettőt alkalmazza egymás mellett, de az utóbbi időben megjelent még egy olyan álláspont, értelmezés is, amelynek követője a gyermeket közvetlenül hallgatja meg ugyan, de a meghallgatáson jelen van egy gyermekpszichológus is.⁴¹⁶

⁴¹¹ VETRÓ Ágnes: *Igazságügyi szakértés a gyermek és ifjúságpszichiátriában*. http://gyip.szote.u-szeged.hu/hefop/szakorvosj_kep/104.pdf (2023. március 16.) Hivatkozta: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. [2022] i. m.9. Lásd még SÓFI Gyula – FODOR Miklós: *Igazságügyi gyermekpszichiátria*. Oriold és Társai Kft., Budapest, 2014, 30-33..

⁴¹² Hivatkozta: DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 9-10.

⁴¹³ Hivatkozta DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben*. Szakdolgozat. [2022] i. m. 10.

⁴¹⁴ Lásd a Kúria Pfv.II.21.582/2019/4. és Pfv.II.21.389/2019/7. sz. határozatát.

⁴¹⁵ A gyermek meghallgatásáról lásd bővebben a 14. lábjegyzetben felsorolt műveket.

⁴¹⁶ A Debreceni Járásbíróságon Diószeginé Szolyák Elvira bíró által követett gyakorlat.

Véleményem szerint a szülői felügyelet és a kapcsolattartás kérdésében akkor hozható megalapozott döntés, ha a bíróság a szülőket és a gyermekeket is meghallgatja. A közvetlen, ugyanakkor a szakszerűséget is szem előtt tartó, ezért gyermekpszichológus szakember vagy igazságügyi pszichológus szakértő jelenlétében zajló gyermek-meghallgatás mellett szóló lehangsúlyosabb érvnek a közvetlenséget tartom. A közvetlenség a bíróság számára két okból is fontos: egyrészt nincs az a részletgazdag szakvélemény, amely kiválthatna egy felkészült és kíváncsi bíró általi, részletes személyes meghallgatást, másrészt az ügyfél nyilvánvalóan jobban el tudja fogadni a bíróság döntését, ha úgy érzi, meghallgatták őt, elmondhatta és megkérdézhette azt, amit az ügyvel kapcsolatban el akart mondani, illetve meg akart kérdezni. Egy gyermek esetében ezt különösen fontosnak tartom.

2.3. A családjogi felróhatóság vizsgálata a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben

A bírói gyakorlatban a házasság megromlását előidézőnek tartott magatartások szerepet kapnak a szülői felügyelet gyakorlásának a rendezésénél is, amelynek a szemléltetésére a következő eseti döntések hívhatók fel.

➤ A szülő agresszív magatartása

A tényállás szerint a felek házassága kezdettől fogva kiegyensúlyozatlan volt; az alperesi férj sok esetben tetteleg bántalmazta a felperesi feleséget, aminek következtében a felperes két alkalommal kórházi kezelésre szorult.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴¹⁷ a házasság az alperes agresszív magatartása miatt romlott meg, ez eredményezte a felperes elhidegülését és későbbi elkülönülését. Az alperes durvaságát részbeni beismerése és az orvosi adatok kellően alátámasztották, míg a felperes házasságon kívüli kapcsolatára nem merült fel adat. A gyermek a szüleihez egyformán kötődik, róla a felperes a különélés óta gondoskodik. A felperes alkalmasabb a gyermek nevelésére, ezért a felperesnél történő elhelyezése megfelelőbben biztosítja a gyermek érdekét. A Legfelsőbb Bíróság a nevelési alkalmassággal összefüggésben kiemelte, hogy az alperesnek a felperessel szembeni

⁴¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.121/1994/4. sz. határozata.

kirívóan agresszív magatartása a serdülőkorú fiúgyermek előtt a nevelési alkalmasságot lerontó negatív példa.

➤ Hűségértés

A tényállás szerint a felek házassága elsősorban ellentétes személyiségük és a közöttük lévő anyagi természetű viták miatt romlott meg. Életközösségük úgy szűnt meg, hogy a felperesi feleség bejelentette: végig kívánja gondolni a tíz éves házasságukat. A felperes ebben az időszakban már közelebbi kapcsolatban állt a későbbi élettársával. A felek kapcsolata ezt követően elmérgesedett, nem tudtak megállapodni abban, hogy a gyermekekkel melyikük, mikor lehet együtt, ki vigye őket a különböző programokra. A felperesi feleség több alkalommal úgy vitte el hétvégére a gyermekeket, hogy az alperesi férj nem tudta, hogy hol tartózkodnak, illetve esetenként meggyőződött arról, hogy a felperes a gyermekeket rokonainál, ismerőseinél helyezte el, míg ő az élettársával csinált programot. A gyermekkel kapcsolatos viták, nézeteltérések több esetben tettelegességgig fajultak, amelyről a felek kölcsönösen láttelepet vetettek fel, illetve fel is jelentették egymást. A felperes a gyermekekkel az egyik ismerőse tulajdonát képező ingatlanba költözött, állítása szerint annak érdekében, hogy az alperessel elfajuló viták, tettelegességek ne a gyermekek előtt történjenek. A gyámhivatal a gyermekeket védelembe vette, majd őket a bíróság ideiglenes intézkedéssel az alperesi apánál helyezte el. Ennek hatására a felperesi anya visszaköltözött a felek közös tulajdonát képező ingatlanba.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴¹⁸ a családi kötelék felbomlásában egyértelműen közrejátszott a felperesi feleség házasságon kívüli kapcsolata, azonban ez a gyermekelhelyezésnél irányadó szempontok közül csak egy tényező. Az alperes az elsőfokú bíróság határozata folytán magát előnyös helyzetben tudva, helyzetével visszaélve a felperes kizorítására törekedett. A gyermekekkel elköltözött a megszokott környezetükből, ezzel elszakította őket édesanyjuk közelségétől is. Ezt az alperes annak ellenére tette meg, hogy tudott arról: a szülők válása miatt egyébként is válságban lévő kislányokat mennyire megviselte, amikor a felperes költöztette el őket a biztonságot jelentő családi otthonból. A határozat indokolása kiemelte, hogy a felperes az alperessel

⁴¹⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.234/2007/5. sz. határozata.

és a gyermekekkel jelenleg életvitelszerűen az utolsó közös lakásban lakik, így más személlyel élettársi kapcsolata fennállása nem valószínűsíthető.

A következő ügy tényállása szerint a felek házasságának a megromlásához az vezetett, hogy amikor az alperesi feleség beteg lett, akkor sérelmezte, hogy a felperesi férj nem támogatta őt és más nőkkel létesített kapcsolatot. A felperesi férj nem vitatta, hogy az ő elhatározásából szakadt meg a házastársi kapcsolatuk, azonban azt állította, hogy az alperes betegségének időszakában több éven keresztül kitartott a felesége mellett, minden segítséget biztosított számára és nem volt hűtlen hozzá. Az alperes sérelmezte, hogy a házasságukat felbontó és a közös gyermeküket nála elhelyező ítélet nem emeli ki a felperes házassági hűséget sértő magatartását.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴¹⁹ a magyar családjog az úgynevezett feldúltsági elvet követve azt teszi a házassági bontóperbeni vizsgálat tárgyává, hogy a felek házassága teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott-e, nem pedig azt, hogy melyik házastárs „vétkes” magatartása vezetett a házasság megromlásához. Az eljáró bíróságok ezen jogelv mentén helyesen jutottak arra a következtetésre, hogy a felek házassága – mindkét peres fél szerint is – teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott, hiszen mindketten kérték annak felbontását. A felperes nem vitatta, hogy az ő elhatározásából szakadt meg a házastársi kapcsolat, amely korábban kölcsönös érzelmen nyugvó és szeretetteljes volt. Az indokolás rögzítette, hogy az esetleges házastársi hűséget sértő magatartásnak a gyermek elhelyezése szempontjából lehet ugyan jelentősége, jelen esetben azonban nem volt kérdéses, hogy a peres felek kiskorú gyermeke a róla minden szempontból kifogástalanul gondoskodó alperesnél nyert elhelyezést.

Egy másik ügy tényállása szerint a felperes 16 éves korában ismerkedett meg az akkor 19 éves alperessel. A felek ekkor a nemi életre is kiterjedően szabados életmódot folytattak, buliztak, drogoztak, ittak, dohányoztak. A felek házasságából öt gyermek született. 8 évig kiegyensúlyozott házasságot éltek. A felperes – az elsőfokú bíróság szóhasználata szerint – a „hagyományos” munkamegosztásnak megfelelően főállású anyaként vezette a háztartást, ellátta a gyermekeket, az alperesi férj pedig két munkahelyen dolgozott a nagy család megélhetésének a megteremtése érdekében, de részt vett a gyermekek nevelésében is. A felperes az ötödik gyermek megszületése után már nem akart több gyermeket. Megelégedte, hogy 10 évig otthon volt a gyermekekkel,

⁴¹⁹ A Kúria Pfv.II.20.479/2013/11. sz. határozata.

vezette a háztartást. Kimerült, úgy érezte, hogy a gyermeknevelés összes gondja ráhárul, szórakozásra vágyott. Döntését az alperes helytelenítette. Nézeteltérésük a házasságuk harmóniáját megbontotta. A házastársak nemi élete a felperes terhességtől való féltelme miatt nem volt zavartalan. Az alperes internetes pornóoldalakot látogatott, amelyet a felperes sérelmezett. Az alperes a munkája miatt többször volt távol a családjától, feszültségét pedig internetes játékokkal vezette le. A felperes érzelmileg elhidegült az alperestől, szórakozási igényének kielégítése érdekében éjszakára többször kimaradt, majd harmadik személlyel közelebbi kapcsolatot létesített. Az alperes a családi egység fenntartása érdekében hajlandó volt a szerelmi viszony megbocsátására. Kezdeményezte, hogy szakember segítségével kíséreljék meg az életközösségük helyreállítását, ettől azonban a felperes elzárkózott, így házassági életközösségük megszűnt, azonban a gyermekeikről továbbra is közösen gondoskodtak.

Az elsőfokú bíróság három gyermeket az alperesnél, kettőt a felperesnél helyezett el. Az alperes az elsőfokú ítélet elleni fellebbezésében sérelmezte, hogy a házasságukat felbontó ítélet nem tulajdonított döntő jelentőséget a felperes hűségrsértő magatartásának.

A Kúria határozata szerint⁴²⁰ a házassági életközösség külső kapcsolat miatti megszakítása akkor járna a gyermekek érdekében semmibe vételével, ha az egyben a családi élet felelőtlen megbontását és a gyermekek indokolatlan elhagyását jelentené. A felperes az alperestől való eltávolodásának következményeként létesített külső kapcsolatot, de a gyermekeit nem hagyta el. Felelősségérzetének a teljes hiánya nem állapítható meg, ezért a házastársi hűségrsértő magatartása lényegesen kisebb súllyal értékelhető a gyermekek elhelyezésével kapcsolatos döntésnél.

➤ A családdal szembeni közömbösség

A Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság határozatának indokolása szerint⁴²¹ a szülői felügyelet tárgyában hozott döntés szempontjából relevanciát szükséges tulajdonítani a házassági életközösség megszűnéséhez vezető teljes folyamatnak, e körben is annak, hogy a peres felek már kialakult önálló egzisztenciával, ennek megfelelő igényekkel és életvitelbeli szokásokkal kezdtek közös életet, melynek

⁴²⁰ A Kúria Pfv.II.20.863/2015/5. sz. határozata.

⁴²¹ A Fővárosi Törvényszék Pf.637676/2016/5. sz. határozata.

fenntartása a gyermek születéséig nem okozott problémát közöttük. Ezt követően a felperes volt az, aki mindezen változtatni tudott, a mindennapjait a gyermeknevelés követelményeihez igazította, míg az alperes erre éveken át nem volt hajlandó. A házastársak kapcsolata érzelmileg rideg és egyre távolodó volt, melyet mi sem bizonyít jobban, mint hogy az alperes a felperest alapvetően követelőző, egyben színtelen, unalmas embernek tartotta és egy idő után már tudomást sem vett róla.

A feleknek családként nem voltak közös programjaik, az alperes kivonta magát a közös életből, éveken át a gyermekével szemben is közömbös volt, melyet egy tanúvallomásán kívül a gyermek szakértő előtt tett előadása is megerősített. Míg a felperesben indulati feszültségek munkálnak, addig az alperes azt várja el a környezetétől, hogy elismerjék, az elgondolásait, ítéletalkotását egyértelműen figyelembe vegyék, mely szintén meghatározta a felek kapcsolatának végkimenetelét.

A peradatok azt támasztják alá, hogy a felperes kategorikusabb és türelmetlenebb személyiség, azonban az életközösség megszakadása, a család szétesése nem eshet nagyobb súllyal a felperes terhére. A felek között kialakult élethelyzetben a felperes azon elhatározása, hogy a gyermekkel elköltözik a közös otthonból, nem tekinthető elhamarkodott, indokolatlan döntésnek, főleg annak tükrében, hogy a felek viszálya miatt már a gyermeknek is pszichés problémái keletkeztek, pszichológushoz járt és az alperes tanújaként meghallgatott tanú is úgy nyilatkozott, hogy a különválás jót tett a gyermeknek. A gyermekről mind az életközösség fennállása alatt, mind azt követően lényegében a felperes gondoskodott. Tény, hogy ebben – az anyagi lehetőségek és a személyes elfoglaltságok okán – rendszeres segítője is volt, ugyanakkor a beszerzett pedagógusi és gyermekorvosi vélemény is azt támasztotta alá, hogy a gyermekről való anyai gondoskodás folyamatos és kifogástalan volt. Természetesen értékelni kellett, hogy az apa ezt követően egyre erősebben fordult oda a gyermekhez, mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy korábban a gyermek gondozását, nevelését teljes mértékben a felperesre hagyta.

2.4. A kapcsolattartásra vonatkozó jogi szabályozás fejlődése

A Ht. 103. §-a kimondta, hogy a szülő a gondviselésére nem bízott gyermekével is rendszerint érintkezhetik és nevelését ellenőrizheti. Az érintkezés módját szükség esetén a gyámhatóság állapította meg, mely az érintkezést a gyermek nyilvánvaló érdekében ki is zárhatta.

A különélő szülő érintkezési jogát a nevelés ellenőrzése jogának elhagyása mellett Magyarország magánjogi törvénykönyvéről szóló 1928. évi magánjogi törvényjavaslat (a továbbiakban: Mtj.) 288. §-a, valamint a Csjt. 1953. január 1-jétől 1974. június 30-ig hatályos 93. §-ának (1) bekezdése, továbbá az 1974. július 1-jétől 1987. június 30-ig hatályos 92. §-ának (1) bekezdése is kimondta. Az Mtj. 288. §-a értelmében a szülőnek akkor is joga volt a gyermekével érintkezni, ha szülői hatalma megszűnt vagy szünetelt, vagy ha a gyermek gondviselése a másik szülőre vagy harmadik személyre volt bízva. Az érintkezés módját és korlátait szükség esetében a gyámhatóság állapította meg és az érintkezést a gyermek érdekében, különösen ha az a gyermek erkölcsét, nevelését vagy egészségét veszélyeztette, ki is zárhatta.

A Csjt. 1953. január 1-jétől 1974. június 30-ig hatályos 93. §-ának (1) bekezdése, továbbá az 1974. július 1-jétől 1987. június 30-ig hatályos 92. §-ának (1) bekezdése szerint a szülőnek a gyermekével akkor is joga volt érintkezni, ha szülői felügyeleti joga megszűnt, illetőleg szünetelt. Az érintkezés módját vita esetében a gyámhatóság állapította meg. A gyámhatóság az érintkezés jogát a gyermek érdekében korlátozhatta, sőt el is vonhatta.

A Csjt. 1987. július 1-jétől 2013. március 14-ig hatályos 92. §-ának (1) bekezdése – a gyermeket mint a kapcsolattartás egyik jogosultját is észrevéve – rögzítette, hogy a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermekétől különélő szülő joga és kötelessége, hogy gyermekével kapcsolatot tartson fenn, vele rendszeresen érintkezzen (a kapcsolattartás joga). A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani.

Lényegében ezt a szabályozást emelte át a jogalkotó a Ptk. 4:178. §-ának (1)-(2) bekezdéseibe, miszerint a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. A gyermekétől különélő szülő – ha a bíróság vagy a gyámhatóság eltérően nem rendelkezik – jogosult és köteles gyermekével kapcsolatot tartani.

Ami a kapcsolattartás módját illeti: az oktatásügyi miniszter gyámügyi eljárás szabályozásáról szóló 955-84/1954. (T. K. 78.) O. M. sz. utasítása 71. §-ának (4) bekezdése kimondta, hogy a kapcsolattartást úgy kell szabályozni, hogy az a kiskorú egészségét ne veszélyeztesse, továbbá szellemi és erkölcsi fejlődését, tanulmányi előmenetelét, valamint a közösségi életben (ifjúsági tömegszervezetek nevelőmunkájában) való részvételét ne akadályozza.

A gyámhatósági eljárásról szóló 6/1969. (VIII. 30.) MM rendelet 57. §-ának (1) bekezdése – a kiskorú látogatása cím alatt – azt rögzítette, hogy a kapcsolattartást a gyámhatóság rendszeres (folyamatos), illetőleg rendkívüli (időszakos) láthatás formájában biztosítja. A (2) bekezdése szerint a rendszeres láthatás időtartama havonként 36 óránál, rendkívüli méltánylást érdemlő esetekben 48 óránál több nem lehetett.

A gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 58. §-ának (1) bekezdése kimondta, hogy a láthatást a gyámhatóság rendszeres (folyamatos), és rendkívüli (időszakos) láthatás formájában biztosítja. A (2) bekezdése úgy szólt, hogy a rendszeres láthatás időtartama havonként 36 óránál, rendkívüli méltánylást érdemlő esetben 48 óránál több nem lehetett. A (3) bekezdés alapján a rendkívüli láthatás időtartama naptári évenként az egy hónapot nem haladhatta meg. A (4) bekezdés szerint a három éven aluli gyermek rendszeres láthatása a gondozás helyén történő látogatás formájában volt engedélyezhető, ha a szülők ebben megegyeztek. Az így engedélyezett láthatás összes időtartama havonként a nyolc órát nem haladhatta meg. Ha a láthatás nem a gondozás helyén történt, a havonként nyolc óra időtartam a láthatás helyétől függő, oda- és visszautazás idejével növelhető volt. Az (5) bekezdés szerint három éven aluli gyermek rendszeres láthatása általában csak a gondozás helyén történő látogatás formájában volt engedélyezhető. Az így engedélyezett láthatás összes időtartama havonként a 8 órát, egy látogatás alkalmával a 2 óra időtartamot nem haladhatta meg.

A kiskorúakról való állami gondoskodásról, valamint a szülő és a gyermek kapcsolattartásának szabályozásáról szóló 51/1986. (XI. 26.) MT rendelet 22. §-ának (1) bekezdése értelmében a kapcsolattartás célja az volt, hogy az arra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését folyamatosan figyelemmel kíséresse, tőle telhetően elősegítse, a szülő és gyermek, valamint a testvérek közötti családi kapcsolatot fenntartsa. A (2) bekezdés alapján a kapcsolattartási jognak két formája volt: a rendszeres (folyamatos) és a rendkívüli (időszakos) kapcsolattartás a gyermek elvitelének jogával és visszaadásának kötelezettségével, továbbá kapcsolattartási forma volt még a gyermeknek a tartózkodási helyén történő meglátogatása, a vele való levelezés, telefonkapcsolat, a megajándékozása és a részére való csomagküldés is.

Az 1997. november 1-jén hatályba lépett, a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) 27. §-ának (1) bekezdése a kapcsolattartás fentebb idézett céljait megismételte, a (2) bekezdésében pedig rögzítette, hogy a kapcsolattartási jog formái: a

folyamatos és az időszakos kapcsolattartás a gyermek elvitelének jogával és visszaadásának kötelezettségével, továbbá a gyermek tartózkodási helyén történő meglátogatása, a vele való levelezés, a telefonkapcsolat, az ajándékozás és a csomagküldés.

A Gyer. 2006. január 1-jétől hatályos 27. §-ának (3) bekezdése a kapcsolattartás formáit némiképp finomítva kimondta, hogy a folyamatos kapcsolattartás magában foglalja

a) a gyermekkel a gyermek szokásos tartózkodási helyén való személyes találkozást (meglátogatás),

b) a gyermeknek a szokásos tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra – a visszaadás kötelezettségével történő – elvitelét,

c) a gyermekkel személyes érintkezés nélkül történő rendszeres kapcsolattartást, így különösen a levelezést, a telefonkapcsolatot, az ajándékozást, a csomagküldést.

Ugyanezen szakasz (4) bekezdése alapján az időszakos kapcsolattartás magában foglalja a gyermekkel a tanítási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet.

A Ptk. 4:180. §-ának (1) bekezdése értelmében a kapcsolattartási jog magában foglalja a gyermekkel való személyes találkozást, a gyermeknek a lakóhelyéről vagy a tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra történő elvitelét, a gyermekkel időszakonként, elsősorban az oktatási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet, és kiterjed a kapcsolat személyes találkozás nélküli fenntartására.

A kapcsolattartás fejlődéstörténetének következő jelentős állomása a felügyelt kapcsolattartás részletes jogi szabályozása.

A Gyer. 2014. március 15-től hatályos 27. §-ának (4a) és (4b) bekezdései tartalmaznak rendelkezéseket a felügyelt kapcsolattartásra vonatkozóan. E szerint a felügyelt kapcsolattartás elrendelésével a gyámhivatal arra törekszik, hogy a gyermek számára biztonságos körülmények között segítse elő a kapcsolattartásra jogosulttal a családi kapcsolat felépítését vagy helyreállítását. Felügyelt kapcsolattartás esetén a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult találkozására a – szakmai programja alapján kapcsolattartási ügyeletet biztosító – család- és gyermekjóléti központ kapcsolattartási ügyeletén, vagy más, kapcsolattartással összefüggő tevékenységet nyújtó szolgáltató által biztosított helyszínen (a továbbiakban együtt: a felügyelt kapcsolattartás helyszíne), a kapcsolattartást felügyelő szakember jelenlétében és tanácsadása mellett kerül sor. A felügyelt kapcsolattartás eredményeként – a felügyelt kapcsolattartást biztosító

szolgáltató javaslatára – a felügyelt kapcsolattartás helyszínén megvalósulhat a szakember jelenléte nélküli találkozás a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult között, kivéve, ha ezt a lehetőséget a gyámhivatal döntése kizárta.

A Legfelsőbb Bíróság egyik határozata szerint⁴²² a felügyelt kapcsolattartás lényege, hogy abban az esetben, ha a gyermekkel együtt élő szülő huzamos ideig nem vagy csak megszakításokkal biztosítja a folyamatos kapcsolattartást a különélő szülő részére, gyakran olyan módon, hogy maga is jelen van vagy megzavarja a különélő szülő és a gyermek együttlétét, indokolt és szükséges, hogy a kezdeti időszakban semleges helyen, a gyermekjóléti központban, kapcsolattartási mediátor jelenlétében valósuljanak meg a heti együttlétek a gyermek és a különélő szülő között, annak ítéletben történt rögzítésével, hogy ezen együttlétek során a gyermeket nevelő szülő nem lehet jelen. Az ilyen módon és formában szabályozott kapcsolattartás alkalmas lehet arra, hogy rendszeres és zavartalan érintkezés alakulhasson ki a gyermek és a különélő szülő között, és arra is, hogy a gyermeket nevelő szülő meggyőződhessen arról, miszerint gyermekük számára a különélő szülővel való kapcsolattartás pozitív élményt jelent, amit a gondozó szülő a gyermek érdekében köteles támogatni és előmozdítani.

2.5. A kapcsolattartás rendezésének ítélkezési gyakorlata

A Csjt. hatálybalépése utáni évtizedek bírói gyakorlatának jellemzéséhez Pap Tibor megállapítását érdemes idézni, miszerint „a gyakorlatban leginkább bevált láthatási idő a kéthetenként szombat délutántól vasárnap délutánig tartó érintkezés volt, amennyiben a nem gondozó szülő körülményei, lakáshelyzete a gyermek fogadására, altatására alkalmasnak bizonyult. A nem gondozó szülővel töltött közös este és ünnepnap reggel lehetővé tette az intimebb együttlétet, a mélyebb kapcsolatteremtést, a gyermek érzelmi kitárulkozását, nevelési, tanulási problémák felvetését, megoldását. Akkor volt indokolt csak az éjszakai együttlétet havi egy alkalomra korlátozni, ha a szülők lakhelye távol volt egymástól, a kiskorú életkora alacsony volt, és a havi kétszeri utaztatás a gyermeket kimerítette volna.”⁴²³

A bírói gyakorlat hosszú ideig lényegében írott normaként kezelte a havi két hétvégén, illetőleg az ünnepnapok, valamint a szünidők fele időtartamában, 3 éven aluli gyermek esetében pedig a gyermeket természetben gondozó szülő lakóhelyén, néhány óra

⁴²² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.845/2011/9. sz. határozata.

⁴²³ PAP [1982] *i. m.* 343-344.

időtartamban biztosított kapcsolattartás „szabályát”, az ennél hosszabb időre biztosított kapcsolattartásra „a gyermek zaklatásaként” tekintett,⁴²⁴ formáinak bővítését, a változó életviszonyokhoz igazítását illetően pedig kezdetben elzárkózott a hétközi és/vagy a fokozatosan bővülő kapcsolattartástól, illetőleg az internet és a webkamera segítségével megvalósított kapcsolattartási lehetőségektől.

A bíróságok kezdeti tartózkodása később aztán fokozatosan oldódott, és a gyakorlatban egyre inkább elterjedt nemcsak a hétközi, illetőleg a telefonos, de a webkamerán keresztül megvalósuló, illetőleg a fokozatosan bővülő kapcsolattartási szabályozás is. A fokozatosan bővülő kapcsolattartási szabályozás azt jelenti, hogy a bíróság ítéletében vagy a végzésével jóváhagyott egyezségben a konkrét tényálláshoz igazítva, az eléje kerülő gyermek és család adott helyzetbeni legjobb érdekét szolgáló módon, több lépcsőben, a gyermek és a különélő szülő által együtt eltöltött időt és helyszínt fokozatosan bővítve szabályozza a kapcsolattartást.

Az ítélkezési gyakorlat a kapcsolattartás szabályozása során a fokozatosság elvét nemcsak ítéletében vagy a végzésével jóváhagyott egyezségben, hanem gyakran ideiglenes intézkedésekben is alkalmazza, például akként, hogy az első ideiglenes intézkedésében a gyermek néhány órára, majd a következő ideiglenes intézkedésben egy napra történő elvitelére, végül a harmadik ideiglenes intézkedésében pedig a gyermek ott-alvására is feljogosítja a különélő szülőt.

A bírói gyakorlat szerint a gyermek és a szülő közötti kapcsolattartás időtartamának és gyakoriságának a meghatározása során azért van kiemelt jelentősége a fokozatosság elvnek, mert a felek közötti konfliktusos házassági bontóperben csak a fokozatosság elvét betartva, egy adott kapcsolattartási időszak tapasztalatait levonva lehet a kapcsolattartási alkalmakat és a kapcsolattartás időtartamát bővíteni, ezáltal a gyermek legjobb/legfőbb érdekét szolgáló kapcsolattartási módot és gyakoriságot megtalálni.⁴²⁵

Az ítéletben felépített, fokozatosan bővülő kapcsolattartási szabályozás szemléltetésére fölhívható a Legfelsőbb Bíróság egyik határozata,⁴²⁶ amely három szakaszra bontva szabályozta a kapcsolattartást. Az első szakaszban a különélő szülő a kapcsolattartás pontosan megjelölt kezdőnapjától számítottan minden páros héten szombaton 9 órától 16 óráig volt jogosult a gyermekkel kapcsolatot tartani olyan módon, hogy a gyermeket a vele együtt élő szülő lakásáról jogosult volt a gyermeket nevelő szülő lakóhelyéül

⁴²⁴ Lásd CSIKY – FILÓ [1999] *i. m.* 319. és SOMFAI [2009] *i. m.* 90.

⁴²⁵ Lásd a Debreceni Ítéltábla Pkf.IV.20.468/2015/2. sz. határozatát.

⁴²⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.203/2011/12. sz. határozata.

szolgált településen belül elvinni, és köteles volt őt a szülőtársa lakására a kapcsolattartási idő lejártáig visszavinni. A második szakaszban, illetve az első szakaszban szabályozott kapcsolattartás ítélet közlésétől számított négy alkalommal történt megvalósulásától egy meghatározott ideig a különélő szülő minden páros héten szombaton 9 órától 18 óráig volt jogosult a gyermekkel kapcsolatot tartani olyan módon, hogy a gyermeket az őt nevelő szülő lakásáról a saját lakására vagy más településre vihette, és köteles volt őt a nevelő szülő lakására a kapcsolattartási idő lejártával visszavinni. A harmadik szakaszban a különélő szülő a második szakaszban szabályozott kapcsolattartás hat alkalommal történt megvalósulásától minden páros héten szombaton 9 órától vasárnap 18 óráig jogosult volt a gyermekkel kapcsolatot tartani olyan módon, hogy a gyermeket az őt nevelő szülő lakásáról elvihette és köteles volt őt oda a kapcsolattartási idő lejártával visszavinni. Az időszakos kapcsolattartás a különélő szülőt egy meghatározott időponttól, illetve a folyamatos kapcsolattartás első két szakaszának megvalósulása esetén illette meg.

Fokozatosan bővülő kapcsolattartási szabályozás alkalmazása esetén előfordulhat, hogy nem lehet meghatározni az elvitelre való feljogosítás időpontját. Ennek szemléltetésére fölhívható az a legfelsőbb bírósági határozat,⁴²⁷ amelyben az elsőfokú bíróság a nagyszülőnél elhelyezett gyermek és az apa közötti kapcsolattartást felügyelt formában, a gyermekjóléti központ helyiségében megvalósuló találkozásokkal biztosította. A másodfokú bíróság egy meghatározott jövőbeni időponttól kezdődően az apát feljogosította a gyermeke elvitelére is. A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint a másodfokú bíróság helyes elvet rögzített, amikor kimondta, hogy a kapcsolattartás nem mellőzhető, azt azonban csak fokozatosan, kezdetben ellenőrzött formában, csökkentett időtartamban indokolt biztosítani annak érdekében, hogy újból kiépülhessen a kapcsolat az apa és a gyermek között. A Legfelsőbb Bíróság szerint az ellenőrzött kapcsolattartásnak nem az apai jogok korlátozása a célja, hanem a gyermek apával szembeni ellenállásának oldása, kapcsolatuk javítása, elmélyítése, a későbbi, szélesebb körű kapcsolattartás előkészítése érdekében. A Legfelsőbb Bíróság szerint ugyanakkor az elvitelt is magában foglaló kapcsolattartás kezdő időpontja a határozat meghozatalakor még nem határozható meg, ennek eléréséhez ugyanis az szükséges, hogy az apa és a gyermek között – huzamos ideig ellenőrzött körülmények között, indokolt esetben szakember bevonásával – lépcsőről-lépésre épüljön ki a szeretetteljes

⁴²⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.622/2010/5. sz. határozata. Lásd még a Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.245/2011/7. sz. határozatát.

apa és gyermek viszony. Ennek eredményeként érhető csak el, hogy a gyermek bízjon az édesapjában, igényelje a társaságát. Amennyiben ez megvalósul – ennek pontos időpontja a határozat meghozatalakor még nem mondható meg – sor kerülhet a kapcsolattartás kiterjesztésére, teljes körűvé tételére.

A kapcsolattartás keretszabályai tartalommal való kitöltésének szabadságfokán a Ptk. feljebb csavart. A Ptk. 4:180. §-hoz fűzött általános indokolás szerint a törvény – tudatosan szakítva a jelenlegi kazuisztikus szabályozással – nem kívánja a kapcsolattartást valamennyi esetre irányadó kategóriákba szorítani. Ebben is, miként a családi viszonyokban másutt is, az életviszonyok sokféleségéből és a felelős szülői magatartásból indul ki. Ezért általános megfogalmazást ad a kapcsolattartás tartalmára, amelyben a különélő szülő és a gyermek között mindvégig a folyamatosságnak kell érvényesülnie. Ez biztosítja annak az alapvető gyermeki érdekeknek a védelmét, hogy a gyermek a válással ne veszítse el egyik szülőjét sem.

A Ptk. hatálybalépése utáni bírói gyakorlatban elmozdulás tapasztalható a havi két hétvégén, illetőleg az ünnepnapok, valamint a szünidők fele időtartamában, 3 éven aluli gyermek esetében pedig a természetben gondozó szülő lakóhelyén, néhány óra időtartamban biztosított kapcsolattartás „szabályától.” A bíróságok már nem zárkoznak el a fokozatosan bővülő, továbbá a telefonon vagy például Skype és más hasonló alkalmazás segítségével megvalósítható kapcsolattartás elrendelésétől, de a hétközi kapcsolattartási alkalmak bevezetésétől, ahogy attól sem, hogy a különélő szülőt feljogosítsák arra, hogy a gyermeket szakkörökre, zeneiskolába, edzésre kísérhessen vagy onnan a saját lakására vigye, és a gyermek ezen alkalmakkor nála aludhasson azzal, hogy a különélő szülőnek másnap reggel biztosítania kell a gyermek óvodába, iskolába való eljutását.⁴²⁸

A joggyakorlatban nemcsak a kapcsolattartás „felépítése”, hanem a szakértői bizonyítás igénybevétele tekintetében is érzékelhető változás: a gyámhivatalok, illetőleg a bíróságok ma már a kapcsolattartás szabályozása során is igénybe vesznek igazságügyi orvos-, pszichológus és pszichiáter szakértőt.⁴²⁹

⁴²⁸ Lásd PÁL Szilvia: *„Az otthontalanság otthona” – szófelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról.* Családi jog, 2014. 1., 10-18.

⁴²⁹ A Debreceni Járásbíróság 3.P.24.318/2013/34. sz. határozata szerint a pszichológus szakértőnek a kapcsolattartással összefüggésben feltehető kérdés lehet például, hogy a peres felek gyermekének van-e kialakult elképzelése arra vonatkozóan, hogy ő hol látja a helyét a család megváltozott szerkezetében, el tudja-e képzelni, hogy a szüleivel és a tágabb családjával milyen kapcsolatot alakítson ki és mindezek a gondolatai összhangban állnak-e az életkorából adódó érzelmi és értelmi fejlettségével.

A kapcsolattartás szabályozásához szakértői vélemény beszerzésének a szükségességére a következő részben ismertetett, a családjogi felróhatósággal összefüggő ügyek világítottak rá.

2.6. A családjogi felróhatóság értékelése a kapcsolattartás rendezése iránti perekben

➤ alkoholfogyasztás, kötekedő magatartás

A tényállás szerint a házastársak együttélésüket a felperesi feleség szüleinek a lakásán folytatták. Életközösségük úgy szűnt meg, hogy az alperesi férj elköltözött a közös lakásból. A felek házassága az alperes alkoholfogyasztása, rendkívül agresszív, kötekedő magatartása miatt romlott meg.

Az elsőfokú bíróság a gyermek és az alperes közötti kapcsolattartást a felperes lakásán engedélyezte, a másodfokú bíróság viszont az alperest feljogosította a gyermek elvitelére.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴³⁰ a rendelkezésre álló adatokból nem dönthető el, hogy az alperes elviheti-e a gyermeket kapcsolattartásra, avagy sem. Az alperes rendszeresen, nagymértékben fogyaszt alkoholt, labilis személyiség, egészségi állapota orvosi beavatkozásokat igényel. Orvosi szakkérdés, hogy az alperes szenved-e olyan alkoholfüggőségben, amely őt a gyermekkel kapcsolatos felelősség felismerésében korlátozza, illetőleg megállapítható-e nála olyan idegrendszeri károsodás kialakulása, amely kétségesse teszi, hogy a gyermek megfelelő felügyeletét a kapcsolattartás idején el tudja látni. Ennek feltárása érdekében feltétlenül be kell szerezni az alperes kórházi kezelésével kapcsolatos iratait, és a házi orvos megkeresésével további adatokhoz kell jutni az alperes egyéb kórházi kezeléseivel, illetőleg a jelenlegi kezeléseket szükségessé tevő diagnózisokkal összefüggésben. Indokolt továbbá az alperes volt feleségének a tanúkenti kihallgatása is azzal kapcsolatban, hogy miként alakult az alperes és az előző házasságából született gyermeke közötti kapcsolat, a gyermek és az alperes együttlétei felvetettek-e a gyermek biztonságát érintő aggályokat.

⁴³⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.418/1995/2. sz. határozata.

A Legfelsőbb Bíróság másik ügyben hozott határozata szerint⁴³¹ az, hogy egy édesapa nélkül nevelkedett gyermek és az apa közötti bizalmi kapcsolat milyen módon és időtartam alatt alakítható ki – a gyermek pszichés státuszát és a szülők személyiségjegyeit tekintve – nem mérlegelési, hanem igazságügyi pszichológus szakértő által megválaszolendő szakkérdés. A Legfelsőbb Bíróság ebben a jogerős ítéletet hatályon kívül helyező határozatának az indokolásában előírta, hogy a megismételt eljárásban az elsőfokú bíróságnak pszichológus szakértői véleményt kell beszereznie arra vonatkozóan, hogy a perbeli gyermek és az apa közötti meghitt viszony kialakítása, majd fenntartása pszichológiai szempontból milyen fokozatokban és módon lehetséges úgy, hogy az apa-gyermek kapcsolattartása a céljának megfeleljen. A Legfelsőbb Bíróság szerint az elsőfokú bíróság a különleges szakértelmet igénylő pszichológiai szempontok ismeretében lesz csak abban a helyzetben, hogy a harmonikus apa-gyermek kapcsolat kialakításához szükséges fokozatokról megalapozottan határozzon, amelyek rövid távon biztosítják az apa-gyermek kapcsolat minél zökkenőmentesebb kialakítását, hosszú távon pedig a gyermek azon érdekét, hogy mindkét szülőjét egyaránt maga mellett tudja és ezáltal a biztonságérzete kiteljesedjék.

2.7. Kritikai észrevételek

Véleményem szerint a bíróságnak a szülői felügyelet rendezése és a kapcsolattartás szabályozása során sem a házasság megromlását előidézőnek tartott konkrét magatartásokra és mulasztásokra, egy-egy konkrét konfliktus-szituációra, illetve a felek abban tanúsított magatartására kellene figyelemmel lennie, hanem a családot ezeknek a kérdéseknek a rendezése során is rendszerként, a „házasságbomlást” pedig folyamatként látva és kezelve kellene eljárnia. Ennek során a bíróságnak a felek személyes meghallgatása útján ezen igények rendezésénél is fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, vizsgálnia kellene a szülők családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családon belüli döntéshozatalt, a kommunikációt, illetőleg a család szabályait és szokásait. Megítélésem szerint ezek a nyilatkozatok, információk sokkal inkább alkalmasak lehetnének arra, hogy azokból a bíróság a szülők együttműködési készségére vonatkozó következtetéseket vonjon le, mint egy-egy konkrét konfliktus-szituáció, illetve az abban tanúsított magatartás értékelése.

⁴³¹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.058/2011/10. sz. határozata. Hasonlóan a Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.203/2011/12. sz. határozata.

Mindezek mellett a szülői felügyelet rendezése iránti perekben is nélkülözhetetlennek tartom a komplex szakértői vélemény, azaz akár családterápiás szakembert is bevonó igazságügyi szakértői vélemény beszerzését.

Az egészségügyi szolgáltató elleni kártérítési perekben a bizonyítási eljárás során ma már egyre inkább alapkövetelmény a komplex szakértői vélemény beszerzése: a bíróságnak az orvosszakértői bizonyítás keretében az adott szakkérdések megválaszolásához kompetenciával rendelkező szakértői intézetet/szakértőt kell kirendelnie, vagy fel kell jogosítania a kirendelt (általános) igazságügyi orvosszakértőt, hogy társszakértőként/szakközreműködőként/eseti szakértőként vonjon be az adott szakkérdések megválaszolásához elméleti és gyakorlati jártassággal is rendelkező szakorvosokat.⁴³²

Megítélésem szerint erre a komplexitásra, ennek keretében például családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésére, a családi életciklus szakaszainak és mérföldköveinek, a családban ellátott feladatoknak, betöltött szerepeknek a vizsgálatára, illetőleg annak feltárására, hogy a családban hogyan kommunikáltak, kommunikálnak, hogyan hoztak döntéseket, hogyan alakult a pénzkezelés, a családon belüli munkamegosztás és a gyermek ellátása, s hogy az adott családnak milyen szabályai, szokásai és rítusai voltak, a szülői felügyelet rendezése iránti perekben is nagy szükség lenne.

Az igazságügyi szakértőnek feltehető szakkérdések⁴³³ körét megítélésem szerint szükséges lenne bővíteni. Ha a fentebb hivatkozott eseti döntés indokolása alapján elfogadjuk, hogy nem mérlegelési, hanem orvosszakértői kompetenciakörbe tartozó szakkérdés, hogy az alkoholt nagymértékben fogyasztó vagy bármilyen más függősében szenvedő különélő szülő elviheti-e a gyermeket kapcsolattartásra, akkor álláspontom szerint úgyszintén szakkérdésnek, mégpedig pszichológus szakértő bevonását igénylő szakkérdésnek lehetne tekinteni, hogy egy gyermek és a különélő szülő közötti bizalmi kapcsolat – a gyermek pszichés státuszát és a szülők személyiségjegyeit is figyelembe véve – milyen módon és időtartam alatt alakítható ki. Emellett a szülők közötti konfliktusos családjogi perben a gyermek és a különélő szülő közötti kapcsolattartást szabályozó bíróságnak célszerű lenne a pszichológus szakértőnek feltett kérdések körét

⁴³² Komplex szakértői vélemény beszerzésének a szükségességét mondta ki a Debreceni Ítélőtábla Pf.I.20.286/2014/6., Pf.I.20.580/2015/7., Pf.I.21.117/2017/6., Pf.I.21.200/2017/6., Pf.I.20.177/2020/5. és Pf.I.20.338/2021/9. sz. határozata.

⁴³³ Lásd a *Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. sz. módszertani levelét az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól.* <https://miszk.hu/index.php/tudastar/kamarai-modszertani-levelek> (2024. július 2.)

még azzal is bővítenie, hogy a gyermek hol látja a helyét a megváltozott családszerkezetben, mennyiben dolgozta fel szülei válását, ő milyen módon és formában igényli a különélő szülővel való kapcsolatot.

A szakvélemény felépítésével kapcsolatban – az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. XXIX. törvény 47. §-ának (4) bekezdésében írtak betartása mellett⁴³⁴ – megítélésem szerint megfontolható lehetne a szakértői vélemény véleményi részének felosztása általános személyiségképre (I. rész), a családon belüli kötődésekre és érzelmi viszonyulásokra (II. rész), valamint a családon belüli szerepek és funkciók alakulására (III. rész). A szakértőnek a szakvélemény következő szerkezeti egységében az I-III. pont alattiak neveléssel, nevelési képességgel, azon belül a gyermek fizikai gondozásával és lelki szükségletei kielégítésével való kapcsolatára, összefüggéseire kellene kitérnie (IV. rész), majd „a gyermek hangja” elnevezésű részben⁴³⁵ (V. rész) a gyermek szakértő általi meghallgatásának az eredményét kellene leírnia. A következő részben (VI. rész) szükségesnek tartanám a szakértők által használt szakkifejezések, fogalmak szakirodalmi hivatkozással ellátott definiálását.

3. Családjogi felróhatóság a háztartási közös lakás használatának bírósági rendezésénél

Ha áttekintjük a házastársi közös lakás használatának a rendezésére vonatkozó jogi szabályozást, valamint az elmúlt néhány évtized házastársi közös lakás használatával kapcsolatos legfelsőbb bírósági, illetve kúriai határozatait, és megnézzük, hogy a bíróságok milyen érvelésre alapítottan rendelik el a házastársi közös lakás megosztott használatát, milyen tényállás esetén döntenek annak mellőzéséről és az egyik házastárs lakáshasználati jogának a megszüntetéséről, akkor ezekben az ügyekben is felfedezhetjük a vétkességi bontójog továbbélését és a családjogi felróhatóság nyomait. Az értekezés ezen része a szabályozás áttekintését követően ilyen legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai határozatokat vizsgál.

⁴³⁴ Eszerint a szakvéleménynek tartalmaznia kell: a) a leletet, b) a vizsgálat módszerének rövid ismertetését, c) a szakmai ténymegállapításokat, d) a szakértő véleményét, e) ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor és a kirendelés erre kiterjed, a korábbi vizsgálatra vonatkozó adatok és megállapítások értékelését, f) a módszertani levélre történő utalást, illetve a módszertani levélben foglaltaktól történő eltérés esetén ennek indokait és g) az arra való utalást, hogy az igazságügyi szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni illetve, hogy az igazságügyi szakértő vagy más személy eseti szakértőként járt el.

⁴³⁵ Az elnevezés Diószeginé Szolyák Elvirától, a Debreceni Járásbíróság bírájától származik.

3.1. A házastársi közös lakás használatának rendezésére vonatkozó jogi szabályozás

A házastársi közös lakás használatának a rendezésére vonatkozó szabályokat a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1986. évi IV. törvény tette a Csjt. részévé.

Szeibert Orsolya megállapítása szerint „a Csjt. a közös jogcímen használt lakás rendezését elsősorban a lakás használatának megosztása útján rendezte, és ezen nem változtat a Ptk. sem, azon azonban igen, hogy annak feltételrendszerét az eddigieknél részletesebben szabályozza.”⁴³⁶

A Ptk. 4:81. §-ának (1) bekezdése kimondja: ha a lakás használata a házastársakat közös jogcím alapján illeti meg, a bíróság közöttük a lakás használatát megosztja, ha ez a lakás adottságai alapján lehetséges. A (2) bekezdés alapján a lakáshasználat megosztása esetén a házastársak a lakás meghatározott lakószobáit és helyiségeit kizárólagosan, más helyiségeit közösen használják. A lakáshasználat megosztása a házastársak harmadik személlyel szemben fennálló jogait és kötelezettségeit nem érinti. A (3) bekezdés értelmében a bíróság a lakás használatának megosztását – a felek körülményeinek mérlegelésével – mellőzheti, ha a házastársaknak vagy egyiküknek ugyanabban a helységben más beköltözhető lakása van, vagy ez a lakás egyoldalú nyilatkozattal beköltözhetővé tehető vagy az egyik házastárs a lakásból önként és a visszatérés szándéka nélkül elköltözött és – ha a szülői felügyeletet ő gyakorolja – a kiskorú gyermek lakáshasználati jogát megfelelően biztosította. A (4) bekezdése értelmében nem osztható meg az adottságainál fogva arra alkalmas lakás használata, ha az egyik házastárs olyan felróható magatartást tanúsít, amely miatt a közös használat a másik házastárs vagy a kiskorú gyermek érdekeinek súlyos sérelmével járna.

⁴³⁶ SZEIBERT Orsolya: *Házassági vagyoni jog*. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014, 718. Lásd még BARZÓ [2017] i. m. 225-236.

3.2. A házastársi közös lakás használatának megosztását megalapozó indokok

- A lakás nagy alapterületű – átalakítható – az ingatlanon két önálló lakás alakítható ki

A Legfelsőbb Bíróság határozatai szerint,⁴³⁷ ha a volt házastársak közötti viszony elmérgesedett, vizsgálandó, hogy a minél teljesebb elkülönülés vagy legalábbis a súrlódások lehetőségét nagyobb részt megszüntető megoldás milyen módon valósítható meg. A bíróságnak – igazságügyi építész-szakértői vélemény beszerzésével – vizsgálnia kell, hogy milyen lehetőségek vannak a lakás megosztására vagy az építésügyi hatóság engedélyétől függő, esetleg anélkül is megvalósítható, de teljes elkülönülést eredményező belső átalakítására.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴³⁸ egy közös tulajdonban álló, 94 m² alapterületű lakóház vonatkozásában, amelynek három lakószobája, egy külön étkezője és a lakóhelyiségek középrészén elhelyezkedő vizesblokkja van, vizsgálni kell, hogy a lakás kisebb átalakítással, tehát leválasztás nélkül két önálló lakrészre osztható-e.

A Kúria határozata szerint⁴³⁹ osztott lakáshasználat elrendelésének van helye, ha a közös ingatlan két önálló lakást tartalmaz, amelyek külön bejárattal rendelkeznek, és ugyan közös udvaron állnak, de teljesen önállóan megközelíthetők, ezáltal az elkülönült használatuk is biztosítható.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁴⁰ nagy alapterületű, többszintes, többszobás lakás osztott használatát kell elrendelni, ha az egyik fél a per megindulásakor még úgy nyilatkozott, hogy a másik fél kizárólagos lakáshasználatához hozzájárul és a keresetét csak később módosította akként, hogy a lakás kizárólagos használatára tart igényt.

A Kúria határozata szerint⁴⁴¹ jogszerű a többszintes lakás közös használatának az elrendelése, ha a ténylegesen használt lakóhelyiségekben a felek nem találkoznak egymással. A pinceszint külön bejárattal, az esetleges konfliktusok a lakóhelyiségeken kívül, az udvarra korlátozódhatnak. Ez nem tekinthető olyan súlyos érdeksérelemnek, amely megalapozná valamelyik félnek a teljes ingatlan kizárólagos használatára való feljogosítását.

⁴³⁷ A Legfelsőbb Bíróság BH1975.173. és BH1977.329. sz. határozatai.

⁴³⁸ A Legfelsőbb Bíróság BH1992.399. sz. határozata.

⁴³⁹ A Kúria Pfv.II.21.409/2017/9. sz. határozata.

⁴⁴⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.330/2001/9. sz. határozata.

⁴⁴¹ A Kúria Pfv.II.21.094/2021/7. sz. határozata.

➤ Kölcsönös veszekedések – panaszkodás hiánya

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁴² a lakás megosztott használata rendelhető el, ha az eseti jellegű, a láttelek szerint jelentősebb sérülést nem okozó tettegesség nem az egyik fél összeférhetetlen magatartásának az egyoldalú megnyilvánulása, hanem az a gyermekek jelenlétében zajló kölcsönös viták hatására következett be, továbbá ha a feleség a férj elvonókúrán való részvétele után a harmadik gyermekre is vállalkozott, és az együttélés alatt a legközelebbi hozzátartozóinak sem panaszkodott arra, hogy a férje valaha is tettegesen bántalmazta volna őt.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁴³ a házassági életközösség alatti családon belüli feszültség, a kölcsönös szóváltások során elhangzó durva kifejezések, valamint a nagykorú családtagok magatartása miatt keletkező konfliktusok nem alapozzák meg azt a többlettényállást, ami a lakás elhagyására való kötelezés elrendeléséhez szükséges. Kiskorú gyermek hiányában önmagában nem alkalmas az ilyen többlettényállás megállapítására, ha a kölcsönös veszekedések az egyik félben olyan feszült lelki állapotot váltanak ki, amelynek következtében a közös lakást is elhagyja.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁴⁴ a kölcsönösen összeférhetetlen, durva magatartás következményeit nem lehet csak az egyik félre hárítani, azt mindkét félnek viselnie kell, amely azt eredményezi, hogy a kizárólagos lakáshasználati jogosultság egyik felet sem illeti meg. A közös tulajdon megszüntetéséig kénytelenek elviselni a mindkettőjük számára kétségtelenül hátrányos osztott használatot. Ha a tettegesség az egyik házastárs kihívó, a másik házastárs erőszakos, durva indulatait szándékosan kiváltani akaró magatartásának az eredménye, a sérelmet szenvedett házastárs nem hivatkozhat a másik fél felróható magatartására annak indokaként, hogy a bíróság a lakás kizárólagos használatára őt jogosítsa fel. Osztott használatra alkalmas lakás elhagyására csak az a házastárs kötelezhető, akinek az egyoldalú felróható magatartása tette lehetlenné a további együttlakást.

⁴⁴² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.956/1997/4. sz. határozata.

⁴⁴³ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.646/1999/6. sz. határozata.

⁴⁴⁴ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.124/2008/5. sz. határozata.

- Nem felróható – egyszeri – az életközösség megszűnéskori vagy utáni – „kisebb súlyú” – csak közvetetten bizonyítható bántalmazás

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁴⁵ a tetteges bántalmazás nem eredményez szubjektív oszthatatlanságot, ha az nem felróható, mert például elmebetegség (a perbeli esetben affektív pszichózis) következménye, és az igazságügyi orvosszakértő véleménye szerint az ilyen betegségben szenvedő emberrel való együttlakás nem kizárt. A Kúria határozata szerint,⁴⁴⁶ ha az egyik fél a másik féllal a sérelmére elkövetett tettegesség ellenére a közös lakás osztott használatában állapodott meg, akkor az egyezségkötést követő, kölcsönös tettegességgel járó szóváltás önmagában még nem igazolja, hogy az objektíve osztott használatra alkalmas ingatlanban a másik féllal való együttlakás lehetetlen.

A Kúria határozata szerint⁴⁴⁷ osztott lakáshasználat elrendelésének van helye, ha az egyik fél – különösen a házassági együttélés megszakadása után – kötekedő, szidalmazó magatartást tanúsított, és két alkalommal bántalmazta ugyan a másik felet, ez azonban nem értékelhető folyamatos, agresszív, botrányos magatartásként, hanem kizárólag eseti jellegű konfliktust igazol, amely nem ad alapot az osztott használat mellőzésére, az ingatlan elkülönült használatával ugyanis a további viták megelőzhetőek. A kizárólagos lakáshasználat elrendelését kérő fél terhére kell értékelni, ha nem tudja kétséget kizáróan bizonyítani, hogy az elköltözéséhez, „elmeneküléséhez” kifejezetten a másik fél magatartása, a folyamatosan megvalósuló trágár szidalmazások és további tettegességek vezettek. A felek közötti közel 40 éves együttélés és négy közös gyermek felnevelése megalapozza a házastársi vagyonközösségbe tartozó közös lakás használatához való igényt. A Kúria álláspontja szerint a volt házastársak egy lakásban élése nem ideális állapot, különös tekintettel arra, hogy a helyiségek egy része közös használatba kerül, ezért a teljes elkülönülés nem valósítható meg. A perbeli lakóingatlan nagy alapterületű, kétszintes, több lakószobával rendelkezik, és a szintenkénti használata megfelelő elkülönülést nyújt a felek számára. Ennek lehetőségét nem érinti, hogy az egyes lakószintek önálló bejárattal nem rendelkeznek.

⁴⁴⁵ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.310/2001/7. sz. határozata.

⁴⁴⁶ A Kúria Pfv.II.20.112/2015/5. sz. határozata.

⁴⁴⁷ A Kúria Pfv.II.20.960/2016/8. sz. határozata.

A Kúria határozata szerint⁴⁴⁸ a felek között a végleges különválásukat megelőző, felfokozott idegállapotában bekövetkezett vita nem vezethet a lakás szubjektív oszthatatlanságának a megállapítására.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁴⁹ osztott lakáshasználat elrendelésének van helye, ha az igazolt tettelegesség kisebb súlyúnak ítéltető, továbbá, ha nem nyert bizonyítást, hogy a közös kiskorú gyermekek agresszivitása pontosan mire: a szülés körüli károsodásra, familiáris szituációkra, vagy a szülei egymással szembeni magatartásának a reprodukálására vezethető vissza.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵⁰ osztott lakáshasználat elrendelésnek van helye, ha azt a tényt, hogy az együttélés az egyik fél durva, kritikátlan magatartása miatt vált elviselhetetlenné, a közvetett bizonyítékok (a testvér és egy szomszéd tanúvallomása) kellően nem igazolták, továbbá, ha a gyermek és az apja között egyéb okból is rossz a viszonya.

A Kúria határozata szerint⁴⁵¹ jogszerű az osztott lakáshasználat elrendelése, amennyiben a felek kapcsolata valamelyikük elköltözése után durvult el, és nem bizonyított, hogy egyikük már az együttélésük alatt is olyan botrányos, garázda magatartást tanúsított, ami kizárná az egyébként osztott használatra alkalmas lakás közös használatát.

A felek kapcsolatának a válási folyamatban bekövetkezett rendkívüli megromlása 26 évi együttélés és két gyermek felnevelése után nem alapozza meg a tulajdonos fél elzárását a több évtizedig a család közös otthonául szolgáló lakás használatától.

- Kezdetben maga is megosztott lakáshasználatot kért – a közös lakásban élést „választotta”

A Kúria határozata szerint⁴⁵² osztott lakáshasználat elrendelésének van helye, ha az egyik fél kezdetben maga is osztott lakáshasználatot kért, és az erre vonatkozó keresetét csak a per folyamán változtatta meg, a másik fél összeférhetetlenségére, illetve súlyos pszichés problémáira hivatkozva, továbbá ha korábban rendelkezett egy másik ingatlannal és az átlagot meghaladó jövedelemmel, így képes lett volna – akár átmeneti időre – más módon is megoldani a saját és a gyermekei lakhatását, ha úgy ítélte meg,

⁴⁴⁸ A Kúria Pfv.II.21.409/2017/9. sz. határozata.

⁴⁴⁹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.187/1997/5. sz. határozata.

⁴⁵⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.220/1997/3. sz. határozata.

⁴⁵¹ A Kúria Pfv.II.20.279/2020/8. sz. határozata.

⁴⁵² A Kúria Pfv.II.20.350/2013/6. sz. határozata.

hogy a gyermekeket a szülőtársa veszélyezteti. Ehelyett a közös lakásban élést választotta, amely a gyermekekre kétségkívül megterhelően hatott, de nem kizárólag a szülőtársa magatartása miatt. A Kúria szerint a lakáshasználat rendezésekor nem egy ideális helyzet elérésére a cél, hanem arra kell törekedni, hogy a volt házastársak és a lakáshasználatra jogosított kiskorú gyermekek méltányos érdeke megfelelően biztosított legyen. Az a tény, hogy a peres felek kapcsolata a válási folyamatban rendkívüli módon elmérgesedett, még nem alapozza meg az egyik fél kizárását a lakás használatából. Amennyiben a peres felek egy fedél alatt élése továbbra is feszültségeket generál, megfontolás tárgyává kell tenniük a közös tulajdon megszüntetésének a lehetőségét, célszerűségét.

3.3. A házastársi közös lakás kizárólagos használatára való feljogosítást / a megosztott használat mellőzését és az egyik háztartás használati jogának a megszüntetését megalapozó érvek

- A házassági életközösség fennállása alatti kötelesség-teljesítés – kifogástalan magatartás és - gyermeknevelés – a család összetartásának szándéka

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵³ a felperesnek a házasság fennállása alatt tanúsított, majd a bontóítélet meghozatalát követően bűncselekményt is megvalósító magatartása (fizikai bántalmazás) alapján – a felek között kialakult rossz viszonyra is tekintettel – megállapítható, hogy a peres felek lakása megosztottan nem használható, ezért ebben az esetben csak a lakás kizárólagos használatát lehet elrendelni. A kizárólagos használatra családvédelmi szempontok szem előtt tartásával az a fél is feljogosítható, aki a házassági életközösség fennállása alatt a kötelességeit megfelelően teljesítette, a gyermekeket kifogástalanul nevelte és mindent megtett a család összetartása és a családi élet széthullásának a megakadályozása érdekében.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵⁴ akkor is elrendelhető a kizárólagos lakáshasználat, ha a felek gyermekei már felnőttek; a családvédelmi érdekek nem korlátozhatók a kiskorú gyermekek ellátásával és gondozásával összefüggő körülményekre. Családvédelmi érdek lehet az is, hogy a házasságban kifogástalan

⁴⁵³ A Legfelsőbb Bíróság BH1978.205. sz. határozata.

⁴⁵⁴ A Legfelsőbb Bíróság BH1977.329. sz. határozata.

magatartást tanúsító házastárs a házasság megszűnése után is megfelelő védelmet kapjon.

➤ A feszültség fokozódásának megelőzése

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵⁵ a bíróság akkor is dönthet a kizárólagos lakáshasználat elrendelése mellett, ha megállapítható, hogy a lakás megosztott használata mellett a felek között meglévő feszültség nem csökkenne, hanem tovább fokozódna. A kiskorú gyermekek egyéniségének zavartalan fejlődése, de a felek új életkörülményeinek megfelelő kialakítása is indokolhatja a kizárólagos lakáshasználat elrendelését.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint,⁴⁵⁶ ha az egyik fél italozása, ennek folytán a felek között állandósult veszekedések, dulakodások folyamatos feszültséget idéznek elő, ami a közös kiskorú gyermek egészséges fejlődésére káros hatást gyakorolt és a másik fél nyugalma is súlyosan zavarta, utóbbi fél feljogosítható a lakás kizárólagos használatára.

➤ A további együttlakás a gyermekekre elviselhetetlen lelki terhet jelentene

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵⁷ akkor is elrendelhető a kizárólagos lakáshasználat, ha a felek között az életközösség megszakadása óta fennálló feszült viszony a kiskorú gyermek pszichikai állapotára olyan káros hatással volt, amely miatt a gyermek tartós kezelésre szorult.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵⁸ abban az esetben is elrendelhető a kizárólagos lakáshasználat, ha az egyik fél italozó életvitele, az ezzel összefüggésben tanúsított tettelegességig fajuló, durva, agresszív viselkedése, valamint a saját és a gyermekek testi épségét is veszélyeztető magatartása miatt a lakás osztott használata a másik fél és a nála elhelyezett kiskorú gyermekek részére elviselhetetlen helyzetet teremtene.

⁴⁵⁵ A Legfelsőbb Bíróság BH1982.136. sz. határozata.

⁴⁵⁶ A Legfelsőbb Bíróság BH1994.542. sz. határozata.

⁴⁵⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.373/1998/4. sz. határozata.

⁴⁵⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.225/1999/5. sz. határozata.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁵⁹ a bíróság akkor is feljogosíthatja az egyik felet a házastársi közös lakás kizárólagos használatára, ha a másik féllel való további együttlakása számára és a nála elhelyezett, illetve a vele egy háztartásban élő közös gyermekek számára – a kiskorú gyermekek zavartalan fejlődését gátló és a személyiségük torzulásának a veszélyét is magában hordozó – elviselhetetlen terhet jelentene.

➤ Természetbeni használat iránti valós szándék hiánya

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁴⁶⁰ a lakáshasználat kérdésében a jövőre nézve kell olyan döntést hozni, ami a kiskorú gyermek és a szülők érdekei összhangjának a legjobban megfelel, és az adott helyzetben a legcélravezetőbb megoldásnak tűnik. Ha a kizárólagos lakáshasználatra való feljogosítását kérő fél egy másik városban oda kötődő új életet, más lakhatást alakított ki, és a közös lakás természetbeni használatát ténylegesen meg sem kísérelte, akkor a kizárólagos lakáshasználatra irányuló keresetét csak a jogai megóvása érdekében fenntartott igénynek, de nem a természetbeni használat iránti valóságos szándéknak kell tekinteni.

3.4. Kritikai észrevételek

Véleményem szerint a hivatkozott eseti döntések jól rávilágítanak arra, hogy a családjogi felróhatóság, a felek konfliktushelyzetben tanúsított magatartásának az „összeméricskélése”, a lineáris oksági viszonyban gondolkodás, a család rendszerszemléletű és a házasság megromlásának folyamatként való kezelése nélkül rossz megoldást eredményez: a felek együttlakásra „kényszerítése” ugyanis a konfliktusok elmélyítéséhez vezethet.

Véleményem szerint konfliktusos válás esetén a házastársi közös lakás használatáról szóló döntés legfőbb szempontjának a felek közötti feszültség csökkentését kellene tekintenünk. A felek egymással szemben tanúsított, kölcsönösen összeférhetetlen, durva magatartása esetén ezt aligha szolgálják az őket a közös lakásban további együttélésre „kényszerítő” határozatok.

⁴⁵⁹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.209/2002/4. sz. határozata.

⁴⁶⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.827/2010/12. sz. határozata.

A bíróságnak a közös lakás használatát kétségekívül a jövőre nézve, de a jelenben kell rendeznie, és a jogvita megoldását nem tolhatja el magától azzal, hogy kölcsönösen összeférhetetlen magatartás tanúsítása esetén osztott lakáshasználatot elrendelve a feleket a közös tulajdon megszüntetésének a lehetőségén kívánja „elgondolkodtatni”.

Emellett a családon belüli erőszak megtörténtének a megállapítása sem kerülhető meg azzal, hogy az „nem értékelhető folyamatos, agresszív, botrányos magatartásként”,⁴⁶¹ ahogy azzal sem, hogy az „kölcsönös viták hatására következett be”,⁴⁶² vagy hogy a bántalmazást állító feleség a harmadik gyermekre a bántalmazás ellenére is „vállalkozott és az együttélés alatt a legközelebbi hozzátartozóinak sem panaszkodott soha arra, hogy a férje valaha is tettelesen bántalmazta volna őt”.⁴⁶³

Az, hogy valaki a családban egy konfliktushelyzet megoldására nem megfelelő, a másik félnek fájdalmat okozó eszközt választott, nyilvánvalóan befolyásolja a vele való további együttélést, és megkérdőjelezi az osztott lakáshasználat elrendelésének a helyességét.

Mindezekből következően úgy vélem, hogy a házastársi közös lakás használata megnyugtató módon szintén a felek bíróság általi részletes, a házasság megromlása folyamatának, a felek családi szerepeinek és családi funkcióinak a vizsgálatára, mégpedig az osztott lakáshasználat, azaz a további esetleges együttlakás elrendelhetőségére összpontosító személyes meghallgatása után rendezhető. Erre tekintettel a lakáshasználat rendezése során – a felek részletes személyes meghallgatása után – a bizonyítási eljárás keretében szükségesnek tartanám családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzését annak tisztázása és megállapítása végett, hogy a felek hol tartanak a „házasságbomlás” folyamatában, illetőleg milyen a konfliktuskezelési képességük, továbbá pszichológus szakértői szempontból javasolható-e, támogatható-e a további együttlakásuk.

Mellőzhetetlennek tartanám továbbá a felek jövedelmi és vagyoni viszonyainak a feltárását, és annak a kérdésnek a körüljárását is, hogy a házastársi közös lakás megosztott használatának a mellőzése és az egyik fél lakáshasználati jogának a megszüntetése esetén ez a fél tudna-e, és ha igen, mennyi ideig, gondoskodni a saját lakhatásának a megoldásáról.

⁴⁶¹ Lásd a Kúria fentebb ismertetett Pfv.II.20.960/2016/8. sz. határozatát.

⁴⁶² Lásd a Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.330/2001/9., Pfv.II.23.956/1997/4., Pfv.II.22.646/1999/6. és Pfv.II.22.124/2008/5. sz. határozatait.

⁴⁶³ Lásd a Legfelsőbb Bíróság fentebb ismertetett Pfv.II.23.956/1997/4. sz. határozatát.

Ezeket a szempontokat, tényállás-feltárási és bizonyítási irányokat alkalmasabbnak tartom arra, hogy elvezessenek a házastársi közös lakás további használatának a megnyugtató rendezéséhez, mint a felek konfliktushelyzetben tanúsított magatartásainak az értékelését, „összeméricskélését”.

Miután a lakáshasználat rendezéséhez, azon belül a házastársi közös lakás megosztott használatának a mellőzéséhez és az egyik fél lakáshasználati jogának a megszüntetéséhez szorosan kapcsolódik a lakáshasználati jog elvesztéséért járó kompenzáció kérdése, amellyel kapcsolatban a bírói gyakorlat a felek egymással szemben tanúsított magatartásainak szintén kiemelt jelentőséget tulajdonít, ezért az értekezés következő része a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által lakáshasználati joga elvesztése miatt érvényesített kompenzáció iránti igény kérdését járja körül.

4. A közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által lakáshasználati joga elvesztése miatt érvényesített kompenzáció iránti igény (a használati, illetőleg többlethasználati díj, valamint a lakáshasználati jog ellenértéke) és a családjogi felróhatóság

A bírói gyakorlat a házaspár egymással szemben tanúsított magatartásainak, illetve mulasztásainak jelentőséget tulajdonít a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által lakáshasználati joga elvesztése miatt érvényesített kompenzáció iránti igény elbírálása során is.

Az ítélkezési gyakorlat álláspontja szerint a házastársi közös lakásból távozó házastársnak például akkor jár használati díj, ha a házastársi közös lakásból a másik fél „összeférhetetlen”: a lakásban maradó fél felróható, agresszív magatartása miatt kényszerül elköltözni.

Az értekezésnek ez a része a szabályozás ismertetését követően legfelsőbb bírósági, illetve kúriai határozatokat von vizsgálódás alá.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Az értekezés ezen része „Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben” címmel megjelent cikkem alapulvételével készült. Lásd PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. Családi Jog, 2016. 4., 22-29.

4.1. A használati, illetőleg többlethasználati díj megállapításának jogi szabályozása

A Ptk. alkalmazása körében is irányadó,⁴⁶⁵ a Legfelsőbb Bíróság 1989. május 15-ei PK 279. sz. állásfoglalásának II. pontja szerint a házastársi közös lakásból az életközösség megszűnésekor távozó házastárs az elköltözését követően a lakásban maradó házastársától a kizárólagos – illetőleg a tulajdoni hányadot meghaladó – használatért pénzbeli ellenértéket (használati díjat, többlethasználati díjat) követelhet.

Az állásfoglalás definíciója szerint a használati díj a birtoklási és használati jogától megfosztott volt házastársnak járó, a hasznosítási jogán alapuló időszakos pénzbeli kiegyenlítés, amely őt tulajdonjogának a fennállása alatt folyamatosan megilleti.

Az állásfoglalás azzal érvel a díjfizetés mellett, hogy a birtoklás és a tényleges használat jogának átadása, a másik fél részére való biztosítása – ilyen tartalmú jogszabályi rendelkezés hiányában – nem jelenti a tulajdonjogból eredő egyéb jogosítványok, így a dologból folyó hasznok szedésének a megszűnését; díjfizetés hiányában a bennlakó kizárólagos vagy a tulajdoni hányadát meghaladó használata ellenszolgáltatás nélkül maradna.

A családjogi ítélkezési gyakorlat ezt a szabályt lényegében már az alkalmazása kezdetétől igyekezett megszorítóan értelmezni. Kimondta, hogy a lakásban bennmaradó tulajdonostárs nem kötelezhető arra, hogy az elköltözött fél tulajdoni hányadát tényleges szükséglet hiányában is térítés ellenében használja. Az elköltözött házastárs pénzbeli térítést csak akkor igényelhet, ha a tulajdoni hányadának megfelelő használatra – a bentlakó tulajdonostárssal kötött megállapodása vagy a bíróságnak a bentlakó házastársat a lakás kizárólagos használatára feljogosító döntése következtében – nincs módja, vagy ha bizonyítja, hogy tulajdonostársa a lakás használatában „összeférhetetlen” magatartást tanúsítva vagy egyéb módon, például zárcserével őt megakadályozta. Ha a házastárs a közös lakásból önként és a visszatérés szándéka nélkül költözött el, használati díjra nem tarthat igényt.⁴⁶⁶

Kérdésként merülhet fel, hogy mit értünk a közös használatot lehetetlenné tevő „összeférhetetlen” magatartáson, az azonos-e a közös lakás használatának szubjektív

⁴⁶⁵ Lásd a Kúria 1/2014. sz. PJE határozatát.

⁴⁶⁶ Lásd még KÖRÖS [2002] *i. m.* 384-389.; KÖRÖS András: *Használati (többlethasználati) díj*. In: KÖRÖS (szerk.) [2007] *i. m.* 329-332.; KÖRÖS András: *Használati (többlethasználati) díj*. In: KÖRÖS (szerk.) [2013] *i. m.* 145-146.; SZEIBERT Orsolya: *Használati díj és többlethasználati díj*. In: VÉKÁS – GÁRDOS (szerk.) [2014] *i. m.* 1. kötet 722. Hivatkozza: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] *i. m.* 22.

oszthatatlanságával, illetve mikor beszélhetünk önkéntes és a visszatérés szándéka nélküli elköltözésről? Miként értékelendő a bennlakó fél által végrehajtott zárcsere és/vagy a riasztórendszer kódjának a megváltoztatása, kulcs- és/vagy kódküldés esetén az ajtó belülről való beszögelése? Mivége a használati díj, ha az elköltözött házastársnak elvesztett lakáshasználata kompenzációjaként jár egy tisztán családjogi térítés, nevezetesen a lakáshasználati jog ellenértéke is?

Véleményem szerint az ezekre a kérdésekre a családjogi ítélkezési gyakorlat által adott leggyakoribb válaszokból mélyebbre juthatunk a családjogi felróhatóság megértésében is, és újabb területen szembesülhetünk a folyamatvizsgálat és rendszerszemlélet nélküli döntések következményeivel.⁴⁶⁷

4.2. A használati, illetve többlethasználati díj megállapításának szempontjai

➤ Önként és a visszatérés szándéka nélküli elköltözés

Az ítélkezési gyakorlat álláspontja szerint a távozó házastársnak nem jár használati díj, ha a házastársi közös lakásból önként és a visszatérés szándéka nélkül költözött el. Nem minősül önkéntes elköltözésnek, ha arra a lakásban bennmaradó házastárs összeférhetetlen magatartása miatt kerül sor. A vonatkozó eseti döntések indokolása szerint a házastársi közös lakásból a másik fél összeférhetetlen magatartása miatti elköltözés abban az esetben állapítható meg, ha arra a lakásban maradó fél felróható,⁴⁶⁸ távozásra/költözésre kényszerítő, fenyegető,⁴⁶⁹ távozásra „ráható” (például a másik fél személyes használati tárgyait összepakoló⁴⁷⁰) „elüldöző”,⁴⁷¹ rendszeresen agresszív,⁴⁷² az együttélést akadályozó,⁴⁷³ „túrhetetlen”,⁴⁷⁴ a családot „terrorizáló”, folyamatos lelki

⁴⁶⁷ Az értekezés a használati díj kérdését kizárólag a Ptk. 4:76. §-ának (1) bekezdése szerinti közös tulajdonú házastársi közös lakásra vetítetten vizsgálja, azonban szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az ítélkezési gyakorlat a használati díjfizetés szabályait az élettársak közös tulajdonú otthonára, valamint – némiképp eltérő tartalommal ugyan, de – a házastársak és az élettársak közös tulajdonú ingóságaira is alkalmazza. Lásd például a Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.24.145/1997., Pfv.II.21.034/2008/5., Pfv.II.20.153/2010/4. és BH2000.448. sz., valamint a Kúria Pfv.II.20.211/2012/9. sz. határozatait.

⁴⁶⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.454/2011/7. sz. határozata.

⁴⁶⁹ A Legfelsőbb Bíróság BH2003.408., valamint Pfv.II.20.640/2007/5., Pfv.II.20.059/2009/8. sz., továbbá a Kúria Pfv.II.20.631/2015/6. sz. határozatait.

⁴⁷⁰ A Debreceni Ítéltábla Pf.III.20.053/2008/3. sz. határozata.

⁴⁷¹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.783/2008/6. sz. határozata.

⁴⁷² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.106/1998/9., a Kúria Pfv.I.20.081/2013/4. és Pfv.II.20.112/2013/7. sz. határozatait.

⁴⁷³ A Kúria Pfv.II.20.031/2014/15. sz. határozata.

⁴⁷⁴ A Kúria Pfv.II.20.978/2012/4. sz. határozata.

terrorban tartó,⁴⁷⁵ a közös kiskorú gyermekek⁴⁷⁶ vagy a családtagok életét és testi épségét veszélyeztető,⁴⁷⁷ italozó, kötekedő,⁴⁷⁸ rendőri intézkedést igénylő⁴⁷⁹ magatartása miatt került sor.

Az ítélezési gyakorlat elválasztani látszik egymástól az „összeférhetetlen” és a közös lakás használatának szubjektív oszthatatlanságát eredményező magatartást. A Legfelsőbb Bíróság ezzel kapcsolatban kifejtette,⁴⁸⁰ hogy a lakásban bennmaradó házastárs használati díjfizetési kötelezettségét a másik házastárs és a közös kiskorú gyermek békés birtoklását, illetve zavartalan lakáshasználatát akadályozó, a nyugalmutkat zavaró olyan összeférhetetlen, italozó, agresszív, kötekedő magatartás is megalapozhatja, amely a lakás szubjektív oszthatatlanságának a megállapítására egyébként nem adna alapot. A bennmaradó fél összeférhetetlen magatartásának a bizonyítottsága hiányában, illetőleg abban az esetben, ha a távozó házastárs az elköltözést követően „nyomban” vagy „rövid időn belül” élettársi kapcsolatot létesít,⁴⁸¹ új családi életformára rendezkedik be,⁴⁸² más városban vagy külföldön vállal munkát,⁴⁸³ saját és gyermekei lakhatását tartósan és megnyugtatóan máshol oldja meg,⁴⁸⁴ vagy ha bizonyítást nyer, hogy az elköltözést már korábban tervezte, amelynek a döntő oka az volt, hogy önálló lakást szerzett,⁴⁸⁵ a bíróság többnyire azt állapítja meg, hogy az elköltözésre önkéntesen és a visszatérés szándéka nélkül került sor.

A bírói gyakorlat szerint visszaköltözési szándék állítása esetén – miután a tulajdonostársnak elsődlegesen a közös lakás természetbeni használatára van joga – az is vizsgálendő, hogy az állított visszaköltözési szándék valódi, komoly,⁴⁸⁶ tényleges⁴⁸⁷ volt-e, illetőleg hogy az arra hivatkozó tulajdonostárs megkísérelte-e⁴⁸⁸ egyáltalán a közös lakásba való visszatérést/visszaköltözést.

Amennyiben a bíróság azt állapítja meg, hogy az elköltözésre nem önként került sor, hanem a másik fél fentebb kibontott tartalmú összeférhetetlen magatartása miatt, vagy

⁴⁷⁵ A Kúria Pfv.II.20.031/2014/15. sz. határozata.

⁴⁷⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.769/2010/7. sz. határozata.

⁴⁷⁷ A Kúria Pfv.II.20.112/2013/7. sz. határozata.

⁴⁷⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.612/2001/8. sz. határozata.

⁴⁷⁹ A Kúria Pfv.I.20.081/2013/4. sz. határozata.

⁴⁸⁰ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.612/2001/8. sz. határozata.

⁴⁸¹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.770/1997/10., Pfv.II.20.367/2008/4., a Kúria Pfv.II.21.505/2012/9. és Pfv.II.20.031/2014/15. sz. határozatai.

⁴⁸² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.952/2000/3. sz. határozata.

⁴⁸³ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.829/2001/4. és a Kúria Pfv.II.20.978/2012/4. sz. határozatai.

⁴⁸⁴ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.010/2011/9. sz. határozata.

⁴⁸⁵ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.696/2007/4. sz. határozata.

⁴⁸⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.524/1999/4. sz. határozata.

⁴⁸⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.734/2007/4. sz. határozata.

⁴⁸⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.178/1998/6. és Pfv.II.20.640/2007/5. sz. határozatai.

ha a közös lakásba időközben beköltözik a bennlakó élettársa, akkor nem alkalmazza azt az elvet, hogy a tulajdonostársnak elsősorban az ingatlan használatát kell kérnie, és csak másodlagosan léphet fel többlehasználati díj iránti igénnyel. Ezekben az esetekben a távozó házastárs a nem önkéntes elköltözésétől⁴⁸⁹ vagy az élettárs beköltözésétől⁴⁹⁰ a közös tulajdon megszüntetéséig használati díjat igényelhet.

➤ A természetbeni használat megkísérlése és az attól való jogellenes elzárás

Miután a távozó házastársnak elsődlegesen a lakás természetbeni használatára van joga, ezért a bírói gyakorlat szerint használati díjat csak akkor igényelhet, ha a birtokbavételt és a használatot legalább megkísérelte, ám attól őt a tulajdonostársa jogellenesen elzárta. A bírói gyakorlat a használat megkísérlése alatt a tényleges, komoly, valódi visszatérési szándék bejelentését tartalmazó nyilatkozat bennlakó fél részére való eljuttatását, elküldését,⁴⁹¹ a bennlakó által időközben végrehajtott zárcsere vagy a riasztórendszer kódjának a megváltoztatása esetén a bennlakó fél kulcs-, illetőleg kódküldésre való határozott felhívását,⁴⁹² a bennlakó fél általi kulcs- vagy kódküldés esetén a kulcs/kód kipróbálását,⁴⁹³ illetőleg azok eredménytelensége, sikertelensége esetén birtokvédelmi, büntető vagy polgári peres eljárás megindítását érti.⁴⁹⁴

A Legfelsőbb Bíróság az egyik határozatában⁴⁹⁵ a bennlakó által végrehajtott zárcsere esetén a távozó házastársnak való kulcsküldés ellenére a használat jogellenes megakadályozásának tekintette a bejutás egyéb módon, például az ajtó belülről történő beszögelésével megvalósított lehetetlenné tételét is.

⁴⁸⁹ A Kúria Pfv.II.20.031/2014/15. sz. határozata.

⁴⁹⁰ A Kúria Pfv.II.20.631/2015/6. sz. határozata.

⁴⁹¹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.716/2011/6. sz. határozata.

⁴⁹² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.VIII.20.470/2011/3. sz. határozata.

⁴⁹³ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.716/2011/6. sz. határozata.

⁴⁹⁴ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.640/2007/5. sz. határozata.

⁴⁹⁵ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.279/2000/6. sz. határozata.

4.3. A használati, illetőleg többlethasználati díj és a lakáshasználati jog ellenértékének a viszonya

A Ptk. 4:84. §-ának (1) bekezdése – a Csjt. 31/C. §-ának (1) bekezdésében írtakkal tartalmilag azonosan – akként rendelkezik, hogy az a házastárs, aki szerződés vagy a bíróság döntése alapján a lakás elhagyására köteles, a korábbi használati joga vagyoni értékének megfelelő térítésre tarthat igényt.⁴⁹⁶

A jogalkotó a lakáshasználat elvesztéséért járó kompenzációt előbb kárpótlás néven 1955-ben,⁴⁹⁷ majd lakáshasználati jog ellenérték néven 1987. július 1-jével kifejezetten azzal a céllal hívta életre, hogy csökkentse az elköltöző, a lakását elveszítő fél hátrányait és segítse őt abban, hogy új lakást szerezzen.⁴⁹⁸

A kompenzáció mértékének a meghatározása során alkalmazandó szabály, a Csjt. 31/C. §-ának (2) bekezdésében írtak – miszerint közös tulajdonban vagy valamelyik házastárs tulajdonában álló lakás esetén a lakáshasználati jog ellenértéke a lakás beköltözhető és lakott forgalmi értékének a különbözete – erre a célra alkalmasnak tűnt, a házastársi vagyonközösséggel való együttmozgatását lehetővé tevő szabály⁴⁹⁹ pedig a méltányosság elvének is megfelelt. A Ptk. nem határozza meg a lakáshasználati jog ellenértéke számításának a módját.

⁴⁹⁶ Lásd bővebben KOVÁCS László: *A lakáshasználati jog ellenértéke*. In: PETRIK (szerk.) [1988] *i. m.* I. kötet 417-424.; KÖRÖS (szerk.) [2007] *i. m.* 336-345.; KÖRÖS [2002] *i. m.* 392-403.; KÖRÖS András: „*Fontolva haladás*” – az új Ptk. Családjogi Könyve 5. Rész: *A házastársi közös lakás használatának rendezése*. Családi Jog, 2006. 2., 17-18.; KÖRÖS András: *A lakáshasználati jog ellenértéke*. In: KÖRÖS (szerk.) [2013] *i. m.* 144-145.; SZEIBERT Orsolya: *A lakáshasználati jog ellenértékének megtérítése*. In: VÉKÁS – GÁRDOS (szerk.) [2014] *i. m.* 1. kötet 721-722. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] *i. m.* 26.

⁴⁹⁷ Lásd a Legfelsőbb Bíróság 111. sz. PK állásfoglalását, valamint a lakások elosztásáról és a lakásbérletről szóló 1/1971. (II. 8.) Korm. sz. rendelet 100. §-ának (1) és (2) bekezdésében írtakat; vö. BARNÁNÉ MUCZER Erzsébet: *A házastársak közös lakásának sorsa a házasságfelbontás után*. In: KISS Éva (szerk.): *Családvédelem és jogalkalmazás*. Tanulmánykötet. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály, Budapest, 1984, 204-260. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] *i. m.* uo.

⁴⁹⁸ Lásd a családjogi törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvényjavaslat 12. §-ához fűzött indokolást. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] *i. m.* uo.

⁴⁹⁹ A Csjt. 31/C. §-a (4) bekezdésének III. fordulata szerint, ha a lakásban maradó házastárs kéri, a házastársi közös vagyon rá eső részét az ellenérték összegével csökkenteni kell. A Kúria a Pfv.II.21.607/2012/6. sz. határozatában úgy foglalt állást, hogy a házastársi vagyonközösség megosztása előtt kifizetett lakáshasználati érték később levonandó a tulajdoni igényét átengedő fél vagyonrészből. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] *i. m.* uo.

A felet a lakáshasználata elvesztéséért mindkét kompenzáció, a használati díj és a lakáshasználati jog ellenérték egyaránt megilleti, a kétféle jogcímen járó térítés egymásba nem számítható be.⁵⁰⁰

Azt, hogy a két jogintézmény mire tud menni egymással, a bíróság pedig egy ilyen helyzettel, azt a Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.769/2010/7. sz. határozata tökéletesen megmutatja.⁵⁰¹

A tényállás szerint a felek 1987-ben kötöttek házasságot, amelyből három lányuk született. Házastársi közös lakásuk egy – ½ - ½ arányban a közös tulajdonukat képező – tetőtér-beépítéses családi házas ingatlan volt. Az elsőfokú bíróság megállapítása szerint a felek kapcsolata 2006-ban fokozatosan megromlott. Ebben az időszakban az alperes nyugdíjba vonult, inni kezdett és a családjával szemben kötekedővé vált. Magatartása miatt a házastársi közös lakásban rendőri intézkedésekre is sor került. A felperes 2006. november 27-én a gyermekekkel együtt a közös lakásból albérletbe költözött. Előadása szerint a költözést közvetlenül az előzte meg, hogy a lakásukon őt az alperes bántalmazta, illetőleg a munkahelyén is zaklatta. A házastársi életközösség megszűnése óta a gyermekek a felperes gondozásában élnek. Az alperessel – ha rendszertelenül is, de – kapcsolatot tartanak. A felperes havi nettó jövedelme 111 535 Ft. Az általa bérelt lakás havi bérleti díja 30 000 Ft, fenntartási költsége 15 000 Ft. A felperes az elköltözése után is fizette a házastársi közös lakásuk biztosítási díját. Az életközösség megszűnése után az alperes egyedül élt a házastársi közös lakásban, s egyedül fizette annak fenntartási költségeit. A felperes keresetében – egyebek mellett – az alperessel kötött házasságuk felbontását, kiskorú gyermekeik nála történő elhelyezését, az alperes és a gyermekek közötti kapcsolattartás szabályozását, az alperes gyermek- és rokontartásdíj fizetésére kötelezését, a házastársi közös lakásuk kizárólagos használatára való feljogosítását és 2006. november 27. napjától az alperes havi 25 000 Ft többlethasználati díj megfizetésére kötelezését kérte. Az alperes elsődlegesen a kereset elutasítását kérte, álláspontja szerint a házasságuk véglegesen még nem romlott meg. Másodlagosan, a házasságuk felbontása esetére, nem ellenezte az egyik kiskorú gyermekük felperesnél történő elhelyezését, viszontkeresetében a másik kiskorú gyermekük nála, az alperesnél történő elhelyezését indítványozta. A házastársi közös lakásuk vonatkozásában elsődlegesen a lakás kizárólagos használatára való

⁵⁰⁰ A Kúria Pfv.II.21.607/2012/6. sz. határozata.

⁵⁰¹ Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözet - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* [2016] i. m. 27-28.

feljogosítását, másodlagosan megosztott lakáshasználat elrendelését kérte. Arra az esetre, ha a bíróság a felperest jogosítaná fel a lakás kizárólagos használatára, viszontkeresetében 3 180 000 Ft lakáshasználati jog ellenértékre tartott igényt. A felperes többlethasználati díj iránti keresetét elutasítani kérte, e körben arra hivatkozott, hogy a felperes önként költözött el a házastársi közös lakásukból.

Az elsőfokú bíróság ítéletével a felek házasságát felbontotta, kiskorú gyermekeiket a felperesnél helyezte el, az alperest pedig gyermek- és rokontartásdíj megfizetésére kötelezte. A házastársi közös lakás kizárólagos használatára a felperest jogosította fel és kötelezte az alperest, hogy a lakás felperes részére történő birtokbaadásáig fizessen meg a felperesnek havi 25 000 Ft többlethasználati díjat. Megállapította, hogy az alperesnek 725 000 Ft többlethasználati díjhátraléka keletkezett. Kötelezte a felperest, hogy – a hátralékos tartásdíj, a lakáshasználati díj, az alperesnél lévő ingó értékfebblet, valamint az alperes megtérítési igényének beszámításával – fizessen meg az alperes részére 1 173 599 Ft lakáshasználati jog ellenértéket. Indokolásában megállapította, hogy a felek házassága elsősorban az alperes italozó, családjával szemben kötekedő, agresszív magatartása miatt romlott meg. Noha a peres felek közös tulajdonú ingatlana a megosztott használatra elviekben alkalmas lenne: a földszinti rész hasznos alapterülete 90,54 m², a tetőtér 83,84 m², azonban az alperes családjával szembeni agresszív magatartása és az ebből eredő, a különköltözés után is fennmaradó konfliktusok a lakás osztott használatát szubjektíve kizárják, ezért annak kizárólagos használatára a felperest jogosította fel. Az alperes lakáshasználati jog ellenértékére vonatkozó viszontkeresete alapján a felperest 3 180 000 Ft megfizetésére kötelezte, e körben az igazságügyi szakértő által megállapított 19 140 000 Ft-os beköltözhető és a 9 600 000 Ft-os lakott forgalmi értéket, valamint azt a ténytet vette figyelembe, hogy a felperesnél elhelyezett két kiskorú gyermek lakhatását a felperesnek kell biztosítania. Alaposnak találta a felperes többlethasználati díj iránti igényét is. Megállapította, hogy a lakás közös használatát az alperes összeférhetetlen magatartása tette lehetetlenné. A felperes a lakáshasználati jogával nem önként hagyott fel, lakásban maradása a kiskorú gyermekek érdekét is súlyosan veszélyeztette volna. Miután az igazságügyi szakértő a teljes ingatlan használati díját az életközösség megszűnésére vetített időpontban havi 80 000 Ft-ban állapította meg, így a felperes havi 25 000 Ft többlethasználati díj iránti igénytet nem tekintette eltúlzottnak. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet a lakáshasználat rendezése körében megváltoztatta, és a felek házastársi közös lakásának a használatát megosztotta. Rögzítette, hogy az osztott használatra tekintettel az alperes

lakáshasználati joga ellenértékére nem tarthat igényt, ezért mellőzte a felperes lakáshasználati jog ellenérték megfizetésére kötelezését, és az alperest a felperes javára mindösszesen 2 057 600 Ft többlethasználati díjban marasztalta.

A Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta. Ítélete indokolásában rögzítette, hogy a felperes a közös lakást az alperes összeférhetetlen magatartása miatt hagyta el. Miután az alperes a felperes általi használat gyakorlását megakadályozta, így – az eltúlzottnak nem tekinthető összegű – többlethasználati díj megfizetésére kötelezését jogszerűnek tartotta.

Ezt az eseti döntést elemezve megállapítottam, hogy „ha jogesetté merevítve nézzük az idézett eseti döntés tényállásához rendelt »megoldást«, akkor az akár jónak is tűnhet: miután a felperes a gyermekekkel együtt az alperes összeférhetetlen magatartása miatt kényszerült elköltözni a házastársi közös lakásból, ahová később sem tudott visszatérni, ezért az alperesnek többlethasználati díjat kell fizetnie a felperes részére. Azonban miután az elsőfokú bíróság a felperest jogosította fel a házastársi közös lakás kizárólagos használatára, ezért a felperesnek lakáshasználati jog ellenértéket kell fizetnie az alperesnek, amelyből levonva a neki járó többlethasználati díjat is, a felperesnek maradt volna 1 173 599 Ft fizetési kötelezettsége az alperes felé. Miután azonban a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság álláspontjától eltérően mégis megoszthatónak találta a házastársi közös lakás használatát, ezért az alperesnek nem jár lakáshasználati jog ellenérték, köteles viszont – a tartásdíj mellett – 2 057 600 Ft többlethasználati díjat fizetni volt házastársának (jelenlegi lakótársának). Ha a „megoldást” nem jogi absztrakcióként, hanem a felek szemével is próbáljuk nézni, az véleményem szerint már kevésbé tűnik jónak: a feleket ugyanis a nagy absztrahálás és szubsumálás közben, jó sokat számolva visszajutottuk oda, ahonnan indultak: a házastársi közös lakásba. Mondhatnánk, hogy ez azért nem egészen így van, mert a megosztott lakáshasználattal biztosan jobb lesz nekik, de – Háy János Háromszögek című családi színjátékának az utolsó sora után pesszimista-realistán – sokkal valószínűbb, hogy »nem lesz jó, csak most úgy lesz rossz, ahogy már megszokták, hogy rossz.«⁵⁰²

⁵⁰² HÁY János: *Háromszögek*. Bárka, 2011. 1. <http://www.barkaonline.hu/szepirodalom/1962-hay-janos-dramaja> (2024. július 2.) Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözet - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] i. m. 28.

4.4. Kritikai észrevételek

Kutatásom során megállapítottam, hogy „együttélhetetlenség» és destruktív konfliktusos válás⁵⁰³ esetén mindkét fél, és ha van, akkor a közös kiskorú gyermekük legjobb érdekét kétségkívül az szolgálja, ha egyikük elköltözik a házastársi közös lakásból. Az is kétségtelen, hogy a házastársi közös lakásból elköltözött fél lakhatási lehetőségét – különvagyoni lakás vagy a részére biztosított szívességi lakáshasználat hiányában – csak ellenérték fejében tudja megoldani.

Az elköltözött fél elvesztett lakhatási lehetőségének a kompenzálása mindkét fél érdekét szolgálja.

Ha a távozó házastárs a közös kiskorú gyermekekkel együtt költözik el, akkor a közös lakásban maradó félnek szülői kötelessége a tőle különélő kiskorú gyermeke jóllétéhez, s annak részeként lakhatási lehetősége megteremtéséhez anyagilag is hozzájárulni (ez is része a tartási kötelezettségének⁵⁰⁴). Ha a távozó házastárs egyedül költözik, akkor a közös lakásban a kiskorú gyermekekkel bennmaradó félnek a távozó házastárs lakhatási lehetősége megteremtéséhez való hozzájáruláshoz azért fűződhet érdeke, hogy a másik felet mint szülőtársát ne veszítse el (ugyanazt másként megfogalmazva: a bennlakónak – a közös kiskorú gyermekek legfőbb/legjobb érdekét szem előtt tartva – hosszú távon nem fűződhet érdeke ahhoz, hogy távozó házastársa anyagilag teljesen lehetetlen helyzetbe kerüljön, és ezáltal a tartási képességét is elveszítse).

A Legfelsőbb Bíróság PK 279. sz. állásfoglalásának a II. pontjában életre hívott használati díj fizetésének a szabályai – vélhetően a jogintézmény erős tulajdonjogi gyökerei okán – nem tűnnek elég rugalmasnak ahhoz, hogy egy házastársi közös lakásból való elköltözés miatt kialakult helyzetet mindkét fél érdekét szolgáló – közös kiskorú gyermek léte esetén a szülőtársi kapcsolatot megóvó – módon, a méltányosság elvét is szem előtt tartva rendezzenek. A hivatkozott eseti döntéseket, illetve a bírói gyakorlat által életre hívott terminológiakészletet kellő távolságból szemlélve azok leginkább arra tűnnek alkalmasnak, hogy a felek destruktív konfliktusát tovább mélyítsék. Egy mindkét fél érdekét szolgáló kompromisszumos (»élni és élni hagyni-

⁵⁰³ Lásd CSEH-SZOMBATHY [1985] *i. m.* 42.; vö. SOMLAI [2013] *i. m.* 197. Hivatkozza: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* [2016] *i. m.* 28.

⁵⁰⁴ Vö. BOROS József: *A házastársak lakáshasználatának egyes kérdései.* Magyar Jog, 1972. 12., 725-730. Hivatkozza KISS (szerk.) [1984] *i. m.* 242-243. és PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* [2016] *i. m.* uo.

típusú») megoldás kiindulási alapja lehetne meglátásom szerint például az, ha az elköltözött házastárs lakhatási lehetőségének a megteremtése idejére néhány hónapig alacsonyabb összegű tartásdíjat fizetne a bennmaradónak, a közös tulajdon megszűntetéséig fennálló időszakra pedig úgy tekintenénk, hogy egyik oldalról a bentlakó házastárs által az elköltözött félnek fizetendő használati díj, a másik oldalról pedig az elköltözött fél által a bennlakónak fizetendő – a tulajdonjoghoz tapadó – lakásfenntartási kiadások és a gyermekek lakhatási költségeihez nyújtandó anyagi hozzájárulása »kioltják« egymást.⁵⁰⁵

A Legfelsőbb Bíróság egyik közzétett határozata szerint⁵⁰⁶ nincs akadálya annak, hogy a gyermeket illető tartásdíjra vonatkozó fizetési kötelezettséget, illetőleg annak mértékét a felek az egymással szembeni egyéb kötelezettségeikből eredő igényekkel egybevetve határozzák meg, ideértve a vagyoni elszámolásból eredő vagy a lakásból távozó félnek járó lakáshasználati jog ellenértékének összegszerűségét is, megállapodásuknak azonban a tartásra jogosult gyermek érdekeivel összhangban kell állnia, és ennek az egyezség szövegéből ki kell tűnnie.

Gondolkodási irányként kínálkozik még a lakáshasználat elvesztéséért járó kétféle kompenzáció közül az egyik: a használati, illetve többlethasználati díj vagy a lakáshasználati jog ellenértékének az elengedése.

Barnáné Muczer Erzsébet a Csjt.-t módosító 1986. évi IV. törvény hatálybalépésekor azt a javaslatot fogalmazta meg, hogy lehetőséget kellene biztosítani a távozó házastársnak arra, hogy ő válasszon: a lakáshasználati jog ellenértékét kéri-e vagy többlethasználati díjat igényel a lakásban maradó házastársától.⁵⁰⁷ Kőrös András – a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény hatályba lépésekor – azt vetette fel, hogy közös tulajdon esetén a távozásra köteles házastársnak ne pénzbeli térítés, hanem

⁵⁰⁵ Álláspontom szerint ha a bentlakó például bérbeadás útján hasznosítja az elköltözött fél tulajdoni hányadának megfelelő lakrészt, akkor jogszerű lehet az abból befolyt összeg tulajdonostársak közötti megosztása. PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* [2016] i. m. 29.

⁵⁰⁶ A Legfelsőbb Bíróság BH1992.586. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* [2016] i. m. 28.

⁵⁰⁷ BARNÁNÉ MUCZER Erzsébet: *A házastársak lakáshasználatának rendezése a módosított családjogi törvényben.* Magyar Jog, 1987. 4., 334. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* [2016] i. m. uo.

többlethasználati díj (quasi lakbér), illetőleg a közös tulajdon megszüntetése iránti igény járjon.”⁵⁰⁸

A bírói gyakorlat közös tulajdonú házastársi közös lakás esetén a közös tulajdon megszüntetése iránti igény mellett látszik letenni a voksát, ennek értelmében az utolsó közös lakáson fennálló közös tulajdon megszüntetése esetén a jogosultat nem a használati jogának megfelelő térítés, hanem a tulajdoni hányadának megfelelő megváltási ár illeti meg.⁵⁰⁹

A Kúria egyik határozatának indokolása⁵¹⁰ megerősítette, hogy abban az esetben, ha a lakásból eltávozott házastárs a volt házastársi közös lakást magába foglaló ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetését kéri, nem tarthat igényt külön a lakáshasználati jog ellenértékének rá eső részére, hiszen azt a megváltási ár vagy az árverési vételár ráeső része magában foglalja. A lakásból távozó házastársat a tulajdoni hányadának beköltözhető forgalmi értéke illeti meg. Ezen az összegen felül azonban részére lakáshasználati jog ellenértéke nem jár akkor sem, ha a nála elhelyezett kiskorú gyermekkel hagyja el a lakást.

A használati, illetőleg többlethasználati díj és a lakáshasználati jog ellenértéke egymáshoz való viszonyának tisztázása a bírói gyakorlatban még várat magára. Véleményem szerint a használati, illetve többlethasználati díj mérsékelt eredményességgel „családjogiasított” jogintézményét el kellene engedni, és inkább a lakáshasználati jog ellenértékében lenne szükséges tovább gondolkodni.⁵¹¹ A használati, többlethasználati díj iránti igény kötelmi jogi igény,⁵¹² ilyen módon „természeténél fogva” nem szolidaritásban és a másik sorsáért való felelősségben gondolkodik – utóbbira a lakáshasználati jog ellenértékének a jogintézménye inkább képes. Meggyőződésem, hogy a volt házastársakra nem lehet úgy tekinteni, mint egy kötelmi jogi jogviszony – fő szabály szerint – egymás számára teljesen közömbös jogosultjára és kötelezettjére, akiknek a másik jövőbeni sorsának az alakulásáért semmilyen felelősségük nincs, ahol nem a családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni, ahol nem a méltányosság, illetőleg a gyengébb fél védelme a fő alapelv. A

⁵⁰⁸ KŐRÖS András: *A házastársi lakáshasználat újraszabályozásának lehetőségei a lakástörvényre tekintettel*. Magyar Jog, 1994. 6., 355. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] i. m. uo.

⁵⁰⁹ Lásd a Legfelsőbb Bíróság BH1990.421., BH1992.170. és BH2001.279. sz. határozatait.

⁵¹⁰ Lásd a Kúria Pfv.II.20.437/2019/7. sz. határozatát.

⁵¹¹ Lásd PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben*. [2016] i. m. uo.

⁵¹² Lásd a Kúria Pfv.II.22.571/2017/11. sz. határozatát.

használati, többlethasználati díj érzéketlennek tűnik a szolidaritásra, a lakáshasználati jog ellenértékének jogintézménye viszont jogfejlesztő értelmezéssel, a családi és az egyéni érdek összhangjának megteremtése, illetve a méltányosság és a gyengébb fél védelme jegyében, a volt házastárs jövőbeni sorsáért való felelősségvállalást és a szolidaritást is szem előtt tartó módon kreatívan újraértelmezhető lehetne. Ez az újraértelmezés ahhoz is hozzájárulhatna, hogy a felelősség telepítése helyett a felelősségvállalásra irányítsa mindannyiunk figyelmét.

A volt házastárs jövőbeni sorsáért való felelősségvállalás kontúrjai jelenleg leginkább az értekezés következő részében körbejárt házastársi tartás jogintézményénél ismerhetőek fel – igaz, a családjogi felróhatóság arra is ráveti az árnyékát.

5. Családjogi felróhatóság és házastársi tartás

5.1. A házastársi tartásra való jogosultság és az arra való érdemtelenység jogi szabályozása

A Ht. 90. §-a kimondta, hogy a nem vétkes nőt a vétkesnek nyilvánított férj vagyoni helyzetének és társadalmi állásának megfelelően eltartani köteles, a mennyiben ily tartásra a nőnek jövedelme elégtelen. A tartás készpénzben előre és rendszerint havi részletekben fizetendő. A tartást a nő kivánságára a férj biztosítani köteles. A Ht. 92. §-a értelmében a tartásra nézve a házastársak szabadon egyezkedhetnek és a nő le is mondhat róla. A tartás kötelezettsége a férjnek örökösére is átszáll, ezek azonban annak a hagyaték tiszta jövedelme erejéig való leszállítását kérhetik.

Amíg a Ht. a házasság felbontása során a házastársi tartási kötelezettséget és jogosultságot a vétkesség sújtó hatásaként kezelte, addig a Csjt. szerint a házastársi tartásra való jogosultság alapja – a feldúltság elvén alapuló bontási rendszerrel összhangban – az önhibán kívüli rászorultság volt.

A Csjt. 21. §-a (1) bekezdésének első mondata szerint a házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki arra hibáján kívül rászorul, kivéve, ha arra a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása miatt érdemtelené vált. A Csjt. 22. §-a (2) bekezdésének harmadik fordulata alapján a tartásra való jog megszűnt, ha az arra jogosult a tartásra magatartása miatt utóbb érdemtelené vált.

Az érdemtelenység fogalmát a Legfelsőbb Bíróság V. sz. Polgári Elvi Döntése (a továbbiakban: V. sz. PED) bontotta ki. Ennek indokolása szerint az érdemtelenység

elbírálása során a bíróságnak nemcsak az egyes tényeket, hanem a házasság egészét kell mérlegre tennie. Meg kell vizsgálnia azt is, hogy az a házastárs, akitől a tartást igénylik, olyan magatartást tanúsított-e, amely feljogosítja őt arra, hogy házastársának magatartását felróhassa, nem terheli-e őt magát is hiba a házasság megromlásának, házastársa magatartásának kialakítása terén. Nem szabad viszont figyelembe venni olyan magatartást, amely a felek házasságának felbomlásánál nem hatott közre. Mindennek megítélésénél nem a házastársak szubjektív szempontjainak, hanem annak kell döntő jelentőséget tulajdonítani, hogy a társadalmi megítélés a házastársak egymással szembeni magatartására figyelemmel a tartásra kötelezést az ezáltal érintett házastárs méltánytalan megterhelésének tekintené-e. Az V. sz. PED szerint a házasság megszűnését követően a tartásra való érdemtelenesség elbírálásánál ismét más a helyzet. Ilyenkor az érdemtelenesség intézményének már nem lehet az a célja, hogy a házasság erkölcsi alapját védje, hiszen a tartásra kötelezett, a tartásra jogosult volt házastársak között már nem áll fenn házastársi kötelék. Kétségtelen azonban az, hogy a volt házastársak egymás sorsáért való felelősségének alapját támadja az, aki szándékosan volt házastársa érdekei ellen tör, annak személyi vagy vagyoni érdekeit súlyosan sértő magatartást tanúsít. Ezen az alapon tehát a tartásra egyébként jogosult házastársat a tartásra utólag érdemtelené kell nyilvánítani. Vannak azonban olyan esetek is, amikor a volt házastárs méltán tagad meg minden közösséget volt házastársától anélkül, hogy ez utóbbi az érdekei ellen tört volna. A tartásra ugyancsak érdemtelené kell nyilvánítani a felelőtlen, erkölcstelen, kicsapongó életmódot folytató, valamint a súlyos megítélés alá eső bűncselekményt elkövető volt házastársat. A bíróságnak a tartásra érdemtelenesség utólagos elbírálásának esetében is figyelemmel kell lennie az eset összes körülményeire, így különösen az érdemtelenesre hivatkozó fél egyéniségére és az általa tanúsított magatartásra is. Nem állapítható meg tehát érdemtelenesség a tartásra jogosított volt házastárs olyan magatartása alapján, amelyet a tartásra kötelezett házastárs magatartása váltott ki, nem állapítható meg az együttélés szabályait sértő volt házastárs érdemtelenesége akkor sem, ha az erre hivatkozó volt házastárs maga is hasonló magatartást tanúsított. Az V. sz. PED indokolása szerint a fentiekből kitűnően az érdemtelenesség fogalmát illetően nagysz. körülménynek, szempontnak lehet meghatározó jelentősége. Éppen ezért az érdemtelenesség kérdését mindig konkrétan,

családjogunk és egész jogrendszerünk alapelveiből kiindulva, az ügy összes körülményének figyelembevételével kell elbírálni.⁵¹³

A házastársi tartásra való jogosultság elbírálása során a bíróság a házastárs (volt házastárs) érdemtelenységét csak akkor vehette figyelembe, ha erre a másik fél hivatkozott.

Petrik Ferenc írja, hogy a bíróságnak a házasság felbontásakor előterjesztett házastársi tartás iránt igény elbírálásakor „az érdemtelenység kérdésével kapcsolatban az egész házasságot kell mérlegre tennie. Azt kell megállapítani, hogy a tartást kérő fél magatartása alkalmas volt-e arra, hogy házastársából a vele való közösség minden érzését kiirtsa. A házasság megszűnését követően a tartásra való érdemtelenység elbírálásánál más a helyzet. A súlyosan társadalomellenes magatartás, a figyelmet magára hívó felelőtlen, erkölcstelen, kicsapongó életmód, súlyos megítélés alá eső bűncselekmény elkövetése stb. ok arra, hogy a másik házastárs számára a közösségvállalást volt házastársával és így ennek részére tartás biztosítását a társadalmi felfogás szerint súlyosan méltánytalanná tegye. Azt a tartásra jogosult házastársat, aki ilyen magatartást tanúsít, a tartásra ugyancsak érdemtelené kell nyilvánítani.”⁵¹⁴

Bencze Lászlóné megállapítása szerint „az érdemtelenység a házasság felbontására is közreható, súlyosan sértő magatartásról, a társadalmi felfogás szerinti méltánytalanságról, illetve a házasság felbontása utáni szándékos, a másik házastárs érdekeit durván sértő, a társadalmi együttélés szabályaival szembehelyezkedő magatartásokról szól, ami szóhasználatában megkerüli ugyan, de tartalmát tekintve igen hasonló megítélésűvé teszi az érdemteleniséget eredményező jogosulti magatartásokat a Ptk.-nak – elsősorban a kártérítési jog körében kidolgozott – felróhatósági szabályaival.

⁵¹³ Megjegyzésre érdemes lehet, hogy a V. sz. Polgári Elvi Döntés a Csjt. 26. §-a 1974. július 1-ig hatályos (3) bekezdéséhez kapcsolódóan a névviselési joggal kapcsolatban is tartalmazott indokolást, miszerint olyan esetekben, amikor a volt feleségnek a tartásra való érdemtelenége is megállapítható lenne, a bíróság kérelemre a házasság felbontásával egyidejűleg megtagadhatta, illetőleg utólag megvonhatta a volt feleség névviselési jogát. Azt a volt feleséget pedig, akit a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítélet volt férje nevének viselésére feljogosított, a bíróság a férj nevének viselésétől eltilthatott, ha a nő erre a névviselésre utóbb érdemtelené vált. A nőnek a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása miatt a névviseléstől eltiltás iránt nem lehet keresetet indítani. RÁDY Géza: *A szülői felügyelet*. In: BACSÓ – RÁDY – SZIGLIGETI (szerk.) [1955] i. m. 130-132.

1974. július 1-je óta a bíróság a volt férj kérelmére akkor tilthatja el a volt feleséget a házasságra utaló toldást tartalmazó névviselésétől, ha a feleséget szándékos bűncselekmény miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélték. Lásd a Csjt. 26. §-ának 1974. július 1-je és 2003. december 31-e között hatályos (6) bekezdését, 2004. január 1-je és 2013. március 14-e között hatályos (2) bekezdését, valamint a Ptk. 4:28. §-ának (2) bekezdését.

⁵¹⁴ PETRIK Ferenc: *A házasság megszűnése*. In: PETRIK (szerk.) [1971] i. m. I. kötet 203-204. Lásd még BAJORY Pál: *A házasság megszűnése*. In: PETRIK (szerk.) [1988] i. m. I. kötet 186-191.

Természetesen ebben a körben teljes analógiáról nem lehet szó, már csak a jogintézmények céljában megjelenő alapvető különbségek folytán sem. Éppen ezért a jogirodalom és a gyakorlat általában »családjogi felróhatóságnak« említi azokat a jogosulti magatartásokat és viselkedésmódokat, melyek a családjogi normákkal tudatosan szembehelyezkednek, a családi együttélésből fakadó elvárásokat annak ellenére semmibe veszik, hogy azok általános kötelező erejének felismerésére és belátására képesek.»⁵¹⁵

A Ptk. az V. sz. PED-ben kifejtetteket törvényi szintre emelte, és beépítette a Ptk. 4:30. §-ába.

5.2. A házastársi tartásra való érdemtelenység megítélésének bírói gyakorlata

5.2.1. A volt házastárs tartásra való érdemtelenységét megalapozó tényállások

- A volt férjnek és élettársának közterületen való zaklatása, szidalmazása és AIDS-fertőzöttséggel való megrémítése

A tényállás szerint a felperes a házassági életközösség fennállása alatt több ízben vétett a házastársi hűség ellen és külső kapcsolatokat létesített. Bár volt, hogy emiatt a felek között az életközösség átmenetileg megszűnt, sőt házassági bontóper is indult, de az alperes a felperes hűtlenségeit megbocsátotta és kitartott a felperes mellett. A felperes fokozatosan elhidegült az alperestől, majd elköltözött a házastársi közös lakásból, új életre rendezkedett be és a barátnőjével élettársi kapcsolatot létesített. Az alperes a felperest és az élettársát közterületen zaklatta, őket szidalmazta és velük az élettárs lakásán sértő módon beszélt, továbbá az élettársat AIDS-fertőzöttséggel rémítette meg. Ennek hatására a felperes az élettársával együtt szűrővizsgálatnak vetette alá magát, amely negatív eredménnyel zárult.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵¹⁶ a házasság felbontása, az életközösség megszűnése után is fennmaradó kölcsönös és korlátozott házastársi felelősség körébe az is beletartozik, hogy a házastársi tartásra jogosult házastárs utóbb szándékosan ne támadja a volt házastársak egymás sorsáért való felelősségének az alapját, és ne

⁵¹⁵ BENCZE LÁSZLÓNÉ – CSÁNITZNÉ CSIKY - CSIKY [1999] *i. m.* 174-175.

⁵¹⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.685/2010/4. sz. határozata.

rombolja az egymást támogató emberek közötti kapcsolatot. Az alperestől – a házasságfelbontással járó súlyos érzelmi vesztesége ellenére – elvárható lett volna, hogy ne akadályozza a felperes új életvitelre való átállását. Az alperes magatartás-sorozata célzatos és szándékos volt, a felperes személyes érdekeit durván sértette, ezért az alperes érdemtelenné vált a házastársi tartásra.

- A volt férjnek a volt feleség lakásába birtokháborítást megvalósító beköltözése és az ott végrehajtott zárcsere értékelése

A tényállás szerint a volt férj a házasság felbontását követően testvérének és egyik gyermekének a közös tulajdonában álló ingatlanban lakott. Korábban a lakásban élt az édesapja is, akit a betegségére tekintettel a haláláig ápolt és gondozott. A volt férj az apja halála után beköltözött a volt feleségével közös nagykorú gyermekei tulajdonát képező ingatlanba, amely 1/2 tulajdoni hányadán a volt feleségnek holtig tartó hasznélvezeti joga volt. Az ingatlanban korábban éveken át a volt felesége lakott, aki a volt férj beköltözésével egyidejűleg a volt férje és a közte kialakult atrocitások miatt az ingatlan elhagyására kényszerült. A volt férj a beköltözése után a tulajdonosok és a hasznélvező hozzájárulása nélkül zárat cserélt, oda bejelentkezett és azóta életvitelszerűen is ebben az ingatlanban él. A jegyző határozatában megállapította a volt férj által elkövetett birtokháborítás tényét, és kötelezte a volt férjet az eredeti állapot helyreállítására, ennek keretében a volt feleség ingatlan-használatának biztosítására, a kulcsok átadására, továbbá az ingatlan kiürítésére. A volt férj házastársi tartásdíj fizetése iránti keresetét az első- és másodfokú bíróságok elutasították. Indokolásuk szerint a volt házastársak kapcsolata a fenti ingatlan volt férj általi birtokvételeig nem volt ellenséges, a volt feleség azonban a fenyegetettsége miatt kényszerült az általa évek óta életvitelszerűen használt ingatlan elhagyására. A volt férj magatartása önkényes és birtokháborító volt. A volt feleség birtokvédelemben részesült, a volt férj azonban a határozat végrehajtására nem volt hajlandó. A jogerős ítélet szerint a volt férjnek a volt házastársával szemben tanúsított, a volt feleség érdekeit durván sértő, birtokháborítást is megvalósító magatartása olyan tudatos felróható magatartásnak minősíthető, amely a házastársi tartásra való érdemtelenségét vonja maga után. Megjegyezte, hogy a volt férj az ingatlan kiürítésétől annak ellenére zárkózott el, hogy lakhatását a korábbi lakóhelyén is biztosítani tudná.

A Kúria határozata szerint⁵¹⁷ a perbeli esetben fel sem merült, de még a lehetősége is kizárt annak, hogy a volt feleség váltotta volna ki a sérelmezett magatartás-sorozatot. A volt férj nem bizonyította azt sem, hogy volt házastársa bármely tevékenységével közrehatott volna a személyes, továbbá a vagyoni érdekeit szándékosan és durván sértő, a volt férj részéről tanúsított magatartásokban, amelyek miatt súlyosan méltánytalan helyzetbe került, és otthona elhagyására, illetőleg lakhatása más módon való megoldására kényszerült. Mindezekre tekintettel a volt férj érdemtelen a házastársi tartásra.

5.2.2. Amikor a volt házastárs nem érdemtelen a tartásra

- Házasságkötés előtt diagnosztizált pszichiátriai betegség házastárs előli elhallgatása

A tényállás szerint a peres felek előbb élettársakként éltek együtt, majd házasságot kötöttek, amelyből gyermekük nem származott. A házassági életközösségük a házasságkötésük évében végleg megszakadt, a közös tulajdonukban álló házastársi közös lakásukból mindketten elköltöztek, majd a lakást a következő évben eladták és a vételárat egymás között megosztották. A felperesi feleség az alperessel való megismerkedése előtt néhány hónapig segédápolóként külföldön dolgozott, ahol nála skizofrénia betegséget diagnosztizáltak, ezért hazatért és jelentkezett a pszichiátrián. A felek házassági életközösségének a fennállása alatt a felperes gyógyszereket szedett, de kórházi ápolásra nem szorult. A házasság felbontását követően a felperes a szülei kétszobás lakásába költözött, ahol az anyjával élt. Állapota az anyja halálát követően rosszabbodott, ezután számos alkalommal állt pszichiátriai kezelés alatt. A felperes betegségének a tünetei az alperessel való megismerkedésekor és a vele való házasságkötéskor valószínűsíthetően enyhébbek voltak, állapotának hullámozása nem az aktuális élethelyzetével (házassága felbontásával, édesanyja halálával) függött össze, hanem a betegsége természetéből adódott. A jogerős ítélet az alperest a felperes javára házastársi tartás fizetésére kötelezte, amely ítélet ellen az alperes felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő.

⁵¹⁷ A Kúria Pfv.II.21.233/2016/6. sz. határozata.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵¹⁸ nem minősíthető sem a házasság fennállása alatti, sem a házasság megszűnése utáni felróható magatartásnak a felperesnek az a házasságkötés előtt tanúsított magatartása, hogy az alperes elől elhallgatta a már korábban diagnosztizált pszichiátriai betegségét. Önmagában ez a tény a felperes érdemtelenységének a megállapítására nem ad alapot, a házastársi tartásra való jogosultságát nem zárja ki és utólag sem szünteti meg. A Csjt. az említett tényhez semmiféle egyéb, a házasság érvénytelenségét eredményező vagy más jogkövetkezményt nem fűz. Más kérdés ugyanakkor, hogy az orvosszakértői vélemény szerint a felperes állapotának hullámozása a betegsége természetéből eredt, és annak tünetei a megismerkedésükkor és a házasságkötésükkor valószínűsíthetően enyhébbek voltak, amit alátámaszt az is, hogy az alperes a felperes betegségét a házasságkötést megelőző csaknem egyéves élettársi kapcsolatuk tartama alatt maga sem észlelte. Ilyen körülmények mellett viszont nyilvánvaló az is, hogy annak súlyával a felperes sem feltétlenül lehetett tisztában.

- Skizofrén pszichózisban szenvedő házastárs által tanúsított kifogásolható magatartás értékelése

A tényállás szerint a perújított felperes a gyermekkel előbb a szüleihez költözött, majd skizofrén pszichózisa miatt kórházba került. Házastársa, a perújító alperes a közös kiskorú gyermekkel Ausztráliába költözött. Házasságukat az ausztrál bíróság felbontotta, gyermeküket a perújító alperesnél helyezte el. A bíróság a perújított felperest előbb a cselekvőképességét korlátozó, majd azt kizáró gondnokság alá helyezte. Állapota gyermekük halála után tovább romlott, 100%-os rokkant lett és egy szociális otthonba költözött. A bíróság a perújító alperest a perújított felperes javára házastársi tartás megfizetésére kötelezte, amely ítélet ellen a perújító alperes – a perújított felperes érdemteleniségére hivatkozással – perújítási kérelmet terjesztett elő.

A Kúria határozata indokolásában kifejtette,⁵¹⁹ hogy az érdemtelenység a tartásra szoruló házafél tudatos, felróható magatartása, amely azzal az eredménnyel jár, hogy a kötelezett a tartás teljesítését eredményesen tagadhatja meg. A házasság megszűnését követően a volt házastárstól a tartás érdemtelenység címén akkor vonható meg, ha szándékosan a másik házastárs érdekeit durván sértő magatartást tanúsított vagy a

⁵¹⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.137/2009/5. sz. határozata.

⁵¹⁹ A Kúria BH2014.49. sz. határozata.

társadalmi együttélés szabályait olyan módon és mértékben sértette meg, hogy a tartási kötelezettség teljesítése tőle nem várható el. A jogerős ítélet helyesen állapította meg, hogy a perújított felperes súlyos betegsége miatt a házassági életközösség fennállása alatt és után tanúsított magatartása nem minősül olyan tudatos felróható magatartásnak, amely házastársi tartásra való érdemtelenységét vonna maga után.

- Harminc évig tartó házasságban a házastárs pszichiátriai betegsége is visszavezethető magatartásának értékelése

A tényállás szerint a felek házasságának a megromlását a pszichiátriai betegségben szenvedő, öngyilkosságot is megkísérelt alperes betegségig fokozódó féltékenysége idézte elő, ami végül olyan mértékűvé vált, hogy a felperest a mindennapi életvitelében és a munkája ellátásában is akadályozta.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵²⁰ az alperes magatartása nem alapozza meg a házastársi tartásra való érdemtelenységét, illetve az önhibáját. Tény, hogy a féltékenysége – amely az utóbbi években a közfelfogás szerint is a felperes méltatlan megítélését vonhatta maga után – a felek házasságát végleg és helyrehozhatatlanul megrontotta, azt azonban az érdemtelenység körében nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a harminc évig tartó házasság utolsó éveit megelőzően az alperes a családja érdekében mindent megtett, a férjét és a gyermekét kifogástalanul ellátta, a felperest a törekvéseiben támogatta. A csatolt kórházi zárójelentésből megállapítható, hogy az alperes pszichiátriai megbetegedésben szenved, állapota romlott, ami közrehatott abban, hogy a felperessel szembeni magatartása kritikátlaná vált. A másodfokú bíróság helyesen járt el akkor, amikor az alperes korábbi életvitelét, magatartását a betegsége közrehatásával összhangban a házasság teljes időtartamára vizsgálta, és megállapította, hogy az alperest a jelenlegi helyzete kialakításában önhiba nem terhelte, így a tartásra sem vált érdemtelenné.

⁵²⁰ A Legfelsőbb Bíróság BH2000.17. sz. határozata.

- Önmagában a fél alkoholfogyasztása nem eredményez házastársi tartásra való érdemteleniséget

A tényállás szerint a felek házasságának a megromlását nem vitathatóan a házastársi tartásdíjat kérő fél alkoholfogyasztása és az ennek következtében kialakult konfliktusok eredményezték.

A Kúria határozata szerint,⁵²¹ ha a pszichés betegség következtében kialakult alkoholfogyasztás miatti házastársi tartásra való rászorultság nem a házastársi tartásdíj iránti igényt érvényesítő fél önhibájára vezethető vissza, ugyanezen okok miatt önmagában a fél alkoholfogyasztása nem eredményezi a fél házastársi tartásra való érdemteleniségét. Miután a házastársi tartásdíjat kérő fél viselkedése alapvetően mentális betegségének a következménye, ez nem róható a terhére, és nem teszi őt érdemtelenné a házastársi tartásra.

- A válási krízis feldolgozásának az elakadására visszavezethető magatartás értékelése

A tényállás szerint a felek házassága az alperesi férj külső kapcsolata, házastársi hűséget sértő magatartása következtében vált feldúlttá. A felperes az alperes külső kapcsolatának, válási szándékának a tudomására jutását követően a házasság felbontása körüli időszakban ugyan nem megfelelő magatartást tanúsított a férjével szemben, azonban egyrészt azt az alperes felróható magatartása váltotta ki, másrészt az nem volt olyan súlyú, amely megalapozta volna a házastársi tartásra való érdemteleniségét.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵²² a felperesi feleség pszichológiai eredetű problémái a válási krízis feldolgozásának az elakadása miatt merültek fel. A szükséges terápiát a felperes anyagi okok miatt nem tudta vállalni. A határozat indokolása kiemelte, hogy a felperesnek a válási krízis feldolgozásának az elakadására visszavezethető magatartása nem eredményezi a házastársi tartásra való érdemteleniségét.

⁵²¹ A Kúria Pfv.II.21.900/2018/5. sz. határozata.

⁵²² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.446/2010/5. sz. határozata.

➤ A volt férj új élettársa felindult állapotban történt bántalmazásának értékelése

A tényállás szerint az alperesi feleség a felperesi férje élettársát felindult állapotban bántalmazta.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵²³ ez a magatartás az alperest nem teszi érdemtelenné a házastársi tartásra. A családjogilag felróható házastársi magatartásoknak a házasság felbontásához kapcsolt egyes pertárgyak elbírálásakor, így a házastársi tartási kötelezettség alóli mentesülést eredményező érdemtelenség megítélésekor jelentősége van. A bíróság a felperes által hivatkozott alperesi érdemtelenség vizsgálata miatt nem mellőzhette a volt házaspár együttélés alatt tanúsított magatartásának a feltárását és összevetett értékelését, amelynek eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy a volt feleséget a volt férje új élettársának felindult állapotban történt egyszeri bántalmazása a házastársi tartásra nem teszi érdemtelenné.

5.3. Kritikai észrevételek

Véleményem szerint a bíróságnak a házastársi tartási perekben is elsősorban a felek részletes személyes meghallgatásával – és amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – annak a tisztázásra kellene koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják a saját szerepüket, magatartásukat, mulasztásukat. A bíróságnak a felek részletes személyes meghallgatásával ezekben a perekben is fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, továbbá szükséges lenne vizsgálnia a házastársak családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családon belüli döntéshozatalt, a kommunikációt, illetőleg a család szabályait és szokásait. Megítélésem szerint a bíróság ezeknek az információknak az ismeretében kerülhetne abba a helyzetbe, hogy a házastársi tartásra való érdemtelenséget eredményezőnek állított magatartást egyrészt elhelyezhesse a „házasságbomlás” folyamatában, másrészt a fentiek vizsgálatával a házastársi tartásra való rászorultságról is sokkal árnyaltabb, részletgazdagabb képet kaphatna.

⁵²³ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.406/2011/4. sz. határozata.

6. A családjogi felróhatóság továbbélése a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységénél

Álláspontom szerint a vétkességi bontójog árnyképének, a családjogi felróhatóságnak a kontúrjai a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben, a gyermek rokонтartásra való érdemtelenységével kapcsolatos kifogás vizsgálata során is kivehetőek.

Az értekezés ezen része a szabályozás bemutatása mellett ilyen tárgykörben született legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai határozatokat vizsgál.⁵²⁴

6.1. A nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének jogi szabályozása

A Csjt. 60. §-ának (3) bekezdését, miszerint nem jogosult tartásra a nagykorú, ha magatartása miatt arra érdemtelené vált, a Csjt. módosításáról és egységes szövegéről szóló 1974. évi I. törvény 1974. július 1-jei hatállyal iktatta be.

Az e szakaszhoz fűzött indokolás szerint érdemtelen például az a továbbtanuló gyermek, aki szülőjével szemben méltatlanul viselkedik.

A rokонтartásra való érdemtelenséget a házastársi tartásra való érdemtelenység analógiájára a bírói gyakorlat töltötte meg tartalommal, ennek során az érdemtelenséget előbb kiterjesztették a szülőtartásra, majd a nagykorú, továbbtanuló gyermek tekintetében a Legfelsőbb Bíróság a XXIX. sz. Polgári Elvi Döntésben (a továbbiakban: XXIX. sz. PED) alkotott „quasi érdemtelenséget a gyermek súlyosan kifogásolható magatartása alapján.”⁵²⁵ A XXIX. sz. PED szerint a szülő nem köteles tartani a szükséges tanulmányait folytató munkaképes nagykorú gyermeket, ha a gyermek a tartásra kötelezett-tel vagy vele együtt élő közeli hozzátartozójával szemben olyan súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít, amelyre tekintettel a társadalmi felfogás szerint a tartásra nem méltó.

A XXIX. sz. PED indokolásának Csiky Ottó általi értelmezése szerint „csupán az a nagykorú gyermek nem méltó a továbbtanuláshoz nyújtott szülői támogatásra, akinek

⁵²⁴ Az értekezés ezen része *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata*” címmel megjelent cikkem alapulvételével készült. Lásd PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata*. Családi Jog, 2019. 3., 17-24.

⁵²⁵ CSIKY Ottó: *A rokонтartás néhány problémája a családjogi törvény módosítása után*. Jogtudományi Közlöny, 1975. augusztus, 452. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata*. [2019] i. m. 17.

magatartása erkölcsileg kirívó. Olyan magatartások ezek, amelyek az esetet ismerő tárgyilagos közvéleményben felháborodást keltenek. Ilyen például a nagykorú gyermek továbbtanulását pénzben támogató szülő vagy közeli hozzátartozója egyoldalú tetteges bántalmazása, durva sértegetése stb. Menthetővé teheti viszont a még feszült érzelmi életet élő fiatal olyan magatartását, hogy szülőjének nem köszön, mostohaanyjával nem hajlandó megismerkedni stb., az erkölcsileg súlyosan kifogás alá eső szülő cselekedete fölött érzett átmeneti felháborodása.”⁵²⁶ Csiky Ottó megállapítása szerint a XXIX. sz. PED „logikai tengelye az, hogy ha a szülő-gyermek jogviszony másik alanya, a szülő lehet érdemtelen a tartásra, akkor a nagykorú gyermek továbbtanulását is függővé lehet tenni az érdemesség bizonyos fokától.”⁵²⁷

A Ptk. 4:220. §-a (3) bekezdésének a) pontja szerint a szülő nem köteles nagykorú, továbbtanuló gyermekét eltartani, ha a gyermek a tartásra érdemtelen.

A Ptk. 4:194. §-ának (2) bekezdése alapján érdemtelen a tartásra az a nagykorú, aki a tartásra kötelezett-tel vagy vele együtt élő hozzátartozójával szemben olyan súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít vagy olyan életvitelt folytat, amely miatt tartása a kötelezett-től – figyelemmel a jogosult és a kötelezett kapcsolatának jellegére és a kötelezett magatartására is – nem várható el.

A Ptk. 4:220. §-ának (4) bekezdése értelmében a nagykorú gyermek érdemtelen a tartásra akkor is, ha a tartásra kötelezettel kellő indok nélkül nem tart kapcsolatot.⁵²⁸

A Kúria szerint a jogalkotó az utóbbi fordulat normaszövegbe iktatásával „azt kíván[t]ja kifejezésre juttatni, hogy a nagykorú gyermektől elvárható a szülőjével olyan kontaktus

⁵²⁶ CSIKY Ottó: A rokonok eltartása. In: SZIGLIGETI (szerk.) [1971] i. m. II. kötet 772. Hivatkozza: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

⁵²⁷ CSIKY Ottó: *A családjogi tartás néhány problémája.* Jogtudományi Közlöny, 1966. május, 248. A nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségével kapcsolatban az 1974-2014 közötti időszakról lásd SOMOGYVÁRI István: *A rokonok eltartása.* In: PETRIK (szerk.) [1988] i. m. II. kötet 132-133.; SEBESTYÉN Tamás: *Nagykorú gyermek érdemtelensége.* In: SÁRI PÉTERNÉ VASS (szerk.) [2002] i. m. 883.; BENCZE LÁSZLÓNÉ [1998] i. m. 202-207.; BENCZE LÁSZLÓNÉ: *A rokonok eltartása – a jogosult érdemtelensége.* In: KŐRÖS (szerk.) [2007] i. m. II. kötet 561. Hivatkozza: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 18.

⁵²⁸ A nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségére vonatkozó, jelenleg hatályos jogszabályi rendelkezések értelmezésével kapcsolatban lásd KŐRÖS András – MAKAI Katalin: *A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása.* In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez.* Complex Kiadó, Budapest, 2008, 555.; SZEIBERT Orsolya: *A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való jogosultsága.* In: KŐRÖS (szerk.) [2013] i. m. 329-330.; SZEIBERT Orsolya: *A rokontartás.* In: VÉKÁS – GÁRDOS (szerk.) [2014] i. m. 1. kötet 875.; BARZÓ [2017] i. m. 543-545.

fenntartása, amely a közeli rokonságon alapuló anyagi igényeit erkölcsi oldalról alátámasztja.”⁵²⁹

A Kúria egyik határozata szerint⁵³⁰ a családi kapcsolat megtagadása, azaz a társadalmilag elvárt minimális szülő-gyermek kapcsolat kellő indok nélküli hiánya azzal a jogi következménnyel jár, hogy a nagykorú gyermek tartása anyagi fedezetét nem várhatja el az általa elutasított szülőtől. Az egyoldalú elzárkózás ugyanis a különélő szülő kizárólag anyagi forrásként kezeléséhez vezet, a szülő-gyermek viszonyt érzelem nélküli pénzügyi kapcsolattá üresíti.

A Kúria azt is kimondta,⁵³¹ hogy a kapcsolat fenntartása a nagykorú gyermektől várható el, mert ő az, aki a szülőjétől az ingyenes tartást igényli. Ez összhangban áll a közeli hozzátartozói kapcsolat jelentőségének felismerésével és a társadalmi elvárásoknak megfelelő magatartás tanúsításával.

6.2. A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata

6.2.1. A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységét megalapozó tényállások

- A különélő szülőjével nem hajlandó szóba állni

A tényállás szerint a rokontartásdíj iránti igényt érvényesítő gyermek az anyjával nem volt hajlandó kapcsolatot tartani, magatartása elutasító volt vele szemben, a személyes találkozásai alkalmával irányába a minimális tiszteletet sem tanúsította. Elutasító magatartását azzal indokolta, hogy az anyja a válással kapcsolatban nem volt őszinte hozzá és nem valós tartalmú bejelentéseket tett a hatóságok előtt.

⁵²⁹ A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának Összefoglaló véleménye A rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról. Budapest, 2018, 30-31. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak_osszefoglalo_2018_dr_makai_katalin.pdf (2023. április 14.) Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

⁵³⁰ A Kúria Pfv.II.20.558/2020/8. sz. határozata.

⁵³¹ A Kúria Pfv.II.20.151/2020/9. sz. határozata.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵³² egy nagykorú gyermektől elvárható, hogy tiszteletben tartsa a szülő döntését a válással és elköltözésének az indokaival kapcsolatban. A szülővel való kapcsolat megszakítását nem eredményezheti, ha egy gyermek nem ért egyet a szülő döntésével. Nem fogadható el az a magatartás sem, hogy a gyermek az utcán történt véletlen találkozások alkalmával nem köszön az anyjának és a közeledését elutasítja. Ez a társadalmi megítélés szerint olyan súlyosan felróható magatartás, amely miatt méltatlanná válik arra, hogy különélő szülőjétől a tartásához hozzájárulást igényeljen.

➤ A különélő szülőjével szemben durva, sértő kifejezéseket használ

A tényállás szerint a szülők között évek óta feszült viszony állt fenn. A gyermek az őt gondozó apjával azonosult, az anyjával való kapcsolattól pedig elzárkózott, közeledési kísérleteit elutasította, leveleit nem vette át, azokra nem válaszolt, anyja beszélgetés kezdeményezéseit visszautasította, esetenként vele szemben durva, sértő kifejezéseket használt. Nyilatkozata szerint az anyjának azért nem köszön, mert „nem része az életének”. A gyermek az őt ért sérelmek közül azt emelte ki, hogy az anyja a kiskorúsága idején gyakran kiabált vele és nem vitte el az edzéseire.

A Kúria határozata szerint⁵³³ az anya és a gyermek közötti kapcsolat megromlása a szülők konfliktusai miatt már a gyermek kiskorúsága idején megkezdődött. A gyermek az őt természetben gondozó szülővel azonosult. Ebben a folyamatban mindkét szülő közrehatott a konfliktusos helyzet fenntartásával: az anya az indulatos magatartásával, az apa pedig azzal, hogy nem tett meg mindent a nála elhelyezett gyermek érzelmi, erkölcsi fejlődését biztosító megfelelő anya-gyermek kapcsolat kialakítása és rendezése érdekében. Mindezek ellenére azonban a gyermeknek az anyjával való kapcsolat előli elzárkózása a rokonságra való érdemtelenességét vonja maga után, ugyanis egy gyermek a szülője iránt tiszteletteljes magatartást köteles tanúsítani és elvárható tőle az alkalmazkodás, még akkor is, ha az anyai kapcsolattartás hiányához vezető körülményeket illetően az apjával ért egyet.

⁵³² A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.767/2007/3. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokonságra való érdemtelenességének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

⁵³³ A Kúria Pfv.II.22.016/2015/3. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokonságra való érdemtelenességének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo. A Kúria Pfv.II.21.230/2020/4. sz. határozata szerint a nagykorú gyermek szempontjából csak a 18. életéve betöltése utáni magatartása vizsgálendő.

➤ A különélő szülőjét nem hívja meg a ballagására

A tényállás szerint a bíróság a felek gyermekének az elhelyezését megváltoztatta és a korábban az apánál elhelyezett gyermeket az anyánál helyezte el. A gyermek az apjától fokozatosan eltávolodott, részben ez vezetett a gyermekelhelyezés megváltoztatásához is. Közöttük a kapcsolat szinte teljesen megszűnt. A különélő apa igyekezett a kapcsolattartási jogával élni, azt kikényszeríteni, azonban a törekvései nem vezettek eredményre. Ebben a gyermek nagykorúvá válása sem jelentett érdemi változást – a gyermek egyáltalán nem kereste a kapcsolatot az apjával. Az apa nem kapott meghívást gyermeke ballagására és őt a 18. születésnapján is csak úgy sikerült felköszöntenie, hogy egy virágcsokrot hagyott a gyermek lakásán.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵³⁴ a nagykorú gyermek azért érdemtelen a rokontartásra, mert a szülő és a gyermeke között – amennyiben a szülő a gyermekével szemben nem tanúsított súlyosan felróható magatartást – nem lehet a tartásdíj az egyetlen összekötő elem. Ellenkezőleg: a szülővel szemben társadalmilag is elvárható pozitív gyermeki magatartás az, amely olyan kapcsolatot jelenthet az apa és a gyermek között, amely a nagykorú gyermek tartási igényét megalapozhatja.

➤ A különélő szülőtől való „merev elzárkózás”

A tényállás szerint a gyermek és a különélő szülő között egy alkalommal volt kapcsolattartás. A gyermek anyja kiskorú veszélyeztetése miatt feljelentette a gyermek apját és szüleit. A nyomozást megszüntető határozat ellen benyújtott panaszt elutasító ügyészi határozat indokolása szerint az anya ugyan nem tette lehetővé a gyermek igazságügyi orvosszakértői vizsgálatát, azonban anélkül is megállapítható volt, hogy a gyermek által előadott szexuális cselekmény nem történt meg. Az anya a feljelentésre hivatkozással többször megakadályozta az apa és a gyermek kapcsolattartását. Az apa számos alkalommal fordult a gyámhivatalhoz a kapcsolattartás végrehajtása érdekében, a gyámhivatal az anyával szemben többször szabott ki bírságot. A következő években az apa nem kezdeményezte a gyermekkel való kapcsolattartást. Később újra szeretne volna felvenni a gyermekkel a kapcsolatot, azonban a gyermek a gyámhivatal előtt

⁵³⁴ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.160/2007/4. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemteleniségének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 19.

tartott meghallgatása során úgy nyilatkozott, hogy nem szeretné tartani a kapcsolatot az apjával. Az apa ezt tudomásul vette, ám az ezt követő években több alkalommal tett kísérletet a gyermekkel való kapcsolat felvételére az interneten, illetőleg a nevelt lányán keresztül, de a gyermek vele szemben mindvégig elutasító magatartást tanúsított.

A Kúria határozata szerint⁵³⁵ az általános erkölcsi felfogással összhangban a gyermek a szülő iránt tiszteletteljes magatartást köteles tanúsítani, továbbá elvárható tőle az alkalmazkodás még akkor is, ha az apai kapcsolattartás hiányához vezető körülményeket illetően az anyjával ért egyet. A közfelfogást sérti, társadalmilag elítélendő az a magatartás, hogy a nagykorú gyermek tartási igényt érvényesít azzal a szülőjével szemben, akitől mereven elzárkózik, így ez a magatartása megalapozza a rokonságra való érdemtelenességét.

- 25. életévében tartásdíj-igényt érvényesítő gyermek a tartásdíj megfizetése iránti per alatt sem keresete a kapcsolatot a különélő szülőjével

A tényállás szerint a gyermekek a szüleik válása után rendszeresen kapcsolatot tartottak a különélő apjukkal, azonban nem volt „felhőtlen” a viszonyuk az apjuk új házastársával, ezért a személyes találkozásaik egyre ritkábbá váltak. Ettől függetlenül többször nyaraltak közösen, illetőleg közös családi programokon vettek részt. Az egyik karácsonyi vacsorán az apa házastársa a gyermekek előtt kijelentette, hogy a városnak megvan a véleménye a gyermekek édesanyjáról, erre az egyik gyermek úgy válaszolt, hogy a városnak ugyancsak megvan a véleménye az apjuk új házastársáról. Az apa erre arcul ütötte az utóbbi közlést tevő gyermekét, amire a közlést tevő gyermek testvére pofon vágta az apát, aki neki is adott egy pofont. Az események után az apa és a gyermekei között megszakadt a kapcsolat; a karácsonyi sérelmeket nem tudták megbeszélni. Ezt követően az ünnepek idején sms-üzenetekben köszöntötték egymást. Három évvel később az apa telefonon kísérletet tett a nagykorú gyermekével való kapcsolat felvételére, a gyermek azonban erre nem reagált. Az apát az egyik év nyarán kórházba szállították, ahol hat napig vizsgálták. A gyermek a nagyszüleitől tudott az apja állapotáról, de személyesen nem érdeklődött iránta.

⁵³⁵ A Kúria Pfv.II.20.236/2015/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokonságra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 20.

A Kúria határozata szerint⁵³⁶ a gyermek a 25. életévében terjesztette elő a rokontartás iránti keresetét. Ekkor már nyilvánvalóan tisztában volt a tartásra való érdemteleniség jogi megítélésével, a nagykorú gyermeknek a szülővel szemben fennálló erkölcsi kötelezettségével. Ennek ellenére a perindítást követően sem kereste az apjával való személyes kapcsolatot, sőt a rokontartási perben következetesen azt az álláspontot képviselte, hogy a kapcsolat megromlásáért kizárólag az apja tehető felelőssé, ezért ennek helyreállítása érdekében az apának kell változtatnia a magatartásán. A nagykorú gyermek az apa közeledését nem fogadta el, visszautasította az apa családi eseményre szóló meghívását, a hirtelen kórházba kerülő apja állapotáról pedig még telefonon sem érdeklődött, továbbá az apját a szakdolgozata megvédésének az időpontjáról sem tájékoztatta. A közfelfogást egyértelműen sérti, hogy a belátási képességgel rendelkező, a tartásra rászorult helyzetével tisztában lévő nagykorú gyermek tartási igényt érvényesít azzal a szülőjével szemben, akitől az sms-üzenetekben megvalósuló kapcsolattartást meghaladó személyes találkozásoktól mereven elzárkózik, apjával szemben betegsége idején közömbös magatartást tanúsít. Ez a magatartása a rokontartásra való érdemteleniségét eredményezi.

- A gyermek a különélő szülő közeledését nem fogadta el, személyes találkozásukat nem szorgalmazta

A tényállás szerint a gyermek a házassági bontóperi kereset beadásakor 6, a jogerős ítélet meghozatalakor pedig 14 hónapos volt. Az apa és a gyermek közötti kapcsolattartás a gyermek 3 éves korától nem működött megfelelően. Az apa a gyámhatósághoz fordult a kapcsolattartás végrehajtása érdekében. Utóbb az apa és az apai nagyszülők is kérték a kapcsolattartás újraszabályozását, illetőleg rendezését. Az apa, a nagyszülők és a gyermek rendszeres kapcsolattartása a gyámhivatali eljárások ellenére sem valósult meg. A felek 11 éven át kölcsönösen nem keresték egymást. Az elsőfokú bíróság megkísérelte a kapcsolatfelvétel létrehozását a gyermek és különélő szülő között, amely egy személyes találkozás keretében meg is valósult, de az ott törtéteknek az apa és a gyermek általi eltérő utólagos értelmezése miatt az nem hozta meg a várt eredményt.

⁵³⁶ A Kúria Pfv.II.20.437/2017/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemteleniségének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

A Kúria határozata szerint⁵³⁷ az apát nem terheli felelősség abban, hogy kapcsolata a fiával megszűnt. A gyermek a nagykorúságától a perindításig eltelt időszakban menthető indok nélkül nem vette fel a kapcsolatot az apjával, továbbtanulási terveiről, tartási igényéről nem tájékoztatta őt, holott tudott arról, hogy középfokú tanulmányainak a befejezése után az apja szándékában áll a tartási kötelezettség megszüntetése. Apját a színház bemutatójára nem hívta meg és a születésnapján sem köszöntötte fel. Azt a határozott álláspontot képviselte, hogy az első személyes találkozás után az apjától várható el a következő lépés megtétele, ugyanakkor az apja közeledését nem fogadta el, de újabb személyes találkozás időpontjára sem tett javaslatot. Fel sem merült benne, hogy például a nyári szünet alatt keresse a kapcsolatot az apával. A Kúria szerint a nagykorú gyermektől elvárható, hogy korábbi vélt vagy valós sérelmeit átlépje, és a tartásra kötelezett-tel való kapcsolatát felépítse, az ehhez szükséges személyes találkozások érdekében pedig a szabadidős elfoglaltságait a különélő szülőhöz alkalmazkodva szervezze meg. Ennek elmulasztása a rokontartásra való érdemtelenességét vonja maga után.

6.2.2. Amikor a továbbtanuló nagykorú gyermek nem érdemtelen a tartásra

- A gyermek többször állt a dulakodó szülei közé, őt egyikük a közöttük való választás elé is állította

A tényállás szerint a rokontartásdíj iránti igényt érvényesítő nagykorú gyermek szülei között gyakorivá váltak a viták és a dulakodások, amelyeknek gyakran a gyermekük is tanúja volt, aki – a tettegesség megakadályozása végett – több alkalommal állt a szülei közé. A szülők házastársi életközösségük megszűnése után egy lakásban, de elkülönülten éltek. A rokontartás iránti perben a gyermek előadta, hogy az apja választás elé állította őt: megkérdezte, hogy kivel maradna, ha válásra kerülne sor. Ő az anyját választotta, azóta romlott meg a kapcsolata az apjával, nem beszélgetnek egymással, illetve esetenként durva szavak is elhangzanak közöttük. A gyermek úgy nyilatkozott, hogy az apja nem úgy viselkedik, ahogyan az egy apától elvárható.

⁵³⁷ A Kúria Pfv.II.21.954/2017/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 21.

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint⁵³⁸ a nagykorú gyermek azért nem érdemtelen a rokontartásra, mert bár az apa-fiú kapcsolat jelenleg távolról sem optimális, azonban ennek oka elsődlegesen nem a gyermek személyében, hanem a szülők megromlott viszonyában és a család kényszerű együttlakásában keresendő. A gyermek „levegőnek” nézi az apját, nagyon rossz a kapcsolatuk. A szülők konfliktusának kezdetekor a gyermek még kamasz volt, akit – életkoránál fogva – különösen érzékenyen érintett a szülei elmérgesedett kapcsolata. Ebben a helyzetben az apjától nem kapta meg a szükséges támogatást, segítséget, éppen ellenkezőleg: az apa válaszáig elé állította. Amikor kiderült, hogy az anyja oldalán áll, az apja megvonta tőle a számítógép és a mobiltelefon használatát, illetve két esetben a rendőrséget is kihívta a fia magatartása miatt. A szülő-gyermek kapcsolat megromlásához hosszabb folyamat vezetett, amelyhez az apa magatartása is hozzájárult, erre tekintettel a nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenége nem állapítható meg.

- A különélő szülő anélkül költözött el a házastársi közös lakásból, hogy a gyermekeitől elköszönt volna

A tényállás szerint a különélő apa szerelmi kapcsolatot létesített, majd anélkül költözött el a házastársi közös lakásból, hogy a gyermekeitől elköszönt volna. Néhány nappal később visszament ugyan az ingóságaiért, ezt az alkalmat akarta felhasználni arra, hogy a gyermekeivel a történeteket megbeszélje, azonban ez csak az egyik gyermekével vezetett eredményre, a másik gyermek nem kívánt vele beszélni, és szülei házasságának a felbontását követően ideggyógyászati kezelésre és antidepresszánsok szedésére szorult.

A Kúria határozata szerint⁵³⁹ az apa gyermeke fokozott érzékenységének és pszichés betegségének az ismeretében létesített szerelmi kapcsolatot, majd anélkül költözött el a házastársi közös lakásból, hogy gyermekeivel az elhatározását megbeszélte, velük elfogadtatni próbálta volna. Tőlük nem búcsúzott el és a szülő-gyermek kapcsolat változatlan fenntartására irányuló szándékát feljűk nem nyilvánította ki. A kamaszkorú, továbbtanulás, illetve pályaválasztás előtt álló gyermeket a család felbomlása és az apa általi elhagyása súlyosan megviselte. A gyermek a történetek miatt

⁵³⁸ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.135/2010/4. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 19.

⁵³⁹ A Kúria Pfv.II.20.017/2013/7. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenségének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

neheztelt az apjára, amelyet azonban az apa nem volt képes sem elfogadni, sem kellő toleranciával kezelni. Mindezekre tekintettel a nagykorú gyermek nem érdemtelen a rokonságra.

- Szülei válását hosszú ideig feldolgozni képtelen, megváltoztatott elhelyezésű kamaszgyermek érzelmi elhanyagolása

A tényállás szerint a gyermek a szülők válásakor előbb az anya, majd az apa gondozásába került, végül visszaköltözött az anyjához. Ezt követően csak email-ben tartott kapcsolatot az apjával, vele az apa kérése ellenére sem volt hajlandó találkozni. Az apa utóbb szerzett tudomást arról, hogy gyermeke az egyik internetes közösségi oldalon a nevelőapját tüntette fel az édesapjaként.

A Kúria határozata szerint⁵⁴⁰ az apának gyermeke hozzáköltözésekor számolnia kellett volna azzal, hogy gyermeke nem csupán anyagi ellátást, hanem – kamaszkorára is tekintettel – fokozott szülői törődést is igényel. Köztudomású, hogy a kamaszkor nem csupán testi, hanem jelentős pszichés változásokkal és természetes fejlődési krízissel is együtt jár. Ennek a krízishelyzetnek a sikeres megoldása az egymással együtt élő, a közös gyermeket együttesen segítő szülők esetében is éveket vehet igénybe. A gyermek a szülei válását hosszú ideig nem volt képes feldolgozni, a kapcsolattartások alkalmával gyakran viselkedési problémái voltak. Ilyen előzmények után az apától elvárható lett volna annak a felismerése, hogy a 17 éves korától az ő háztartásában nevelkedő gyermek kezdetben alkalmazkodó és egyébként is megfelelő magatartásának a kedvezőtlen irányú megváltozása részben a kamaszkor sajátosságaira, részben esetleges instabil mentális állapotára vezethető vissza. Az átlagot meghaladó mértékű munkavégzése mellett azonban nyilvánvalóan nem fordított kellő gondot és időt arra, hogy gyermekével az egyre zárkózottabbá váló magatartásának, kóros lesoványodásának és számítógépes függőségének okairól, az esetleges lelki, valamint az életét hosszú távon befolyásoló pályaválasztási és egyéb problémáiról beszélgetéseket kezdeményezzen, őt a szeretetéről, hozzá való ragaszkodásáról biztosítani próbálja, és az általa igényelt szülői támogatást, a problémáinak megoldásához szükséges útmutatást a részére megadja, az életkori sajátosságait meghaladó súlyú mentális problémáit felismerve pedig azok megoldása érdekében pszichológus, pszichiáter vagy legalább

⁵⁴⁰ A Kúria Pfv.II.20.877/2013/4. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokonságra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

házi orvos általi kezelését kezdeményezze. A gyermeknek az apai családban tanúsított kifogásolható magatartását az apa nyilvánvalóan maga sem ítélte olyan súlyúnak, amely a tartásra való érdemtelenységének a megállapítására adhatna alapot, hiszen az elköltözését követően a tartásdíj-fizetési kötelezettsége tárgyában szülőtársával a bíróság előtt egyezséget kötött. Nem írható a gyermek terhére, ezért a rokонтartásra való érdemtelenységét sem eredményezi, hogy a szülők segítségével nélkül nem volt képes feldolgozni azt a válságos helyzetet, amely a szülők válása folytán alakult ki azáltal, hogy mindkét szülője új családot alapított. Nem értékelhető a rokонтartásra való érdemtelenység megállapítására alapot adó okként az sem, hogy a gyermek az anyjához való költözését követően egy internetes közösségi oldalon nem az édesapját, hanem az anyja férjét tüntette fel „apaként”. Ennek indokaként elfogadható az a magyarázat, hogy az általa használt közösségi oldal nem biztosít technikai lehetőséget arra, hogy az édesapa és a nevelőapa személyét külön-külön is feltüntethesse.

- A különélő szülő hosszú ideig nem tett semmit annak érdekében, hogy a kiskorú gyermekeivel való bensőséges kapcsolata fennmaradjon

A tényállás szerint a különélő szülő és a gyermekek között nem volt rendszeres kapcsolattartás, a gyermekek csupán egyszer töltöttek egy kis időt a különélő szülőnél. A különélő szülő a gyermekek szalagavatóján rövidebb ideig részt vett, ezt megelőzően azonban a családi ünnepeken általában nem köszöntötte a gyermekeket.

A Kúria határozata szerint⁵⁴¹ a gyermekek szülei házasságának a felbontása után érzelmileg eltávolodtak a különélő szülőtől. Ebben döntő jelentősége volt a különélő szülő azon felróható magatartásának, hogy nem gyakorolta a kapcsolattartás keretében őt megillető jogokat, hosszú ideig nem tett semmit annak érdekében, hogy a kiskorú gyermekeivel való bensőséges kapcsolata fennmaradjon. Ilyen körülmények között nem róható kizárólag a gyermekek terhére, hogy felnőtt korukban sem oldódott a távolságtartó viszony. A szülő és a nagykorú gyermek egymástól való eltávolodása esetén a közmegítélés elsősorban nem a „passzív” gyermek, hanem a kapcsolattartási jog gyakorlását elmulasztó szülő magatartását tekinti kifogásolhatónak, ezért a gyermek rokонтartásra való érdemtelenége nem állapítható meg.

⁵⁴¹ A Kúria Pfv.II.20.406/2014/8. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 21.

- A gyermek és a tőle különélő apa között valós családi kapcsolat nem állt fenn – a kapcsolattartás szülőtárs elleni „hangulatkeltésre” való felhasználása

A tényállás szerint a szülők életközösségének megszakadását követően a gyermek a tőle különélő apjával magyarországi tartózkodása idején személyes, egyébként telefonos és email-es kapcsolatot tartott. A szülők között a házasság felbontását követően is feszült maradt a viszony, ami kihatással volt a gyermek és a különélő szülő kapcsolatára is, így közöttük a telefonos kapcsolattartás egyre ritkábbá vált, majd megszűnt.

A Kúria határozata szerint⁵⁴² a nagykorú gyermek azért nem érdemtelen a rokонтartásra, mert a gyermek és a tőle különélő apa között valós családi kapcsolat nem állt fenn. Személyesen évek óta nem találkoztak, és időközben a korábbi telefonon, illetőleg email-ben történő kapcsolattartásuk is megszűnt. A kapcsolat nem kizárólag a gyermek magatartására visszavezethető okból romlott meg, hanem ahhoz az apa felróható magatartása és az a tény is hozzájárult, hogy az apa és a volt felesége közötti feszült viszony a házasságuk felbontását követően is fennmaradt. Az apától a társadalom általános erkölcsi felfogása szerint elvárható lett volna, hogy a már nagykorú gyermekével való kapcsolatának a fenntartása, illetőleg a megromlott kapcsolatuk helyreállítása érdekében tartózkodjon attól, hogy a személyesen, telefonon és levélben tartott kapcsolatot a nagykorú gyermek eltartásáról és taníttatásáról a szülők különválása óta kizárólagosan gondoskodó anya elleni hangulatkeltésre használja, és őt a szülők közötti vitában állásfoglalásra készítse.

- Az apa a gyermek 15 éves koráig tagadta a gyermek tőle való származását, tartásdíjat önként nem fizetett, a kapcsolattartás szabályozását nem kérte

A tényállás szerint a gyermek 8 éves koráig nem ismerte az apját. Első kapcsolatfelvételükre a gyermek érdeklődése miatt került sor. A találkozást újabb alkalmak nem követték. Az apa önként nem ismerte el az apaságát, ez iránt per volt folyamatban. A gyermek tudott arról, hogy az apja nem hajlandó elismerni a vér szerinti kapcsolatukat. Működő apa-gyermek kapcsolattartás az apasági per jogerős befejezése után sem jött létre. Az apa a jogerős ítélet alapján nem fizette a gyermektartásdíjat. A

⁵⁴² A Kúria Pfv.II.20.461/2012/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

gyermek egy alkalommal, a külföldi tartózkodásához szükséges hozzájárulás megadása céljából kereste fel az apját.

A Kúria határozata szerint⁵⁴³ az apa a gyermek 15 éves koráig tagadta a gyermek tőle való származását, majd sorsával szemben teljes közömbösséget mutatott azáltal, hogy a tartásdíj-fizetési kötelezettségének önként nem tett eleget. Mindez nyomatékosan megkérdőjelezi a különélő szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartás őszinte igényére vonatkozó állítását. A különélő szülő a kapcsolattartás gyámhatósági szabályozását sem kérte, ezért magatartásából egyértelműen levonható az a következtetés, hogy a gyermeknek az apát elutasító viselkedését a különélő szülő felróható, a társadalom általános értékrendjét sértő magatartása váltotta ki, emiatt a nagykorú gyermek nem érdemtelen a rokонтartásra.

6.3. Kritikai észrevételek

Csiky Ottó már 1975-ben megállapította, hogy „az érdemtelenység jogviszony, nem önmagában minősülő magatartásként, hanem valakivel való kapcsolatban érvényesülő, valósul meg. Ebben a viszonyban jelentős az érdemteleniségre hivatkozó személy saját magatartása is a tartást igénylő személlyel szemben.”⁵⁴⁴

Álláspontom szerint a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységének a vizsgálata több mint frizírozott emléktöredékek „osztályozása” és „beárazása”, több mint a keresetben vagy az ellenkérelemben állított magatartás vagy mulasztás felróhatósága súlyának a megmérése és összevetése egy több, az ellenérdekű fél által tanúsítottnak állított magatartással vagy mulasztással. Csiky Ottó fentebb idézett megállapítását továbbgondolva, az éppúgy egy folyamat vizsgálatát kellene, hogy

⁵⁴³ A Kúria Pfv.II.20.453/2016/6. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. uo.

⁵⁴⁴ CSIKY [1975] i. m. 453. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 23.

Csiky Ottó egy másik – a rokонтartás lényegére rávilágító – megállapítása szerint „a továbbtanulás indokoltsága elsősorban nem a szülő és a gyermek viszonylatában jelenik meg, hanem a gyermek és a társadalom között. A szükséges tanulmányok kifejezés a tanulás, tárgyi, s nem a szülő és gyermeke viszonylatában jelentkező körülményeire mutat. A gyermeket tartó szülő egyébként még maga is rászorulhat arra, hogy gyermeke eltartsa.” CSIKY – SIMOR [1962] i. m. 23. Hivatkozva: Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokонтartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* [2019] i. m. 24. Ehhez a gondolathoz kapcsolódik egy, Diószeginé Szolyák Elvirától, a Debreceni Járásbíróság bírójától tanult másik bölcsesség is: a szülők akkor is megteremtették a gyermekük továbbtanulásához szükséges feltételeket, ha együtt élnek, ezért pusztán azért, mert közöttük megromlott a kapcsolat, amelynek a folyamatába igen gyakran a gyermekük is bevonódik és sérül, nem büntethetjük a gyermeket azzal, hogy megfosztjuk őt a továbbtanulás, egyáltalán a tanulás, az ismeretszerzés és a hasznossá válás esélyétől.

jelentse, mint ahogy a megegyezés nélküli házasság felbontásának is azt kellene jelentenie. Ha úgy tetszik, a családi folyamat a tiszta forrás: Bartók Béla *Cantata profana*-jának hűs forrása,⁵⁴⁵ amely előtt a rokonságra való érdemtelenre hivatkozó szülő térdre ereszkedve a víztükörben megláthatja önmagát, vagyis azt, hogy a keresetben vagy az ellenkérelemben állított, az érdemtelen okaként megjelölt magatartás vagy mulasztás nem más, mint hív tükörképe a szülőtársával és a gyermekkel való, az együttélés alatti és annak megszűnéskori kapcsolatának, a házassági életközösség alatt és annak megszűnéskor, illetőleg a házassági bontóperben kibeszéletlenül és feloldatlanul hagyott konfliktusoknak, amelynek a kontúrjait vagy sötétebb tónusait leginkább a továbbélő vétkei bontójog árnyjátéka adja.

⁵⁴⁵ Halld BARTÓK Béla: *Cantata profana. A kilenc csodaszarvas*. BB 100. In: *Béla Bartók Complete Works*. CD 18. Decca, 2016.

VI. Családjogi felróhatóság 2.0: a családjogi felróhatóság továbbélése a személyiségi jogi perekben – „szenvedsz, hogyha hallgatod”⁵⁴⁶

„Bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek!”

/August STRINDBERG: *Haláltánc*/⁵⁴⁷

Az értekezésnek ez a része a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereiben követett felsőbbírószági ítélezési gyakorlat bemutatásán keresztül egyrészt azt kívánja láttatni, hogy a vétkességi bontójog árnyéka, a családjogi felróhatóság ezekre a perekre is rávetül, a „házasságbomlás” szilánkjaiából: a házasság feloldatlan konfliktusaiból ezekbe a perekbe is kerülnek, másrészt arra is föl szeretni hívni a figyelmet, hogy a családban mint rendszerben való gondolkodásra nemcsak a családjogban, hanem a polgári jogi személyiségvédelem területén is nagy szükség van.

1. A házastársak, volt házastársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi perei
- 1.1. Családjogi perben tett nyilatkozatok, illetőleg eljárási cselekmények személyiségi jogot sértő voltának értékelése

A Kúria határozata szerint⁵⁴⁸ házassági bontóperben a gyermekelhelyezés kérdésben folyó vita során annak kinyilvánítása, hogy a náci eszme és nevelésmód az apát nem teszi alkalmassá a gyermeknevelésre, amennyiben nem nélkülöz minden valóság alapot, nem haladja meg az adott eljárás kereteit. Ebben az összefüggésben a kifogásolt közlés – a perben feltárt körülményekre tekintettel – a kifejezésmódjában sem tekinthető indokolatlanul bántónak vagy megalázónak.

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁴⁹ az apa gyermektartásdíj megfizetése iránti perben tett azon nyilatkozata, amely szerint volt partnere a beleegyezése nélkül szülte meg a közös gyermeküket, nem sérti az anya és a gyermek személyiségi jogait, ha azt az

⁵⁴⁶ EURIPIDÉSZ: *Médeia*. Fordította: Karsai György és Térey János. Jelenkor, 2019. január, 57.

⁵⁴⁷ STRINDBERG, August: *Haláltánc*. Fordította: Déry Tibor. Magyar Helikon Kiadó, Budapest, 1971, 169.

⁵⁴⁸ A Kúria Pfv.IV.21.936/2016/3. sz. határozata.

⁵⁴⁹ A Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.191/2019/8-II. sz. határozata.

apa a korábbi élethelyzet szemléltetéseként, a történeti tényállás részeként hozza a bíróság tudomására, majd az anyával egyezséget kötnek a gyermektartásdíj fizetéséről. A Kúria határozata szerint⁵⁵⁰ az a tény, hogy a bíróság a gyermekelhelyezési perben az anyát az apával szemben részletesebben hallgatta meg, nem tekinthető hátrányos megkülönböztetésnek.

1.2. Családjogi perben becsatolt bizonyítékok (levelezés, fénykép- és hangfelvétel) személyiségi jogot sértő voltának vizsgálata

A Kúria határozata szerint⁵⁵¹ egy házassági bontó- és gyermekelhelyezési perben vagy közös elhatározással indult párterápia során nem tekinthető magántitok-sértésnek a közös kiskorú gyermekek külföldre utaztatásával, a házassági életközösség megszüntetésével és a végleges külföldre telepedés szándékával kapcsolatos levelezés egyik szülő általi feltárása, a levelezés becsatolása.

A Kúria határozata szerint⁵⁵² egy házassági bontóperben nem vitásan a férj nemi szervét közösülés során ábrázoló fényképek nemi szerv kitakarása nélküli, feleség általi becsatolása, valamint a férj meztelen testét szexuális aktus közben ábrázoló fénykép kellő kitakarás, illetve külön lezárt borítékba helyezés nélküli csatolása nem volt szükséges a feleség bontóberbeli eljárási jogainak a gyakorlásához, ezért a képfelvételek csatolásának ez a módja, a fényképek borítékba helyezésének az elmulasztása személyiségi jogot sértőnek minősül.

A Debreceni Ítéltábla határozata szerint⁵⁵³ nem minősül a hangfelvételhez való személyiségi jog megsértésének, ha a szülő a szülői felügyelet rendezése iránti perben – a pszichológus szakértői véleményben írt megállapítások cáfolata céljából és annak igazolására, hogy szülőtársa a közös gyermeküket előadása szerint „lelkileg befolyásolja, érzelmileg zsarolja, állításait több ízben kétségbe vonja, erőszakosan faggatózik, a szülőtársára negatív megjegyzéseket tesz, őt hazug embernek állítja be, illetve fenyegetőzik és gyakori trágár szóhasználatával a gyermek érzelmi és erkölcsi fejlődését veszélyezteti” – becsatolja a gyermek és a különélő szülő közötti telefonbeszélgetésről készített hangfelvételt és annak leiratát.

⁵⁵⁰ A Kúria Pfv.IV.21.423/2014/4. sz. határozata.

⁵⁵¹ A Kúria Pfv.IV.20.726/2014/4. sz. határozata.

⁵⁵² A Kúria Pfv.IV.21.243/2017/5. sz. határozata.

⁵⁵³ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.781/2018/4. sz. határozata.

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁵⁴ a kapcsolattartásról való hangfelvétel-készítés és annak gyámhivatali eljárásban bizonyítékként történő felhasználása nem minősül hangfelvétellel való visszaélésnek, ha a felvétel készítésére és felhasználására azért kerül sor, mert az egyik szülő a hároméves gyermek magatartásában olyan hátrányos változásokat tapasztalt, amelyeket feltételezhetően a másik szülő, illetőleg szülői környezet eredményezett, továbbá a gyermek olyan, korához nem illő szavakat használt, amelyeket a másik szülőtől tanulhatott.

1.3. Családjogi perben adott pszichológus szakértői vélemény, illetőleg a gyermekvédelmi központ átiratában írtak, valamint a bírósági jogértelmezés személyiségi jogi szempontú értékelése

A Debreceni Ítéltábla határozata szerint⁵⁵⁵ a családjogi perben kirendelt igazságügyi szakértő nem lép túl a szakvéleményadás keretein, ha a válás férj általi feldolgozását patológiásnak minősíti, továbbá, ha a kétszemélyes szakértői vizsgálati helyzetbe nem vonható, az őt nevelő szülőtől fizikailag elválni képtelen gyermek magatartását a Stockholm-szindrómához hasonlítja.

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁵⁶ a gyermekvédelmi központ nem sérti meg a szülő személyiségi jogait, ha azt a tudomására jutott információit, miszerint az egyik szülő „félelmet keltő, üldöző és bántalmazó” magatartást tanúsított, változtatás és további vizsgálódás nélkül átiratában továbbítja a rendőrségnek.

A Kúria határozata szerint⁵⁵⁷ a bíróság apa által kifogásolt döntése, amellyel a kapcsolattartás kérdésében egyetértett az eljáró közigazgatási szervek jogértelmezésével, függetlenül attól, hogy az apa személyét apai minőségében esetleg sértette, az apa emberi méltósága megsértésének a megállapítására nem ad alapot.

1.4. Szülőtársak egymásra tett közlései személyiségi jogot sértő voltának vizsgálata

A Győri Ítéltábla határozata szerint⁵⁵⁸ az egyik szülő megsérti a szülőtársa jóhírneve védelméhez fűződő személyiségi jogát, ha a gyermeke iskolai osztályközössége által

⁵⁵⁴ A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.21.198/2016/9-II. sz. határozata.

⁵⁵⁵ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.509/2018/3. sz. határozata.

⁵⁵⁶ A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.378/2018/5-II. sz. határozata.

⁵⁵⁷ A Kúria Pfv.IV.21.733/2016/5. sz. határozata.

⁵⁵⁸ A Győri Ítéltábla Pf.I.20.167/2018/6/II. sz. határozata.

fenntartott Facebook-oldalán a különélő szülőről azt állítja, hogy a gyermek a kapcsolattartások alatt az ő hibájából nem tanul.

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁵⁹ közös szülői felügyelet esetén az egyik szülő nem sérti meg a szülőtársa személyiségi jogait azzal, ha az egyébként időközben elérhetetlenné vált szülőtársát nem értesíti a gyermekek lakóhelyének a megváltoztatásáról, ha a különélő szülő az erről szóló tudomásszerzést követően egyébként nem vette igénybe az ennek a helyzetnek a kezelésére szolgáló gyámhatósági eljárást. Nincs indok arra, hogy a családjogi törvényben biztosított lehetőségek helyett a különélő szülő más jogág, így a személyiségi jogvédelem eszközeit vegye igénybe.

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁶⁰ az anya apához intézett közlése, miszerint „leszartad a gyerekedet, elmentél kurvázni; szánalmas pöcs vagy bazdmeg; beteggé tettétek a gyereketeket; Te meg egy aljas rohadék buzi vagy; az anyádék tartanak el te szar”, csak a szöveggörnyezetből kiragadva tekinthető személyiségi jogot sértőnek. Bár ez a közlés erőteljes és a mindennapi élet során kerülendő kifejezéseket tartalmaz, azonban azzal az anya a perbeli vita során az a köznapi életben elfogadható szintet nem lépte túl. A Fővárosi Ítéltábla kiemelte, hogy a szülők a gyermekekkel kapcsolatos vita során gyakran felfokozott érzelmi állapotban szólalnak meg, gondolataikat, érzéseiket erőteljesebb szóhasználattal igyekeznek nyomatékosítani, kevésbé a logikus érvelésre, mint inkább álláspontjuk mielőbbi teljes érvényre juttatására törekednek. Ilyen körülmények között az anya részéről elhangzott, általában a közvélemény nemtetszését kiváltó hangnemben előadottak a személyiségi jogsértés szintjét el nem érő sérelemnek tekinthetők, még akkor is, ha formailag a becsület megsértésére vonatkozó Ptk.-beli tényállást ki is merítik.

1.5. A házastársi hűségrésztés és a házasságfelbontás személyiségi jogi szempontú vizsgálata

A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint,⁵⁶¹ ha a feleség házastársi hűségrésztést követ el, amelyből a házasság fennállása alatt nem a férjtől származó gyermeke születik, akit a férj nevére anyakönyveznek, a házastársi hűségrésztés elkövetése mellett megsérti a

⁵⁵⁹ A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.538/2016/3-II. sz. határozata.

⁵⁶⁰ A Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.874/2018/8-II. sz. határozata.

⁵⁶¹ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.21.819/2011/6. sz. határozata. Elemzését és kritikáját lásd PÁL Szilvia: *A kötelemtagasztó házastársi hűségről családjogon innen és családjogon túl*. In: FAZEKAS (szerk.) [2014.] i. m.

férje emberi méltóságához, önrendelkezéshez és a családban éléshez való személyiségi jogait is.

A Szegedi Ítéltábla határozata szerint⁵⁶² a házasság fenntartásához, illetőleg a házastársi kapcsolat megbonthatatlanságához való jog nem személyiségi jog, és a házassági életközösség megszakítása sem minősíthető jogellenes magatartásnak.

1.6. A szülőtárs kegyeleti jogsértése

A Debreceni Ítéltábla határozata szerint⁵⁶³ az anya nem sérti meg az apa kegyeleti jogát, ha a gyermekük hamvait tartalmazó urnát a házastársi közös lakásukból történő elköltözésekor magával viszi, és azt egy másik településen, egy templomban, az édesanyja által megváltott urnafülkében helyezi el.

A Kúria határozata szerint⁵⁶⁴ a szülő kegyeleti jogot sért, ha a szülőtársát nem értesíti gyermekük temetésének a napjáról.

2. A kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perek

Az ítélkezési gyakorlatot és a jogirodalmat hosszabb ideje foglalkoztató kérdés, hogy a gyermek és a szülő közötti kapcsolattartásnak van-e helye a személyiségi jogok égboltján, állócsillagai között.⁵⁶⁵

Az értekezésnek ez a része a szülőtársak között a kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perekben követett ítélőtáblai, valamint legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai ítélkezési gyakorlatot vizsgálja a családjogi felrőhatóság szemüvegén keresztül.

⁵⁶² A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.297/2011/4. sz. határozata.

⁵⁶³ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.566/2018/9. sz. határozata.

⁵⁶⁴ A Kúria BH2019.268. sz. határozata.

⁵⁶⁵ Lásd BARZÓ Tímea: *A szülői kapcsolattartást ellehetetlenítő magatartás mint személyiségi jogsértés*. In: LAMM Vanda – SAJÓ András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019, 21-29.; BARZÓ Tímea: *A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei*. Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2., különszám, 1. kötet 83-95. [https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6542/12_barzotimea_t%C3%B6rdelt.pdf] (2024. július 2.); SZENDRŐI Anna: *A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete*. Pro Futuro, 2019. 2. szám, [<https://ojs.lib.unideb.hu/profuturo/article/view/3907/3785>] (2023. június 1.); PÁL Szilvia: *A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén – csillag vagy fecske?* Családi jog, 2014. 2., 11-17. és PÁL Szilvia: *Személyiségi jog-e a kapcsolattartási jog? Az ítélőtáblai és a kúriai gyakorlat kérdései – „a csillagoktól a tengerfenéig”* Családi Jog, 2021. 3., 19-25.

2.1. A kapcsolattartást személyiségi jogként el nem ismerő felsőbbírási határozatok

- Gyermekjog, a szülőt megillető jog, alapvető emberi jog, alkotmányos alapjog, relatív személyiségi jog

A Debreceni Ítéltábla határozataiban megjelenő álláspont szerint a kapcsolattartási jog alapvető emberi jog, gyermekjog és relatív személyiségi jog,⁵⁶⁶ alkotmányos alapjog és szülői jog,⁵⁶⁷ de nem önálló személyiségi jog.⁵⁶⁸

A Fővárosi Ítéltábla egyik határozatában megjelenő álláspont szerint⁵⁶⁹ a gyermek és szülő közötti kapcsolattartás jogosítványa kiemelkedő fontosságú alkotmányos alapjog, de nem minősül közvetlenül személyiségi jognak.

A Kúria egyik határozatában megjelenő álláspont szerint⁵⁷⁰ a kapcsolattartási jog alkotmányos alapjog.

- Nem vezethető le a magán- és családi élethez, illetve az emberi méltósághoz való jogból

A Debreceni Ítéltábla egyik határozata szerint⁵⁷¹ a kapcsolattartási jog személyiségi jog mivolta nem vezethető le a „teljes” és „egészséges” családban éléshez, valamint a magánélet védelméhez, de az emberi méltósághoz fűződő személyiségi jogból sem.

- Családjogi jogintézmény, szabályozása és végrehajtása családjogi útra tartozik

A Kúria egyik határozata szerint⁵⁷² a kapcsolattartás szabályozására és végrehajtására családjogi jogintézmények szolgálnak. E határozat indokolása úgy fogalmaz, hogy „ellenkező jogi álláspont elfogadása a jogrendszer egyfajta megkettőződéséhez vezetne.”

⁵⁶⁶ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.415/2014/6. sz. határozata. A relatív személyiségi jog értelmezését lásd a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.415/2014/6. sz., valamint közvetetten a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.266/2019/19. és Pf.I.20.797/2018/6. sz. határozatainak az indokolásában.

⁵⁶⁷ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.693/2016/7. sz. határozata.

⁵⁶⁸ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8. sz. határozata.

⁵⁶⁹ A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.211/2019/4-II. sz. határozata

⁵⁷⁰ A Kúria Pfv.IV.21.733/2017/8. sz. határozata.

⁵⁷¹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.677/2016/5. sz. határozata.

⁵⁷² A Kúria Pfv.IV.20.445/2015/4. sz. határozata.

A Kúria egy másik határozata szerint,⁵⁷³ amennyiben valamilyen jogosultság gyakorlásának szabályait speciális rendelkezések tartalmazzák: a Ptk. és a Gyer., akkor ezeket kell alkalmazni, és nem az általános szabályt. A személyhez fűződő jogok védelmének Ptk.-beli szabályai nem azt a célt szolgálják, hogy a jogi szabályozást megkettőzve további jogcímet biztosítsanak a kapcsolattartás szabályozására és végrehajtására igényt biztosító jogcím mellett.

A Kúria egy határozatának az indokolásában⁵⁷⁴ azt mondta ki, hogy a családjogi, így a kapcsolattartási viták rendezésének nem megfelelő eszköze a személyiségi jogok érvényesítése.

2.2. A kapcsolattartást személyiségi jogként kezelő felsőbb bírósági határozatok

A következőkben a kapcsolattartást személyiségi jogként értelmező felsőbb bírósági joggyakorlatot a jogellenesség, illetőleg a megsértett személyiségi jog megnevezése, a szülőkkel szembeni elvárhatóság megközelítései, a kapcsolattartás meghíúsulása és az azt eredményezőnek állított magatartás, illetőleg mulasztás közötti okozati összefüggés, valamint az immateriális hátrány vizsgálata tükrében elemzem.

➤ A jogellenesség vizsgálata, a megsértett személyiségi jog megnevezése

A Legfelsőbb Bíróság egyik határozata szerint,⁵⁷⁵ ha az egyik szülő önként nem biztosítja szülőtársa kapcsolattartását, magatartása nem jogellenes.

A Legfelsőbb Bíróság másik határozata szerint⁵⁷⁶ a kapcsolattartás ellehetetlenítése tudatosan hibás nevelés, amely jogellenes magatartás.

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁷⁷ a kapcsolattartás szüneteltetésének a gyermek akaratának figyelembevétele melletti elrendelésével a bíróság nem sérti meg a különélő szülő személyiségi jogait, az nem jogellenes magatartás.

A Fővárosi Ítéltábla egy másik határozatának az indokolásában azt mondta ki,⁵⁷⁸ hogy a személyiségi jogi per elbírálása során nincs jelentősége annak, hogy a gyámhatóság

⁵⁷³ A Kúria Pfv.IV.20.604/2020/6. sz. határozata.

⁵⁷⁴ A Kúria BH2018.222. sz. határozata.

⁵⁷⁵ A Legfelsőbb Bíróság EBH2009.2048. sz. határozata.

⁵⁷⁶ A Legfelsőbb Bíróság EBH2000.320. sz. határozata.

⁵⁷⁷ A Fővárosi Ítéltábla Pf.9.20.366/2016/6. sz. határozata.

⁵⁷⁸ A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.395/2017/6-I. sz. határozata. Hasonlóan a Szegedi Ítéltábla BDT2020.4152. sz. határozata.

vagy a bíróság szabályozta-e a kapcsolattartást. Az érvelés lényege szerint jelentősége annak van, hogy a gyermeket nevelő szülő a kapcsolattartást olyan módon hiúsította meg, ami annak önkényes, visszaélészerű korlátozását jelentette, ami már a különélő szülő személyiségének lényegét, annak szabad érvényesítését is érintette, akadályozta, megsértve ezzel a szülőtársa személyiségi jogát.

A Fővárosi Ítéltábla egy következő határozata szerint⁵⁷⁹ az emberi méltóság magában foglalja a szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartásához fűződő jogát is.

Az érvelés lényege szerint az ember egyik alapvető joga a gyermekvállalás. Az indokolás szóhasználata szerint „a gyermek megszületésével az emberi minőség speciális formát, magasabb minőséget ölt. A szülőnek olyan újabb jogai és kötelezettségei keletkeznek, amelyek szorosan kötődnek az emberi minőséghez.” Az ezen jogok – közöttük a szülőnek a gyermekkel való kapcsolatához fűződő jog – sérelmét okozó olyan magatartás, amely külső szemlélő számára is érzékelhető, személyiségi jogot is sért.

A Fővárosi Ítéltábla újabb határozata szerint⁵⁸⁰ a szülő-gyermek közötti kapcsolattartás az emberi személyiséghez kifejezetten szorosan kapcsolódik. Alappal nem vonható kétségbe, hogy a személyiség részét képezi az, hogy a szülő a gyermekével milyen kapcsolatot tud kialakítani. Ezért a szülő-gyermek közötti kapcsolattartás olyan védendő érték, amely a személyiségből fakad és annak megnyilvánulásaként értelmezhető. Nem vonja kétségbe a Fővárosi Ítéltábla azt, hogy a családjog jogintézményei szolgálják a kapcsolattartás szabályozását, annak végrehajtását. Ugyanakkor ez a tény nem zárja ki, hogy a szülő-gyermek kapcsolattartás beilleszthető legyen a személyiségi jogok széles körébe, melyet a Ptk. 2:43. §-a is pusztán példálózó jelleggel sorol fel. A jogrendszerben számos esetben „megkettőződnek” a jogsértéssel foglalkozó jogterületek. Minden ügyben egyedileg vizsgálendő ezért az, hogy esetlegesen a személyiségi jogi védelem esetén ellentétes döntések születhetnek-e. A kapcsolattartáshoz való jog érvényesíthető személyiségi jogi igényként, de a jogvédelem csak akkor indokolt, ha visszaélészerűen, kellő indok nélkül, önkényesen, tartósan akadályozzák az érintett kapcsolattartását.

A Győri Ítéltábla határozata szerint⁵⁸¹ a kapcsolattartási jog az emberi individuumhoz szorosan kapcsolódik, a személyiség lényegét képezi, azt a személyiség megnyilvánulásaként kell értelmezni. E határozat indokolása kifejti, hogy személyiségi

⁵⁷⁹ A Fővárosi Ítéltábla BDT2018.3822. sz. határozata.

⁵⁸⁰ A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.214/2021/5/II. sz. határozata.

⁵⁸¹ A Győri Ítéltábla Pf.III.20.200/2018/6. sz. határozata. Hasonlóan a Győri Ítéltábla BDT2020.4138. sz. határozata.

jogot sérthet az a hatósági eljárás, amely a személyiség kibontakozását, ennek keretében a szülő kapcsolattartási jogának a gyakorlását akadályozza. Abban az esetben, ha a különélő szülő a meghiúsult kapcsolattartás végrehajtása iránt terjeszt elő kérelmet, a hatóság aktív közreműködésére, részéről valódi erőfeszítésre van szükség ahhoz, hogy a szülő és a gyermek kölcsönös érzelmi kötődése fennmaradjon és erősödjön.

A Fővárosi Ítéltábla egyik határozata szerint⁵⁸² a kapcsolattartási jog nem önálló személyiségi jog, de ha az egyik szülő megváltoztatja a közös gyermek elhelyezését, majd a szülő társát huzamos időn keresztül elzárja attól, hogy gyermekükkel emberhez méltó módon tarthasson kapcsolatot, ezzel a magatartásával megsérti a szülő társ ember méltóságát.

A Kúria határozatában kimondta,⁵⁸³ hogy a bíróság megsérti a különélő szülő lelki egészséghez és családban éléshez fűződő személyiségi jogát, ha a házassági bontóper első tárgyalásán – az adott tényállás mellett – a szülő és a gyermekei közötti kapcsolattartásról hivatalból nem rendelkezik. Az érvelés szerint ennek az eljárási szabálynak a megsértése személy elleni támadásnak tekinthető. A bíróság az intézkedési késedelemmel átmenetileg megfosztotta a szülőt a gyermekeivel való kapcsolattartás lehetőségétől.

➤ A szülőkkel szembeni elvárhatóság megközelítései

A Fővárosi Ítéltábla egyik határozata szerint⁵⁸⁴ a bíróságnak a hatóság ügyintézési késedelmére alapított személyiségi jogi perben a szülők és a szülő-gyermek közötti viszony összevetésével kell vizsgálat tárgyává tennie, hogy az ügyintézési késedelem a különélő szülő oldalán eredményezett-e személyiségi jogi sérelmet.

A Kúria határozata szerint⁵⁸⁵ a személyiségi jogi jogsértésért fennálló kártérítési felelősség megítéléséhez annak a folyamatnak a vizsgálata és értékelése szükséges, amit a kapcsolattartásra vonatkozó jogerős ítéletek a felek számára kötelező magatartásként meghatároztak, vizsgálva mindkét szülő magatartását. Az indokolás lényege szerint a gyermeket nevelő szülő feladata a kapcsolattartásra való felkészítés és a kapcsolattartás biztosítása, ugyanakkor a különélő szülőnek is együttműködő magatartást kell tanúsítania annak érdekében, hogy a gyermek várja és akarja a vele való kapcsolat

⁵⁸² A Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.336/2018/4/II. sz. határozata.

⁵⁸³ A Kúria Pfv.IV.21.012/2016/10. sz. határozata.

⁵⁸⁴ A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.996/2016/4/II. sz. határozata.

⁵⁸⁵ A Kúria Pfv.III.20.595/2015/3. sz. határozata.

létrejöttét. Mindezek mellett mindkét szülőnek aktívan kell közreműködnie abban is, hogy a felmerült problémáikat a gyermek érdekében békésen rendezzék. A Kúria szerint ez az az elvárható magatartás, amely a felek számára zsinórmértékül szolgál az egymás és a szülő-gyermek közti kapcsolatban is. A Kúria rögzítette, hogy a perbeli esetben a különélő szülő kapcsolattartáshoz való joga azért nem sérült, mert mindkét szülő egyaránt közrehatott a köztük lévő kapcsolat megromlásában, amely azt eredményezte, hogy a gyermek eltávolodott a tőle különélő szülőjétől, és ez a kapcsolattartás korábbi módon történő megvalósulásának is akadályát képezte.

- A kapcsolattartás meghiúsulása és az azt eredményezőnek állított magatartás, illetőleg mulasztás közötti okozati összefüggés vizsgálata

A Kúria egyik határozata szerint⁵⁸⁶ az okozati összefüggés hiányára tekintettel nem állapítható meg személyiségi jogi jogsértés, ha az egyik szülő a vele szembeni, kapcsolattartás akadályozása miatti büntetőeljárás megindítása, a vádemelés elhalasztása, majd a büntetőeljárás folytatásának az elrendelése ellenére sem biztosította a kapcsolattartást a szülőtársa részére, így nem a gyámhivatal mulasztása, hanem a gyermeket nevelő szülő magatartása eredményezte a kapcsolattartási jog sérelmét.

- Az immateriális hátrány vizsgálata

A Fővárosi Ítéltábla határozata szerint⁵⁸⁷ a nem vagyoni kártérítés megítéléséhez nem elegendő a különélő szülő személyes előadása, ahhoz bizonyítani kell, hogy a kapcsolattartás elmaradása a különélő szülőnél lelki, szellemi károsodást, illetőleg hátrányt eredményezett vagy a különélő szülő társadalmi megítélését rontotta.

A Fővárosi Ítéltábla másik határozatában megjelenő álláspont szerint⁵⁸⁸ a kapcsolattartási jog megsértése miatt azért következik be személyiségi jogi jogsérelem (immateriális hátrány), mert a kapcsolattartásra jogosult szülő rendszeresen arra kényszerül, hogy a kapcsolattartások megvalósulása érdekében külső segítséget vegyen igénybe, ezalatt pedig gátolva volt a személyisége szabad kibontakoztatásában.

⁵⁸⁶ A Kúria Pfv.IV.20.801/2017/5. sz. határozata.

⁵⁸⁷ A Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.21.696/2011/8. sz. határozata.

⁵⁸⁸ BDT2018.3822. sz. határozat.

3. Kritikai észrevételek

3.1. A házastársak, volt házastársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereivel kapcsolatos kritikai észrevételek

A személyiségi jogi perekben követett ítélkezési gyakorlat hosszabb ideje azt az álláspontot képviseli, hogy a személyiségi jogi per bíróságának nem feladata más jogterületre tartozó jogviták, így például a családjogi perek eldöntése és véleményezése, az ott tett közlések és becsatolt bizonyítékok újraértékelése.⁵⁸⁹ A bíróságok ezekben az ügyekben csak kivételesen, például a fentebb hivatkozott tényállás mellett állapítják meg a személyiségi jogi jogsértés megtörténtét, illetőleg alkalmaznak további személyiségvédelmi szankciókat.

Meggyőződésem szerint ahhoz, hogy egy családjogi perben tett közlés, bizonyíték személyiségi jogot sértő voltáról megalapozott döntést lehessen hozni, a személyiségi jogi perekben eljáró bíróságnak is rendelkeznie kellene családszociológiai és családpszichológiai alapismeretekkel, továbbá tisztában kellene lennie a házassági perekben, valamint a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a kapcsolattartás szabályozása iránti perekben irányadó bizonyítási szabályokkal, illetve bizonyításra szoruló releváns tényekkel. Azzal, hogy a bíróságnak a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a kapcsolattartás szabályozása iránti perben bizonyítás tárgyává kell tennie a szülők személyiségjegyeit, kötődéseit, érzelmi, indulati életét, érzelmi kapcsolatrendszerét, nevelési képességét, a nevelési eszköztárunkban meglévő pozitív, illetve negatív nevelési eszközöket, továbbá a környezetükben esetlegesen kimutatható, a gyermekük kiegyensúlyozott testi, érzelmi és értelmi fejlődését veszélyeztető rizikófaktorokat.

A családjogi perekben tett nyilatkozat akkor sértheti az érintett személyiségi jogait, ha a közlést tevő, a képviselője, a tanú, a szakértő vagy más perbeli személy „kilép” a családjogi jogvita, illetőleg szakértő esetében a szakvélemény-adás keretei közül, a bizonyításra szoruló tények által határolt mederből, és a perbe vitt joggal, illetőleg szakértői vizsgálattal összefüggésbe nem hozható és a közlés címzettjét indokolatlanul bántó, megalázó kijelentést tesz.

⁵⁸⁹ Lásd a Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.538/2016/3-II. és a Kúria Pfv.IV.20.445/2015/4. sz. határozatait.

Kép- és/vagy hangfelvétel készítése és annak a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben bizonyítékként történő felhasználása esetén a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy a felvétel készítése és felhasználása a bizonyítani kívánt jogsértéshez képest, például a gyermek érzelmi és erkölcsi veszélyeztetése, családon belüli erőszak nem okozott-e aránytalan sérelmet a felvétel készítését és felhasználását utóbb sérelmező fél számára.⁵⁹⁰

A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a kapcsolattartás szabályozása iránti perekben történő kép- és hangfelvétel becsatolása értelmezhető két alapjog, továbbá egy alapjog és egy alkotmányos érték, illetőleg egy alapjog, valamint egy alkotmányos és gyermekjogi kötelezettség kollíziójaként, de fölfogható egyfajta polgári jogi értelemben vett jogos védelmi helyzetnek is,⁵⁹¹ amely közvetlenül fenyegető vagy már bekövetkezett jogsértés esetén nem biztosít alanyi jogot a jogsértő személyiségi jogainak a megsértésére, de szankció nélkül hagyja azt.⁵⁹² Ezekben az esetekben a felvételen szereplő fél képmása és/vagy hangfelvétele védelméhez fűződő személyiségi joga, tágabb, alapjogi dimenzióban információs önrendelkezési joga, azon belül Magyarország Alaptörvénye VI. cikkének (1) és (3) bekezdéseiben rögzített kapcsolattartáshoz és személyes adatai védelméhez való joga konkurál a felvétel készítőjének Magyarország Alaptörvénye XVI. cikkének (1) bekezdése szerinti szülői felügyeleti és nevelési jogával, illetőleg kötelezettségével, amelyet a szülőknek a Ptk. 4:147. §-ának (1) bekezdése értelmében a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődése érdekében kell gyakorolniuk, továbbá konkurál a tisztességes eljáráshoz való jog részeként felfogható „bizonyításhoz való joggal” és a polgári igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megőrzésével, megerősítésével mint alkotmányos értékkel, illetőleg a gyermek legfőbb/legjobb érdekét szolgáló döntés meghozatalának a bíróságokra háruló alkotmányos⁵⁹³ és gyermekjogi⁵⁹⁴ kötelezettségével. Ilyen esetekben a személyiségi jogi perekben eljáró bíróságnak minden esetben szükségességi-arányossági tesztet kell végeznie,⁵⁹⁵ és azt kell eldöntenie, hogy a felvételen szereplő fél képmása és/vagy

⁵⁹⁰ Lásd erről bővebben SZENDRŐI Anna: *A személyiségi jogok védelme a családi jogban*. Doktori értekezés. Debrecen, 2022, 147-160. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/03c8a980-7d0b-48a0-9ae4-bcc20805f724/content> (2024. július 2.)

⁵⁹¹ GRÁD [2016] *i. m.* 27.

⁵⁹² Vö. az Alkotmánybíróság 3312/2017. (XI. 30.) AB határozatának [73.] bekezdésében írtakkal.

⁵⁹³ Lásd Magyarország Alaptörvénye XVI. cikkének (1) bekezdését.

⁵⁹⁴ Lásd az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény 3. cikkének 1. pontját.

⁵⁹⁵ Lásd az Alkotmánybíróság 3/2015. (II. 2.) AB határozatának [21] bekezdését és a 30/2015. (X. 15.) AB határozatának [54] bekezdését.

hangfelvétele védelméhez fűződő személyiségi jogával szemben kellő súlyú indok-e a felvételt készítő felet mint szülőt megillető szülői felügyeleti és nevelési jognak a védelme, valamint a polgári igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megőrzése és a gyermek legjobb/legfőbb érdekét szolgáló döntés meghozatalának a kötelezettsége, ezek kellőképpen igazolják-e a felvételen szereplő fél perbe vitt személyiségi jogának a korlátozását.⁵⁹⁶

3.2. A kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perekben követett ítélkezési gyakorlattal kapcsolatos kritikai észrevételek

Az ítélkezési gyakorlatban és a jogirodalomban hosszabb ideje vita van arról, hogy a gyermek és a szülő közötti kapcsolattartás személyiségi jognak tekintendő-e. A kapcsolattartási jogot személyiségi jogként el nem ismerő felsőbb bírósági határozatok a kapcsolattartási jogot gyermekjognak, illetőleg a szülőt megillető jognak, alapvető emberi jognak, alkotmányos alapjognak, valamint legfeljebb relatív személyiségi jognak tekintik hangsúlyozva azt, hogy a kapcsolattartási jog családjogi jogintézmény, amelynek a szabályozása és a végrehajtása családjogi útra tartozik. Utóbbi álláspontot elfogadva, nyilvánvalóan előfordulhatnak olyan helyzetek, élettényállások, amikor a kapcsolattartási problémák kezelésére rendelkezésre álló és igénybe vett családjogi eszközök hatástalannak bizonyulnak. Erre tekintettel a közhatalmi jogkörben okozott károkért való felelősséghez hasonlóan⁵⁹⁷ elképzelhetőnek tartom egy olyan értelmezés elfogadását, amely szerint, ha a kapcsolattartásra jogosult a kapcsolattartási problémák kezelésére szolgáló valamennyi családjogi eszközt eredménytelenül vette igénybe, emberi méltósága megsértésére hivatkozással indíthatson személyiségi jogi pert a szülőtársa ellen.

A gyermek és a szülő közötti kapcsolattartást személyiségi jogként fölfogva kérdésként merülhet fel, hogy a kapcsolattartási jog megsértése egyáltalán mikor tekinthető jogellenes magatartásnak. Véleményem szerint ezekben a perekben jogellenességről csak akkor beszélhetünk, ha a felek között volt a kapcsolattartásra vonatkozó megállapodás, annak hiányában pedig, azaz vita esetén a gyámhatóság vagy a bíróság szabályozta a kapcsolattartás rendjét és azt valamelyik fél nem tartotta be.

⁵⁹⁶ Így foglalt állást a Debreceni Ítéltábla a Pf.I.20.781/2018/4. sz. határozatában.

⁵⁹⁷ Az 1959-es Ptk. 349. §-a és a Ptk. 6:548. §-ának (1) bekezdése.

Átgondolásra szorul az is, hogy a személyiségi jogi jogsértés megvalósulása szempontból már egy apró részletszabály megsértése, például a kapcsolattartás akadályáról való értesítés egy alkalommal történt elmaradása is jogellenes magatartásnak minősül-e. Véleményem szerint ahogy nem lehet valaki „kicsit terhes”, úgy kétségtelenül nem lehet valami „kicsit” jogellenes sem, de ha ragaszkodunk ahhoz, hogy a kapcsolattartási jog személyiségi jog és kizárólag egyetlen elmaradt kapcsolattartás miatt indítanak személyiségi jogi pert, amelyben csak a jogsértés megtörténtének a megállapítását kérik, akkor fejtörést okozhat a kapcsolattartás akadályáról való értesítés egyetlen egyszer történt elmaradásának a megítélése.

Az is továbbgondolást igényelhet, hogy a személyiségi jogi jogsértés megvalósulása szempontjából hogyan értékelendő, ha valaki többször szegi meg a kapcsolattartási szabályozást, ez a tény a jogsértést ismétlődővé teszi-e⁵⁹⁸ és/vagy azt a jogsértés súlyánál kell-e értékelni?⁵⁹⁹ A jogsértés ismétlődő jellegével kapcsolatban további kérdésként merülhet fel, hogy annak az adott per feleinek a viszonylatában (személyi azonosság) és/vagy a kereset tárgyává tett, konkrét jogsértő magatartás (tárgyi azonosság) tekintetében kell-e fennállnia vagy az ismétlődő jelleg megállapításához elegendő az is, ha az alperes egy másik felperes vonatkozásában sértette meg az adott személyiségi jogot vagy a felperesnek a kereset tárgyává tett személyiségi jogát korábban egy más jellegű magatartással sértette meg.⁶⁰⁰

Véleményem szerint a kapcsolattartási jog megsértéséért fennálló személyiségi jogi felelősség megállapításához nem elegendő a kapcsolattartási szabályokat megszegő fél magatartásának a vizsgálata. A megalapozott döntéshez mellőzhetetlennek tartom a felek részletes személyes meghallgatását, mindkét szülő magatartásának az értékelését, a szülők és a szülő-gyermek közötti viszony összevetését, továbbá a kapcsolattartás folyamatának a vizsgálatát. Ez az álláspont megtámogatható azzal a személyiségi jogi perekben követett bírói gyakorlattal is, amely szerint személyiségi jogi perekben nem

⁵⁹⁸ Székely László szerint a jogsértés ismétlődő jellegének Ptk.-ba írását „félreértésnek kell tekinteni, mert téves irányvételre ösztönöz, egy kimondottan büntetőjogi minősítő körülményt iktatva a törvénybe. Ez a változtatás ellentétes az eredeti koncepcióval.” SZÉKELY László: *Sérelemdíj*. In: VÉKÁS – GÁRDOS (szerk.) [2014] *i. m.* 1. kötet 174-175. Ez az álláspont például a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.611/2017/3. sz. határozatában is megjelent.

⁵⁹⁹ A jogsértés súlyáról lásd a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.125/2018/4. és Pf.I.20.256/2019/4. sz. határozatait.

⁶⁰⁰ Bölcs személyiségi jogi és kártérítési jogi Mesterem, a Debreceni Ítéltábla személyiségi jogi pereket tárgyaló Pf. I. sz. tanácsának a 2010-2017 közötti elnöke: Csikiné Gyuranecz Márta bíró szerint a jogsértés ismétlődő jellegének a figyelembevételével eljuthatunk a többszörös és/vagy különös személyiségi jogot sértők kategóriájáig, az abszurdításra fogékonyak egészen a személyiségi jogot sértők nyilvántartásba vételéig is.

lehet elvonatkoztatni az előzményektől, a jogsértőnek tartott közlést, szituációt kiváltó körülményektől, az élethelyzet vizsgálatától.⁶⁰¹

Különösen csak a felróhatóságtól független, objektív személyiségvédelmi szankció érvényesítése iránti perben további gondolkodási irányként kínálkozhat még a kapcsolattartásra jogosult kapcsolattartás meghiúsulására vezető esetleges önhibájának a figyelembevételére is. Önhiba, azaz felelősségkizáró körülmény lehet bármilyen mulasztás vagy a károkozás irányába ható magatartás is, például a károkozó „ingerlése”, de az megnyilvánulhat a károkozás után a kár súlyosbodásának tűrésében is.⁶⁰² Megítélésem szerint, amennyiben a kapcsolattartásra jogosult a kapcsolattartásra való feljogosításától kezdve nem vagy maga sem tartotta be a kapcsolattartási szabályozást, vagy például a kapcsolattartásra kötelezett szülőtársával szemben kifogásolható magatartást tanúsított – a fentebb idézett kifejezéssel élve: szülőtársát „ingerelte” –, ezt az ő terhére lehetne értékelni.

A kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perekben kérdésként merülhet még fel, hogy megfelelő elégtételadásra kötelezésként vagy a jogsértést megelőző állapot helyreállításaként kérhető-e az elmaradt kapcsolattartás pótlása, illetőleg a kapcsolattartás újraszabályozása. Véleményem szerint a kapcsolattartási jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perben kizárólag a jogsértés megtörténtének a megállapítása, a további jogsértéstől való eltiltás, valamint esetlegesen sérelemdíj-szankció alkalmazható, de a személyiségi jogi per bírósága hatáskör hiányában nem módosíthatja a kapcsolattartási szabályokat, és nem rendelkezhet az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról sem, mert azok külön, önálló bírósági peres, illetőleg nemperes eljárások.

A kapcsolattartási jog megsértése a bekövetkezett nem vagyoni sérelem oldaláról nézve is adhat gondolkodnivalót. Annak az álláspontnak az elfogadása⁶⁰³ ugyanis, hogy a kapcsolattartási jog megsértése miatt azért következik be személyiségi jogi jogsérelem, mert a kapcsolattartásra jogosult szülő rendszeresen arra kényszerül, hogy külső segítséget vegyen igénybe a kapcsolattartások megvalósulása érdekében, ezalatt gátolva volt a személyisége szabad kibontakoztatásában, továbbgondolva ahhoz a meglehetősen

⁶⁰¹ Lásd GÖRÖG Márta: *A személyiség védelme a becsület és a jóhírnév vonatkozásában*. In: CSEHI – KOLTAY – NAVRATYIL (szerk.) [2014] *i. m.* 160-161. Lásd még például a Legfelsőbb Bíróság EBH2007.1599. sz., a Kúria Pfv.IV.21.010/2017/9. sz., valamint a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.822/2009/6., Pf.I.20.728/2016/4., Pf.I.20.844/2016/13. és Pf.I.20.032/2018/4. sz., továbbá a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.247/2011/4. sz. határozatait.

⁶⁰² A Legfelsőbb Bíróság 801/2. sz. PK állásfoglalása. Hivatkozta: EÖRSI Gyula: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 158.

⁶⁰³ Lásd a Fővárosi Ítéltábla BDT2018.3822. sz. határozatát.

abszurd következtetésnek a levonásához vezet, hogy ezt a személyiségi jogi jogsérelmet tulajdonképpen minden pernyertes és önkéntes teljesítés hiányában végrehajtási eljárást indítani kényszerülő fél oldalán meg kellene állapítani. Ezt a hátrányt személyiségi jogi jogsérelemként elfogadva nyilvánvaló ugyanis, hogy gátolja a személyiség szabad kibontakozását és hátrányosan érinti a pernyertes fél általános cselekvési szabadságát, nem is beszélve a lelki egészségéről, ha a jogerős határozatban foglaltak be nem tartása miatt végrehajtási eljárást kénytelen indítani. Ha ezt még tovább gondoljuk, akkor lényegében már maga a perindítás is ide sorolható. Megítélésem szerint önmagában a jogszabályban biztosított lehetőségek igénybevételére „kényszerülés” nem alapoz meg személyiségi jogi jogvédelmet. Ez például olyan esetben merülhet fel, amikor egy jogalkalmazó szerv eljárása olyannyira szakszerűtlen, hogy emiatt az ügyfél további „utánajárássra” kényszerül, ami számára feszültséget, lelki megterhelést okoz.⁶⁰⁴

Mindezekre tekintettel összességében úgy vélem, hogy a családjogi gyökerű személyiségi jogi perekben akkor lehet jó döntést hozni, ha megtanulnunk családi rendszerben és folyamatokban, mindkét szülő magatartását magatartási komplexumként értékelve, a szülők és a szülő-gyermek közötti viszonyt is összevetve, a családjogban és a polgári jogban egyszerre gondolkodni, és a felek részletes személyes meghallgatását e gondolkodás mentén folytatjuk le.

Utóbbira követendő példának tartom a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben követett ítélkezési gyakorlatot, amelyet az értekezés következő része vizsgál.

⁶⁰⁴ Lásd a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.301/2019/4. sz. határozatát.

VII. A család rendszerként való vizsgálata a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben és adaptálása a családjogi felróhatóságot vizsgáló perekbe – „Viszlek a szívemben”⁶⁰⁵

„az a kérdés, hajlandó vagy-e lemenni a kútba, vagy sem, és kibírod-e, amit felhozol.”

/TÉREY János: *Boldogh-ház, Kéttalom utca. Egy civis vallomása*/ ⁶⁰⁶

A jogalkalmazás a családot kifejezetten rendszerként, továbbá a családi szerepek és funkciók alapján megközelítve a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben értelmezi. Az értekezés ezen része a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt a családban valamely családi szerep és funkció kiesésére tekintettel bekövetkezett, pénzzel kompenzálható értékvesztésekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot elemzi.⁶⁰⁷ Teszi ezt annak érdekében, hogy példaként szolgáljon a jogalkalmazók számára a család rendszerként történő kezelésére a családjogi felróhatóság vizsgálatát érintő perekben is.

1. A hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perek elbírálásának szabályai

Ahogy az a kutatásom során publikált cikkemben megállapítottam: „a hozzátartozó mint közvetett vagy járulékos károsult⁶⁰⁸ valamely családtagja mint közvetlen károsult sérülése, betegsége vagy halála miatt érvényesíthet nem vagyoni kártérítés, illetőleg

⁶⁰⁵ SZABÓ Magda: *Liber Mortis*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019, 32.

⁶⁰⁶ TÉREY János: *Boldogh-ház, Kéttalom utca. Egy civis vallomása*. Jelenkor, Budapest, 2020, 268. o.

⁶⁰⁷ Az értekezésnek ez a része a *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban* című írásom alapulvételével készült. Lásd PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban*. Magyar Jog, 2022. 7-8., 431-442.

⁶⁰⁸ A közvetett károsult Fézer Tamás és Fuglinszky Ádám, a járulékos károsult Eörsi Gyula által használt kifejezés. Lásd FÉZER Tamás: *Gondolatok az erkölcsi károkhoz kapcsolódó hozzátartozói igények megengedhetőségéről*. Debreceni Jogi Műhely, 2005. 3. <https://ojs.lib.unideb.hu> (2023. augusztus 26.); FUGLINSZKY Ádám: *A polgári jogi felelősség útjai vegyes jogrendszerben. Québec, Kanada*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 324. és EÖRSI Gyula: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 106. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban*. [2022] i. m. 432.

sérelemdíj megfizetése iránti személyiségi jogi igényt a károkozó és/vagy a kár megtérítésére kötelezhető személlyel szemben.

A károkozó magatartás miatt életét veszített személy közeli hozzátartozója által érvényesíthető nem vagyoni kárpótlás jogintézménye 1978. március 1-jei hatállyal jelent meg az 1959-es Ptk. 354. §-ában, amelyet a Legfelsőbb Bíróság 1981-ben hozott 16. sz. irányelve (a továbbiakban: 16. sz. irányelv) bontott ki és töltött meg tartalommal. A 16. sz. irányelv 3. pontja szerint a károkozó magatartás miatt életét veszített személy közeli hozzátartozója csak akkor tarthatott jogszerű igényt a nem vagyoni hátrány csökkentése céljából kárpótlásra, ha a haláleset következtében a társadalmi életben való részvétele vagy egyébként is az élete tartósan, súlyosan megnehezült. Az ilyen igény jogszerűségét önmagában nem alapozta meg sem a halál ténye, valamint az ennek következményeként fellépő gyász és fájdalom, sem pedig csupán az, hogy a hozzátartozó halála folytán a korábbi helyzet hátrányosan megváltozott. E pont indokolása szerint még közeli hozzátartozó elvesztése esetében is csak akkor volt megállapítható nem vagyoni kártérítés, ha a közeli hozzátartozó sajátos személyi körülményei folytán az életviszonyai úgy alakultak, hogy a megváltozott helyzethez nem tudott alkalmazkodni, vagy egyébként tartósan, súlyosan megnehezült életének a vitele. Ebben az időszakban a közvetett vagy járulékos károsult a hozzátartozója elvesztése miatt lényegében csak akkor érvényesíthetett nem vagyoni kártérítés iránti igényt, ha abba »belebetegedett«⁶⁰⁹ – ma úgy mondanánk, hogy nála komplikált, másként: kóros, elhúzódó gyászreakció alakult ki. A Legfelsőbb Bíróság abból a megfontolásból, hogy lehetőséget adjon a személyiség minden oldalú védelmére, az erkölcsi értékeket szem előtt tartó, jogfejlesztő bírói gyakorlat kialakítására az 1990-ben hozott, 21. sz. irányelvével hatályon kívül helyezte a 16. sz. irányelvet.

Ezt követően az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) AB határozata megállapította, hogy az 1959-es Ptk. 354. §-ának: »...ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja» szövegrésze alkotmányellenes, ezért azt megsemmisítette, és megállapította, hogy a

⁶⁰⁹ A Tatabányai Városi Bíróság 7.P.21.979/1990. sz. ügyben hozott határozatának a szófordulatát idézi LÁBADY Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1992, 219. o. Lásd még a Tatabányai Városi Bíróság 3.P.22.232/1989. sz. ügyben hozott elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Komárom-Esztergom Megyei Bíróság Pf.20.825/1990. szám alatt hozott másodfokú határozatát. LÁBADY [1992] *i. m.* 220. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban*. [2022] *i. m. uo.*

354. § a következő szöveggel marad hatályban: a károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát.«

Az 1990-es években mind több bírósági határozat jelent meg, amely a családhoz tartozás megghiúsulását önmagában, tehát lelki, pszichés hátrány nélkül is nem vagyoni kártérítéssel kompenzálандó értékvesztésnek tekintette.⁶¹⁰

A hozzátartozók személyiségi jogi jogsérelemként többnyire az emberi méltóságuk, azon belül is az önrendelkezéshez való joguk és az általános cselekvési szabadságuk, valamint a »teljes« családi élethez/családban éléshez való joguk, továbbá az egészségük védelméhez fűződő személyiségi joguk megsértésére szoktak hivatkozni.

A hozzátartozói nem vagyoni kárigényeket a kompenzálандó értékvesztéséget középpontba állító és a bírói gyakorlatot széleskörűen bemutató módon első ízben Lábady Tamás vizsgálta,⁶¹¹ majd a témával az addigi ítélkezési gyakorlat megállapításait is szintetizálva és a vizsgálódási irányt szociológiai nézőponttal is kiegészítve a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma foglalkozott. A 2008. április 28-án tartott kollégiumi ülésén elfogadott előterjesztésében a hozzátartozó nem vagyoni sérelmét kifejezetten a család funkciói felől közelítette meg, és a kompenzálандó értékvesztéséget a család jogsértés miatt kiesett, elvesztett funkciójában, családi szerepében manifesztálандóként kezelte.⁶¹²

A bírói gyakorlat szerint a családi élethez való jog sérelméről akkor beszélhetünk, ha az az adott családi szerep, az az adott családi funkció, amit a családjában a káresemény következtében megsérült vagy elhalálozott hozzátartozó betöltött, a jogsértő magatartásra visszavezethetően megszűnik, vagy pedig akkor, ha a jogsértés a hozzátartozó családi életében krízist okoz, érzelmi életére és mindennapjaira negatív hatást gyakorol.⁶¹³ Egy biztonságot és támaszt nyújtó családban a szeretett személlyel történt káresemény a család életében krízist okoz. A krízist, traumát látszólag erős

⁶¹⁰ Ezeket lásd KÖLES Tibor: *A hozzátartozó életvezetése, életminőségének romlása. A közösséghez (családhoz) tartozás megghiúsulása.* In: KÖLES Tibor: *A nem vagyoni kár.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1997, 91-131. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztéségek a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶¹¹ LÁBADY [1992] i. m. 215-251.; lásd még DÓSA Ágnes: *Hozzátartozó elvesztése miatti nem vagyoni kártérítés.* In: DÓSA Ágnes: *Az orvos kártérítési felelőssége.* Második, átdolgozott, bővített kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 144-153. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztéségek a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶¹² PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztéségek a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 432-433.

⁶¹³ Lásd például a Kúria Pfv.III.20.775/2019/4., a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.751/2010/5., Pf.II.20.640/2016/7. és Pf.I.20.615/2018/7., továbbá a Fővárosi Ítéltábla 18.Pf.20.433/2014/4. sz. határozatait.

lélekkel feldolgozni képes családtag ugyanúgy megküzd a traumával, mint aki gyengeséget mutat, így a következmények eltérése személyégi jogi szempontból nem feltétlenül tükrözi vissza az elszenvedett értékvesztést. A hozzátartozó betegsége, egészségi állapota miatti megrázkódtatás a hozzátartozó pszichéjében fejt ki azt a hatást, amellyel végső soron meg kell küzdenie, és a feszültség, a stressz kényszerű leküzdésére fordított, emiatt másra nem használható energia valósítja meg azt a sérelemből fakadó eszmei hátrányt, amelynek ellensúlyozására a nem vagyoni kártérítés szolgált, illetőleg a sérelemdíj szolgált, hiszen jogsértés hiányában a sérelmet szenvedett személy a sérelem súlyától függően mozgósított energiáit értelemszerűen a korábban kialakított életének további szabad kibontakoztatására fordíthatta volna.⁶¹⁴

A hozzátartozó elvesztésére tekintettel az egészséghez való jog megsértése miatt indított személyiségi jogi perekben a bíróság igazságügyi orvosszakértői és - pszichológus, illetőleg - pszichiáter szakértői bizonyítás útján azt vizsgálja, hogy a hozzátartozó halála orvosi, illetőleg pszichológiai szempontból milyen változásokat eredményezett az életben maradt hozzátartozó mindennapi életében és a társadalomban elfoglalt helyében, a társadalmi életben való részvételében.

„A szakértők a következő kérdéseket tudják megválaszolni: a hozzátartozó képes-e a gyász feldolgozására, minden nap kijár-e a temetőbe és az életét semmi más nem tölti ki, bezárkózott-e, ellátja-e korábbi, akár háztartási, akár munkahelyi feladatait, az életben maradt gyermekeit, képes-e új kapcsolat létesítésére, mi a kapcsolata a megmaradt családjával, korábbi baráti körével, van-e támasza, milyen orvosi, pszichiátriai, pszichológusi kezeléseken vesz vagy vett részt, illetve milyen korábbi betegségei voltak, azok mennyire súlyosbodtak.⁶¹⁵

A hozzátartozó halála esetén a szakértői véleménynek azzal kapcsolatos megállapítást is tartalmaznia kell, hogy a túlélő hozzátartozónál normál, avagy komplikált, másként: kóros, elhúzódó gyászreakció alakult-e ki.”⁶¹⁶ A normál és a komplikált gyászreakció

⁶¹⁴ Lásd a Fővárosi Ítélet tábla 17.Pf.20.984/2014/7-I. sz. határozatát. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 434.

⁶¹⁵ JEGESY Andrea: *A gyászreakció megítélése nem vagyoni kártérítés iránti perekben.* In: CSERNUS Valér és mtsai. (szerk.): *Emberi életfolyamatok idegi szabályozása – a neurontól a viselkedésig. Interdiszciplináris tananyag az idegrendszer felépítése, működése és klinikuma témáiban orvostanhallgatók, egészség- és élettudományi képzésben résztvevők számára Magyarországon.* Pécsi Tudományegyetem – Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2016, 1005-1006. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 433.

⁶¹⁶ PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

megértéséhez és elhatárolásához a következőket kell tudnunk: Hajduska Marianna – Erich Lindemann-t,⁶¹⁷ Polcz Alaine-t⁶¹⁸ és Verena Kast-ot⁶¹⁹ idézve – írja, hogy „a gyász periódusában a kezdeti sokk, elutasítás állapotából az emlékezés, az érzések megélésén keresztül, a büntudaton, önvádláson, felkavarodottságon, keresésen át el kell jutni a megnyugváshoz, az alkalmazkodáshoz, az élet új rendjének az elfogadásához.”⁶²⁰ A gyászreakció rendszerint három-hat hónap alatt lezajlik. A gyászév leforgása után várható a teljes értékű rendeződés.⁶²¹ Egy év alatt a közvetett károsult túljut mind a négy évszakon, minden ünnepen és a halál évfordulóján is. Amennyiben a gyászfolyamat elhúzódik, komplikálttá válik, akkor túlzott felszabadultság érzelhető, affektív zavarok (hullámzó, ellentétes érzelmek, impulzivitás, kontroll problémák) lépnek föl, pszichoszomatikus betegség, mély depresszió, túlzott, irreális büntudati feszültség, illetve pszichózis alakul ki, akkor kóros vagy patológiás gyászreakcióról beszélünk.⁶²² A komplikált gyászreakció leggyakrabban mély, gyakran pszichiátriai kezelésre is szoruló depresszió formáját ölti.⁶²³

„A bírói gyakorlat szerint a lelki egészséghez való jog sérelme kizárólag komplikált gyászreakció esetén merülhet föl. A hozzátartozó elvesztése miatti komplikált gyászreakció önmagában megalapozza a túlélő hozzátartozó egészséghez való jogának a sérelmét, és arra alapítottan a túlélő hozzátartozó nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj iránti igényét.

Abban az esetben, amennyiben a hozzátartozónak több személyiségi joga, például az emberi méltósághoz, a családi élethez és az egészséghez való személyiségi joga is sérül, magasabb összegű nem vagyoni kártérítésre tarthatott, illetve sérelemdíjra tarthat igényt.”⁶²⁴

⁶¹⁷ LINDEMANN, Erich: *Symptomatology and management of acute grief*. American Journal of Psychiatry, 1944. Hivatkozva: HAJDUSKA i. m. [2012] 167.

⁶¹⁸ POLCZ Alaine: *Együtt – a halálban és a gyászban*. Kharón Thanatológiai Szemle, 1997. 1. https://epa.oszk.hu/02000/02002/00001/pdf/1997-tel_polcz-egyutt.pdf (2023. július 28.) Hivatkozva: HAJDUSKA i. m. uo.

⁶¹⁹ KAST, Verena: *A gyász: egy lelki folyamat stádiumai és esélyei*. T-Twins Kiadó, 1999. Hivatkozva: HAJDUSKA i. m. uo.

⁶²⁰ HAJDUSKA [2002] i. m. 167.

⁶²¹ HAJDUSKA [2002] i. m. 169.

⁶²² HAJDUSKA [2002] i. m. 170.

⁶²³ HAJDUSKA [2002] i. m. 169.

⁶²⁴ Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban*. [2022] i. m. uo. A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.475/2018/7. sz. határozata rögzíti, hogy a bírói gyakorlat a nem vagyoni kártérítés összegszerűsége körében értékeli az úgynevezett többes személyiségi jogi jogsértést, például ha a hozzátartozó maga is megsérül egy balesetben, ápolnia kell a károsult hozzátartozóját, azaz ha a családi élethez fűződő joga mellett sérül a testi és/vagy lelki egészséghez, emberi méltósághoz, azon belül például az önrendelkezéshez és/vagy általános cselekvési szabadsághoz fűződő személyiségi joga is.

Az értekezés ezen része a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben hozott felsőbbíróági határozatok indokolásaiból a bíróságok által kompenzálандónak tartott értékvesztésre vonatkozó megállapítások lényegét *ratio decidendi*-szerűen összefoglalva azt kívánja bemutatni, hogy az ítélkezési gyakorlat hogyan közelíti meg a hozzátartozó elvesztését: egyrészt a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése esetén általánosságban miben látja azt a nem vagyoni sérelmet, amelyet pénzzel tart szükségesnek kompenzálni, másrészt milyen fokú családi kapcsolat esetén tartja jogszerűnek ezt az igényt, harmadrészt pedig a leggyakrabban előforduló esetekben, így a gyermek, az unoka, a szülő, a nagyszülő és a házastárs, illetve élettárs elvesztésekor mely, milyen családi funkció, családi szerep kiesését, sérülését tartja pénzzel kompenzálандó értékvesztésnek.

2. A hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt a családban bekövetkezett értékvesztések

Egy családtag halála esetén a család addigi egysége felbomlik, az egyes családtagoknak szükségszerűen át kell venniük a kieső családtag feladatait, amely az életvitel elnehezedéséhez vezethet. A mindennapokat betöltő fájdalomérzet intenzitása az idő múlásával ugyan enyhülhet, a hozzátartozó halálának körülményei és annak következményei azonban a hozzátartozókat egész életükön át elkísérik. A hozzátartozói nem vagyoni kártérítés elbírálása során a meglévő emberi kapcsolatok tartalmát és a megszűnt kapcsolatok következményeit kell értékelni, és az egészségben, az életvezetésben, valamint az életminőségben bekövetkező hátrány jelentkezését kell bizonyítani.⁶²⁵

Szükségtelen a családban élés jogát, illetve a családi élethez való jogot a „teljes” és „egészséges” jelzőkkel is ellátni. A család nem a családtagok „számszaki összessége”, hanem tagjainak biztonságot és támaszt nyújtó közössége, továbbá az ítélkezési gyakorlat szerint a „teljes család”, azaz valamennyi családtag a nála bekövetkezett értékvesztés miatt nem is érvényesíthet igényt. Ezekben az ügyekben nem a

A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.032/2018/4. sz. határozata szerint az ügyvezett többes személyiségi jogi jogsértés a Ptk. 2:52. §-ának (3) bekezdésében írt, a sérelemdíj mértékét befolyásoló szempontok közül a jogsértés súlyának feleltethető meg. A jogirodalom álláspontja szerint a jogsértés súlya annak a megítélése, hogy a jogsértő mennyire távolodott el a társadalom által elvárt, elfogadott, de legalábbis tolerált magatartásformától. Itt lehet értékelni az esetleges többes személyiségi jogi jogsértést, illetőleg azt is, ha a jogsértést például üzleti felhasználás vagy haszonszerzés céljából követték el. Lásd FUGLINSZKY Adám: *Kártérítési jog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 834.

⁶²⁵ A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.984/2014/7-I. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL [2022] *i. m.* 434.

hozzátartozói viszony ténye, hanem az igényt érvényesítő fél oldalán az elvesztett, megbetegedett vagy megsérült hozzátartozójával fennállt kapcsolatának a tartalma, az általa betöltött családi szerep, családi funkció elvesztése, kiürülése, sérülése az, ami megalapozza ezt az igényt.⁶²⁶

Nem az elvesztett hozzátartozó életének „értékét”, hanem az igényt érvényesítő hozzátartozó saját immateriális hátrányát kell értékelni.⁶²⁷

A hozzátartozók saját jogon érvényesített igénye esetén a hozzátartozók és az elhunyt között nincs olyan jogviszony, ami a néhai vétkes magatartásának a túlélők terhére való „betudását” indokolná. A károsult saját hibája alapozhat meg kármegosztást. Amennyiben a hozzátartozók a kár bekövetkeztében nem tanúsítottak felróható magatartást, az őket illető kártérítés nem csökkenthető. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a hozzátartozói károk esetében kizárt az elhunyt felróható magatartásának az értékelése, ha a károkozó mellett a kár bekövetkeztében közreható elhunyt is a túlélő hozzátartozók károsodására vezető oksági láncolatba tartozó magatartást tanúsított. A hozzátartozók személyes közrehatása nem vizsgálható, azonban a kártérítés mértékének a meghatározásánál figyelemmel kell lenni az elhunyt hozzátartozó közrehatásának a mértékére.⁶²⁸

Az elsődleges káresemény: a perbeli esetben vízicsúszda-baleset közvetlen károsultjának a személyi sérülése vagy halála esetén a hozzátartozó közvetett károsultnak tekintendő, aki a lelki egészséghez és/vagy a családban éléshez fűződő személyiségi jogának a sérelmére alapítottnan „saját jogon” érvényesítheti a kártérítési igényét azzal, hogy ennek az igénynek a létét a károkozó és a közvetlen károsult közötti kárkötelmi jogviszony fennállta alapozza meg, ezért a közvetlen károsult esetleges közrehatása a károkozó oldalán felelősségcsökkentést eredményezhet.⁶²⁹

⁶²⁶ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.615/2018/7. sz. határozata. Hasonlóan a Kúria Pfv.III.20.775/2019/4., a Fővárosi Ítéltábla 18.Pf.20.433/2014/4., a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.230/2018/4. és Pf.I.20.475/2018/7. sz. határozatai. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶²⁷ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.692/2010/6. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶²⁸ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.852/2013/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶²⁹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.719/2013/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

Egy közeli hozzátartozó halála – különösen, ha családtagjaival a haláláig együtt élt – általában feldúlja a család lelki, érzelmi életét, megzavarja az addigi működését, korábban nem vagy kisebb mértékben gyakorolt szerepvállalásokat tesz szükségessé, azelőtt elérhető lehetőségekről való lemondást, gyászt, fájdalomérzetet eredményez. Ezek a hatások a visszamaradt családtagok életének súlyos megnehezülését jelentik és nem vagyoni kártérítéssel való kompenzációját teszik szükségessé.⁶³⁰

A hozzátartozó elvesztése az igényt érvényesítő fél magánéletének alakulásában jelentős és kedvezőtlen változásokat idéz elő, hátrányosan érinti a túlélő hozzátartozó érzelmi, lelki kiegyensúlyozottságát és mentális egészségét. A hozzátartozói nem vagyoni sérelem kompenzációja iránti perekben elsődleges vizsgálati szempont, hogy a jogsértés milyen hatással volt a család funkcióinak alakulására, mely funkció és milyen mértékben esett ki, mindez milyen változásokat idézett elő a hozzátartozó életvitelében, életminőségében, életének jövőbeli lehetőségei körében, érzelmi és lelki életének fejlődésében, személyiségének önmegvalósításában.⁶³¹

A hozzátartozó elvesztése miatt indított, nem vagyoni sérelem kompenzációja iránti perben nem mellőzhető a család feladatainak, működésének és annak a feltárása, hogy ezek alakulására milyen hatással van a hozzátartozó elvesztése. A család társadalmi funkciója többek között az abban élők gondozása, gyámolítása, a pszichés védelem, az érzelmi stabilitás, a lelki kiegyensúlyozottság, a biztonságérzet, a mentális egészség kialakítása és megőrzése, közreműködés a feszültségek feldolgozásában. A funkciókban keletkező esetleges zavarok azok, amelyek közvetlenül nem anyagi következményeket vonnak maguk után. Az ebből származó hátrányok az érintett sorsának, életvitelének a kedvezőtlen alakulásában jelennek meg, ezért megalapozhatják a nem vagyoni sérelem kompenzációja iránti igényt.⁶³²

⁶³⁰ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.244/2007/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³¹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.751/2010/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³² A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.640/2016/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

2.1. Kik hivatkozhatnak a családi élethez való joguk sérelmére?

A családi élethez való jog megsértésének az elbírálásánál nem előfeltétel, hogy a felek egy háztartásban lakjanak.⁶³³

A hozzátartozó elvesztése miatt indított személyiségi jogi perekben a bizonyításnak arra kell irányulnia, hogy milyen szoros volt a felek közötti családi kötelék, ez alatt azt értve, hogy a családtagok segítették-e, támogatták-e egymást.⁶³⁴

Az élettársi viszony, azaz a mindennapos együttélés és az érzelmi kapcsolat is megalapítja a hozzátartozói nem vagyoni sérelem kompenzációja iránti igényt.⁶³⁵

A nevelőszülő és a gondozásában élő gyermek között a családi kapcsolathoz hasonló közösség jön létre, arra jellemző kötődés alakulhat ki. Miután a családot helyettesítő jogintézményről van szó, ezért a családi élethez való jog a nevelőszülőt is megilleti.⁶³⁶

Az apai szerepet betöltő nagypapa elvesztése esetén is sérül a családban éléshez való jog.⁶³⁷

Az unoka elvesztésével is sérül a család integritása és hátrányosan változik meg a nagyszülői életminőség. Az unoka elvesztésével sérül a nagyszülőnek az a joga, hogy a családon belüli szerepének megfelelő családban éljen.⁶³⁸

Az unoka elvesztése miatt indított személyiségi jogi perben a döntő szempont nem a közös háztartásban élés, hanem a nagyszülő és az unoka közötti kapcsolat milyensége, mélysége.⁶³⁹

⁶³³ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.667/2009/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 435.

⁶³⁴ A Kúria BH2020.10. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³⁵ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.202/2013/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³⁶ A Kúria Pfv.IV.21.440/2015/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³⁷ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.108/2013/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³⁸ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.443/2011/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶³⁹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.705/2011/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

A meny elvesztése is okozhat kompenzálendő nem vagyoni értékvesztést, ha az anyós és a néhai meny között ténylegesen az anya-gyermek viszonyra jellemző érzelmi kötődés állt fenn.⁶⁴⁰

Az anyós elvesztése miatt érvényesített kompenzáció iránti igényt is érdemben kell vizsgálni, a döntő szempont itt is az anyós-meny/vő közötti kapcsolat milyensége, mélysége.⁶⁴¹

A volt feleség kívül esik azon a hozzátartozói személyi körön, aki a volt férje elvesztése miatt személyiségvédelmi igényt érvényesíthet. Ez még akkor is így van, ha állítása szerint néhai volt férjével a kapcsolatukat újra akarták építeni. Az újrakezdés esélye nem személyiségi jog, hanem életlehetőség. A „teljes család” kialakítása esélyének elvesztése nem minősül személyiségi jogi sérelemnek.⁶⁴²

Az egészségkárosodással született gyermek utóbb született testvére a saját jogán, saját nem vagyoni érdeksérelemeire hivatkozással nem érvényesíthet kompenzáció iránti igényt a kórházzal szemben azon az alapon, hogy a testvére korábban a kórház orvosainak a hibájából egészségkárosodást szenvedett. Közeli hozzátartozók esetében a kompenzáció iránti igény annak alapján állhat fenn, hogy a jogsértéskor már vannak, élnek azok a közeli hozzátartozók, akiknek ekként van többféle, védett személyhez fűződő joguk, amely a jogsértéssel sérült. Ebből következően, ha a jogsértéskor még nem létező hozzátartozói kapcsolatokról van szó, és azok később keletkeznek, akkor nem vagyoni sérelem okozása fogalmilag kizárt. Ebben az esetben jelentősége van annak is, hogy egy olyan családban, ahol van egy egészségkárosodott gyermek, a testvér vállalása a szülők döntése azzal, hogy a család egyik tagja már eleve egészségkárosodott állapotban tagja a családnak.⁶⁴³

A kiskorú testvér oldalán a kiskorú testvér elvesztésére visszavezethető tartós érzelmi magára maradottság, valamint az a tény, hogy testvére elvesztésének a feldolgozásához

⁶⁴⁰ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.482/2008/7. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴¹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.751/2010/5. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴² A Kúria Pfv.III.21.465/2016/5. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴³ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.21.940/2011/4. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

édesapjától és a nevelőanyjától a náluk kialakult súlyos gyász miatt nem kaphatott segítséget, kompenzálendő nem vagyoni értékvesztést okoz.⁶⁴⁴

A nagykorú testvérnek kompenzálendő immateriális sérelmet okoz, ha elveszíti a vele szemközti házban élő, a mindennapjaiban jelen lévő, vele szoros kötődésben élő felnőtt testvérét.⁶⁴⁵

2.2. A gyermek kit/mit veszít el a szülő halálával/sérülésével?

Az anyja apja általi leszúrásakor a bűncselekmény helyszínén jelen lévő csecsemőkorú gyermek a legsúlyosabb stresszfaktorok közé tartozó családi krízist élte meg, amelynek a hatása egész életén keresztül tartani fog.⁶⁴⁶

A gyermekek esetében édesanyjuk halálával lehetetlenné vált, hogy mindkét szülő nevelésében nőjenek fel, ami a kiegyensúlyozott gyermeki élet legfontosabb feltétele.⁶⁴⁷

Az apa elvesztésével nemcsak a kiskorú gyermek családban élésének a lehetősége szűnik meg, hanem az apai minta is.⁶⁴⁸

A gyermekek oldalán kompenzálendő értékvesztést jelent, ha elhunyt édesapjuk velük sok időt töltött.⁶⁴⁹

Ha az apa egy közlekedési balesetben megsérül, az hátrányosan változtatja meg az apafia közötti viszony fizikai síkon történő kifejeződését is, amely tény a gyermek oldalán kompenzálendő értékvesztésként vehető figyelembe.⁶⁵⁰

⁶⁴⁴ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.282/2018/8. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴⁵ A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.640/2016/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴⁶ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.668/2013/6. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴⁷ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.426/2011/6. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 436.

⁶⁴⁸ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.969/2012/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁴⁹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.039/2011/8. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵⁰ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.897/2013/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

Az egyik gyermek az apja balesetekor 3 éves, a másik 3 hónapos volt. Apjuk halála miatt nélkülözniük kell mindazt a biztonságérzetet és mindazokat az élményeket is, amelyeket az apa tud nyújtani a gyermekeknek.⁶⁵¹

Az apja balesetekor 4 éves gyermeket megviselnek a baleset utáni családi körülmények. Az apja baleset miatti rossz fizikai és lelki állapota, valamint az anyja leterheltsége a családi gyermekprogramokra is kihatással van, ami a gyermek oldalán kompenzálандó értékvesztésként vehető figyelembe.⁶⁵²

A perbeli esetben az apa elvesztése nem csupán az egyik szülő elvesztését jelentette a gyermekek számára, hanem a gondozásukat ellátó szülő elvesztését is, ugyanis őket a szülők házasságának a felbontásakor a káreseményben elhunyt apjuknál helyezték el. Az apa halála a gyermekek családi helyzetében is állapotváltozást eredményezett, őket az anyjuknál helyezték el, ezáltal új élethelyzetbe kerültek és a mindennapi életvitelük is többszörösen átalakult.⁶⁵³

A gyermekek oldalán azt is figyelembe kell venni, hogyha a szülő halála miatt nagyobb mértékben kell részt venniük a család gazdálkodásában és a háztartási munkák végzésében, így nem tudnak a hasonló korú gyermekek életmódja szerint élni.⁶⁵⁴

Az apjukat 13 és 17 évesen, a felnőtté válás szempontjából meghatározó életszakaszban elveszítő gyermekek fejlődése jelentősen megnehezült. Életvitelükre és fejlődésükre anyjuk apjuk halála miatt depressziós állapota is negatív hatást gyakorolt, amelyet az ő oldalukon kompenzálандó immateriális hátrányként kell figyelembe venni.⁶⁵⁵

Egy kialakulatlan személyiségű serdülő gyermek oldalán kompenzálандó értékvesztéset jelent, ha apja bal oldalának lebénulásával, arcának az eltorzulásával,

⁶⁵¹ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.931/2013/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵² A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.20.937/2013/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵³ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.20.991/2013/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵⁴ A Csongrádi Városi Bíróság 4.P.20.286/1993/12. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Csongrád Megyei Bíróság 2.Pf.20.450/1994/3. sz. másodfokú határozata. Hivatkozva TÓTH Erika: *A nem vagyoni kárpótlással kapcsolatos bírói gyakorlat.* II. kötet. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1996, 47. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵⁵ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.068/2011/6. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

beszédképességének az elvesztésével és kiszolgáltatott állapotával, majd halálával kell szembesülnie.⁶⁵⁶

A gyermek oldalán kompenzálendő nem vagyoni hátránnyként értékelendő, ha a szülő elvesztése után tanulmányaiban problémák jelentkeznek.⁶⁵⁷

A gyermek oldalán nem vagyoni hátránnyként értékelendő, hogy az apa elvesztésével a sorsuk alakulásának nagy szakaszai, így a továbbtanulás, a kamaszkor, a pályaválasztás, majd az önálló élet kialakítása során nem támaszkodhatnak rá és nem vehetik igénybe az apa segítségét, gondoskodását, tanácsadását, továbbá nem részesülhetnek a szeretetében és az anyagi áldozatvállalásában sem.⁶⁵⁸

A szülő elvesztése a felnőtt gyermeket is akadályozhatja személyiségének a megfelelő fejlődésében, életminőségének az alakulásában. A társadalmi elvárás szerint a szülő és a gyermek közötti kapcsolat a családban való együttélést követően is fennmarad, továbbra is részt vesznek egymás életében, egymásnak közvetlenül segítséget nyújtanak, ezért a szülő elvesztése a felnőttkorú gyermek oldalán is immateriális sérelemnek minősül.⁶⁵⁹

Egy nagykorú gyermekek esetében a szülői támasz fiatal felnőtt életkorban is nélkülözhetetlen, elvesztése kompenzálendő nem vagyoni értékvesztés.⁶⁶⁰

A nagykorú gyermek oldalán a szülő elvesztése nem jár a családban éléshez való jog sérelmével abban az esetben, ha az apát szabadságvesztés büntetésre ítélték és annak kétéves időtartama alatt a nagykorú gyermek összesen háromszor volt beszélőn és két-három csomagot küldött az apjának, az utolsó egy évben pedig egyáltalán nem tartott vele kapcsolatot.⁶⁶¹

⁶⁵⁶ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.220/2011/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 436.

⁶⁵⁷ A Debreceni Városi Bíróság 7.P.20.910/1994/20. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 3.Pf.21.061/1995/3. sz. másodfokú határozata. Hivatkozva TÓTH [1996] i. m. 9. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵⁸ A Szentesi Városi Bíróság 1.P.20.328/1994/28. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Csongrád Megyei Bíróság 2.Pf.20.297/1995/2. sz. másodfokú határozata. Hivatkozva TÓTH [1996] i. m. 24. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁵⁹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.631/2011/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 437.

⁶⁶⁰ A Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.008/2014/5. szám sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶¹ A Kúria BH2020.10. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

2.3. A szülő kit/mit veszít el a gyermeke halálával/sérülésével?

Köztudomású tényként bizonyítottnak elfogadható, hogy egy fiatal házaspárt lelkileg megvisel, ha a feleségnek alacsony rizikó besorolású várandósságot követően halott magzatot kell a világra hoznia. Az első magzatukat elvesztő szülőknek járó sérelemdíj összecszerúségét nem érinti, hogy egy év múlva élő gyermekük született, ugyanis a második gyermekük élve születésének a ténye ellenére sérült a családi élethez való joguk, továbbá az első magzatuk elvesztése miatti krízist fel kell dolgozniuk és integrálniuk kell a személyes életútjukba. Ennek a krízisnek a feldolgozására fordított, emiatt másra nem használható energiavesztés valósítja meg azt a sérelemből fakadó eszmei hátrányt, amelyet szükséges kompenzálni.⁶⁶²

A szülők a gyermekük halálával nemcsak a legközelebbi hozzátartozójukat veszítették el, hanem a lehetőségét is, hogy gyermekes házaspárként éljenek. A perbeli ügyben a szülőknek az életkoruk miatt gyermekük már nem születhetett és örökbefogadásra sem volt lehetőségük. Egyetlen gyermekük halála miatt a nagyszülői örömeiket sem élvezhetik, továbbá idős korukban a gyermekük támogatására sem számíthatnak – ezeket az ő oldalukon kompenzálendő nem vagyoni értékvesztésként szükséges figyelembe venni.⁶⁶³

A szülők oldalán súlyosbítja a gyermek elvesztése miatti nem vagyoni hátrányt, ha az egyetlen gyermeküket veszítik el.⁶⁶⁴

A gyermekét elvesztő szülő oldalán az anyagi és az érzelmi támogatás elvesztésében manifesztálódó nem vagyoni hátrányt jelent, ha a szülő a vele durván bánó és italozó házastársától a káreseményben elhunyt fiához szeretett volna költözni, amelyet a jogsértés hiúsított meg.⁶⁶⁵

A gyermekétől különélő szülő oldalán kompenzálendő nem vagyoni értékvesztésként vehető figyelembe, hogy gyermeke halálával megszűnik a gyermekével való

⁶⁶² A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.256/2019/4. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶³ A Veszprémi Városi Bíróság 7.P.21.278/1992/13. sz. határozata. Hivatkozta TÓTH [1996] i. m. 58. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶⁴ A Debreceni Városi Bíróság 7.P.21.469/1993/12. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 3.Pf.21.158/1994/3. sz. másodfokú határozata. Hivatkozta TÓTH [1996] i. m. 4. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶⁵ A Pesti Központi Kerületi Bíróság 22.P.87.236/1987. sz. ügyben hozott határozata. Hivatkozta LÁBADY [1992] i. m. 227. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

kapcsolattartás – a félévenkénti találkozások, a megajándékozás, a családi ünnepekkori látogatás – lehetősége.⁶⁶⁶

2.4. A házastárs/élettárs kit/mit veszít el a partnere/társa halálával/sérülésével?

El kell ismerni minden ember személyhez fűződő jogaként, hogy őt a házastársa életben lététől senki jogellenes meg ne foszthassa.⁶⁶⁷

A házastársnak járó nem vagyoni kompenzáció megítélésénél figyelembe kell venni, ha a férj a feleségét hosszabb kapcsolat, a házaspárként tervezett közös élet kezdetén, a családtervezés előtérbe helyezésekor, hirtelen veszíti el.⁶⁶⁸

Kompenzálendő nem vagyoni értékvesztést jelent, ha valaki egy hosszabb, a perbeli esetben 11 éves élettársi kapcsolat után veszti el a társát, akivel házasságot kívánt kötni.⁶⁶⁹

Kompenzálendő nem vagyoni értékvesztést jelent, ha a feleség 28 év házasság után elveszti a férjét, aki a családban magára vállalta a vezető szerepet.⁶⁷⁰

A feleség oldalán kompenzálendő nem vagyoni értékvesztésként vehető figyelembe, ha hosszú házasság után elveszti a férjét, akivel közös családi vállalkozást is vittek.⁶⁷¹

A feleség oldalán kompenzálendő nem vagyoni értékvesztést jelent, ha hosszú házasság után, idős korában elveszíti a férjét, aki a támasza és a kétszemélyes háztartásukra figyelemmel az egyetlen együtt élő családtagja volt, és akinek a halála miatt elköltözni is kényszerült.⁶⁷²

⁶⁶⁶ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.555/2013/4. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶⁷ A Mezőtúri Városi Bíróság 3.P.30.410/1993/33. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 1.Pf.21.131/1995/4. sz. másodfokú határozata. Hivatkozta TÓTH [1996] i. m. 56. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶⁸ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.877/2006/5. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁶⁹ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.244/2007/3. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷⁰ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.286/2011/8. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷¹ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.22.176/2013/6. sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 438.

⁶⁷² A Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.008/2014/5. szám sz. határozata. Hivatkozta: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni*

Kompenzálandó nem vagyoni értékvesztést jelent, ha a feleség idősebb korára, megromlott egészségi állapotban, betegen veszti el a férjét.⁶⁷³

Egy nő rendkívül fiatalon veszítette el a partnerét, akivel közös jövőt, házasságot és családalapítást terveztek. Halála után olyan pszichés állapotba került, amely őt a későbbi párválasztásban is korlátozza. Ezeket az ő oldalán immateriális hátrányként szükséges értékelni.⁶⁷⁴

Kompenzálandó nem vagyoni értékvesztést okoz, ha a feleség férje elvesztése után egyedül marad az akkor pár hónapos, a néhaival közös gyermekükkel.⁶⁷⁵

Immateriális hátrányként vehető figyelembe, ha a házastársát elveszítő károsult új párkapcsolat kialakítására való lehetőségei – figyelemmel a két gyermekére, akik közül az egyik súlyosan fogyatékos – beszűkültek.⁶⁷⁶

A feleség oldalán immateriális sérelmet okoz, ha a férje elvesztése után a családtagjaival való kapcsolata megromlik és a lakóháza, illetve a kertje gondozását is elhanyagolja.⁶⁷⁷

A feleség esetében immateriális hátrányként értékelendő, hogy az átlagosnál gyengébb értelmi színvonalú, aki nehezen tűri a változásokat, ezért férje elvesztését személyiségbeli adottságai miatt sem képes feldolgozni.⁶⁷⁸

A feleségnek súlyos lelki megterhelést okozott, hogy férje kiszolgáltatott, önálló cselekvésre és beszédre képtelen állapotával a haláláig folyamatosan szembesülnie kellett. Ez az érzelmi teher tőle jelentős helytállást követelt meg a munkavégzés, illetve

értékvesztések a bírói gyakorlatban. [2022] i. m. uo.

⁶⁷³ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.520/2009/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷⁴ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.248/2014/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷⁵ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.430/2009/7. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷⁶ A Kaposvári Városi Bíróság 3.P.21.782/1992/23. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Somogy Megyei Bíróság 1.Pf.20.701/1994/2. sz. másodfokú határozata. Hivatkozva TÓTH [1996] i. m. 97. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷⁷ A Fővárosi Ítéltábla Pf.20.542/2007. sz. ügyben hozott határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁷⁸ A Debreceni Városi Bíróság 8.P.23.005/1991/9. sz. határozata. Hivatkozva TÓTH [1996] i. m. 107. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

a mindennapi szokásos tevékenységek során, ami a napi időbeosztását hátrányosan befolyásolta, a pihenésre és a kikapcsolódásra fordítható szabadidejét csökkentette.⁶⁷⁹

A férj balesete következtében a feleség férje korábbi énjét veszítette el. Életvitele elnehezült, ami a családi élet, az intim kapcsolat és a szabadidő közös eltöltése tekintetében bekövetkező nagyarányú hátrányos változásokban nyilvánult meg.⁶⁸⁰

Kompenzálendő nem vagyoni értékvesztéséget jelent, ha a feleség 40 éves korában elveszíti a férjét, amely miatt depressziós lett. Ez az állapota a közvetlen környezetére, így leginkább a gyermekeire rendkívül nyomasztó hatás gyakorolt. A feleség életvitele jelentősen megváltozott a káresemény következtében, egyedül rá hárul a két kamaszkorban lévő kiskorú gyermekük felnevelése. Életkora nem rejti magában a teljes elmagányosodás veszélyét, így esetlegesen új kapcsolat létesítésére is lehetősége nyílhat.⁶⁸¹

A feleségnek járó nem vagyoni sérelem miatti kompenzációnál figyelembe kell fenni, hogy férje elvesztésével a szexuális örömforrását is elveszítette. Más férfival azóta sem tudott kapcsolatot létesíteni.⁶⁸²

A férj esetében a felesége elvesztésével nemcsak a boldog házas- és családi élet szakad meg, hanem ezzel összefüggésben rá többlet szülői feladatok is hárultak, amely életének az elnehezülését eredményezte.⁶⁸³

Az élettárs halála hátrányosan változtatta meg a családon belüli munkamegosztást: az egyedül maradt élettársra többletteleher hárult a háztartási és a ház körüli munkákban, valamint a gyermeknevelésben, amely tőle helytállást követelt, s ez számára idegi- és pszichés megterhelést okozott.⁶⁸⁴

⁶⁷⁹ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.220/2011/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸⁰ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.897/2013/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸¹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.068/2011/6. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸² A Pécsi Városi Bíróság 6.P.20.602/1993/18. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Baranya Megyei Bíróság 2.Pf.21.034/1994/4. sz. másodfokú határozata. Hivatkozva TÓTH [1996] i. m. 3. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. 439.

⁶⁸³ A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.220/2009/3. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸⁴ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.931/2013/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

A nem vagyoni sérelem megítélésénél figyelembe veendő szempont, ha az elhunyt személyében a család az anyagi motorját is elveszti, és az igényt érvényesítő hozzátartozójának alacsony keresete van, a kiegészítő jövedelemszerzést pedig az állapota kizárja.⁶⁸⁵

Kompenzálandó nem vagyoni értékvesztést jelent, ha valaki 3 évi házasság után veszti el a férjét és szorong a közös gyermekük nevelésével kapcsolatban rá háruló kötelezettségek miatt.⁶⁸⁶

A férj oldalán immateriális hátrányként kell értékelni, ha felesége elvesztésével rá hárul a kiskorú gyermekek egyedül történő felnevelésének a gondja, amely számára többletterheléssel és további lehetőségek elvesztésével jár. Három gyermek mellett nehezebb új társat találnia, őt közvetlenül fenyegeti az elmagányosodás.⁶⁸⁷

Ha egy feleség válla balesetben megsérül: bal felkarja elrohad és ízületeiben sem mozgásképes, akkor sem édesanyaként, sem feleségként nem tudja betölteni a rá háruló és általa vállalt feladatokat, amely az ő oldalán kompenzálandó nem vagyoni értékvesztést jelent.⁶⁸⁸

Kompenzálandó nem vagyoni értékvesztést jelent, ha a feleség 15 év házasság után veszti el a férjét, akitől két gyermeke született. A feleségnek a mindennapi feladatok megoldása jelentős erőfeszítésébe kerül, amely a gyermekeivel való kapcsolatát is megterheli, kevésbé tud empátiát gyakorolni és gyermekei számára érzelmi támaszt biztosítani. Egyedül rá hárul a két kiskorú – egy kamaszkor előtt álló és egy kamaszkorban már benne lévő – gyermek felnevelése anélkül, hogy az ezzel köztudomásúan együtt járó terheket mással megoszthatná.⁶⁸⁹

⁶⁸⁵ A Pesti Központi Kerületi Bíróság 4.P.90.016/1989. sz. ügyben hozott határozata. Hivatkozva LÁBADY [1992] i. m. 220-221. és PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸⁶ A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.552/2008/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸⁷ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.536/2007/5. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸⁸ A Győri Ítéltábla Pf.II.20.163/2006/4. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo.

⁶⁸⁹ A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.039/2011/8. sz. határozata. Hivatkozva: PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* [2022] i. m. uo. Ehhez kapcsolódóan lásd még PRIBULA László: *A köztudomású tények értékelése a hozzátartozói nem vagyoni kártérítés bírói gyakorlatában.* Jogtudományi Közlöny, 2012. 7-8., 288-297.

Álláspontom szerint a hozzátartozó elvesztése, balesete, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben napjainkra kialakult ítélkezési gyakorlat egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a polgári jogi gondolkodástól egyáltalán nem idegen a család rendszerszemléletű vizsgálata, továbbá a családnak a funkciói és a családi szerepek felől való megközelítése.

VIII. Az értekezés következtetései és de lege ferenda javaslatok

„Az igazság talán valahol a játék mélyén rejtőzik. A szűk térben, melyben nehezen mozgunk, az igazság olyan, mint a friss levegő. A poros félhomályban nehezen lélegzünk. Tapogatózva botorkálunk, és biztos pontokat keresünk. Egyszer csak felködlik előttem valami nagy, formátlan árnyék, arra gondolkodok, most itt van, látom. És neked is azt mondom: most. De csak egy régi laterna magica homályos, kifakult üvegeképeinek árnyékát látom. És ezek a képek nem mondanak semmit. A játék megy tovább.”

/Ingmar BERGMAN: *Hűtlenek*⁶⁹⁰

A kutatás a családjogi felróhatóság vizsgálatát tűzte ki céljául elsősorban a bírói jogalkalmazás elemzésén keresztül.

Az értekezés a felállított hipotézisek mentén a családjogi felróhatóságra fókuszáló releváns bírói joggyakorlat, a polgári anyagi és eljárásjogi szakirodalom feldolgozása és szintetizáló elemzése alapján, különös figyelemmel a „házasságbomlással” kapcsolatos releváns demográfiai, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás szempontokra is, az alábbi következtetéseket teszi:

I.

A vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként él tovább elsődlegesen a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése, másodsorban a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben az érdemtelenység vizsgálatánál, harmadrészt a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereiben.

⁶⁹⁰ BERGMAN [2002] i. m. 25.

A vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként való továbbélése egyrészt a családjogi felróhatóság polgári jogi kártérítési felelősség fogalmi keretei közötti felfogására vezethető vissza. Ennek alátámasztására az értekezés megvizsgálta a családjogi felróhatóság fogalmát a jogalkotásban, a jogalkalmazásban és a hazai jogirodalomban, különös tekintettel annak polgári jogi kártérítési felelősségi kereteire. Megállapítható, hogy a jogalkotó a családjogi felróhatóság fogalmát ez idáig nem definiálta. A családjogi felróhatóság jogintézményét az ítélkezési gyakorlat: a Legfelsőbb Bíróság BH2012.39. szám alatt közzétett eseti döntése hívta életre kimondva, hogy a házastársi köteleességeket súlyosan sértő magatartás minősül családjogilag felróható magatartásnak. A családjogi felróhatóságot a kortárs hazai jogirodalomban Völcssey Balázs és Szigeti István definiálták. Völcssey Balázs álláspontja szerint a családjogi felróhatóság a felróhatóság általános polgári jogi jelentéshez képest szűkebb, az ember szubjektumára összpontosító családjogi fogalom, és tartalmában megegyezik az önhiba lényegével. Szigeti István álláspontja szerint viszont nincs különbség a családjogi és vagyoni felróhatóság között, az önhiba pedig olyan objektív kategóriát jelent, amely a félen kívülálló ok vizsgálatát jelenti.

Az értekezés következtetése szerint a családjogi felróhatóság jogintézménye ugyanazt az utat látszik bejárni, mint a felróhatóság: mozgásban van a szubjektív és az objektív felelősség között, emellett pedig – a polgári jogi kártérítési felelősség keretein belül – próbál dogmatikai fogódzókat keresni: kapaszkodik a felróhatóságha, annak mértékébe és az önhibába – helyenként össze is mosva ezeket a fogalmakat.

II.

A vétkességi bontójog családjogi felróhatóságként való továbbélése a családot rendszerként, a „házasságbomlást”, a házasság megromlását pedig folyamatként kezelő értelmezés hiányára is visszavezethető.

Az értekezés családszociológiai és a családpszichológiai szakirodalmat elemző megállapítása szerint *minden család* egy sajátos, egyéni tulajdonságokkal jellemezhető, alrendszerekből, például a férj és a feleség, az anya és gyermek, valamint az apa és a gyermek kettőséből álló *komplex társadalmi rendszer*, amelyben a tagok a nekik szánt, illetve kijelölt szerepek és a saját maguk által kialakított szabályok szerint élnek.

A család alrendszereiben zajló élet folyamatos kölcsönhatásokban zajlik, és nem egyenes vonalú, abban maximum mérföldkövek jelölhetőek ki, úgymint például az intimitás szintjének megtalálása, az erőviszonyok kialakítása, a gyermekvállalás

kérdései, a tágabb családhoz és a barátokhoz fűződő kapcsolatok gyakorisága, mélysége, illetve a megtartandó, módosítandó és elhagyandó családi hagyományok kiválasztása. Nemcsak a családi élet, hanem azon belül a házaspári, így a férj-feleség alrendszerben zajló élet is kölcsönhatásokban zajlik.

A házasság és annak megromlása egy folyamat, amely spirálként való haladással jellemezhető. Nem a lineáris, hanem a cirkuláris okság elve alapján működik, ami – leegyszerűsítve – azt jelenti, hogy az egyik magatartásból automatikusan nem következik a másik; a felek kölcsönhatásban lévő magatartásai egymást okozzák. Nem a részek, hanem a rendszer egészének működésében – annak kommunikációs mintáiban, összetett kapcsolataiban és oda-vissza kölcsönhatásaiban – rejlik a magyarázat. Az értekezés következtetése szerint ennek a családjogi felróhatóság vizsgálata során jelentősége van.

A családpszichológusok és -szociológusok szerint nem a válások megakadályozására, hanem a „házasságbomlással” járó negatív következmények mérséklésére lenne érdemes nagyobb figyelmet fordítani. A felek számára a „házasságbomlás” folyamatában valódi segítséget a professzionális krízisintervenció, kikristályosodott válási döntés esetén pedig a házasság elgyászolásának, az új struktúrához való alkalmazkodásnak, valamint az új szerepek kialakításának az előmozdítása, támogatása jelenthet.

III.

Az értekezés a házasság felbontásával kapcsolatos magyar jogi szabályozás történetét bemutatva és a családjogi felróhatóság szempontjából releváns eseti döntéseken keresztül a bírósági joggyakorlatát elemezve megállapította, hogy a Ht. hatálya alatt a házasság bírói felbontásának csupán vétkességi alapon, a házasság erkölcsi alapjait megrendítő ok: családjogi/házasságjogi tilos cselekmény állítása és bizonyítása esetén volt helye. A korabeli jogirodalom családjogi tilos cselekmény alatt valamely házastársi kötelesség szándékos és súlyos megsértését értette, és arra a magánjognak a tilos cselekményekről szóló általános szabályait alkalmazták.

Habár a Csjt. hatálybalépésével a vétkességi elvet fölváltotta a feldúltsági elv, a bíróságok a házastárs vétkességét a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények érvényesítése során továbbra is értékelték, így a gyermekelhelyezés és a házastársi közös lakás használata iránti igény, továbbá a házastársi tartás kérdésében való döntésnél. Azért tárták fel a házasság megromlásának az „okait”, mert úgy vélték, hogy

a feltárás, és azon keresztül a házasság megromlásában „hibás” fél megtalálása a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények eldöntéséhez is elvezet.

Noha a Ptk.-ban – normaszöveg szintjén legalábbis – bekövetkezett a „házasságbomlás” folyamatként való elismerése, azonban a bírói jogalkalmazás a házasság megromlása folyamatának a tényleges vizsgálata helyett – egyező akaratnyilvánítás nélküli házassági bontóperekben – továbbra is a házasság megromlását előidézőnek tartott kötelességsértő magatartás felek általi állításának a megkövetelésére, bizonyítására, majd „megmérésére” és „beárazására” koncentrált. Ha úgy tetszik, továbbra is vétkességi elven, legalábbis annak logikája mentén gondolkodik, csak a vétkességet családjogi felróhatóságnak hívja, és a házasság megromlásának okaként megjelölt magatartást, mulasztást, az abban közrehatóknak tartott okot, például a házassági hűség megsértését, az agresszív magatartást vagy az alkoholfogyasztást nem a házassági kötelék felbonthatósága szempontjából, hanem az ahhoz kapcsolt családjogi igények, így a szülői felügyelet gyakorlásáról, a kapcsolattartás szabályozásáról, a házastársi közös lakás használatáról és a háztartási tartásról hozott döntései során értékeli.

IV.

Az értekezés a házaselet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott határozatok indokolásainak, valamint a házasság felbontásához kapcsolt igények rendezése magyar jogi szabályozása történetének és a családjogi felróhatóság szempontjából releváns eseti döntéseken keresztüli bírósági joggyakorlatának az elemzésén keresztül megállapította, hogy a vétkességi bontójog továbbélése a legnyilvánvalóbban a házaselet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott határozatokban figyelhető meg. Több házasságot felbontó ítélet indokolása tartalmaz azzal kapcsolatos okfejtést, hogy a házasság „ki miatt”, „mi miatt”, „kinek a hibájából”, „kinek felróhatóan” romlott meg, vagy a házasság megromlásában „kinek a közrehatása volt meghatározóbb”.

Az értekezés következtetése szerint a vétkességi bontójog továbbélése nemcsak a házaselet megromlásának teljes körű bizonyításán alapuló házassági bontóperekben hozott ítéletek házasság megromlásával kapcsolatos megállapításaival kapcsolatban, hanem a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények rendezésénél is tetten érhető.

A bírói gyakorlat a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a kapcsolattartás szabályozása mint a házasság felbontásához kapcsolt igényekről való döntése során is

jelentőséget tulajdonít a házastársi kötelességet sértő, a házasság megromlását előidézőnek tartott magatartásoknak és mulasztásoknak.

A jogi szabályozás evolúcióját és az ítélkezési gyakorlatot áttekintve az is megállapítható: ezeknek az igényeknek a rendezésénél a gyermek érdeke vált a döntés legfőbb szempontjává, „az van legfölül”, ugyanakkor a vizsgált eseti döntések indokolásaiból kiolvashatóan a házasság megromlását előidézőnek tartott családjogilag felróható magatartások és mulasztások a nevelési alkalmasság körében továbbra is figyelembevételre és értékelésre kerülnek.

A vétkességi bontójog továbbélése a házastársi közös lakás használatát rendező, valamint a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által lakáshasználati joga elvesztése miatt érvényesített kompenzáció iránti igényt elbíráló határozatokban is megfigyelhető. A bírói gyakorlat a házastársi közös lakás használatának rendezése során is jelentőséget tulajdonít a házastársi kötelességet sértő, a házasság megromlását előidézőnek tartott, konkrétan megnevezett magatartásoknak és mulasztásoknak azzal, hogy ezek közül a házastársi közös lakás használatáról való döntésben a házastársi közös lakás „szubjektív oszthatatlanságát” eredményező, a felek további együttlakását lehetetlenné tevő, „egyoldalú felróható magatartások” és azok kiváltó okai játszanak főszerepet.

Az ítélkezési gyakorlat elemzése alapján az is megállapítható volt, hogy a házastársi tartásra való érdemtelenység az egyik legtipikusabb megjelenése a családjogilag felróható eseteknek azzal, hogy a házastársi tartás iránti perek bírói gyakorlatában érzékelhetően hangsúlyosabban jelenik meg a házasság egészének és a házastársak magatartásának a komplex értékelése, mint a házasság felbontásához kapcsolt további családjogi igények rendezésénél.

A vizsgált eseti döntésekből az értekezés azt a következtetést vonta le, hogy a vétkességi bontójog árnyképének, a családjogi felróhatóságnak a kontúrjai a továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben, a gyermek tartásra való érdemtelenységével kapcsolatos kifogás vizsgálata során is kivehetőek. A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása iránti perekben a keresetben vagy az ellenkérelemben állított, az érdemtelenység okaként megjelölt magatartás vagy mulasztás nagyon sokszor nem más, mint hív tükörképe a szülőtárssal és a gyermekkel való, az együttélés alatti és annak megszűnéskori kapcsolatnak, a házassági életközösség alatt és annak megszűnéskor, illetőleg a házassági bontóperben kibeszéletlenül és feloldatlanul hagyott konfliktusoknak.

V.

A vétkességi bontójog árnyéka, a családjogi felróhatóság a szülőtársak egymás és a bíróság, a gyámhivatal, illetőleg a pszichológus szakértő elleni személyiségi jogi pereire is rávetül. Ezek a perek is tele vannak a „házasságbomlás” szilánkjaival: a házasság megromlásában szerepet játszó tényezőkkel, a felek kibeszéletlen, az életútjukba integrálatlan házastársi konfliktusaival és sérelmeivel. A személyiségi jog perekben eljáró bíróságok ezeket a magatartásokat és mulasztásokat igyekeznek a családjogi per bírósága előtt tartani, mondván: a személyiségi jogi per bíróságának nem feladata a családjogi perek eldöntése és véleményezése, az ott tett közlések és becsatolt bizonyítékok újraértékelése.

A bíróságok ezekben az ügyekben csak kivételesen állapítják meg a személyiségi jogi jogsértés megtörténtét, illetőleg alkalmaznak további személyiségvédelmi szankciókat.

A jelenlegi személyiségvédelmi szankciórendszer érzékelhetően nem is igazán tud mit kezdeni a családjogi jellegű, családjogi gyökerű személyiségi jogi jogsértésekkel.

VI.

Annak igazolására, hogy *a polgári jogban létezik a családot rendszerként, a családi szerepek és funkciók felől megközelítő jogértelmezés*, az értekezés bemutatta és szintetizálta a hozzátartozó elvesztése, betegsége, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben követetett ítéletábrái, valamint legfelsőbb bírósági, illetőleg kúriai ítélkezési gyakorlatot, amelyben a bíróságok a kompenzálendő nem vagyoni értékvesztést a család jogsértésre visszavezethetően kiesett, megsérült funkciója és a családi szerepek felől közelítik meg.

Az értekezés következtetése szerint a hozzátartozó elvesztése, balesete, illetve sérülése miatt indított személyiségi jogi perekben napjainkra kialakult ítélkezési gyakorlat egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a polgári jogi gondolkodástól nem idegen a család rendszerszemléletű vizsgálata, továbbá a családot a funkciói és a családi szerepek felől is megközelítő szemléletmód, amely adaptálható, becsatornázható lehetne a házasság felbontása és az ahhoz kapcsolt családjogi igények rendezése iránti, de más családjogi felróhatósággal érintett családjogi, illetőleg a családjogi jellegű személyiségi jogi jogsértések miatt indított perekbe is, hozzájárulva a család rendszerszemléletű és a „házasságbomlás” folyamatként való vizsgálatához valamennyi családjogi jogviszonyt érintő polgári jogi jogvitában.

VII.

Ennek mikéntje: a családot rendszerként, a „házasságbomlást” pedig folyamatként kezelő tényállásfeltárási és bizonyítási irány családjogi jogiszonyt érintő polgári jogi jogvitákra történő gyakorlati adaptálása jelenik meg egy konkrét házasság felbontása iránti eljárás⁶⁹¹ következőkben bemutatott pervezetésében, amelyet követendő példának tartok.

A felperesi feleség keresetében az alperesi férjjel kötött házassága felbontását és a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igények rendezését: egyebek mellett a házasságukban született közös gyermekük vonatkozásában a szülői felügyelet rendezését, arra a felperesi anya feljogosítását és a kapcsolattartás szabályozását kérte.

Keresetlevele szerint, ha egyezséget tud kötni az alperessel, akkor nem tárja fel a házasságuk megromlásának az okait, de ha nem, akkor elmondja az okokat, „nem fogja vissza magát”. Előadta: tisztában van vele, hogy egy gyermeknek szüksége van az apjára, akit nem akar eltüntetni a gyermektől, de az alperesnek nagymértékben változnia kell, mert „jelenleg nem tudja úgy tartani a kapcsolatot a gyermekkel, ahogy azt egy olyan apa tudja, aki társadalmilag elfogadott életet él.” Perfelvételi nyilatkozatában kifejtette: ez alatt azt érti, hogy az alperes nagymértékben fogyaszt alkoholt, emellett kábítószerket is használ, így társadalmilag elfogadhatatlan életvitelt folyt.

Az alperesi férj ellenkérelmében ellenezte a házasságuk felbontását. Kifejtette, hogy helyre kívánja állítani a házassági életközösségüket. Előadta, hogy a felperes hosszabb ideje pszichés problémákkal küzd, amelyre gyógyszereket szed. Ez a tény nagy mértékben közrejátszik a hangulatváltozásaiban és a gyakori ingerültségében, amely kettejük között gyakori és elég súlyos nézetletéréseket generált. Perfelvételi nyilatkozata szerint a felperes verbálisan és fizikálisan is bántalmazta őt (volt olyan, hogy ököllel verte fejbe), azonban az ő részéről is előfordult tettelegesség, amikor a felperes kihozta őt a sodrából.

A bíróság dönthetett volna úgy, hogy a felek által állított és sérelmezett magatartásokra (az alperes alkohol- és kábítószer-, illetőleg a felperes pszichés problémáira, gyakori ingerültségére és bántalmazó magatartására), azok igazolására vesz föl bizonyítást, azonban nem ezt tette, hanem első lépésként ideiglenes intézkedéssel szabályozta a kapcsolattartást a gyermeket és az alperesi apa között, majd a feleket az értekezésben említett családpszichológiai és családszociológiai szempontok, így a családi

⁶⁹¹ A Debreceni Járásbíróság előtt 3.P.20.129/2024. ügyszám alatti per.

élekciklusuk szakaszainak és mérföldköveinek, a családban ellátott feladataiknak és betöltött szerepeiknek, a családon belül döntéshozatalnak, a pénzkezelésnek, a családon belüli munkamegosztásnak, a gyermek ellátásának, a családi szabályaiknak, szokásaiknak, a családtagjaikkal és barátaikkal való kapcsolataiknak, kommunikációjuknak és konfliktuskezelési képességüknek a mikéntje mentén személyesen és részletesen meghallgatta. Az ügyben a bíróság nem hallgatott meg tanúkat.

A felperes bírói kérdésekre elmondta, hogy középiskolás koruk óta ismerik egymást az alperessel, de fiatal felnőtt korukig nem tartották a kapcsolatot. Amikor újra találkoztak, akkor randizni kezdtek, majd hamar összeköltöztek a felperes budapesti lakásába. Ahogy a felperes fogalmazott: kapcsolatuknak ebben a szakaszában „eljártak dolgozni, mindketten tették a dolgukat.” A házimunkát megosztották egymás között: a felperes takarított, az alperes bevásárolt. A költségeiket közösen viselték. Közösen jártak szórakozni és nyaralni is.

Az alperes a megismerkedésükkor és a kapcsolatuk első szakaszában rendszeresen sportolt: futott, úszott és konditerembe járt. A felperes szerint az alperes extrovertált személyiségű, sok barátja van, szeret velük lenni és szeret eljárni szórakozni. A felperesnek a munka után ehhez nem volt mindig energiája, ezért gyakran előfordult, hogy ő hamarabb eljött a közösen látogatott társasági összejövetelekről.

Amikor elhatározták, hogy összeházasodnak, akkor a felperes szűk körű, balatonfelvidéki esküvőt szeretett volna, de a felperes a családja és a nagy baráti társasága miatt inkább egy szülővárosához közeli helyen képzelte el a lakodalmat. Végül az alperes elképzelései szerint valósult meg az esküvő, amelyet a felperes elfogadott.

Mindketten szerettek volna gyermeket. Másfél év sikertelen próbálkozás után orvoshoz fordult, ekkor kiderült, hogy a felperes pajzsmirigy alulműködésben, inzulinrezisztenciában és sceloris multiplex betegségekben szenved, amelyek a nőknél a gyermekvállalás akadályát jelentik. Ezt életmódváltással és megfelelő étkezéssel lehet orvosolni. A felperes betartotta a diétát, ami elmondása szerint neki nem jelentett nagy változást, mert évek óta jógázik, továbbá a glutén- és laktózérzékenysége miatt egyébként is tudatosan táplálkozik és tudatos életmódot folytat.

Első magzatuk elvesztése után 2 hónappal a felperes várandós lett a perbeli gyermekükkel. Elmondta, hogy a fejében neki megvannak a férfi- és a női-, illetve az anya- és az apaszerepek. Mentális súlyként nehezedett és nehezedik rá, hogy megfeleljen ennek a fejében lévő anyaszerepnek. Az alperestől elvárta, hogy lássa el a

férfi szerepét. A gyermekük megszületésénél az alperes jelen volt, az utónevéről közösen döntöttek. A gondozással kapcsolatos teendőket megosztották egymás között. A gyermeküket közösen fürdették. A felperes törölte meg és pelenkázta be, az alperes eközben elkészítette a tápszerét. Éjszaka mindig ő kelt fel a gyermekhez, mert az alperes ingerült lett, ha felébresztette. A gyermekük alvását a felperes alakította ki, ezért a gyermek jó alvónak számít. A gyermekük délutánonként az alperesnél mégsem alszik, így fáradt. Ezt nem szemrehányásként, hanem tényként közölte a bírósággal.

A felperes elmondása szerint házassági együttélésükben a Covid-időszak hozott változást, amikor mindketten otthonról dolgoztak. A felperes szerint ebben az időszakban az alperes felhagyott a rendszeres sportolással és hízni kezdett. Az alperes édesanyja korábban gyomorszűkítő műtéten esett át, és a felperes nem szerette volna, ha az alperesnek is ilyen beavatkozásra lenne szüksége. Az alperes elhanyagolta a személyes higiéniáját és egyre gyakrabban fogyasztott alkoholt. A felperes szerint ő tudatosan asszertíven próbált kommunikálni az alperessel akkor, amikor közölte vele, hogy neki az a férfi volt fontos, akibe beleszeretett. Ő azt a férfit szereti és úgy, akit és ahogyan megismerte – ez alatt a külsejét és a belsőjét is értette, mert akkor az alperes egy egészségtudatos, sportos ember volt. A felperes elmondása szerint a testi kapcsolat is megritkult közöttük, amelybe nemcsak az alperes súlygyarapodása játszott szerepet, hanem az is, hogy az alperes a felperes elvárásai szerinti higiénés dolgokra nem figyelt oda annyira, ami a felperest nagyon zavarta.

Amikor eldöntötték, hogy családi házas ingatlanba költöznek, akkor az először meghíusult, majd az alperes felvetette, hogy költözzenek vissza a szülővárosukba. Ettől a felperes kezdetben elzárkózott, azonban elmondása szerint úgy szereti irányítani és tervezni az életét, hogy utólag ne tehesen magának szemrehányást amiatt, hogy egy lehetőséget nem használt ki vagy nem próbált meg valamit, ezért végül beleegyezett a költözésbe. Azt is gondolta, hogy ez majd felpezsdíti a kapcsolatukat és átlendülnek a hanyatló korszakukon. Nem ez történt, a költözés csak felerősítette a konfliktusaikat. Párterápiára kezdtek járni, amit a felperes szerint az alperes feladott: az egyik ülés közben felállt és elment.

A családtagjaikkal való kapcsolatot illetően a felperes kifejtette: nagyon odafigyelt arra, hogy ugyanannyi időt töltsenek mindkettőjük családtagjaival. Az alperes látszólag nem igényelte, hogy a családtagjainál többet legyen, aztán utóbb kiderült, hogy ez nem így volt.

Kifejtette, hogy kettejük konfliktus-kezelési képessége nagyon eltérő. Az alperes nem szereti kibeszélni a dolgokat, a felperes viszont mindig, mindent szeret megbeszélni. A felperes igényelte volna, hogy beszéljék ki a problémáikat, az alperes azonban legtöbbször megsértődött és bezárkózott a fürdő- vagy a hálósobába vagy inkább elment otthonról.

Az alperes bírói kérdésre elmondta, hogy alapvetően egyetért a felperes által elmondottakkal, amelyet azzal tartott szükségesnek kiegészíteni, hogy amikor kirobbant a Covid-járvány, akkor egy kicsit kétségtelenül alábbhagyott a sportolással, mert nem tudott járni úszni és konditerembe, ugyanis bezárták az uszodákat és a konditermeket, de továbbra is eljárt például futni. Nem vitatta, hogy „felszedett néhány kilót”, de ennek az volt az oka, hogy abbahagyta a dohányzást, mert gyermeket terveztek a felperessel. Hangsúlyozta, hogy bántásként élte meg a felperes súlyára történő utalásait, ahogy a személyes higiénijával kapcsolatos célozgatásokat is. Néhány éve sipolya alakult ki, amit többször műtöttek, emiatt naponta többször is tisztálkodik.

A gyermekük gondozását illetően elmondta, hogy a felperes nem nagyon engedte, hogy abban az alperes apaként részt vegyen. Például az esti altatásból is kizárta őt a felperes. Lehetséges, hogy amikor a felperes éjszaka felébresztette, akkor „morgott”, de ezt a felperesnek nem kellett volna elutasításként értékelnie. Később a felperes kiköltöztette őt a nappaliba azzal az indokkal, hogy éjjel sokat forgolódik, emiatt recseg a rekamié, erre pedig fölébred a gyermekük. Ezt az alperes elfogadta és inkább kint aludt a nappaliban.

Elmondta, hogy nem ugyanaz a kettejük szeretetnyelve és nem tudják beszélni a másik szeretetnyelvével. Az „örökös megbeszélést” az alperes mentális abúzusént élte meg. Az alperes „hülyének” érezte magát a felperes mellett akkor, amikor a felperes százszor is elmondott neki valamit, amit az alperes már elsőre is megértett. Azért ment el inkább otthonról, mert úgy érezte, ezt nem bírja elviselni. Álláspontja szerint a felperes „kibeszélési hajlama” a Covid-időszakban hisztérikussá és támadóvá vált, „kontrollmániája” pedig az anyasággal felerősödött, amely előtt bezárkózott a fürdőszobába vagy amikor a felperes ütni kezdte a fürdőszobaajtót, akkor inkább elment otthonról.

A felperes szülővárosukba való visszaköltözéssel kapcsolatos ellenérzéseit nem értette, mert a felperes szinte ki sem mozdult a lakásból, így az alperes szerint teljesen mindegy volt, hogy hol élnek.

Nem vitatta, hogy fogyasztott alkoholt: heti 1-2 alkalommal 4-5 sört ivott, de a Covid előtt esténként például együtt fröccsöztek a felperessel. Azt sem vitatta, hogy használt kábítószerrel, de erről a felperes tudott. Azt is elmondta, hogy középiskolában a felperes is kipróbálta a kábítószerrel, de egyiküknek sem volt emiatt rendőrségi ügye és kórházba sem kerültek.

A családtagokkal való kapcsolatról elmondta, hogy a felperesi család kizárta az életéből a nagymamát, az alperes pedig azt érzi, hogy őt is próbálják eltávolítani a család életéből.

A felperes az alperes által elmondottakra reagálva nem vitatta, hogy járt, illetve jár pszichológushoz, kineziológushoz és neurológushoz, mert küzd azért, hogy rendbe hozza magát és mentálisan megerősödjön. Amikor nagyon erős depressziós tünetei voltak és gyakran elsírta magát, vagy nem tudott aludni és rémálmai voltak, akkor pszichiáterhez is fordult, aki gyógyszereket írt föl neki. Ezeket csak 2 napig szedte, mert úgy érezte, hogy felelősséggel tartozik a gyermekéért, és nem teheti ki magát a gyógyszereszedés előre nem látható következményeinek. Azt sem vitatta, hogy középiskolás korában előfordult, hogy használtak kábítószerrel, de ezt azzal indokolta, hogy „fiatalság, bolondság.” Hangsúlyozta, hogy azért költözött el a felperestől, mert állítása szerint kábítószerrel talált a lakásban és féltette a gyermeküket, hogy mi lesz, ha véletlenül megtalálja és beveszi.

Az alperessel való párkapcsolati problémáikat nagyon komoly krízisnek élte meg, amelyben úgy érezte: az alperes magára hagyta őt. Egyre rosszabbul érezte magát attól, hogy úgy érezte, benne van a hiba és ő okozta önmagának ezt az egészet. Lehet, hogy az alperes úgy gondolta, segít neki, de nem úgy segített, ahogyan arra neki szüksége lett volna, és ahogy azt elvárta volna tőle.

Amikor a válás gondolata fölmerült benne, akkor az alperesnek az volt a válasza, hogy adja be a válópert, de ne gondolja, hogy majd a gyermekük vele marad abban az állapotban, amiben a felperes van. Ez a felperes számára nagyon nagy félelmet okozó helyzet volt.

A bíróság a felek személyes meghallgatása végén azt a következtetést vont le, hogy a házasságukban nem tudtak szövetségesei lenni egymásnak. A házasságuk a figyelmesség és a szeretet hiánya, a személyes szokásaik különbözősége és személyiség típusaik összehangolhatatlansága miatt romlott meg. Ezek voltak azok az erőhatások, amelyek a házasságuk fordulópontjaiban, így az előre megjósolhatatlan ideig tartó egész napos összezártágukkor, majd a gyermekük megszületésekor és a róla

való gondoskodás megoldása során, végül a szülővárosukba való visszaköltözésükkor házasságuk spiráljában lefelé és kifelé: a házasságuk teljes és helyrehozhatatlan megromlásáig sodorták őket.

A bíróság a felek házasságát felbontotta és jóváhagyta az egyezségüket, amelyben a gyermeküket érintően közös szülői felügyelet gyakorlásában állapodtak meg, és rendezték a gyermek és az alperesi apa közötti kapcsolattartást is.

Álláspontom szerint ahhoz, hogy a felek a személyes meghallgatásuk végén maguk is ráláthattak a „házasságbomlásuk” folyamatára és egyezséget tudtak kötni a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényekben, jelentős mértékben járult hozzá, hogy a bíróság nem a felek által állított és sérelmezett magatartásokra, nem az általuk a másik féllel szemben megfogalmazott kifogásokra és azok igazolására vett föl tanú- és szakértői bizonyítást, hanem az értekezésben tárgyalt családpszichológiai és családszociológiai alapvetéseken alapuló részletes személyes meghallgatásuk mellett döntött. Ezeket az ismeretek alkalmazva, az adott ügy egyedi tényállására szabottan, egyszersmind humánusan volt fölbontható a házasságuk és voltak rendezhetőek a házasság felbontásához kapcsolt családjogi igényeik.

Az értekezés a kutatás alapján a következő *de lege ferenda* javaslatokat fogalmazza meg.

1.

A család mint komplex tudományos megközelítést igénylő rendszer, valamint a „házasságbomlás” nem érthető meg a demográfiai adatok, családszociológiai, családpszichológiai és családterápiás alapvetések megismerése és elfogadása nélkül. Ezeknek az ismereteknek a jogalkalmazásba való beépíthetőségét elősegítő professzionális továbbképzés családjogi bírák részére történő előírása által megteremthető lehetne, hogy *a családjogi ügyekben eljáró jogalkalmazók családszociológiai, családpszichológiai tudás birtokában eljárva hozzanak egyediesített, az adott tényállásra szabott, professzionális és humánus, a felek közötti konfliktusokat feloldó, azt csökkentő döntéseket.*

2.

A jogalkotónak, valamint a házassági bontóperekben eljáró jogalkalmazóknak mindig a *kellő rugalmasságot biztosító és a konfliktusokat csökkentő eljárásjogi megoldásokat*

kell előnyben részesíteniük, amelyek nem fokozzák, hanem oldják a felek közötti feszültséget. Ilyen lehetne például a házassági bontóperekben előírt békítés felváltása a közvetítői eljárással, továbbá részítélet hozatala a nem vitás kérdésekben, így a házasság felbontása vagy az ahhoz kapcsolt további nem vitás családjogi igények tekintetében.

3.

A házassági bontóperekben eljáró bíróságoknak a házasság megromlása okaként egy- több konkrét magatartás felekkel való megjelöltetése, velük a döntő ok és a házasság megromlásában „hibás fél” leszögeztetése helyett a „házasságbomlás” folyamatának a feltárására, és a házasság felbontásánál együtt nem élő hozzátartozók, barátok, ismerősök tanúkénti meghallgatása helyett/mellett *a felek részletes személyes meghallgatásával* – amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – *annak a tisztázásra kellene koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják a saját szerepüket, magatartásukat.*

4.

Ahhoz, hogy a felek maguk is tisztán láthassák azokat a problémákat, tényezőket, amelyek a házasságuk megromlásához vezettek, a bíróságnak *a felek részletes személyes meghallgatása során* – amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy ez esetben is családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – *fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, vizsgálnia kellene a házastársak családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a házasság „belső időbeosztását”, meg kellene néznie, hogy a családban hogyan hoztak döntéseket, hogyan alakult a pénzkezelés, a családon belüli munkamegosztás és a gyermek, adott esetben szülő, más hozzátartozó ellátása, az adott családnak milyen szabályai, szokásai és rítusai voltak, a családtagok hogyan kommunikáltak, kommunikálnak egymással.*

5.

A bíróságnak *a szülői felügyelet rendezése és a kapcsolattartás szabályozása iránti perekben is fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, vizsgálnia kellene a szülők családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családon belüli*

döntéshozatalt, a kommunikációt, illetőleg a család szabályait és szokásait.

Igazságügyi pszichológus szakértő bevonását igénylő szakkérdésnek lehetne tekinteni, hogy egy gyermek és a különélő szülő közötti bizalmi kapcsolat – a gyermek pszichés státuszát és a szülők személyiségjegyeit is figyelembe véve – milyen módon és időtartam alatt alakítható ki.

Célszerű lenne a pszichológus szakértőnek feltett kérdések körét bővíteni azzal, hogy a gyermek hol látja a helyét a megváltozott családszerkezetben, mennyiben dolgozta fel szülei válását, ő milyen módon és formában igényli a különélő szülővel való kapcsolatot.

6.

A háztartási közös lakás használatának a rendezése során – a felek részletes személyes meghallgatása után – a bizonyítási eljárás keretében szükségesnek tartanám családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzését annak tisztázása és megállapítása végett, hogy a felek hol tartanak a „házasságbomlás” folyamatában, illetőleg milyen a konfliktuskezelési képességük, továbbá pszichológus szakértői szempontból javasolható-e, támogatható-e a további együttlakásuk.

Mellőzhetetlennek tartanám továbbá a felek jövedelmi és vagyoni viszonyainak a feltárását, és annak a kérdésnek a körüljárását is, hogy az egyik fél a házastársi közös lakás megosztott használatának a mellőzése és lakáshasználati jogának a megszüntetése esetén tudna-e, és ha igen, mennyi ideig, gondoskodni a saját lakhatásának a megoldásáról.

7.

A bíróságnak a házastársi tartási perekben is – elsősorban a felek részletes személyes meghallgatásával, de amennyiben a perben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése válik szükségessé, úgy ez esetben is családterápiás szakembert bevonó igazságügyi pszichológus szakértői vélemény beszerzésével – annak a tisztázásra kellene koncentrálnia, hogy a felek a „házasságbomlás” folyamatában hol és miben látják a saját szerepüket, magatartásukat, mulasztásukat.

A bíróságnak ezekben a perekben is fel kellene tárnia a családi életciklus szakaszait és mérföldköveit, és szükséges lenne vizsgálnia a házastársak családban ellátott feladatait és betöltött szerepeit.

8.

A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való érdemtelenységének a vizsgálata – a házasság megromlásához hasonlóan – egy folyamat vizsgálatát kellene, hogy jelentse.

E folyamat vizsgálata során *a nagykorú gyermek oldalán a következő szempontok figyelembevétele* javasolható: a gyermek részese volt-e a szülők életközösség alatti vitáinak, dulakodásainak, abba őt a szülei milyen mélységben vonták be, a gyermek hány éves volt a szülők életközösségének a megszűnésekor, néhány éves korban történt válás esetén van-e emlékképe a különélő szülőről, milyen hatást váltott ki benne a szülei életközösségének a megszűnése, a szülők az életközösségük megszűnésekor állították-e őt – akár közvetlenül, akár indirekt módon – a közöttük történő választás elé, a gyermek megtudott-e bocsátani a különélő szülőnek, ha szüleivel az életközösség megszűnése után is közös lakásban éltek, milyen volt a szüleivel való kapcsolata, hogyan viszonyult ehhez a megváltozott helyzethez, volt-e, ha igen, milyen rendszerességű és minőségű kapcsolattartás közte és a különélő szülő között, a gyermekben a kapcsolattartások alatt milyen élmények rögzültek, a gyermek a nagykorúságától kezdődően kereste-e a különélő szülővel való kapcsolatfelvétel lehetőségét, a különélő szülővel a családi ünnepeken felköszöntötték-e egymást, ha igen, milyen módon (személyesen, sms-ben, email-ben, telefonon), az életközösség alatt a családi ünnepeken milyen módon köszöntötték egymást, e körben mik voltak a család szokásai, a gyermek hogyan viszonyul a különélő szülő új partneréhez és annak családjához, a különélő szülő betegsége idején érdeklődött-e iránta, látogatta-e, felkereste-e őt, a különélő szülő súlyos betegsége esetére vállalná-e a szülőről való gondoskodást, a szülő ápolását, hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, illetőleg meghívta-e a különélő szülőt a ballagására, tájékoztatta-e őt a továbbtanulásáról, felvételi eredményéről.

A tartásdíj fizetésére kötelezhető szülő oldalán a következő szempontok vizsgálata és figyelembevétele javasolható: a gyermek kiskorúsága idején próbálta-e megteremteni a harmonikus szülő-gyermek kapcsolatot, részt vett-e a gyermek életében, milyen mélységű, minőségű érzelmi kapcsolat volt a gyermek és a különélő szülő között az életközösség fennállása alatt és annak megszűnése után, hogyan szűnt meg a szülőtársával fennállt életközössége, a szülőtársával való vitáiba bevonta-e a gyermeket, készítette-e őt állásfoglalásra, a szülőtársával fennállt életközössége megszűnését megbeszélte-e a gyermekkel, tudatosította-e benne – a gyermek által érzékelhető módon – a hozzá való érzelmi kötődését, támogatta-e a gyermeket abban, hogy feldolgozza a szülei válását, életközösségének a megszűnését, voltak-e hatósági/bírósági eljárások a

szülők között, önként fizette-e a gyermektartásdíjat, gyakorolta-e a kapcsolattartást, fordult-e a gyámhivatalhoz a kapcsolattartás szabályozása érdekében, kérte-e a kapcsolattartás végrehajtását, milyen gyakoriságú és minőségű volt a gyermekével való kapcsolattartás, azokkal kapcsolatban a különélő szülőben milyen élmények rögzültek, a kapcsolattartást felhasználta-e a gyermeket nevelő szülő elleni „hangulatkeltésre”, a gyermek életében jelentős családi eseményekre kapott-e meghívást, azokon, illetőleg a családi ünnepeken részt vett-e, köszöntötte-e, megajándékozta-e a gyermekét, az életközösség fennállása alatt e körben mik voltak a család szokásai, a tőle különélő gyermekével megosztotta-e élete alakulásának számára jelentős eseményeit, történéseit, érdeklődött-e a gyermektől a tanulmányairól, pályaválasztási szándékáról, terveiről, a gyermek betegsége idején érdeklődött-e iránta, látogatta-e, felkereste-e őt, gyermeke súlyos betegsége esetére vállalná-e a gyermekéről való gondoskodást, gyermeke ápolását, hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, illetőleg mikor kérte a gyermektartás megszüntetését, illetőleg a perben mikor hivatkozott a továbbtanuló nagykorú gyermek érdemteleniségére.

9.

A szülőtársak egymás elleni személyiségi jogi pereiben való megalapozott döntés meghozatalához mellőzhetetlennek tartom mindkét szülő magatartásának az értékelését, a szülők és a szülő-gyermek közötti viszony összevetését, továbbá a kapcsolattartás folyamatának a vizsgálatát.

A kapcsolattartási jog megsértése miatti személyiségi jogi perekben a közhatalmi jogkörben okozott károkért való felelősséghez hasonlóan a felelősség speciális feltételének lehetne tekinteni, hogy a kapcsolattartásra jogosult a kapcsolattartási problémák kezelésére szolgáló valamennyi családjogi eszközt eredménytelenül vette-e igénybe; igenlő válasz esetén a kapcsolattartásra jogosult emberi méltósága megsértésére hivatkozással indíthatna személyiségi jogi pert a szülőtársa ellen.

Amennyiben a kapcsolattartásra jogosult a kapcsolattartásra való feljogosításától kezdve nem vagy maga sem tartotta be a kapcsolattartási szabályozást, vagy például a kapcsolattartásra kötelezett szülőtársával szemben kifogásolható magatartást tanúsított, ezt a kapcsolattartásra jogosult terhére lehetne értékelni.

10.

A családjogi felróhatóságot a vétkességi bontójogról leválasztva, az elvárható magatartás alapelvi szintjén az együttműködési kötelezettség felől és a családjogi jogviszonyok fentebb felsorolt sajátosságait szem előtt tartva szükséges megközelíteni, és Eörsi Gyula meghatározásából kiindulva,⁶⁹² azt a családra mint rendszerre, valamint a „házasságbomlás” folyamatára adaptálva javasolt értelmezni. Ennek során a családjogi felróhatóság fenn vagy fenn nem állását nem a jogsértő egyedi személyes tulajdonságai, képességei és körülményei, továbbá nem egy minden jogalanyra egyformán kötelező, teljesen általános és elvont zsinórmérték szerint, hanem az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján a különös síkján: a perbeli család családi életciklusának a szakaszait és mérföldköveit, a felek családban ellátott feladatait, betöltött szerepeit, a családban való döntéshozatal és pénzkezelés mechanizmusát, a családon belüli munkamegosztást, a gyermek ellátásának mikéntjét, továbbá az adott család szabályait, szokásait és rítusait, illetve a családtagok kommunikációját vizsgálva javasolt megítélni, és az együttműködési kötelezettség teljesítése során javasolt nagyobb súllyal értékelni.

⁶⁹² EÖRSI [2010] i. m. 279.

IX. Felhasznált irodalom

1. Kommentárok

- BACSO Jenő – RÁDY Géza – SZIGLIGETI Viktor (szerk.): *A családjogi törvény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955.
- BARTA Judit – BARZÓ Tímea – CSÁK Csilla: *Magyarázat a kártérítési jogról*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2018. *Magyarázat a kártérítési jogról (archív)* című Jogtár-formátumú, elektronikus kiadás.
- EÖRSI Gyula – GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. I-III. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981.
- FÉZER Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2019. *Nagykommentár a kártérítési joghoz (archív)* című Jogtár-formátumú, elektronikus kiadás.
- GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. 1-2 kötet. Complex Kiadó, Budapest, 2004.
- GELLÉRT György (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez*. Complex DVD Jogtár.
- KÖRÖS András (szerk.): *Polgári jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata*. III/VI. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.
- NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1-2. kötet. Második, átdolgozott kiadás. Complex Kiadó, Budapest, 2007.
- OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Opten Kiadó, Budapest, 2014.
- PETRIK Ferenc (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. I-II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- SÁRI PÉTERNÉ VASS Margit (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002.
- SZIGLIGETI Viktor – BACSO Jenő (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. I-II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. I-II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1975-1976.

VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*. Magyar Közlönykiadó – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016.

VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. II/III. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.

VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *Polgári jog. Kötelmi jog. III-VI. rész. Az új Ptk. magyarázata*. VI/VI. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Elektronikus kommentár. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2019.

2. Monográfiák, kézi- és tankönyvek

ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Második javított és bővített kiadás. Szerkesztette: SPÉDER Zsolt. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

ASZTALOS László: *A polgári jogi szankció*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

BARNES, Gill Gorell: *Család, terápia és gondozás. Alapvető ismeretek a családokról és a családterápiáról*. Fordította: Barát Katalin, Biró Sándor és Rácz József. Animula Kiadó, Budapest, 2004.

BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2017.

BÁRDOS Péter: *Kárfelelősség a Polgári Törvénykönyv rendszerében*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001.

BÁTKI Anna – M. RIBICZEY Nóra (szerk.): *Családhatározó. A sokszínűség pszichológiája*. Open Books, Budapest, 2021.

BECK Salamon – NÉVAI László (szerk.): *Magyar polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1959.

BENCZE LÁSZLÓNÉ: *Gyermekelhelyezés, gyermektartás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1998.

BENCZE LÁSZLÓNÉ – CSÁNITZNÉ CSIKY Ilona – CSIKY Ottó: *A házasság megkötése, felbontása. A házastársi tartás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999.

BENKE József: *Bevezetés a magánjog általános elveibe*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

- BOGNÁR Gábor – TELKES József: *A válás lélektana*. Második kiadás. Haas & Singer Alapítvány, Budapest, 1994.
- BUKODI Erzsébet: *Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párválasztás Magyarországon*. Századvég Kiadó – Andorka Rudolf Tudományos Társaság, Budapest, 2004.
- CSEH-SZOMBATHY László (szerk.): *A változó család*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- CSEH-SZOMBATHY László: *Családszociológiai problémák és módszerek*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979.
- CSEH-SZOMBATHY László: *A házastársi konfliktusok szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.
- CSIKI Ottó – SIMOR Antal: *A családjogi tartási kötelezettség, gyermekelhelyezés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.
- CSIKY Ottó: *A modern házasság problémái*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- CSIKY Ottó: *A gyermek családi jogállása*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- CSIKY Ottó: *A házasság felbontása*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- CSIKY Ottó – FILÓ Erika: *Családjog*. I. kötet. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 1999.
- CSIKY Ottó – FILÓ Erika: *Magyar családjog*. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003.
- CSÜRKE József – VÖRÖS Viktor – OSVÁTH Péter – ÁRKOVITS Amaryl (szerk.): *Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és a krízisintervenció kézikönyve*. Oriold és Társai Kft., Budapest, 2014.
- DEZSŐ Gyula: *A vétkekesség kérdése a házassági bontóperben*. Szerzői kiadás, Budapest, 1922.
- DOWLING, Emilia – BARNES, Gill Gorell: *Együttműködés a gyerekekkel és szüleikkel a különélés és a válás során*. Fordította: Berta Tünde és James G. Bennett. Coincidencia Kft., Budapest, 2001.
- DÓSA Ágnes: *Az orvos kártérítési felelőssége*. Második, átdolgozott, bővített kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010.
- EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.
- EÖRSI Gyula: *Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.

- EÖRSI Gyula: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
- EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog (jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános Rész*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 25. kiadás változatlan utánnomása. Budapest, 2010.
- FEUER Mária (szerk.): *A Családsegítés elmélete és gyakorlata*. Szöveggyűjtemény. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2022.
- FÖLDHÁZI Erzsébet: *Hun házasodunk hun meg elválunk – Párkapcsolatok megszűnése és kapcsolatok kialakulása*. L'Harmattan, Budapest, 2019.
- FREID Mónika (szerk.): *Demográfiai Évkönyv 2013*. KSH, Budapest, 2014.
- FUGLINSZKY Ádám: *A polgári jogi felelősség útjai vegyes jogrendszerben. Québec, Kanada*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.
- FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015.
- FÜREDI János – BUDA Béla (szerk.): *A család szociálpszichiátriája*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- FÜREDI János (szerk.): *Családterápiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- GOLDENBERG, Herbert and Irene: *Áttekintés a családról*. I-III. kötet. Fordította: Bogár Krisztina és Biró Sándor. Animula Kiadó, Budapest, 2008.
- GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Első kötet. Második, javított kiadás. Wigand F. K. Könyvnyomdája Pozsonyban, Budapest, 1901.
- GYEGNÉNÉ NAGY Márta – KÖRÖS András (szerk.): *A bírósági közvetítésről – mindenkinek. Kézikönyv a jogviták békés rendezéséhez*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016.
- GYURKÓ Szilvia: *Rám is gondoljatok. A gyerekközpontú válás lépései*. Bookline Könyvek, Budapest, 2015.
- HAJDUSKA Marianna: *Krizislélektan*. Második, bővített kiadás. Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.
- HEGEDŰS Andrea: *Polgári Jog. Családjog*. R.I.M.Á.K. Kiadó, 2023.
- HERCZOG Mária: *Gyermekbántalmazás*. Complex Kiadó, Budapest, 2007.

- HERCZOG Mária (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Budapest, 2009.
- HERGER Csabáné: *A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.
- HERGER Csabáné – KATONÁNÉ PEHR Erika: Magyar családjog. Novissima Kiadó, 2021.
- HUNYADI György – BERKICS Mihály (szerk.): *A jog szociálpszichológiája: a hiányzó láncszem.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.
- KATONA Mór: *A mai érvényű magyar magánjog vezérvonala.* Stampfel Károly Kiadása, Pozsony-Budapest, 1899. KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: *Házasság, család, válás – és a jog.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Hatodik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- KOVÁTS Gyula: *A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint.* Eggenberger Könyvkiadó, Budapest, 1883.
- KÖLES Tibor: *A nem vagyoni kár.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1997.
- KŐRÖS András: *Házastársi közös vagyon, közös lakás.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.
- KŐRÖS András (szerk.): *A családjog kézikönyve 2007.* I-II. kötet. Negyedik, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.
- KULCSÁR Éva (szerk.): *Tanácsadás és terápia.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2009.
- KURITÁRNÉ SZABÓ Ildikó – TISLJÁR-SZABÓ Eszter (szerk.): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna.* Oriold és Társai Kft., Budapest, 2015.
- LANTOSYNÉ DABAS Erzsébet: *A felbomló család gyermeke.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- LÁBADY Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata.* ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1992.
- LÁBADY Tamás: *Polgári jog. Általános tanok.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998.
- MÁDL Ferenc: *A deliktuális felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
- MAKAI Katalin – T. NAGY Erzsébet: *Kézikönyv a tartásdíjról (gyermektartás, szülőtartás, házastársi tartás).* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.

- MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*. Triorg Kft., Budapest, 1992.
- MESZLÉNY Artúr: *Magánjog-politikai tanulmányok, különös tekintettel a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetére*. Politzer Zsigmond és fia Kiadása, Budapest, 1901.
- MESZLÉNY Artúr: *A Polgári Törvénykönyv szocializálása I. (Személyjog, családjog, dologjog)*. Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1918.
- NAGY Gábor – SZABÓ Győző: *Emberi Jogi Füzetek*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999.
- NAGY Marianna: *Interdiszciplináris mozaikok a közigazgatási jogi felelősség dogmatikájához*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.
- NAGY Márta: *A gyermek jogainak érvényesülése az igazságszolgáltatásban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018.
- NÉVAI László (szerk.): *Polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.
- NIZSALOVSZKY Endre: *Magyar családi jog*. MEFESZ Jogász Kör Kiadása, Budapest, 1949.
- NIZSALOVSZKY Endre: *Polgári jog és családi jog*. VI. kötet. Családi jog. 1958/59. tanév. Felsőoktatási jegyzetellátó vállalat, Budapest, 1959.
- NIZSALOVSZKY Endre: *A család jogi rendjének alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.
- NIZSALOVSZKY Endre: *Tanulmányok a jogról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- PAP Tibor: *Magyar családjog*. Átdolgozta: Somfainé Filó Erika. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
- PETRIK Ferenc: *A kártérítési jog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- PETRIK Ferenc: *A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001.
- PETRIK Ferenc: *Kártérítési jog. Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.
- PHILLIPS, Roderick: *Amit Isten összeköt... A válás rövid története*. Fordította: Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- RÉVÉSZ Magda (szerk.): *A családon belüli erőszak. Megelőzés, kezelés, ártalomcsökkentés*. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, 2006.

- SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.
- SÁRVÁRY Andrea: *Egyén a családban – a családpszichológia alapjai*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011.
- SÓFI Gyula – FODOR Miklós: *Igazságügyi gyermekpszichiátria*. Oriold és Társai Kft., Budapest, 2014.
- SÓLYOM László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.
- SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1983.
- SOMFAI Balázs: *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.
- SOMLAI Péter: *Konfliktus és megértés. A családi kapcsolatrendszer elmélete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- SOMLAI Péter: *Család 2.0 Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013.
- SPÉDER Zsolt (szerk.): *Család és népesség – itthon és Európában*. KSH – Századvég Kiadó, Budapest, 2003.
- SZEIBERT ORSOLYA: *Családi jog*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.
- SZEIBERT ORSOLYA: *Családi jog*. Második, átdolgozott kiadás. Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.
- SZEIBERT Orsolya: *A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
- SZEIBERT Orsolya: *A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában – a házasság, házasságon kívüli partnerkapcsolatok, szülői státusz, közös szülői felelősség és kapcsolattartás területén*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- SZÉKELY László: *A személyiségi jogok hazai elmélete. A forrásvidék*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.
- SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázлата*. Második Rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.
- SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar Magánjog. Második Kötet. Családi Jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1940.
- SZMODIS Jenő: *Multidiszciplináris jogi tanulmányok. Jogról az evolúciótól a kultúráig*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012.

- SZTEHLO Kornél: *A zsidó házassági jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1880.
- SZTEHLO Kornél: *Törvényjavaslat a házasság megkötésének és felbontásának feltételeiről. (Polgári házasság.) Indokolással*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1880.
- SZTEHLO Kornél: *A keresztény-izraelita polgári házasság. Észrevételek a kormány által a polgári házasság tárgyában beterjesztett törvényjavaslata felett*. Budapest, Hornyánszky Viktor Kiadása, Budapest 1881.
- SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga*. Második, lényegesen átdolgozott kiadás, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1890.
- SZTEHLO Kornél: *A polgári házasságról*. Hornyánszky Viktor Kiadása, Budapest, 1893.
- TÓTH Erika: *A nem vagyoni kárpótlással kapcsolatos bírói gyakorlat*. II. kötet. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1996.
- TÓTH Miklós: *Házasságterápia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.
- TÖRŐ Károly: *Az orvosi polgári jogi viszony. Az orvosi tevékenység polgári jogi vonatkozásai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- TÖRŐ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- ÚJVÁRINÉ ANTAL Edit: *Felelősségtan*. 7. kiadás. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2002.
- VALUCH Tibor: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex Kiadó, Budapest, 2008.
- VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános Rész*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2016.

3. Könyvrészletek és tanulmányok szerkesztett művekben

- BALÁS P. Elemér: *Személyiségi jog*. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog*. Első rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
- BARNÁNÉ MUCZER Erzsébet: *A házastársak közös lakásának sorsa a házasságfelbontás után*. In: KISS Éva (szerk.): *Családvédelem és jogalkalmazás*.

Tanulmánykötet. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály, Budapest, 1984.

BARZÓ Tímea: *A szülői kapcsolattartást ellehetetlenítő magatartás mint személyiségi jogsértés*. In: LAMM Vanda – SAJÓ András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

BOGNÁR Gábor: *Komplex beavatkozási lehetőségek a válási krízisben*. In: KISS Éva (szerk.): *Család, társadalom, jog*. Az Igazságügyi Minisztérium kiadványa, Budapest, 1982.

CSURGÓ Bernadett – KRISTÓF Luca: *Csak papír? Családi állapot és értékrend*. In: MESSING Vera – SÁGVÁRI Bence (szerk.): *Közösségi viszonyulásaink. A családdal, az állammal és a gazdasággal kapcsolatos társadalmi attitűdök, értékek európai összehasonlításban*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, Budapest, 2010.

DEZSŐ Gyula: *Kártérítés*. In: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek Kötelmi jogunk köréből c. művéhez*. I. 2. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932.

DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *Bontóperek egy bíró szemével*. In: GYEKICZKY Tamás (szerk.): *Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve*. Gondolat Kiadó – DE ÁJK, Budapest, 2005.

FILÓ Erika: *Gyermeki jogok és a szülői felügyelet*. In: FILÓ Erika (szerk.): *Emlékkönyv Pap Tibor professzor halálának 25. évfordulójára*. PTE ÁJK, Pécs, 2002.

FILÓ Mihály: *Személy és személyiség mint jogi tárgy*. In: MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

FÖLDHÁZI Erzsébet: *Válás és szétköltözés*. In: MONOSTORI Judit – ÓRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 2015.

GÖRÖG Márta: *Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében*. In: MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

GULYÁS István: *Elvárható magatartás elve és az ajándék visszakövetelése. A családjogi felróhatóság egyes kérdései*. In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2014: Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak konferenciáján*. Budapest, 2018.

<https://www.ajk.elte.hu/media/8c/fe/c103c1a59c2204e1e6b19aeeba04baf5689b2e134b17bc83782816e7b2c1/jogitanulmanyok2018.pdf> (2024. augusztus 26.)

GYENGÉNÉ NAGY Márta: *A gyermekközpontú igazságszolgáltatás európai eszméje.* In: GÖRÖG Márta – HEGEDŰS Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia: Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára.* Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2017.

HARMATHY Attila: *Polgári jog – gazdaság – társadalom.* In: KATONA Klára – SZALAI Ákos (szerk.): *Hatékony-e a magyar jog?* Pázmány Press, Budapest, 2013.

HEGEDŰS Andrea: *A családjog mint identitás.* In: GÖRÖG Márta – HEGEDŰS Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia: Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára.* Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2017.

HEGEDŰS Andrea: *A gyermekbarát igazságszolgáltatás.* In: HEGEDŰS Andrea (szerk.): *A gyermekek jogaival kapcsolatos ismeretek bővítése és készségek fejlesztése a gyermekek védelmében.* E-handbook. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, Szeged, 2018.

<https://www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/munkaugyi-kapcsolatok/idea> (2024. július 9.)

HERCZOG Mária: *Szemtől szemben a problémákkal és a lehetséges megoldásokkal.* In: HERCZOG Mária (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel. Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról.* Budapest, 2003.

JEGESY Andrea: *A gyászreakció megítélése nem vagyoni kártérítés iránti perekben.* In: CSERNUS Valér és mtsai. (szerk.): *Emberi életfolyamatok idegi szabályozása – a neurontól a viselkedésig. Interdiszciplináris tananyag az idegrendszer felépítése, működése és klinikuma témáiban orvostanhallgatók, egészség- és élettudományi képzésben résztvevők számára Magyarországon.* Pécsi Tudományegyetem – Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2016.

KÖRÖS András: *A Ptk. alkalmazása egyes családi jogviszonyokban.* In: SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Család, gyermek, vagyon. A joggyakorlat kihívásai.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.

KÖRÖS András: *„A bíró lelke”. Igazságosság és méltányosság a családjogban.* In: DARÁK Péter – KOLTAY András (szerk.): *Ad astra per aspera. Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából.* Pázmány Press, Budapest, 2017.

LENGYEL Zsuzsanna: *Miért válunk, mikén válunk?* In: SCHADT Mária (szerk.): *Családszociológia (szöveggyűjtemény).* Comenius Bt., Pécs, 2000.

LOVAS Margit: *Az ideiglenes intézkedés szerepe a gyermekelhelyezési perekben és jelentősége a Szolnoki Városi Bíróság néhány jogesetének tükrében.* In: SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Család Gyermek Vagyon. A joggyakorlat kihívásai.* Családjogi tanulmánykötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.

MAKAY Zsuzsanna – SZABÓ Laura: *Válás.* In: MONOSTORI Judit – ÖRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018.* KSH NKI, Budapest, 2018.

MAKAY Zsolt – MURINKÓ Livia: *Válás, élettársi kapcsolatok felbomlása.* In: MONOSTORI Judit – ÖRI Péter – SPÉDER Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2021.* Budapest: KSH NKI, 2021.

MARTON Géza: *Kártérítési kötelek jogellenes magatartásból.* In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog. Harmadik kötet. Kötelmi jog általános része.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.

MENYHÁRD Attila: *A személyiség és a média a polgári és büntetőjogban.* In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014.

MESZLÉNY Artur: *Nem vagyonbeli kár.* In: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek Kötelmi jogunk köréből c. művéhez.* I. 2. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932.

MOLNÁR Sarolta: *Az életközösség fogalma a különböző társkapcsolatokban.* In: KOLTAY András – DARÁK Péter (szerk.): *Ad Astra Per Aspera – Ünnepi kötet Solt Pál 80. születésnapja alkalmából.* Pázmány Press – Kúria, Budapest, 2017.

<https://mek.oszk.hu/18600/18605/18605.pdf> (2024. július 2.)

MOLNÁR Sarolta: *A család helye a jogrendszerben.* In: JUHÁSZ Ágnes (szerk.): *Elmélet és praktikum – hagyománytisztelet és modernitás.* Jubileumi konferencia 2021. június 4. Tanulmánykötet. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2022.

<https://jogikar.uni-miskolc.hu/files/17531/JubileumiPOTk%C3%B6tet.pdf> (2024. július 2.)

NOVÁK István: *A családjogi peres eljárás. Demokratizálódás, – szakosodás – konfliktusfeloldás lehetséges új eszközei.* In: KISS Éva (szerk.): *Család. Társadalom. Jog.* Tanulmánykötet 1. Az Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály kiadványa, Budapest, 1982.

PÁL Szilvia: *A kötelemragasztó házastársi hűségről családjogon innen és családjogon túl.* In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2014: Jogtudományi*

előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak jubileumi konferenciáján. Budapest, 2014.
<https://www.ajk.elte.hu/file/jogitanulmanyok2014.pdf> (2024. július 2.)

PÁL Szilvia: *A történet vége (?/): békítés a házassági bontóperben.* In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2016: Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak konferenciáján.* Budapest, 2016. <https://www.ajk.elte.hu/file/jogitanulmanyok2016.pdf> (2024. július 2.)

PÁL Szilvia: *Mondd, mire való a gyermek érdeke a kapcsolattartás megváltoztatása iránt indított perben?* In: FAZEKAS Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok 2018: Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar doktori iskoláinak konferenciáján.* Budapest, 2018. <https://www.ajk.elte.hu/media/8c/fe/c103c1a59c2204e1e6b19aeeba04baf5689b2e134b17bc83782816e7b2c1/jogitanulmanyok2018.pdf> (2024. július 2.)

SIMMEL, Georg: *A titok és a titkos társadalom.* In: SIMMEL, Georg: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok.* Fordította: Berényi Gábor. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

SÓLYOM László: *A nem vagyoni kártérítés a mai polgári jog értékrendjében.* Jogász Szövetségi Értekezések, 1987. 11-16. o. In: SÓLYOM László: *DOCUMENTA – POLGÁRI JOG –.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

SZEIBERT Orsolya: *Házasság – házasságon kívüli partnerkapcsolat – család a nemzetközi emberi jogi egyezmények, az Alkotmány és az alkotmánybírósági gyakorlat tükrében.* In: SAJÓ András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban.* Complex Kiadó, Budapest, 2006.

USZKIEWICZ Erik: *A jogalkalmazás néhány szociológiai aspektusa.* In: FLECK Zoltán (szerk.): *Jogszociológiai előadások.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.

WEISS Emilia: *Néhány gondolat a családjog kodifikációjához a készülő Polgári Törvénykönyvben.* In: SÁRKÖZY Tamás – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv 1922-1992.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.

WEISS Emilia: *Néhány kérdés a készülő Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyve Konceptiója köréből.* In: GYEKICZKY Tamás (szerk.): *Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve.* Tanulmányok. Gondolat Kiadó – DE ÁJK, Budapest, 2005.

4. Folyóiratcikkek

A válások demográfiai jellemzői. Statisztikai Tükör, 2019. március 28.

ÁDÁMKÓ Viktória: *Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre.* Családi Jog, 2015. 3., 10 - 16.

BALOGH Klára: *Kinek az igazsága? – A család mint rendszer és terápiája.* Családi Jog, 2006. 1., 18-24.

BARNÁNÉ MUCZER Erzsébet: *A házastársak lakáshasználatának rendezése a módosított családjogi törvényben.* Magyar Jog, 1987. 4., 322-334.

BARZÓ Tímea: *A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei.* Miskolci Jogi Szemle, 2019. 2. különszám, 1. kötet, 83-95. [https://www.mjsz.unimiskolc.hu/files/6542/12_barzotimea_t%C3%B6rdelt.pdf] (2024. július 2.)

BARZÓ Tímea: *Szülők háborúja – személyiségi jogok csatája, avagy alkalmazhatók-e a személyiségvédelmi eszközök a családjogi jogvitákban?* Opuscula Civilia, 2021., 1-15.

BARZÓ Tímea: *A demográfiai kihívásokra adott családpolitikai válasz hazánkban.* Miskolci Jogi Szemle, 2023. 2. szám, 23-41. [<https://ojs.unimiskolc.hu/index.php/jogiszemle/article/view/2886/2103>] (2024. július 9.)

BOROS József: *A házastársak lakáshasználatának egyes kérdései.* Magyar Jog, 1972. 12. 725-730.

BUCSI Ágnes: *A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I-II.* Családi Jog, 2011. 2., 17-26. és 2011. 3., 10-16.

CSIKY Ottó: *Jegyzetek a bíróról és munkájáról.* Valóság, 1968. 11., 72-80.

CSIKY Ottó: *A rokontartás néhány problémája a családjogi törvény módosítása után.* Jogtudományi Közlöny, 1975. 8, 452-457.

DARNÓT Sára: *A gyermek meghallgatása a családjogi perekben – interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre.* Családi Jog, 2017. 4., 20-24.

DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira – PÁL Szilvia: *„Ne a tükröt törd szét, ha bánt az önarckép!” Családjogi szilánkok: gondolatok a távoltageással kapcsolatban.* Magyar Jog, 2012. 4., 237-244.

DUPCSIK Csaba – TÓTH Olga: *Feminizmus helyett familizmus.* Demográfia, 2008. 4., 307-328.

FEHÉRNÉ GAÁL Tünde: *Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján.* Családi Jog, 2016. 2., 7-15.

FÉZER Tamás: *Gondolatok az erkölcsi károkhoz kapcsolódó hozzátartozói igények megengedhetőségéről.* Debreceni Jogi Műhely, 2005. 3.

FÖLDHÁZI Erzsébet: *Az első házasság felbomlása – eseménytörténeti elemzés.* Demográfia, 2008. 1., 79-111.

GRÁD András – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér – KÖRÖS András: *Tévhitok kontra valóság: mi az igazság a gyermekelhelyezések terén a statisztikai adatok fényében?* Családi Jog, 2007. 1., 17-20.

GRÁD András – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér – KÖRÖS András: *Mítosz és valóság – A gyermekelhelyezési perek tapasztalatai a statisztikai adatok fényében 1-2. rész.* Családi Jog, 2008. 1., 17-20. és 2008. 4., 8-15.

GRÁD András – MEDE Lilla – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér - KÖRÖS András: *Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben.* Családi Jog, 2010. 1., 13-22.

GRÁD András: *Lesben álló bizonyítás – a titkos felvételek felhasználhatósága a bírósági eljárásban.* Családi Jog, 2016. 3., 25-31.

GYURKÓ Szilvia: *Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben: gyermekbarát eljárás a gyermekek szemével.* Családi Jog, 2011. 3., 1-9.

GYURKÓ Szilvia: *Az erőszak mértékegysége.* Élet és Irodalom, 2020. 46., 1.

HAJNAL Ágnes – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér: *Pszichológiai vizsgálati módszerek és azok hatékony alkalmazása a gyermekelhelyezési perek során.* Családi Jog, 2005. 4., 30-33.

HALMAI Gábor – POLGÁRI Eszter – SÓLYOM Péter – UITZ Renáta – VERMAN Martin: *Távol Európától – Kiemelt védelem alacsony színvonalon.* Fundamentum, 2009. 1.

<http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/09-1-08.pdf> (2024. július 2.)

JÓJÁRT Eszter: *Az esély elvesztése, mint kár.* Jogtudományi Közlöny, 2009. 12., 518-533.

KATONÁNÉ PEHR Erika: *A családformák pluralizmusa és annak megjelenése, különös figyelemmel az örökbefogadás hazai és nemzetközi szabályozására, valamint gyakorlatára.* Családi Jog, 2024. 1., 1-12.

- KISS Csilla: *Színésznői házasságkötések és válások a hosszú 19. században*. Korall, 2017. 69., 5-23.
- KOZÁK Henriett: *A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata*. Családi Jog, 2011. 1., 23-30.
- KOZÁK Henriett: *Mumus vagy csodaszer? – A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében*. Családi Jog, 2015. 4., 9-17.
- KÖRÖS András: *A házastársi lakáshasználat újraszabályozásának lehetőségei a lakástörvényre tekintettel*. Magyar Jog, 1994. 6., 353-356.
- KÖRÖS András: *„Fontolva haladás” – az új Ptk. Családjogi Könyve 5. Rész: A házastársi közös lakás használatának rendezése*. Családi Jog, 2006. 2., 17-18
- KÖRÖS András: *„Fontolva haladás” – az új Ptk. családjogi Könyve 6. Rész: A szülői felügyelet I. és II. fejezet*. Családi Jog, 2006. 3., 1-8.
- LÁBADY Tamás: *Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira*. Polgári Jogi Kodifikáció, 2000. 2., 13-19.
- LÁBADY Tamás: *Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben*. Polgári Jogi Kodifikáció, 2001. 4-5., 40-53.
- LÁBADY: *A deliktuális felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban*. Jogtudományi Közlöny, 2014. március, 169-179.
- MENYHÁRD Attila: *A magánélethez való jog elméleti alapjai*. In *Medias Res*, 2014. 2. media-tudomany.hu/laparchivum.php?pdf=75
- MIKOS Ferenc: *A házassági bontóper előkészítő eljárása*. Jogtudományi Közlöny, 1954. 1-2., 30-33.
- MOLNÁR Ambrus: *A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései*. Kúriai döntések – Bírósági határozatok, 2013. 7., 744-748.
- MOLNÁR Sarolta: *Az emberi méltóság helye a családi jogban*. *Iustum Aequum Salutare*, 2023. 4., 69-85.
- NIZSALOVSKY Endre: *A nem házasságból született gyermek jogállásának újabb fejleményei*. *Állam- és Jogtudomány*, 1968. XI. 2., 318-329.
- NIZSALOVSKY Endre: *A családpolitika jogalkotási eszközei*. *Gazdaság- és Jogtudomány*, 1973. 3-4., 305-357.
- PAP Tibor: *A házasság felbontásának problematikája a Magyar Tanácsköztársaságban*. *Jogtudományi Közlöny*, 1959. 2-3., 61-68.
- PAP Tibor: *Társadalmi igények és a Családjogi Törvény*. *Jogtudományi Közlöny*, 1973. 10., 504-519.

PÁL Szilvia – DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: „Viharon túl, szélcsendenen innen.” *Fodrozódások az állóvízben: gondolatok a gyermektartási kötelezettség tőkével való megváltásáról és e megállapodás módosíthatóságáról.* Magyar Jog, 2012. 12., 752-760.

PÁL Szilvia: „Az otthontalanság otthona” – *szófelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról.* Családi Jog, 2014. 1., 10-18.

PÁL Szilvia: *A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén – csillag vagy fecske?* Családi jog, 2014. 2., 11-17.

Pál Szilvia: *A bíróság tájékoztatási kötelezettsége a szülői felügyelet rendezése iránti perben avagy „filmben ülés és szótolás”.* Családi Jog, 2015. 1., 16-23.

PÁL Szilvia: *TényállásOk a házassági bontóperben: A Sehova Kapuja?* Családi Jog, 2016. 1., 17-23.

PÁL Szilvia: *Távoli üdvözlés - a közös tulajdonú lakásból elköltözött házastárs által érvényesített kompenzáció iránti igény a családjogi perekben.* Családi Jog, 2016. 4., 22-29.

PÁL Szilvia: *Homokképvariációk egy családjogi peregyezés utólagos korrekciójára.* Családi Jog, 2017. 2., 12-18.

PÁL Szilvia: *Tisztelt Apám és Anyám! – A továbbtanuló nagykorú gyermek rokontartásra való érdemtelenységének bírói gyakorlata.* Családi Jog, 2019. 3., 17-24.

PÁL Szilvia: *Személyiségi jog-e a kapcsolattartási jog? Az ítéletáblai és a kúriai gyakorlat kérdései – „a csillagoktól a tengerfenéig”* Családi Jog, 2021. 3., 19-25.

PÁL Szilvia: *Viszlek a szívemben: a hozzátartozó elvesztése, sérülése miatt a családban bekövetkezett nem vagyoni értékvesztések a bírói gyakorlatban.* Magyar Jog, 2022. 7-8., 431-442.

POLCZ Alaine: *Együtt – a halálban és a gyászban.* Kharón Thanatológiai Szemle, 1997. 1.

REIDERNÉ BÁNKI ERIKA: *A kapcsolattartás néhány problematikus kérdése.* Jogtudományi Közlöny, 2005. 1., 25-37.

REIDERNÉ BÁNKI ERIKA: *A kapcsolattartás – Jog vagy kötelezettség?* Jog-Állam-Politika, 2020. különszám, 9-19.

SAJÓ András: *Becsületvédelem és büntetőjog – megjegyzések a becsületsértés dekriminalizálásáról.* Büntetőjogi Kodifikáció, 2005. 1., 3-6.

SOMFAI Balázs: *Bontás és közvetítés.* Családi Jog, 2003. 2., 1-8.

SZALAI Ákos: *Prevenció és reparáció a kártérítési jogban.* MTA Law Working Papers 2014. 26.

http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_26_Szalai.pdf

SZENDRŐI Anna: *A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete*. Pro Futuro, 2019. 2.

[<https://ojs.lib.unideb.hu/profuturo/article/view/3907/3785>

SZÉL Tivadar: *A budapesti házasságok*. In: DOBROVITS Sándor: Magyar Statisztikai Szemle 1937. január-december I-II. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1937.

SZIGLIGETI Viktor: *A házassági bontópert megelőző előkészítő eljárás*. Jogtudományi Közlöny, 1954. 7-8., 299-303.

TÓTH Olga: *Válás és kapcsolatbomlás a mai magyar társadalomban – kutatások, nyitott kérdések*. Magyar Tudomány, 2016. február, 142-149.

VÉKÁS Lajos: *Sérelemdíj – fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében*. Magyar Jog, 2005. 4., 193-207.

VISONTAI – SZABÓ Katalin: *A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben*. Családi Jog, 2015. 1., 24-35.

VISONTAI-SZABÓ Katalin: *Hogy mondjam el, hogy te is megérted? A bírói kommunikáció és a gyermek tájékoztatáshoz való joga egy angol példa tükrében*. Családi Jog, 2018. 1., 1-8.

VÖLCSEY Balázs: *A szülői felügyeleti jog megszüntetésének perjogi kérdései és a családjogi felróhatóság*. Családi Jog, 2017. 2., 32-38.

5. Internetes források

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-512/2013. sz. ügyben

<https://www.ajbh.hu/documents/10180/111959/Jelent%C3%A9s+az+Igazs%C3%A1g%C3%BCgyi+Szak%C3%A9rt%C5%91i+Kamar%C3%A1kr%C3%B3l/a0d78043-3710-420f-8503-8244f0184e90?version=1.0> (2024. július 2.)

A hozzátartozói nem vagyoni kártérítés egyes kérdései. A Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2008. április 28-i ülésén megvitatott előterjesztés. Budapest, 2008.

https://fovarosiitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/2008_-_a_hozzatartozoi_nem_vagyoni_karterites_egyes_kerdesei.pdf (2024. július 2.)

A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának Összefoglaló véleménye A rokontartás szabályaival kapcsolatos ítélkezési gyakorlatról. Budapest, 2018.

<https://kuria->

[birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak._osszefoglalo_2018_dr._makai_katalin.pdf](https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyak._osszefoglalo_2018_dr._makai_katalin.pdf) (2024. július 2.)

A Kúria keresetlevél visszautasítása vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye. Budapest, 2020.

<https://kuria->

[birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemeny.pdf](https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemeny.pdf) (2024. július 2.)

DIÓSZEGINÉ SZOLYÁK Elvira: *A bizonyítás szabályai a szülői felügyelet rendezése iránti perben.* Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogpszichológiai szakjogász képzés. Miskolc, 2022.

<http://midra.uni-miskolc.hu/document/39620/37103.pdf> (2024. július 2.)

HEGEDŰS Andrea: *Az élettársi kapcsolat szabályozásának áttekintése, különös tekintettel a polgári jogi kodifikációs folyamatra.* Doktori értekezés. Szeged, 2008.

https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/5458/1/2008_hegedus_andrea.pdf (2024. július 2.)

MOLNÁR Sarolta Judit: *A házasság intézményének perspektívái a köteléket, a tartalmat és az alanyi kört érő kihívások tükrében.* Doktori értekezés. Budapest, 2018.

[https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Moln%C3%A1r_Sarolta_Judit_dolgozat_v\(1\).pdf](https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Moln%C3%A1r_Sarolta_Judit_dolgozat_v(1).pdf) (2024. július 2.)

MOLNÁR Sarolta Judit: *A házasság intézményének perspektívái a köteléket, a tartalmat és az alanyi kört érő kihívások tükrében.* Pázmány Press, Budapest, 2022.

<https://www.mek.oszk.hu/24700/24752/24752.pdf> (2024. augusztus 26.)

NAGY Márta: *A házasság megszűnése.* In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2018.

<https://ijoten.hu/uploads/a-hazassag-megszunese.pdf> (2024. július 2.)

PÁL Szilvia: *A házasság felbontása teljes körű bizonyítás alapján, avagy „ellentétes szándékok, hiányok és sok-sok elfojtás”.* Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogpszichológiai szakjogász képzés. Miskolc, 2022.

<http://midra.uni-miskolc.hu/document/39619/37102.pdf> (2024. július 2.)

REIDERNEÉ Bánki Erika: *A házastársi lakáshasználat.* In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): *Internetes*

Jogtudományi Enciklopédia. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2018.

<https://ijoten.hu/uploads/a-hazastarsi-lakashasznalat.pdf> (2024. július 9.)

SZENDRŐI Anna: *A személyiségi jogok védelme a családi jogban.* Doktori értekezés. Debrecen, 2022.

<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/03c8a980-7d0b-48a0-9ae4-bcc20805f724/content> (2024. július 2.)

VETRÓ Ágnes: *Igazságügyi szakértés a gyermek és ifjúságpszichiátriában.*

http://gyip.szote.u-szeged.hu/hefop/szakorvosj_kep/104.pdf (2024. július 2.)

6. Jogforrások

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
Magyarország Alaptörvénye

Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény

Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény

A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvény

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény

A polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1957. évi VIII. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról címet viselő 1986. évi IV. törvény

A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény

A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról címet viselő 1995. évi LX. törvény

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

Egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény

Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. XXIX. törvény

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény

A bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény

A magánélet védelméről szóló 2018. évi LIII. törvény

Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI. törvény

A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk

A vegyes házassági válóperekről szóló 1868. évi XLVIII. törvénycikk

A törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. évi LIII. törvénycikk

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk

A Forradalmi Kormányzótanács 1919. évi XCIX. sz. rendelete

A magyar kormány 1919. évi 5.166. M. E. sz. rendelete a házasfelek közös megegyezése alapján felbontott házasságokról

Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 6.800. M. E. sz. rendelete a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról

A magyar kormány 1945. évi 10. 470. M. E sz. rendelete egyes személyi és családi jogi rendelkezésekről

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet

A családjogi törvény végrehajtásáról és az átmeneti rendelkezések megállapításáról szóló 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet

A családjogi törvény végrehajtásáról, valamint a családjogi törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvénnyel kapcsolatos átmeneti rendelkezésekről címet viselő 4/1987. (VI. 14.) IM rendelet

Az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet

A polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról címet viselő 6/2019. (III. 18.) IM rendelet

Az oktatásügyi miniszter gyámügyi eljárás szabályozásáról szóló 955-84/1954. (T. K. 78.) O. M. sz. utasítása

A gyámhatósági eljárásról szóló 6/1969. (VIII. 30.) MM rendelet

A gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet

A kiskorúakról való állami gondoskodásról, valamint a szülő és a gyermek kapcsolattartásának szabályozásáról szóló 51/1986. (XI. 26.) MT rendelet

Magyarország magánjogi törvénykönyvéről szóló 1928. évi magánjogi törvényjavaslat Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez 1. kötet. Budapest, Grill, 1901.

A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, 1959.

Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiójának a szerződésen kívül okozott károkért való felelősséghez írt bevezetését. Magyar Közlöny, 2002. 15. II. kötet

VÉKÁS Lajos (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági javaslata magyarázatokkal. Complex Kiadó, Budapest, 2012.

A Kúria 1/2014. sz. PJE határozata

A Legfelsőbb Bíróság 3. sz. irányelve

A Legfelsőbb Bíróság 9. sz. irányelve

A Legfelsőbb Bíróság 10. sz. irányelve

A Legfelsőbb Bíróság 17. sz. irányelve

A Legfelsőbb Bíróság 801/2. sz. PK állásfoglalása

A Legfelsőbb Bíróság PK 278. sz. állásfoglalása

A Legfelsőbb Bíróság PK 279. sz. állásfoglalása

A Legfelsőbb Bíróság V. sz. Polgári Elvi Döntése

A Legfelsőbb Bíróság XXI. sz. Polgári Elvi Döntése

A Legfelsőbb Bíróság a XXIX. sz. Polgári Elvi Döntése

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2017. július 7-i 26. sz. állásfoglalása

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2017. július 7-i 27. sz. állásfoglalása

A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2019. április 15-i Országos Tanácskozásának 31. állásfoglalása

7. Bírósági határozatok és további jogforrások

PETRÓK Gyula – VILLAX Gyula: *Érdekes válóperek története az azokban hozott mindhárom fokú bírósági ítéletekkel.* Révai és Salamon Könyvnyomdája, Budapest, 1900.

A Magyar Királyi Curia 1896. évi 2677. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 433. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1526. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1814. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 1946. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 2830. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 3148. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1897. évi 4640. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 26. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 1542. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 2082. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 2587. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3122. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3378. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 3733. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 4134. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1898. évi 6904. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1899. évi 83. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1899. évi 1964. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1899. évi 2008. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 17.927/99. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1904. évi 5694. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1906. évi 9930. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1909. évi 5688. sz. döntése

A Magyar Királyi Curia 1910. évi 1672. sz. döntése

A Legfelsőbb Bíróság Elnöki Tanácsának 1952-ben hozott 150. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1953.2.88. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pf.III.21.993/1953. sz. ügyben hozott határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pf.VII.23.505/1953. sz. ügyben hozott határozata

A Legfelsőbb Bíróság elnökségi tanácsának BH1959.4. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság P.törv.21.302/1960. sz. ügyben hozott határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1973.328. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1973.334. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1975.173. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1976.23. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1977.329. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1978.205. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1982.136. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1982.191. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1990.421. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1992.170. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1992.237. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1992.399. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1992.586. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1993.553. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.019/1993. sz. ügyben hozott határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.337/1994. sz. ügyben hozott határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.121/1994/4. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1994.542. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1995.464. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.953/1995/7. sz. határozat

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.418/1995/2. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság BH1995.87. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.442/1996/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH1996.358. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH1997.30. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.507/1997. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.873/1997/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.150/1997. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.187/1997/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.703/1997/2. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.752/1997/2. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.770/1997/10. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.220/1997/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.420/1997/2. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.781/1997. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.809/1997/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.956/1997/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.24.145/1997. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH1998.283. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.106/1998/9. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.228/1998/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.373/1998/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.987/1998. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.645/1998/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.793/1998/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.972/1998. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.V.23.099/1998. sz. ügyben hozott határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.23.178/1998/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.24.052/1998/2. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH1999.356. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH1999.402. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.524/1999/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.225/1999/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.646/1999/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.805/1999/3. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság EBH2000.320. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH2000.17. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH2000.448. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.330/2000/2. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.952/2000/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.370/2000/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.934/2000/9. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.279/2000/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.427/2000/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH2001.279. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH2001.375. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.122/2001/2. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.310/2001/7. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.829/2001/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.21.108/2001/16. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.330/2001/9. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.612/2001/8. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.209/2002/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH2003.408. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.22.418/2006/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság EBH2007.1598. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság EBH2007.1599. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.019/2007/7. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.160/2007/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.234/2007/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.640/2007/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.734/2007/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.767/2007/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.021/2007/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.696/2007/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.859/2007/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság BH2008.12. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.367/2008/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.414/2008/5. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.783/2008/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.034/2008/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.124/2008/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság EBH2009.2048. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.059/2009/8. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.106/2009/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.137/2009/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.175/2009/9. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.424/2009/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.971/2009/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.135/2010/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.153/2010/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.432/2010/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.438/2010/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.577/2010/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.622/2010/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.685/2010/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.769/2010/7. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.827/2010/12. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.21.054/2010/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.446/2010/5. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.058/2011/10. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.187/2011/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.406/2011/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.454/2011/7. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.VIII.20.470/2011/3. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.20.669/2011/7. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.20.897/2011/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.245/2011/7. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.701/2011/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.716/2011/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.21.819/2011/6. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.845/2011/9. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.21.909/2011/3. sz. határozata

A Legfelsőbb Bíróság Pfv.III.21.940/2011/4. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.010/2011/9. sz. határozata
A Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.203/2011/12. sz. határozata
A Kúria EBH 2012.P.3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.012/2012/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.211/2012/9. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.461/2012/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.567/2012/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.846/2012/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.978/2012/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.062/2012/12. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.505/2012/9. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.587/2012/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.I.21.590/2012/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.607/2012/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.986/2012/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.017/2013/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.I.20.081/2013/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.112/2013/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.350/2013/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.479/2013/11. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.845/2013/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.877/2013/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.149/2013/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.599/2013/14. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.686/2013/10. sz. határozata
A Kúria BH2014.49. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.031/2014/15. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.406/2014/8. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.450/2014/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.726/2014/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.913/2014/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.305/2014/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.423/2014/4. sz. határozata

A Kúria Pfv.II.21.926/2014/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.III.20.069/2015/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.112/2015/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.236/2015/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.242/2015/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.377/2015/12. sz. határozata.
A Kúria Pfv.IV.20.445/2015/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.III.20.595/2015/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.631/2015/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.675/2015/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.829/2015/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.863/2015/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.929/2015/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.179/2015/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.435/2015/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.440/2015/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.630/2015/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.865/2015/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.22.016/2015/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.208/2016/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.375/2016/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.453/2016/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.766/2016/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.795/2016/8. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.835/2016/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.878/2016/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.960/2016/8. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.012/2016/10. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.233/2016/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.III.21.465/2016/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.699/2016/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.733/2016/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.936/2016/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.22.451/2016/4. sz. határozata

A Kúria Pfv.II.20.092/2017/8. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.145/2017/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.437/2017/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.801/2017/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.010/2017/9. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.243/2017/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.409/2017/9. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.21.733/2017/8. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.946/2017/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.954/2017/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.22.563/2017/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.22.571/2017/11. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.22.635/2017/7. sz. határozata
A Kúria BH2018.221. sz. határozata
A Kúria BH2018.222. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.734/2018/2. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.309/2018/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.898/2018/12. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.900/2018/5. sz. határozata
A Kúria BH2019.268. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.111/2019/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.214/2019/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.437/2019/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.631/2019/2. sz. határozata
A Kúria Pfv.III.20.775/2019/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.185/2019/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.357/2019/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.389/2019/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.582/2019/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.III.21.760/2019/11. sz. határozata
A Kúria BH2020.10. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.151/2020/9. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.243/2020/2. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.279/2020/8. sz. határozata

A Kúria Pfv.II.20.558/2020/8. sz. határozata
A Kúria Pfv.IV.20.604/2020/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.230/2020/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.053/2021/4. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.089/2020/3. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.21.094/2021/7. sz. határozata
A Kúria Pfv.III.21.182/2021/6. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.304/2022/5. sz. határozata
A Kúria Pfv.II.20.414/2022/5. sz. határozata

A Debreceni Ítéltábla BDT2005.1279. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.519/2005/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.536/2007/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.III.20.053/2008/3. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.482/2008/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.722/2008/9. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.822/2009/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla a Pf.I.20.016/2009/12. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.667/2009/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.692/2010/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.751/2010/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.039/2011/8. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.068/2011/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.286/2011/8. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.426/2011/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.443/2011/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.631/2011/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.705/2011/3. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.293/2012/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.528/2012/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.619/2012/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.108/2013/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pkk.I.20.421/2013/2. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.555/2013/4. sz. határozata

A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.668/2013/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.719/2013/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.286/2014/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.415/2014/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.566/2014/3. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.799/2014/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pkf.IV.20.468/2015/2. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.580/2015/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.640/2016/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.677/2016/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.693/2016/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.728/2016/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.844/2016/13. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.871/2016/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.230/2017/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.412/2017/8. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.611/2017/3. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.21.117/2017/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.21.200/2017/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.358/2017/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.032/2018/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.125/2018/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.230/2018/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.282/2018/8. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.475/2018/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.509/2018/3. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.566/2018/9. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.585/2018/3. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.615/2018/7. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.781/2018/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.797/2018/6. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.128/2019/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.256/2019/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.266/2019/19. sz. határozata

A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.301/2019/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.569/2019/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.177/2020/5. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.316/2020/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.045/2021/4. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.338/2021/9. sz. határozata
A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.112/2022/5. sz. határozata

A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.877/2006/5. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla Pf.20.542/2007. sz. ügyben hozott határozata
A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.244/2007/3. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.20.234/2008/7. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.220/2009/3. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.430/2009/7. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.520/2009/3. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.220/2011/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.247/2011/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.21.696/2011/8. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.969/2012/7. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.20.852/2013/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.20.937/2013/3. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.20.991/2013/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.056/2013/3. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.202/2013/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.897/2013/5. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.931/2013/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.22.176/2013/6. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.22.440/2013/9. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 18.Pf.20.433/2014/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.984/2014/7-I. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.248/2014/3. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.21.541/2014/4. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.322/2015/4/II. sz. határozata

A Fővárosi Ítéltábla 9.Pf.20.366/2016/6. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.538/2016/3-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.996/2016/4/II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.21.198/2016/9-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 18.Pf.21.299/2016/13. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.20.018/2017/5/II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.067/2017/5/II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.395/2017/6-I. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla BDT2018.3822. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.378/2018/5-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.412/2018/10-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.874/2018/8-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.062/2018/5-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 1.Pf.21.336/2018/4/II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.191/2019/8-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.211/2019/4-II. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.062/2020/5. sz. határozata
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.214/2021/5/II. sz. határozata

A Győri Ítéltábla Pf.II.20.163/2006/4. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.V.20.042/2015/5. sz. határozata
A Győri Ítéltábla BDT2016.3507. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.I.20.235/2016/4/I. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.I.20.274/2017/4. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.I.20.167/2018/6/II. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.III.20.200/2018/6. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.I.20.225/2018/3. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.V.20.227/2018/4/I. sz. határozata
A Győri Ítéltábla Pf.I.20.304/2018/4/I. szám határozata
A Győri Ítéltábla BDT2020.4138. sz. határozata

A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.575/2009/9. sz. határozata
A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.170/2011/3. sz. határozata
A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.297/2011/4. sz. határozata

A Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.681/2015/3. sz. határozata

A Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.164/2016/4. sz. határozata

A Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.254/2017/6. sz. határozata

A Szegedi Ítéltábla BDT2019.4041. sz. határozata

A Szegedi Ítéltábla BDT2020.4152. sz. határozata

A Pécsi Ítéltábla BDT2013.2941. sz. határozata

A Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.008/2014/5. sz. határozata

A Fővárosi Törvényszék Pf.637.676/2016/5. sz. határozata

A Fővárosi Törvényszék Pf.635.374/2017/32. sz. határozata

A Fővárosi Törvényszék Pf.636.124/2018/30. sz. határozata

A Fővárosi Törvényszék Pf.636.743/2023/6. szám határozata

A Budai Központi Kerületi Bíróság P.31.219/2015/55. sz. határozata

A Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság P.20.608/2020/139 sz. határozata

A Budapesti XX., XXI. és XXIII. Kerületi Bíróság P.22.656/2015/74. sz. határozata

A Csongrádi Városi Bíróság 4.P.20.286/1993/12. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben

A Csongrád Megyei Bíróság 2.Pf.20.450/1994/3. sz. másodfokú határozata

A Debreceni Városi Bíróság 8.P.23.005/1991/9. sz. határozata

A Debreceni Városi Bíróság 7.P.21.469/1993/12. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben

A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 3.Pf.21.158/1994/3. sz. másodfokú határozata

A Debreceni Városi Bíróság 7.P.20.910/1994/20. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben

A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 3.Pf.21.061/1995/3. sz. másodfokú határozata

A Debreceni Városi Bíróság 16.P.24.379/2008. sz. ügyben hozott határozata

A Debreceni Városi Bíróság 3.P.25.105/2009/111. sz. határozata

A Debreceni Városi Bíróság 3.P.24.756/2010/12. sz. határozata

A Debreceni Városi Bíróság 3.P.20.025/2011/7. sz. határozata

A Debreceni Járásbíróság 3.P.24.318/2013/34. sz. határozata

A Debreceni Járásbíróság előtt 3.P.20.129/2024. ügyszám alatti per

Az Érdi Járásbíróság P.20.407/2021/24. sz. határozata

A Győri Járásbíróság P.22.202/2015/32. sz. határozata

A Kaposvári Városi Bíróság 3.P.21.782/1992/23. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben

A Somogy Megyei Bíróság 1.Pf.20.701/1994/2. sz. másodfokú határozata

A Mezőkövesdi Járásbíróság P.20.013/2017/66. sz. határozata

A Mezőtúri Városi Bíróság 3.P.30.410/1993/33. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 1.Pf.21.131/1995/4. sz. másodfokú határozata

A Miskolci Városi Bíróság 27.P.25.596/1993/5. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 4.Pf.21.003/1994/4. sz. másodfokú határozata

A Pesti Központi Kerületi Bíróság 22.P.87.236/1987. sz. ügyben hozott határozata

A Pesti Központi Kerületi Bíróság 4.P.90.016/1989. sz. ügyben hozott határozata

A Pesti Központi Kerületi Bíróság P.102.279/2014/84. sz. határozata

A Pesti Központi Kerületi Bíróság P.101.709/2016/133. sz. határozata

A Pesti Központi Kerületi Bíróság P.101.627/2017/112. sz. határozata

A Pesti Központi Kerületi Bíróság P.100.353/2021/93. sz. határozata

A Pécsi Városi Bíróság 1.P.22.451/1990. sz. ügyben hozott elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Baranya Megyei Bíróság 2.Pf.20.770/1991. sz. ügyben hozott másodfokú határozata

A Pécsi Városi Bíróság 6.P.20.602/1993/18. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Baranya Megyei Bíróság 2.Pf.21.034/1994/4. sz. másodfokú határozata

A Sátoraljaújhelyi Járásbíróság P.20.555/2019/68. sz. határozata

A Szentesi Városi Bíróság 1.P.20.328/1994/28. sz. elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Csongrád Megyei Bíróság 2.Pf.20.297/1995/2. sz. másodfokú határozata

A Székesfehérvári Járásbíróság P.22.095/2017/51. sz. határozata

A Tatabányai Városi Bíróság 3.P.22.232/1989. sz. ügyben hozott elsőfokú és ugyanebben az ügyben a Komárom-Esztergom Megyei Bíróság Pf.20.825/1990. sz. ügyben hozott másodfokú határozata

A Tatabányai Városi Bíróság 7.P.21.979/1990. sz. ügyben hozott határozata

A Veszprémi Városi Bíróság 7.P.21.278/1992/13. sz. határozata

Az Alkotmánybíróság 995/B/1990. AB határozata

Az Alkotmánybíróság 53/2009. (V. 6.) AB határozata

Az Alkotmánybíróság 3/2015. (II. 2.) AB határozata

Az Alkotmánybíróság 30/2015. (X. 15.) AB határozata

Az Alkotmánybíróság 3312/2017. (XI. 30.) AB határozata

8. Egyéb felhasznált művek

ALBEE, Edward: *Nem félünk a farkastól*. Fordította: Elbert János. Kriterion Kiadó, Budapest, 1974.

BABITS Mihály: *Jónás könyve*. Második rész. In: *Babits Mihály összegyűjtött versei*. Negyedik, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2019.

BARTÓK Béla: *Cantata profana. A kilenc csodaszarvas*. BB 100. In: *Béla Bartók Complete Works*. CD 18. Decca, 2016.

BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László et. al. (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959-1962.

BENEDEK István: *Beszélgetés ideges emberekről*. Medicina Egészségügyi Könyvkiadó, Budapest, 1963.

BERGMAN, Ingmar: *Jelenetek egy házasságból*. Fordította: Osztoivits Cecília. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996.

BERGMAN, Ingmar: *Hűtlenek*. Három filmnovella. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.

CSALOG Zsolt: *Csendet akarok*. Ant-Ko Kiadó, Budapest, 1999. Lásd még *Csendet akarok*. A budapesti Katona József Színház előadása. Bemutató: 1996. október 10.

CSALOG Zsolt: *A tengert akartam látni*. Négy riport. Új Palatinus Könyvesház, Budapest, 2010.

DÉS László – BEREMÉNYI Géza: *Emlékem vagy*. In: DÉS László – BEREMÉNYI Géza: *Férfi és nő. Dalok négy színészre és zenekarra*. Sony BMG Music Entertainment (Magyarország) Kft., 2008.

ESTERHÁZY Péter: *Egy nő*. Változatlan utánnyomás. Magvető Kiadó, Budapest, 1995.

ESTERHÁZY Péter: *Hasnyálmirigynapló*. Magvető Kiadó, Budapest, 2016.

EURIPIDÉSZ: *Médeia*. Fordította: Rakovszky Zsuzsa. http://adattar.vmmi.org/dramak/418/euripidesz_medeia.pdf (2020. május 24.)

Lásd még *Médeia*. A budapesti Katona József Színház előadása. Bemutató: 2004. december 19.

EURIPIDÉSZ: *Médeia*. Fordította: Karsai György és Térey János. Jelenkor 2019. január

FEKETE Gyula: *Boldog házasságok titkai*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1981.

FISCHER-DIESKAU, Dietrich és MOORE, Gerald – SCHUBERT, Franz: *Winterreise*. Deutsche Grammophon, 2022.

- FLECK Zoltán: *Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban. Totalitarizmus-elméletek és a magyarországi szocializmus.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2001.
- GÖNCZ Árpád: *Magyar Médeia.* In: GÖNCZ Árpád: *Magyar Médeia, Sarusok, Rácsok.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- HALÁK László: *Apa gyermekével.* Magyar Nők Országos Tanácsa – Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- HALÁK László: *Ágytól-asztaltól...? Gondolatok az együttéléstről és a válásról.* Magyar Nők Országos Tanácsa – Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- HÁY János: *Háromszögek.* Bárka 2011. 1.
- <http://www.barkaonline.hu/szepirodalom/1962-hay-janos-dramaja> (2024. július 2.)
- HERNÁDI Miklós: *Válni veszélyes.* Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- KARINTHY Frigyes: *Utazás a koponyám körül.* In: KARINTHY Frigyes: *Karinthságok.* Könykuckó, Budapest, a kiadás éve nincs feltüntetve.
- KASSA Katalin – SZERDAHELYI Szabolcs: *Válófélben.* Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- KERÉKGYÁRTÓ István: *Rükverc.* Pesti Kalligram – Kalligram Kiadó, Budapest-Pozsony, 2012.
- KIESEWETTER, Ina – WAGNER, Petra: *Egy hét anyánál, egy hét apánál. Az elvált szülők gyermekeinek is lehet jó élete.* Fordította: Körösi Mercédesz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014.
- KONRÁD György: *Fenn a hegyen napfogyatkozáskor.* Noran Kiadó, Budapest, 2003.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *Népmozgalmi Kézikönyv.* Budapest, 2017.
- MISKOLCZI Miklós: *Szinlelni boldog szeretőt. Hazudni boldog hitvest.* Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, Budapest, 1985.
- NEMES NAGY Ágnes: *Mesterségemhez.* In: NEMES NAGY Ágnes: *Szárazvillám 1946-1957. Jegyzetek a félelemről.* In: *Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- ORTUTAY GYULA (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977-1982. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-1185.html>
- ÖRKÉNY István: *Az élet értelme.* In: ÖRKÉNY István: *Egyperces novellák.* Helikon Kiadó, Budapest, 2018.
- ÖRKÉNY István: *Babik.* In: ÖRKÉNY István: *Babik / Egy négykezes regény tanulságos története.* Helikon Kiadó, Budapest, 2020.

SIKLÓS László: *A házasságok a földön köttetnek*. Riportkötet. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1974.

SIKLÓS László: *Válunk, válogatunk*. Riportkötet. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1975.

STRINDBERG, August: *Haláltánc*. Fordította: Déry Tibor. Magyar Helikon Kiadó, Budapest, 1971.

SZABÓ Magda: *Liber Mortis*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.

SZABÓ T. Anna: *Holdfogyatkozás*. In: SZABÓ T. Anna: *Villany*. Magvető Kiadó, Budapest, 2010.

SZILÁGYI Vilmos: *A házasság jövője – avagy a jövő házasságai*. Minerva Kiadó, Budapest, 1978.

VIRÁG Teréz: *Emlékezés egy szederfára*. Animula Kiadó, Budapest, 1999.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerző köszönettel tartozik a témavezetőjének, *dr. Varga Nellinek*, a Debreceni Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi Tanszéke adjunktusának és a Debreceni Járásbíróság elnökhelyettesének, aki időt és értő figyelmet áldozott rá. Építő jellegű kritikai észrevételei által nyerhette el az értekezés a végső formáját. A szerző meggyőződése, hogy nélküle értekezésről nem, legfeljebb egy információhegyről beszélhetnénk.

A szerző köszönettel és főhajtással tartozik Mestereinek és Barátainak, így *dr. Tóth Istvánnak*, a Debreceni Fellebbviteli Főügyészség nyugalmazott főügyész helyettesének, aki bírósági pályára állította és hivatásszeretetre tanította. *Dr. Diószeginé dr. Szolyák Elvirának*, a Debreceni Járásbíróság nyugalmazott családjogi bírójának és *dr. Csikiné dr. Gyuranecz Mártának*, a Debreceni Ítéltábla nyugalmazott tanácselnökének, akik őt szeretettel hordozva bíróvá nevelték. A szerző tőlük tanult meg az emberre kíváncsian és nyughatatlanul a megoldást keresve, egyszersmind a világra és a művészetre is nyitottan gondolkodni az ügyekről. Akkor is, ha ezzel egyedül marad. Mint Franz Schubert Téli utazás című, a családjogi Mesterével rongyosra hallgatott dalciklusának tekerőlantosa: „senki nem akarja hallani, senki rá / sem néz, / És a kutyák morognak az öregember körül. / És ő mindent hagy menni a maga / útján, / Teker és hangszere soha nem áll / némán.”⁶⁹³

A szerző hálás köszönettel tartozik Nyelvész Barátjának, *dr. Nagy Andreának*, a Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Mediterrán Nyelvek és Kultúrák Intézete, Francia Tanszéke tanszékvezető habilitált egyetemi docensének, akitől megtanult szövegben gondolkodni.

Külön köszönet illeti azokat a *bíróságához forduló ügyfeleket* is, akikkel a szerző eddigi pályafutása során élőben és papíron találkozhatott. Emberi lényük és bizalmuk nélkül ez az értekezés nem születhetett volna meg.

⁶⁹³ SCHUBERT, Franz: Winterreise – Téli utazás. Proton. Gádor Ágnes nyersfordítása. https://fze.hu/data/LFZE.HU/konyvtar/winterreise_d_911.pdf (2024. július 2.) Halld eredeti nyelven FISCHER-DIESKAU, Dietrich – MOORE, Gerald: Winterreise. Deutsche Grammophon, 2022. és MIRKOVIC - DERO, Natasa – LOIBNER, Matthias: Winterreise. RaumKlang Records, 2010.

